SINTEZE LYCEUM

CORNELIA COMOROVSKI

LITERATURA UMANISMULUI ȘI RENAȘTERII

ILUSTRATĂ CU TEXTE

★★

EDITURA ALBATROS

CUPRINS

LITERATURA UMANISMULUI ŞI RENAŞTERII ÎN ŢĂRILE DE JOS

„La drept vorbind ei sunt, alături de italieni, primii care au atins în Europa prosperitatea, bogăţia, securitatea, libertatea, confortul şi toate binefacerile pe care le atribuim epocii moderne”[1] – scria Taine despre pictorii flamanzi.

În Ţările de Jos, prin care treceau importante drumuri comerciale din Europa centrala şi din Mediterana spre Marea Nordului, se dezvoltase negoţul şi industria textilă, iar lupta pentru independenţa naţională împotriva dominaţiei spaniole oţelise oamenii. Aceste ţări au jucat un rol de intermediar, afirmă Huizinga[2]; în domeniul economic până la 1500, iar apoi şi pe tărâmul ideilor. Huizinga compară cu Veneţia Anversul, unde a locuit un timp Dürer şi a conceput Morus *Utopia.* În 1517 a fost întemeiată universitatea de la Louvain, acel Collegium Trilingv, în care se învăţa latina, greaca şi ebraica şi unde s-a făcut simţită înrâurirea lui Erasmus. Din Utrecht era originar unul dintre ocrotitorii lui Erasmus, Adrian al VI-lea, papă între 1522 – 1523. Justus Lipsius (1517.1606), filolog şi gânditor, a fost unul dintre marii umanişti ai Europei.

Umaniştii din Ţările de Jos nu s-au apropiat, ca cei din Italia, de tradiţiile naţionale şi de spiritul popular; departe de limba vorbită, ci scriau latineşte.

---

1 Taine, Pictura Renaşterii în Italia şi alte scrieri despre artă, op. cit., pag. 116.

2 Johan Huizinga, Du rôle d'intermédiaire joué bar les Pays-Bas entre l’Europe occidentale et l'Europe centrale, Publications de la Conciliation Internationale, Paris, 1933.

ERASMUS DIN ROTTERDAM (1466? 1469? – 1536)

Cel mai strălucit umanist al Renaşterii vine pe lume la Rotterdam. Copil nelegitim, apoi orfan din fragedă tinereţe, el intră într-o mănăstire augustină (Olanda) determinat de tutore şi lipsit de vocaţie monahală. Studiile clasice începute aici sunt continuate după 1495 la Paris, unde trăieşte în condiţii mizere în casa săracilor (*domus pauperum*) de pe lângă Colegiul Montaigu. Curând se va întreţine singur, dând lecţii de latină şi de retorică tinerilor veniţi la învăţătură în Franţa din Ţările de jos, din Germania ori din Anglia. Invitat în Anglia (1499 – 1500), se împrieteneşte cu umanişti de seamă (John Colet, Linacre, W. Grocyn, Thomas Morus) şi începe să înveţe limba greacă. În activitatea lui de difuzare a culturii antice se vor înscrie mai târziu şi traduceri din limba greacă în latină; din Euripide, Plutarh, Lucian. Tot în Anglia înfiripă, din necesităţi didactice – ca profesor avea nevoie, pentru elevii săi, de texte satisfăcătoare prin limbă şi conţinut – o culegere de maxime însoţite de comentarii: *Adagiile*, care îl fac celebru de la prima lor ediţie – Paris, 1500. Călătoreşte mult şi până într-un târziu cu greu se poate vorbi despre un domiciliu stabil.

În afară de Olanda, locuieşte în câteva importante centre ale culturii renascentiste: Paris, Louvain (Belgia), Freiburg (Germania, 1529 – 1535). De trei ori vizitează Anglia (1499 – 1500; 1505 – 1506; 1509 – 1514); în cursul călătoriei prin Italia (1506 – 1509; în 1506 îşi ia 3 a Torino doctoratul în teologie) se opreşte timp de zece luni la Veneţia, pentru a lucra în tipografia lui Aldo Manuzio la tipărirea unei ediţii a Adagiilor (1508). La viaţa de mănăstire nu mai revine, deşi abia în 1517 izbuteşte să obţină, printr-o dispensă, papală, scutirea de posturi şi veşminte eclesiastice.

Înaintând în vârstă, se stabileşte în Elveţia, Ia Basel

(1514 – 1516; 1521 – 1529; 1535 – 1536) care devine astfel un centru al Europei erudite (aici se afla, întemeiată cu o sută de ani în urmă, o universitate, precum şi tiparniţa lui J. Frobenius).

Scriitor (cunoscut azi mai ales prin *Elogiul nebuniei*, publicat în 1511) şi erudit, Erasmus este cu pasiune preocupat în mai multe domenii: morală, pedagogie, teologie, filologie; face traduceri, îngrijiri de ediţii. Prima lui scriere, un pamflet antimonahal, data din timpul şederii în mănăstirea din Olanda: *Cartea împotriva barbarilor* (Antibarbarorum liber); „barbarii” erau călugării leneşi, cu mintea întunecată, prea bine cunoscuţi de el, pentru că în mijlocul lor trăise. Erasmus a scris şi poezii în limba latină, cea mai mare parte compuse în timpul călătoriilor, mai ales în 1505.

Instinctul lui de moralist şi pedagog îi dirijează parcă întreaga activitate spre folosul celor ce au a învăţa şi trebuie să se formeze. Întocmeşte pentru ei „manuale” (astfel se nasc Adagiile şi Colocviile), dezbate chestiuni fonetice, lexicale ori stilistice (Dialog despre pronunţarea corectă a limbii latine şi greceşti, De recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione dialogus şi Ciceronianus – publicate în 1528; Despre bogăţia cuvintelor şi a lucrurilor, De copia verborum ac rerum – publicată în 1512; Despre compunerea scrisorilor, De conscribendis epitolis, concepută în anii grei de viaţă pariziană).

Alte lucrări examinează probleme de metodă, de pildă Despre metoda de studiu (De ratione studii – scrisă înaintea primei călătorii în Anglia). Nu numai instruirea, ei şi educarea copiilor îl interesează (Despre bunele deprinderi ale copiilor, De civilitate moruni puerilium – bine cunoscută la noi în versificarea lui Anton Pann, Hristoitia) *

Instruirea şi educarea copilului silit doar o părticică din formarea, care nu încetează decât cu moartea, a

oricărui om; în spirit renascentist, Erasmus crede în perfectibilitatea morală a naturii umane. În Manualul ostaşului creştin (Enchiridion militis christiani) şi Despre educarea principelui creştin (De institutione principis christiani, publicaţii în 1516) învăţătura creştină este pentru el, mai curând decât o religie, o morală din care desprinde norme de viaţă interioară şi de slujire a celor din jur. Dintre părinţii bisericii (a căror editare îl va preocupa în ultimii 20 de ani ai vieţii) îi admiră îndeosebi pe Origen şi Ieronim, erudiţi şi preţuitori ai culturii clasice, în care vedea acea continuitate, îndrăgită de Renaştere, a idealurilor clasice în creştinism.

Umanistul este un cercetător de manuscrise, un iubitor de texte restaurate cu respectul surselor. În 1504 găseşte în biblioteca din Louvain adnotaţiile lui Lorenzo Valla la Noul Testament pe care le tipăreşte în 1505 la Paris. Aplicând în continuare scrierilor sacre critica, filologică, el lucrează mai departe asupra textului grecesc al Bibliei, revizuieşte erorile de traducere din Vulgata şi publică în 1516 Ia Basel o Biblie bilingvă, care cuprinde textul în limba greacă, traducerea latina şi adnotări (Novum Instrumentum). În prefaţă apărea şi dezideratul unei Biblii traduse în toate limbile. Prin discutarea textului biblic, cât şi prin satirizarea, în opera sa, a ierarhiei clericale şi a monahismului, Erasmus pregătea spiritele pentru a gândi la necesitatea reformării bisericii; uşura drumul Reformei. De aceea era firesc ca, după ce, în 1517, îşi afişase tezele la Wittenberg, Luther să-şi fi îndreptat privirile către Erasmus: preocupările teologice, identitatea unora dintre opinii şi reputaţia marelui umanist îl îndrituiau să spere şi să dorească un sprijin din parte-i. În 1519 i se adresează direct şi la început Erasmus pare a-l susţine.

Erasmus era atunci în culmea gloriei. Contemporanii îl numeau: bărbat fără de seamăn, lumină a lumii, prinţ al ştiinţelor, părinte al studiilor, Pythia occidentului... (*vir*

incomparabilis, lumen mundi...) Monarhi, ca Henric al VIII-lea al Angliei şi Francisc I, regele Franţei, vor să-i câştige favoarea. Cinci universităţi îi propun o catedră şi în corespondenţii lui sunt scrisori de la trei papi; unul dintre ei se oferă a-l numi cardinal. Erasmus refuză invitaţii şi onoruri, pentru a-şi păstra libertatea. Pacifismul şi moderaţia lui cuprind în ele oscilaţie şi nevoie de compromis. Relativismul îl face să nu se afirme categoric. Catolici şi protestanţi pot aştepta în egală măsură ca el să le întărească rândurile. Erasmus menţine o rezervă cât poate de îndelungată. Rezerva lui este o modalitate de apărare a independentei; orice angajare i-ar tulbura liniştea, indispensabilă lucrului, orice legătură de moment ar putea închide, ascunse acum, deci imprevizibile, nişte constrângeri viitoare; iar el vrea să-şi poată exprima nestingherit părerile proprii. Rezerva lui este însă şi o formă de negare a celor două poziţii; catolicismul şi rigorismul luteran se arătaseră la fel de fanatice, iar liberalul şi tolerantul Erasmus ura fanatismul; de aceea, evita orice luare de atitudine tranşantă.

Apoi Erasmus suferea de frică; de frica molipsirii îl întoarce, timp de două săptămâni, de la poarta lui, sub diferite pretexte, pe Ulrich von Hutten, fugar urmărit şi bolnav. În acea vreme de torturi şi arderi pe rug, teama era un obstacol în plus în exprimarea categorică a unor păreri. Într-o scrisoare din 5. VII. 1521 Erasmus spunea: „Nu au toţi puterea martiriului. Mă tem că, dacă s-ar isca vreun tumult, l-aş imita pe Petre. Mă supun papilor şi principilor care dau decrete bune, căci drept este să o fac; îi rabd pe cei care fac legi proaste, pentru a fi adăpostit de primejdii”.

La insistenţele papei se simte obligat să-şi exprime totuşi opinia de multă vreme aşteptată. Alege o problemă în care îl putea combate pe Luther cu conştiinţa împăcată? opune predestinării credinţa în libertatea, omenească: în lucrarea, apărută la Basel în 1524, Despre liberul arbitru

(De libero arbitrio), la care Luther avea să răspundă, începând astfel o controversă publică, prin Despre servitutea voinţei (De servo arbitrio).

Iluzia înţelegerii şi moderaţiei posibile, cu care Erasmus trăise mult timp, se spulbera. Protestanţii îl acuzau de trădare şi Luther îl acoperea de blasfemii, catolicii îl priveau ca pe un eretic. În 1525, Jeluirea păcii, în traducerea franceză a lui Louis de Berquin, unul dintre corespondenţii lui Erasmus, este cenzurată de Sorfomia; Louis de Herquin va fi condamnat de Sorbona şi ars pe rug ca eretic în 1529. Lumea din jurul lui Erasmus pare din ce în ce mai intolerantă: vechii prieteni ai tinereţii, John Fisher şi Thomas Morus sunt decapitaţi în 1535 pentru că nu recunosc în Henric al VIII-lea capul bisericii engleze. După moartea lui Erasmus opere ale lui aveau să fie puse, izolat, la index, până ce, în 1558, congregaţia indexului va condamna întreaga lui activitate.

Ereticul era un precursor: al veacului luminilor; printr-o serie de idei schiţate şi mai cu seamă prin cultul raţionalismului, Luther îl condamnase cu străşnicie pe Erasmus, „al cărui raţionalism ridică pe om deasupra lui Christos şi a diavolului”. Niciun umanist nu a avut asupra Europei culte o înrâurire asemănătoare cu cea a lui Erasmus; prin coincidenţa cu avântul tiparului, datorită încrederii lui în posibilitatea influenţei binefăcătoare a culturii şi prin aceasta, a legăturii, pe care permanent a făcut-o, între erudiţie şi problemele vieţii contemporane.

Destinat, aşa cum spune titlul, să călăuzească un ostaş pe calea pietăţii creştine, MANUALUL OSTAŞULUI CREŞTIN a fost scris în 1502. „Nu am scris Enchiridion pentru a-mi desfăşura spiritul sau elocvenţa, ci numai pentru a tămădui de greşeală pe cei pentru care, îndeobşte, religia e alcătuită din observarea ceremoniilor...”, declară Erasmus într-o scrisoare din 1504 către John Colet, precizând astfel scopul lucrării: de a arăta contradicţia între formalismul ritualurilor şi credinţa

autentică. Credinţa presupune adâncirea Sfintelor Scripturi şi cunoaşterea propriului suflet. Studiul scrierilor antice şi ale părinţilor bisericii vine întru ajutorul credinciosului, care îşi dovedeşte pietatea în fapte. Tonul lui Erasmus este apropiat de cel al unei etici laice, în textul de mai jos se vede respectul pentru relaţiile concrete între oameni, propovăduirea empatiei absolute şi a unui altruism activ, pătruns de simţul răspunderii („să nu fie de folos ticăloşilor”). Preţuită în Renaştere, lucrarea a cunoscut până la 1550 şase ediţii (în limba latină) pe continent şi opt traduceri în limba engleză.

MANUALUL OSTAŞULUI CREŞTIN[3]

Capitolul XV

Păreri vrednice un creştin
(Fragment)

Creştinul nu s-a născut pentru el.

Să ai mereu prezente în minte următoarele recomandări ale adevăratului creştin: niciun creştin să nu socotească că s-a născut numai pentru sine şi să nu dorească să trăiască numai pentru sine, ci orice are sau oricine ar fi, acestea să nu le puie pe seama lui, ci să le considere ca primite de la atotcreatorul Dumnezeu şi să socotească că toate bunurile sale sunt bunuri ale tuturor. Dragostea creştinească nu cunoaşte pasiunea.

Să iubească pe prieten şi pe duşman, I, Ioan, 4, 10.

Să iubească pe cei credincioşi în numele lui Hristos, pe cei fără de credinţă din pricina lui Hristos, care, el cel dintâi ne-a îndrăgit în aşa măsură pe noi, până atunci duşmani ai lui, încât să se sacrifice pe sine pentru răscumpărarea noastră. Să-i iubească pe prieteni, fiindcă sunt buni, dar să-i iubească deopotrivă pe duşmani, pentru a-i face buni.

Să deteste viciile, nu omul.

§ *2.* Să nu duşmănească niciun om aşa cum un doctor credincios nu îşi duşmăneşte bolnavul. Viciilor însă să le fie vrăjmaş. Şi cu cât răul este mai adânc, cu atât mai mult

---

3 Din: Des. Erasmi Roterodami, *Enchiridion militis christiani*, Halae, 1742. În româneşte de *Marta Guţu.*

o dragoste curată va cheltui o mai mare grijă. Există vinovatul de adulter, există profanatorul, există necredinciosul. Să deteste viciul, nu pe om. Să dispreţuiască profanarea, nu pe om. Să ucidă necredinţa, nu pe om. Să-şi dea strădania să piară necredinciosul pe care el însuşi l-a produs, dar să fie salvat omul pe care l-a creat Dumnezeu. Să dorească din tot sufletul binele tuturor, să se roage pentru binele lor, să le facă bine. Să nu lovească pe cei cumsecade şi nici să nu fie de folos ticăloşilor. Să se bucure de mulţumirea tuturor ca de propria mulţumire. Să sufere de nenorocirile tuturor ca de ale sale, dar să nu sufere de propria nenorocire.

Rom, 1*2, 15*.

De altminteri, aceasta este chiar porunca apostolului: *să plângi cu cei ce plâng, să te bucuri cu cei ce se bucură*. Şi să suporte mai greu un rău străin decât propriul rău. Să fie mai mulţumit de binele aproapelui său decât de propriul bine.

Erasmus scrisese titlul ELOGIUL NEBUNIEI SAU CUVÂNTARE SPRE LAUDA PROSTIEI (Μωρίας ἐγκώμιον *sive declamatio în laudem stultitiae*) în greceşte, adăugând apoi explicaţia. În limba latină, din dorinţa de a face un joc de cuvinte: închinată lui Thomas Morus, opera se numea şi *Morias Enkomion*; latinizată chiar în timpul Renaşterii, această parte a titlului devenise *Encomium moriae*. Erasmus concepe Elogiul nebuniei în timp ce călăreşte peste Alpi, plecând din Italia spre Anglia, îl scrie în primăvara lui 1509 în casa lui Thomas Morus al cărui oaspete este şi publică prima ediţie la Paris în 1511; ediţia din 1515 (Basel) tipăreşte textul împodobit cu desenele lui Holbein.

Îmbrăcată în togă şi cu bonetă de bufon pe cap, Prostia ţine un discurs academic despre sine însăşi; îşi face

elogiul arătând că ei i se datoreşte mersul înainte al lumii. Astfel explică ea perpetuarea speţei omeneşti: femeia care a născut în chinuri şi a crescut cu greutate un copil va mai naşte şi alţii din prostie; tot din prostie îşi iubeşte părintele fiul slut, ori se istovesc scriitorii şi artiştii. Dar şi războiul, curtenii slugarnici şi episcopii hrăpăreţi sunt produse ale prostiei. Deci, pe de o parte clanurile creatoare, aparent iraţionale, deoarece contrazic atât logica, ce arată cu stricteţe perisabilitatea tuturor, cât şi instinctul de conservare, care le dictează oamenilor să se cruţe, iar pe de altă parte situaţiile inechitabile, generate de o ordine socială strâmbă, sunt, toate, rezultate ale prostiei.

ELOGIUL NEBUNIEI[4]

(Fragmente)

«Ceva despre stoici şi cele două feluri de sminteală». Există, aşadar, două feluri de nebunii: una pe care o trimit din fundul infernului Furiile cele răzbunătoare, când ele pornesc şerpii lor pentru a insufla în inimile oamenilor furia cea ucigaşă a luptelor sau setea nesăţioasă de aur sau vreo dragoste ruşinoasă şi nelegiuită ori vreun paricid sau incest ori pângărirea celor sfinte sau vreo altă pacoste de felul acesta, pentru a face apoi cugetele înspăimântate ale celor vinovaţi să simtă boldul remuşcării.

Dar mai e un fel de nebunie cu totul deosebită de cea dintâi; ea porneşte de la mine şi toţi ar trebui s-o dorească ca fiind cel mai de seamă bun. Ea apare ori de câte ori o plăcută rătăcire a minţii scuteşte pe cineva de acele griji neliniştitoare şi îl cufundă în tot soiul de plăceri. O astfel de rătăcire a minţii şi-o doreşte Cicero, într-o scrisoare către Atticus, ca un mare dar al zeilor şi anume ca să poată uita puzderia de rele ce îi copleşeau.

---

4 Din: Erasmus din Rotterdam, Elogiul nebuniei sau Cuvântare spre lauda prostiei, Editura Ştiinţifică, 1959, traducere şi note de Şt. Bezdechi.

Cele rele nu sunt bune, ci proaste, dar şi cele bune pot fi văzute ca nebuneşti. Dogma este înlocuită cu pluralitatea de opinii, un acelaşi fapt se poate afla în două perspective logic incompatibile. Nebunia este paradoxalitatea însăşi.

«Proştii sunt la drept vorbind cei mai cuminţi». Mai întâi se ştie că toate lucrurile omeneşti au două feţe, ca Silenii lui Alcibiade[5], aşa că ceea ce la prima vedere apare ca fiind moartea, dacă priveşti mai adânc apare ca fiind viaţă, precum, dimpotrivă, ceea ce părea a fi viaţă, este moarte; frumosul pare urât, bogăţia – sărăcie lucie, infamia – glorie, ştiinţa – neştiinţă, vigoarea – slăbiciune, nobleţea – mojicie, veselia – tristeţe, norocul – nenoroc prietenia – vrăjmăşie, mântuirea – năpastă... cu un cuvânt le vei găsi pe toate întoarse pe dos când vei deschide Silenul.

Nebunia alungă dogma şi alege paradoxul; şi atunci în locul certitudinii apare întrebarea, îndoiala, nelinişteа, ambiguitatea, relativismul, scepticismul. Iluzia este adevărată, normalitatea include greşeala şi ignoranţa. Renaşterea nu mai plânge omul ca fiinţă coruptibilă: „ceea ce e în cadrul său firesc nu poate fi nenorocit". Aceasta este condiţia umană şi acceptarea absurdului înseamnă cuminţenie.

«*Învăţătura e lipsită de folos şi aducătoare de pagubă*». Dar parcă aud pe filosofi protestând; „cum?" vor zice ei. „Dar e o nenorocire să fii cuprins de prostie, să greşeşti, să te înşeli, să orbecăieşti în neştiinţă!" – Dimpotrivă (zic eu): asta înseamnă să fii om. Şi apoi nu văd

5 Este vorba de o cutie ce avea pictat pe capac chipul mucalit al lui Silen, iar înlăuntru un chip de zeu (n.t.).

de ce îi socotiţi nenorociţi, de vreme ce voi înşivă v-aţi născut aşa, aşa aţi fost crescuţi şi clădiţi, şi asta e soarta obişnuită a tuturor? Ceea ce e în cadrul său firesc nu poate fi nenorocit, afară numai dacă cineva socoate vrednic de plâns pe un om pentru că nu poate zbura ca păsările, şi nici merge în patru labe ca vitele, sau că nu e înarmat cu coarne ca taurii. Cu tot atâta dreptate ar putea jeli pe un cal de cea mai bună rasă, că n-a învăţat gramatică sau că nu se hrăneşte cu baclavale ori să plângă pe un taur pentru că nu e bun pentru întreceri sportive. Aşadar, precum un cal nu e nefericit pentru că e neştiutor de gramatică, aşijderea omul prost nu e nefericit, pentru că prostia stă în firea omului.

Pentru Erasmus împăcarea cu viaţa presupune împăcarea cu sine şi ea dăruie o cheie a înţelepciunii. Observăm în textul ce urinează pătrunderea moralistului, ambiguitatea şi ironia celui care cunoaşte complexitatea vieţii; Erasmus stic că acceptarea propriei fiinţe este o necesitate vitală; dar şi că natura adaugă „ceva mai multişoară iubire de sine” acolo unde „a împărţit cu economie darurile”.

«*Nu poate iubi pe altul cel care se urăşte pe sine*». Spuneţi-mi, rogu-vă, poate iubi pe altul acela care se urăşte pe sine? Poate să se înţeleagă cu altcineva, cel care nu se împacă cu sine? Va face oare vreo plăcere cuiva acela ce e ursuz şi aspru cu sine însuşi? apoi cred că la această întrebare nu va răspunde cu da decât unul mai prost chiar decât însăşi Prostia. Căci dacă mă alungi pe mine, nu numai că niciun om nu va mai putea suferi pe altul, dar chiar fiecare îşi va părea lui însuşi dezgustător, iar ale sale murdare, şi fiecare urât lui însuşi. Firea, în multe privinţe, mai mult maşteră decât mamă bună, a sădit în oameni – mai cu seamă în cei mai deştepţi – pornirea aceasta rea, de a fi nemulţumiţi cu sine şi de a admira însuşirile aflate la alţii. Dar aceasta face ca toate darurile,

farmecele şi plăcerile vieţii să se strice şi să piară (...). În sfârşit, cum te vei potrivi acelei bune cuviinţe – lucru de căpetenie nu numai în artă, ci şi în morală – în viaţa ta particulară sau obştească, dacă nu îţi stă într-ajutor Iubirea de sine (egoismul) care, pe drept cuvânt, îmi ţine loc de soră bună, atât de bine joacă rolul meu!

Şi ce prostie poate fi aşa de mare ca aceea de a-ţi plăcea ţie însuţi şi de a te admira? Şi iarăşi, dacă cineva îşi displace sieşi, ce lucru frumos, plăcut sau cuviincios poate săvârşi? Scoate acest dres (egoismul) din viaţă, şi deodată, oratorul va încremeni în mijlocul cuvântării sale, muzicantul, cu măsurile lui, nu va plăcea nimănui, actorul va fi fluierat pentru jocul său, poetul va fi luat în râs cu muzele lui cu tot, pictorul se va împotmoli în arta lui, iar medicul va răbda de foame cu toate leacurile sale. În loc de Nireu[6] vei părea un Tersit[7]; în loc de Phaon[8] un Nestor[9], în loc de Minerva un dobitoc, în loc de elocvent un taciturn şi în loc de un om politicos un bădăran. Iată deci cât e de adevărat că trebuie fiecare să înceapă a se măguli singur măcar printr-o cât de mică doză de aplauze, dacă vrea să fie apoi lăudat şi de altul.

Apoi, întrucât partea cea mai mare a fericirii constă în a voi să fii ceea ce eşti (într-adevăr), toată treaba asta o săvârşeşte în doi timpi şi trei mişcări această soră a mea, Iubirea de sine, care face ca nimeni să nu se plângă de chipul, de mintea, de neamul, de locul, de creşterea sau de patria lui, aşa că nici irlandezul nu vrea să schimbe cu italianul, nici tracul cu atenianul, nici scitul cu insulele Fericiţilor. Minunată prevedere a naturii care, într-o felurime aşa de variată a lucrurilor, a ştiut să le niveleze pe

---

6 Cel mai frumos dintre grecii cc au luat parte la răz boiul troian (n.t.).

7 Cel mai pocit dintre grecii veniţi la Treia (n.t.).

8 Bătrîn luntraş din Lesbos, căruia zeiţa Afrodita, pentru că a trecut-o o dată marca fără să-i ceară plata cuve nită, i-a dăruit tinereţea (n.t.).

9 Cel mai bătrîn dintre grecii aflaţi sub zidurile Troii (n.t.).

toate! Unde a împărţit cu economie darurile ci, acolo ea obişnuieşte să adauge ceva mai multişoară iubire de sine, măcar că şi aici am vorbit ca o proastă, căci această iubire de sine e darul cel mai mare. Oricum, aş putea spune că nu e nicio faptă mai de seamă pe care să n-o fi inspirat eu şi nicio artă a cărei izvoditoare să nu fi fost eu.

La adăpostul echivocului, Erasmus îndrăzneşte să vorbească despre adevăratul rău, făcând procesul societăţii contemporane: obscurantism şi venalitate; teologi scolaşti şi dogmatici; călugări formalişti şi nespălaţi; papi nelegiuiţi; contradicţie dureroasă între învăţătura creştină a iubirii şi conduita eclesiaştilor; curteni paraziţi; principi vrăjmaşi ai intereselor obşteşti. Nu este de mirare că în 1542 Sorbona condamna această scriere.

În satira lui Erasmus se simte influenţa lui Terentius şi Lucian (menţionat şi în dedicaţie). Ironia este poate mai fină, aluzia mai ascunsă; de altfel, ca într-o operă scrisă de un erudit pentru erudiţi. Reminiscenţele mitologice şi literare, numeroase în pamfletul aşternut pe hârtie fără ca autorul să se fi ajutat de vreo carte sau notiţă, dovedesc cât de prodigioasă era, memoria lui.

«*Prosit teologi*». Poate ar fi mai bine să trec sub tăcere pe teologi şi „să nu tulbur mlaştina din Camarina”[10], nici să nu mă ating de această buruiană rău mirositoare[11], căci soiul acesta de oameni e foarte trufaş şi iute la mânie; ar putea să pornească la atac împotriva mea cu

---

10 Locuitorii oraşului Camarina au voit să sece mlaştina, dar oracolul i-a sfătuit să nu iacă acest lucru. Ei n-au ascultat, au secat balta şi, izbucnind un război cu vecinii, aceştia au năvălit chiar prin uscatul făcut prin secarea bălţii (n. t.).

11 Cf. Aristofan, *Lisistrate*, v. 63 (n.t.).

nenumăratele lor concluzii şi să mă silească să retractez, iar în cazul că n-aş vrea să fac acest lucru, să mă proclame eretică. Căci cu acest fulger înspăimântă pe oricine nu-l au la inimă. Deşi dintre toţi oamenii, ei sunt aceia care se încăpăţânează în a nu recunoaşte binefacerile mele, totuşi îmi sunt datori în multe privinţe. Ei îmi datorează acea splendidă iubire de sine care-i face să creadă că locuiesc în al treilea cer, din înaltul căruia privesc la ceilalţi muritori ca la nişte dobitoace târâtoare, pe care ei mai că le deplâng. Sprijiniţi, ca de un zid, de o puternică trupă de definiţii magistrale, de concluzii, de corolarii, de propoziţii explicite şi implicite, au la îndemână atâtea subterfugii că nu pot fi prinşi nici cu plasele lui Vulcan[12], atât de mult abundă în termeni, născociţi de ei, şi în cuvinte miraculoase! Pe lângă aceasta ei explică sfintele taine după bunul lor plac; ei ştiu cum a fost zidită şi orânduită lumea; prin ce canale I ungari rea păcatului originar s-a răspândit la toţi urmaşii (lui Adam); în ce chip, în ce măsură şi în cât timp a fost Hristos zămislit în pântecele Fecioarei, în ce chip în sfânta cuminecătură dăinuiesc accidentele fără materie[13]. Dar acestea sunt probleme răsuflate, lată, însă, altele mai vrednice de teologii mari şi iluminaţi, cum le zic ei, şi la ivirea cărora ei oarecum se trezesc: „Este un moment în naşterea divină? Sunt mai multe filiaţiuni în Iisus Hristos? Ar fi, putut Dumnezeu să ia chipul unei femei, unui diavol, unui măgar, unui dovleac sau al unei pietre? Dar atunci cum ar fi putut un dovleac să propovăduiască, să facă minuni, să fie răstignit? Şi se poate spune că în acel moment Hristos era un om? Oare

---

12 Cu ajutorul acestor plase, Vulcan, zeul faurilor, a prins în flagrant delict pe soţia sa cu zeul Marte (Homer, *Odiseea*, VII) (n.t.).

13 Aici cuvântul accident are, ca în terminologia aristotelică, de unde e împrumutat, sensul de însuşire. Întrebarea e: Poate să subziste o însuşire, un atribut, fără subiectul, substratul sau materia de care e legat? (n.t.).

după înviere vom avea dreptul să bem şi să mâncăm?”
(Vedeţi că de pe acum îşi iau măsuri de prevedere împotriva foamei şi setei!}.

Ei mai au la îndemână nenumărate alte subtilităţi, cu mult mai rafinate decât acestea, asupra noţiunilor, relaţiilor, formalităţilor, quiddităţilor, ecceităţilor[14], pe care nimeni nu le poate vedea cu ochii, decât Lynceu[15], dacă şi el e în stare să zărească în cel mai adânc întuneric ceea ce nu se află nicăieri. Mai adaugă la acestea şi acele maxime ciudate ale lor, pe lângă care faimoasele paradoxe ale stoicilor par nişte grosolane banalităţi. Iată câteva mostre: e o crimă mai mică să sugrumi o mie de oameni, decât să cârpeşti o dată, într-o duminică, o ciubotă a unui sărac; şi alta: e mai bine să laşi să piară toată suflarea omenească cu căţel, cu purcel, decât să spui o minciună cât de mică.

«Nerozia şi beatitudinea călugărilor». O mare parte dintre ei dau o însemnătate aşa de mare ceremoniilor lor şi datinilor lor mai mărunte, încât socot că un singur cer nu e o răsplată îndestulătoare pentru meritele lor aşa de mari; ei nu se gândesc că Hristos, neţinând seamă de niciunul din aceste lucruri, îi va întreba dacă au respectat învăţătura lui (care stă într-un singur cuvânt): dragostea. (La judecata de apoi) unul îşi va arăta burdihanul umflat de tot felul de peşti; altul va descărca o sută de băniţi de psalmi; al treilea va pomeni de miile de zile de post, iar altul îşi va face un merit din aceea că el nu mânca decât o dată pe zi, dar aşa de mult că era să-i plesnească burta. Altul va aduce o claie aşa de mare de ceremonii, că de abia ar încăpea în şapte corăbii de marfă; cestălalt se va lăuda că vreme de şaizeci de ani nu s-a atins de bani decât cu degetele acoperite cu două rânduri de mănuşi. Unul îşi va arăta (ca reclamă) gluga lui atât de murdară şi de soioasă,

---

14 Termeni scolastici . Quidditate: a ceea ce răspunde la întrebarea „ce este“ (quid sit), arătînd deci esenţa. Ecceitate; aceea ce distinge un individ de oricare altul (n.t.).

15 Unul dintre argonauţi; cunoscut pentru vederea lui ascuţită (n.t.).

că n-ar purta-o niciun marinar. Unul va aminti că a trăit mai bine de cincizeci şi cinci de ani, pironit mereu în acelaşi loc, ca un burete. Unul va veni cu glasul lui răguşit de cântarea sa necurmată (întru lauda Domnului), altul va arăta că s-a tâmpit din pricina singurătăţii în care a trăit, iar altul, în sfârşit, că din pricina tăcerii continue la care s-a legat, i s-a legat limba. Dar Hristos, întrerupând aceste laude de sine ale lor, care n-ar mai lua niciun sfârşit, va spune: „De unde a răsărit acest nou neam al iudeilor? Eu cunosc doar o singură lege dată de mine, dar despre aceea nu aud nimic. Odinioară, pe faţă şi neslujindu-mă de vălul parabolelor, am făgăduit moştenirea tatălui meu, nu pentru glugi, nici rugăciuni sau posturi, ci pentru lucrările dragostei. Nu cunosc pe aceia care prea îşi cunosc bine meritele lor. Oamenii aceştia care vor să pară mai sfinţi ca mine, să se ducă să sălăşluiască, dacă vor, în cerurile Abraxienilor[16] sau să pună să clădească un nou cer, pentru aceia ale căror datini le-au pus mai presus de învăţăturile mele”.

Când vor auzi astfel de vorbe şi vor vedea că matrozii şi vizitiii au acolo mai multă trecere decât ei, ce mutre credeţi că vor face unii faţă de alţii? Dar între timp, datorită mie, nădejdea cu care se nutresc îi face fericiţi.

«*Prostia principilor*» (...). De mult aveam poftă să vă vorbesc slobod ceva despre regi şi despre curtenii fruntaşi, care mă cultivă cu toată sinceritatea într-un chip vrednic de nişte oameni liberi.

Într-adevăr, dacă ei ar avea un dram de minte, viaţa lor ar fi cea mai tristă şi ar merita ca toţi să fugă deopotrivă de ea. Nimeni n-ar mai crede că merită să cauţi a dobândi un tron cu preţul călcărilor de jurământ şi al

---

16 Adepţii unei secte religioase întemeiate de Vasilide, gnostic din Egipt (sec. II e.n.), care dădea divinităţii supreme numele de Abraxis (n.t.).

paricidului, dacă ar sta să cumpănească ce grea sarcină îşi ia pe umerii lui acela care vrea să fie un adevărat domnitor; gândindu-se că cine a luat în mână cârma statului are să vadă de interesele obşteşti, nu de ale sale; că nu trebuie să cugete decât la binele obştesc, că nu trebuie să se abată nici cu o lăţime de deget de la legile al căror autor şi împlinitor este; să ţină la cinstea tuturor slujbaşilor şi dregătorilor. El este în centrul privirii tuturor, ca unul care, prin purtarea lui cinstită, poate, ca o stea mântuitoare, să aducă cea mai mare înflorire treburilor omeneşti, ori, ca o cometă aducătoare de moarte, să stârnească prăpădul tuturor. Viţiile altora nu se simt peste tot, şi nu dăunează pe o mare întindere; domnitorul, însă, stă pe o înălţime, aşa că, dacă s-ar abate cât de uşor de la onestitate, acest fapt ar fi ca o ciumă cumplită ce se strecoară repede în viaţa cât mai multor oameni. Afară de aceasta, deoarece în situaţia lui de monarh e înconjurat de tot felul de plăceri, de o libertate nelimitată, de linguşire şi de lux – lucruri ce obişnuiesc să-l îndepărteze din calea dreptăţii – el trebuie să se străduiască cu atât mai vârtos şi să vegheze cu atât mai multă grijă, ca să nu-şi nesocotească, nici chiar din greşeală, datoriile sale. În sfârşit, ca să nu mai vorbesc de capcanele ce i se întind, de vrăjmăşiile şi urile şi de celelalte primejdii şi temeri de care e înconjurat, el cată să nu uite că deasupra capului său ameninţă acel rege al regilor, care, după puţin timp, îi va cere socoteala de faptele chiar cele mai mărunte, şi cu atât mai straşnic, cu cât a cârmuit o ţară mai puternică. Dacă ar cugeta la toate aceste lucruri – şi ar cugeta dacă ar fi înţelept – cred că n-ar mai putea nici să doarmă în tihnă. Dar acum mulţumită mie, el lasă toate acele griji în plata domnului, îşi vede de sufleţel şi nu îngăduie alături de el decât oameni ce îi spun lucruri plăcute ca să nu-i întunece sufletul cu vreo grijă. Ei îşi închipuiesc că şi-au împlinit datoria de domnitor, dacă fac dese partide de vânătoare, dacă cresc cai de rasă, dacă vând slujbe şi

dregătorii în folosul lor personal şi născocesc metode noi de a uşura pungile cetăţenilor, spre a le umple pe ale lor, însă purced la astfel de măsuri cu destulă băgare de seamă, căutând să dea unei jecmăneli foarte nedrepte o aparenţă de legalitate ca o îndreptăţire a acestor dăjdii, având grijă din când în când să măgulească poporul pentru a-i câştiga inima.

Acuma închipuiţi-vă un om, cum sunt adesea domnitorii, necunoscător de legi, aproape vrăjmaş al intereselor obşteşti, plin de luare aminte numai pentru treburile lui, dedat plăcerilor, dispreţuitor al culturii, duşman al libertăţii şi al adevărului, negândindu-se niciodată la binele poporului, ci măsurând toate după pofta şi folosul lui. Apoi atârnaţi-i de gât colanul cel daurit, pentru a arăta reunirea tuturor virtuţilor strânse la un loc; puneţi-i apoi pe cap coroana cea bătută cu nestemate, în semn că el trebuie să întreacă pe toţi în toate virtuţile; după aceea sceptrul, simbolul dreptăţii şi al unui cuget întru totul neprihănit, şi, în sfârşit, semnul unei iubiri înfocate pentru ţară. Dacă un astfel de principe ar asemui toate aceste podoabe cu felul său de viaţă, s-ar ruşina, cred, de acest fast şi ar fi cuprins de teamă ca nu cumva vreun tâlmaci mucalit să nu ia în râs şi în bătaie de joc această mincinoasă recuzită de teatru.

«*Nerozia curtenilor*». Ce să mai spun acum despre curtenii cei de frunte? Deşi cei mai mulţi dintre ei sunt cât se poate de slugarnici, umili, nesăraţi şi josnici, totuşi, ei vor să treacă drept cei dintâi întru toate. Într-o singură privinţă doar sunt foarte modeşti: se mulţumesc să poarte pe trupul lor aur, nestimate, purpură şi celelalte semne ale virtuţilor şi ale înţelepciunii, dar lasă în seama altora îndeletnicirea cu aceste virtuţi. Li se pare că sunt din belşug fericiţi, că pot numi pe rege „Sire”, că ştiu să-i toarne un compliment în trei cuvinte, că ştiu să amestece, cu orice prilej, în conversaţia lor titlurile răsunătoare de:

Luminăţia-voastră, Maiestatea-voastră, Măria-voastră. Ştiu să-şi prefacă de minune chipul după împrejurări şi să linguşească cu dibăcie, căci acestea sunt îndemânările ce-i şed bine unui nobil curtean. De altfel, dacă ai cerceta felul lor de viaţă, ai constata că sunt nişte adevăraţi feacieni peţitori ai Penelopei. Cunoaşteţi restul poveştii pe care Ecoul vi-l va povesti mai bine decât mine. Ei dorm până la amiază; atunci un diacon cu plată, ce aşteaptă la căpătâiul patului, le slujeşte la iuţeală o leturghie, când nici nu sunt încă sculaţi de-a binelea. Iau numaidecât gustarea de dimineaţă; abia dacă au isprăvit şi îşi aşteaptă prânzul. Apoi vine jocul cu zaruri, şahul, ghicitorii soartei, măscăricii, bufonii, fetele vesele, distracţiile şi glumele nesărate. Între timp mai iau o gustare sau două. După aceea vine cina, urmată de beţii prelungite. Astfel li se scurg, feriţi de orice plictiseală, ceasurile, zilele, lunile, anii, veacurile. Nu o dată plec de acolo mai grasă, parcă (de plăcere), când îi văd cu gura plină de cuvinte umflate, când nimfele (de la curte) îşi închipuie fiecare că e cu atât mai aproape de zei, cu cât târăşte după ea o trenă mai lungă, iar marii seniori se înghiontesc unii pe alţii, ca să fie văzuţi mai aproape de suveran, Jupiterul lor, şi fiecare e cu atât mai încântat de el, cu cât poartă la gât un lanţ mai greu, ca să-şi arate şi puterea, nu numai avuţia.

CULEGEREA DE ADAGII ALE CELOR VECHI (Collectanea adagiorum veterum), dedicată unuia dintre cei dintâi elevi ai săi (William Mountjoy), cuprindea în prima ediţie (Paris, 1500) 800 de maxime latineşti; ediţia din 1508, îngrijită chiar de autor în tipografia lui Aldo Manuzio din Veneţia, avea de patru ori mai multe; sporind mereu, volumul sfârşeşte prin a îngloba peste 4.000 de sentinţe; odată cu adâncirea culturii eline, Erasmus adaugă şi devize din scrierile greceşti, alături de cele latine. Adagiul este dat în limba originală (greacă sau latină) şi se indică sursa (autorul şi opera); apoi este

comentat. Simpla culegere a sentinţelor însemna, într-o epocă în care cărţile erau puţine şi scumpe, deci clasicii greu de procurat, un act important de cultură: era difuzată înţelepciunea antichităţii în formele ei originare.

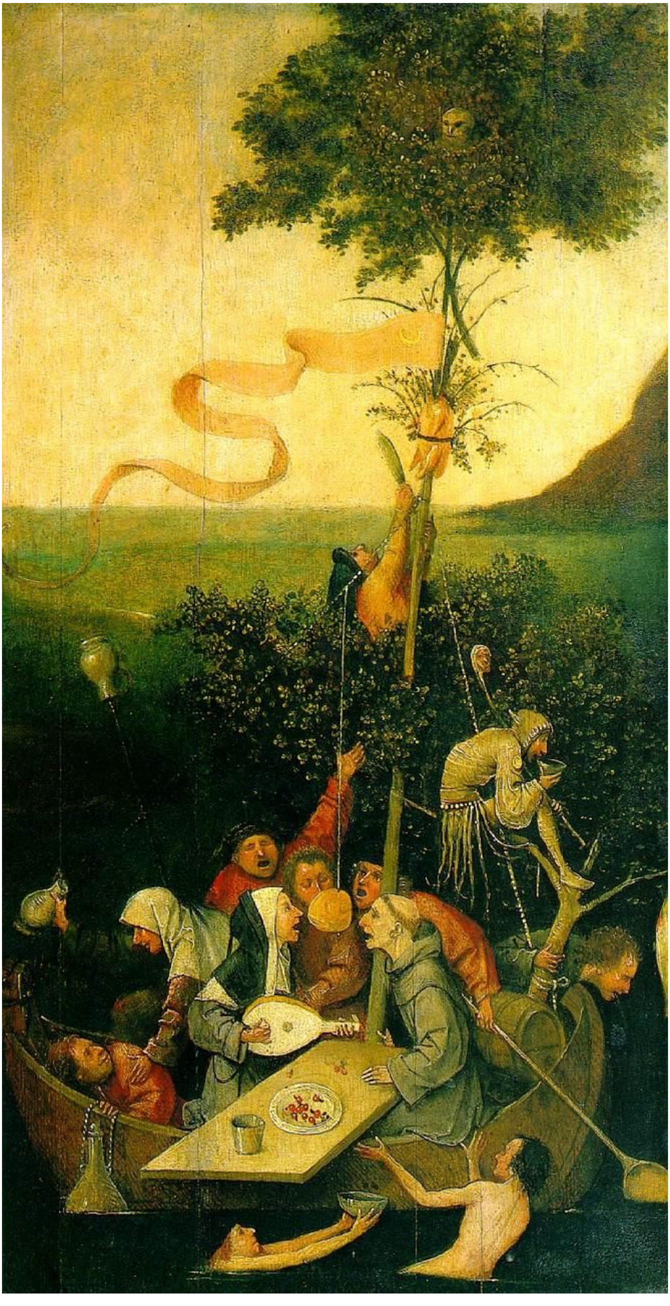
Dimensiunea comentariilor variază între câteva rânduri şi zeci de pagini. Comentariul analizează sensul maximei şi adeseori o aplică la situaţiile contemporane, în chip firesc se vorbeşte deci despre suferinţe acute ale epocii: ignoranţa teologilor care oprimau cultura tocmai pentru că oi erau neştiutori şi voiau să-şi păstreze autoritatea de până acum, dătătoare de profituri, stăvilind astfel progresul; abuzurile autorităţilor laice şi eclesiastice care, cu impozitele sau plăţile cerute pentru fiece serviciu, îi lăsau şi mai săraci pe cei săraci: oamenii nu erau botezaţi, căsătoriţi şi nici îngropaţi fără bani, căci şi de la morţi se cerea dijmă (A mortuo tributum exigere); monarhii nesăţioşi ca şi vulturii prădalnici şi de aceea potrivnici păcii (Cărăbuşul urmăreşte vulturul – Scarabeus aquilam quaerit). La rândul lor, problemele momentului sunt cercetate cu privirea cunoscătoare de oameni a moralistului, care le analizează în cadrul unor tendinţe şi manifestări general omeneşti: şiretenia şi abuzul impostorilor de pretutindeni, lăcomia şi insaţietatea dintotdeauna a celor bogaţi şi puternici. De aceea, *Adagiile* sunt mărturii ale unui secol, dar şi ale unor permanenţe. Aceste meditaţii asupra unor probleme pe care le învăluie fără a le epuiza, erau probabil primele eseuri din literatura europeană.

Erasmus (Q. *Metsys. Roma, Galleria Nazionale d’Arte Antica*).

Pagină din Corabia nebunilor (*Prima ediţie, 1494*).

Corabia nebunilor de Hieronymus Bosch.
(Pictată, probabil după 1494. Paris, Luvru).

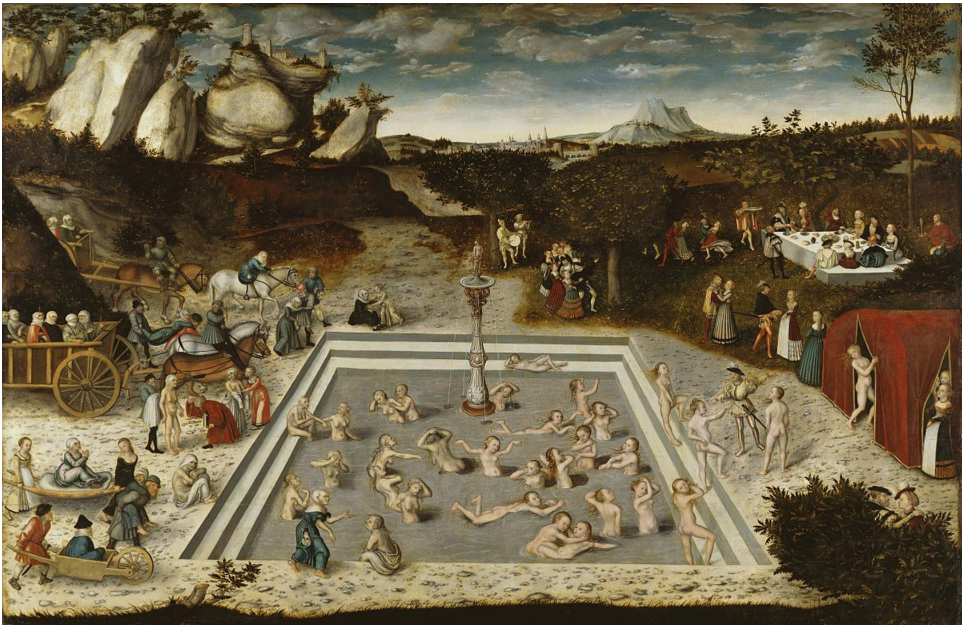
Foaia de titlu a părţii a doua din Epistole ale unor oameni obscuri. (Prima ediţie, 1517).

Ulrich von Hutten. (Xilogravură, 1521)

Hans Sachs. (Xilogravură, 1545).

Fântâna tinereţii (pictată de Lucas Cranach cel Tânăr la 1546).

Una din cele mai de seamă preocupări, ce revine atât în Adagii, cât şi în restul operei lui Erasmus (de pildă, în importanta scriere, publicată în 1517, Jeluirea păcii – Querela pacis), rămâne aceea a păcii şi a războiului. Erasmus se prezintă pe sine, prin intermediul unui personaj din Colocvii: un „Poligraf, care cu pana sa nu încetează a urmări războiul şi a îndemna la pace”. Erasmus arată războiul ca pe o faptă săvârşită atât împotriva firii, pentru că aduce discordie în sânul armoniei universale, cât şi împotriva naturii umane, pentru că aduce suferinţă în loc de mulţumire şi, apelând la forţă în loc de raţiune, face abstracţie de această însuşire specific omenească; războiul contrazice învăţătura creştină şi tocmai de aceea războaiele religioase sunt cele mai aberante. Fragmentele ce urmează au fost extrase din

adagiul *Dulce bellum inexpertis*, Plăcut e războiul cui nu l-a purtat (sau, aşa cum s-a publicat în româneşte, Pentru cei care nu l-au încercat – războiul este plăcut ori Războiul place neîncercaţilor), care apărea, foarte scurt expus, în ediţia venetă (1508); amplificat în ediţiile următoare, el devine unul dintre cele mai dezvoltate ale culegerii. Sursele (indicate de Erasmus, ca de obicei): Pindar (521 – 441 î.e.n.) şi Flavius Vegetius Renatus (sec. IV e.n.). Neîncrederea lui Erasmus în oamenii de rând „schimbători din fire” şi în „pornirile nesăbuite ale mulţimii celei proaste” îl apropie, în această privinţă, de Machiavelli şi, de altfel, de toţi umaniştii. Nu trebuie însă văzute sentimente nedemocratice acolo unde este vorba doar de constatarea dureroasă a consecinţelor ignoranţei şi abrutizării. În *Jeluirea păcii* Erasmus arată poporul ca făuritor al bunurilor distruse de purtătorii războaielor: „Gloata dispreţuită şi obscură clădeşte oraşe strălucite, pe cele clădite le administrează organizat şi, administrându-le, le îmbogăţeşte. Asupra lor năvălesc însă satrapii...”

ADAGII

Pentru cei care nu l-au încercat – războiul este plăcut[17]

(Fragmente)

Dar dacă, printre lucrurile omeneşti, există vreunul de care trebuie să ne apropiem cu şovăială, mai mult, de care trebuie să fugim cu orice chip, blestemându-l şi respingându-l cu oroare, acela este, fără îndoială, războiul, decât care nu există nimic mai nelegiuit, mai dezastruos, mai plin de primejdii şi cu urmări mai durabile, mai monstruos şi mai total nedemn de om, ca să nu spun de creştin.

Şi totuşi este surprinzător cât de fără rost, cât de nesăbuit şi din te miri ce pricină se porneşte astăzi, aproape pretutindeni, un război, dar mai ales cât de sălbatic şi de barbar este el dus, nu numai de păgâni, ci şi de creştini, nu numai de profani, dar şi de preoţi şi episcopi, nu numai de tineri şi de oameni fără experienţă, ci şi de bătrâni mult încercaţi, nu numai de oameni de rând, schimbători din fire, clar mai ales de principi, a căror datorie este tocmai de a potoli, cu înţelepciunea şi raţiunea lor, pornirile nesăbuite ale mulţimii celei proaste. Nu lipsesc nici jurişti şi teologi care să aţâţe la aceste îngrozitoare nelegiuiri şi să le stropească, cum s-ar spune, cu apă rece.

Din această cauză, războiul este astăzi un lucru atât de acceptat, încât oamenii se miră că mai există şi din aceia cărora el nu le place, iar aprobarea lui merge până acolo, încât este socotită un sacrilegiu, aş spune chiar o erezie, dezaprobarea lucrului nu numai cel mai nelegiuit, dar şi cel mai dezastruos dintre toate.

---

17 Din: Erasmus din Rotterdam, *Despre război şi pace*, Editura ştiinţifică, 1960. În româneşte de *Iorgu Stoian*.

Dar cu cât mai pe drept este a ne întreba cu uimire: ce geniu rău, ce boală, ce furie, ce nesăbuinţă au putut strecura în sufletul omului o pornire atât de sălbatică, pentru ca acea fiinţă pe care natura a produs-o pentru pace şi voie bună, singura căreia i-a dat viaţă pentru binele tuturor, să se năpustească, cu o nebunie atât de animalică şi cu un vacarm atât de nebunesc, pe calea unei distrugeri reciproce? (...)

Prea multe, vai! Prea multe erau nenorocirile, de care, necontenit, vrând-nevrând, sunt hărţuiţi, striviţi, copleşiţi bieţii muritori. Încă cu de două ori o mie de ani înainte, au fost semnalate de medici trei sute de nume de boli, în afară de speciile noi, care se ivesc în fiecare zi, şi de bătrâneţe însăşi, boală de care nu se poate nicidecum scăpa. Citim că, undeva, oraşe întregi au fost dărâmate de un cutremur de pământ; că în altă parte, ele au fost mistuite de trăsnet; că, altundeva, ţinuturi întregi au fost înghiţite chiar prin despicarea pământului; că cetăţi întărite s-au prăbuşit din cauza galeriilor săpate sub ele.

Aceasta, ca să nu mai amintesc de mulţimea de oameni loviţi de accidente neluate în seamă din cauza obişnuinţei, ca: revărsarea mării şi a fluviilor, prăbuşirile de munţi şi de edificii, otrăvurile, alunecările, fiarele, hrana, băutura, somnul. Unul s-a sufocat din cauza unui fir de păr, înghiţit pe când îşi bea laptele, altul din cauza unui sâmbure de strugure, altul din cauza unui os de peşte oprit în gât.

Sunt unii pe care i-a lăsat fără suflare o bucurie neaşteptată, căci o durere puternică e mai puţin de mirare. Pune apoi la socoteală molimele pustiitoare care bântuie, nu rareori, pretutindeni. Nu există nicio parte a Pământului de unde să nu se ivească vreo primejdie pentru viaţa omenească, chiar şi aşa atât de repede trecătoare. Atât de multe necazuri îl chinuie, de pretutindeni, pe om, încât nu fără motiv Homer l-a numit cea mai nenorocită dintre fiinţe.

Dar aceste nenorociri, pentru că nici nu pot fi evitate cu uşurinţă, nici nu se întâmplă din vina noastră, ne fac numai nenorociţi, nu şi nelegiuiţi.

Ce le foloseşte atunci celor expuşi la atât de nenumărate calamităţi să mai caute încă o nenorocire, ca şi cum ar duce lipsă de aşa ceva? Şi încă să caute, nu orice nenorocire, ci nenorocirea cu mult cea mai odioasă dintre toate, atât de primejdioasă, încât singură le întrece pe toate celelalte, atât de bogată, că singură le cuprinde pe toate celelalte, atât de funestă, încât nu face pe oameni mai puţin nelegiuiţi, decât nefericiţi, încât produce nişte nenorociţi, care, totuşi nu merită milă...

CONVORBIRI FAMILIARE (**Colloquia familiaria**), cunoscute în general sub titlul **Colocviile**, fuseseră gândite, la fel cu Adagiile, ca un auxiliar în procesul de învăţământ. Concepute la Paris în 1500, pentru doi elevi, fiii unui negustor din Lübeck, sunt publicate prima dată în 1518, fără ştirea lui Erasmus, de către Beatus Renanus. Ediţiile următoare, revăzute, începând din 1519, de către autor, vor fi treptat îmbunătăţite şi îmbogăţite. Titlul iniţial (schimbat în 1526) amintea încă scopul prim, pur didactic: Formule de conversaţie curentă... (Familiarului colloquiorum formulae...). Lucrarea, dedicată lui Johannes Erasmus Frobenius, fiul vestitului editor din Basel, depăşeşte ţelul şi meritele unui manual. Este alcătuită din dialoguri diverse – de la variate formule de salut şi de politeţe şi până la discuţia închegată a unor probleme. Cât de puternică era pasiunea pedagogică a lui Erasmus, preocupat de formarea armonioasă, trupească şi spirituală, a fiecărui om, şi cât de moderne vederile lui, dovedeau şi problemele alese: avantajele alăptării materne, dreptul de a se instrui al femeilor etc... Multe dintre dialoguri caricaturizează preoţi lacomi, călugări trândavi (în 1527 Sorbona condamna 32 de propoziţii din Colocvii) sau feudali bătăioşi. Altele evocă mediile cultivate ale timpului,

schiţând conversaţii între eruditi. Observatorul vieţii contemporane este şi privitorul atent şi penetrant al caracterului omenesc. Convorbirile scrise cu simţul dialogului se transformă uneori în mici scene, apropiate de genul dramatic.

În fragmentul de mai jos din Dialogul despre bătrâneţe (Colloquium senile) răzbate idealul renascentist de armonie: împăcat cu condiţia sa, omul ştie să întâmpine suferinţa şi teama de moarte uşor, fără a le simţi apăsarea. Onestitatea în relaţiile cu ceilalţi oameni este principiul de viaţă al personajului exemplar din dialog.

CONVORBIRI FAMILIARE[18]

1 Dialog despre bătrâneţe.

(Fragment)

Interlocutori: Eusebius, Pampirus, Polygamus, Glycion (...).

Pa. De bună seamă, tu eşti un filosof, ba chiar unul mai înţelept decât Thales, dacă cumva lucrul e posibil.

Gl. Dacă vreo supărare, aşa cum viaţa asta a muritorilor multe aduce, s-a cuibărit în inimă, îndată o alung, fie ea mânie provocată de o jignire, fie de vreo altă ticăloşie.

Po. Dar există unele injurii care tulbură pe omul cel mai blând, aşa sunt, de exemplu, cele mai multe insulte aduse de sclavi.

Gl. Nu sufăr să-mi stea nimic pe suflet. Dacă pot să vindec necazul, îl înlătur, dacă nu, gândesc astfel: „Ce-mi va folosi să mă înfurii pentru un lucru care nu va deveni mai bun?” Dar ce să mai lungim discuţia? Primesc ca sufletul să dobândească imediat de la mine ceea ce puţin după aceea timpul însuşi va înfăptui. De bună seamă nu există nicio suferinţă sufletească atât de mare încât să-i îngădui să meargă cu mine la culcare.

Eu. Nu e de mirare că tu nu îmbătrâneşti, având un astfel de suflet.

Gl. Dar mai ales, şi nu o voi ascunde prietenilor, în primul rând m-am ferit să comit vreo nelegiuire care ar putea să atragă ruşinea asupra mea sau a copiilor mei. Căci nu există nelinişte mai mare decât sufletul care se ştie vinovat de păcat. Iar dacă m-am făcut vinovat de ceva, nu merg la culcare înainte de a mă fi împăcat cu

---

18 Din: Desiderius Erasmus Roterodamus, *Opera omnia*. Hildesheim, Georg Olm, 1961 – 1962. În româneşte de *Marta* Guţu.

Dumnezeu. Izvorul adevăratei tihne, sau ca să numesc pe greceşte, ευθυμίας, constă în perfecta înţelegere cu Dumnezeu. Iar celor care trăiesc astfel, nici chiar oamenii nu le pot face un rău prea mare.

Eu. Dar ce faci când te chinuie teama de moarte?

Gl. Moartea sau ziua de naştere mă chinuie în egală măsură. Ştiu că trebuie să mor; e posibil ca această nelinişte să-mi răpească câteva zile din viaţă, e sigur însă că nu poate adăuga nimic. Şi de aceea o las pe seama celui de sus; în ceea ce mă priveşte, însă, nu mă preocup de nimic altceva decât să trăiesc cinstit şi frumos. Dar nu poate trăi frumos, decât cel care trăieşte cinstit (...)

CORESPONDENŢA lui Erasmus este uriaşă. Începând din 1515 el se preocupă de publicarea celor mai importante dintre scrisorile sale. La Basel, Louvain sau Freibourg Erasmus era parcă centrul unei reţele care îngloba monarhi, papi şi protestanţi, dar, mai cu seamă, aproape toţi umaniştii Europei; printre ei se afla şi Nicolaus Olahus.

Freiburg, 7 octombrie, 1530

ERASMUS DIN ROTTERDAM CĂTRE NICOLAUS OLAHUS, VISTIERNIC AL CASEI ALBA, SECRET ŞI CONSILIER AL REGINEI MARIA[19]

(Fragment)

Nu este o mângâiere oarecare pentru mine, dragul meu Nicolaus, că în acest secol, care naşte pentru noi pretutindeni atâţia monştri de oameni şi în care chiar încrederea, afecţiunea şi omenia sunt nu numai

19 Din: Desiderius Erasmus Roterodamus, Opus episku larmn (1484 - 1532). Dcnuo recognitum et auctum per P.S. Allen (et. H.M. Allen), Oxonii. în Typographco Cia- rendoniano, 1906 - 1038. în româneşte de Maria (ht(h.

încremenite, ci par întru totul stinse şi înmormântate, încă se mai află câteva inimi neprihănite şi cinstite: de unde speranţa că va veni poate o vreme când acea vestită epocă de aur a muritorilor ζωπνρηθη[20]. Am avut câţiva prieteni atât de devotaţi şi juruiţi mie încât păreau că, dacă s-ar fi ivit prilejul, se vor preocupa de interesele mele în ciuda propriei lor vieţi; prieteni pe care acum îi suport mai greu decât pe nişte duşmani de moarte, într-atât au încetat să fie prieteni, pe cât au încetat să fie chiar oameni. Nicio amintire a vechii afecţiuni, nicio amintire a binefacerilor, niciun respect pentru credinţă, niciun simţământ de omenie nu îi opreşte de la ticăloşii. Faptul acesta, după cum îmi face mai dragi pe vechii prieteni care mi-au rămas credincioşi, tot astfel mi-i face mai de preţ pe cei noi, dacă mi se întâmplă vreunii.

Eu însumi, un om curat la suflet, sunt încântat de prietenii fără prihană, şi că un astfel de om eşti tu, îmi pare că am desprins atât din scrisorile tale, cât şi din relatarea prietenului meu Quirinus, astfel încât nu ar fi fost nevoie de micile tale daruri, pentru mine de altfel foarte agreabile şi încântătoare. Chipul lui Olahus este prea adânc întipărit în sufletul meu ca să poată fi smuls sau şters de acolo; totuşi, deosebit de plăcută a fost această suplimentară atenţie a ta deoarece înţeleg că ea izvorăşte dintr-o neţărmurită iubire. Darul tău, o lingură şi o furculiţă, îmi vor spori această desfătare; prin el în mod sigur îl voi avea pe dragul meu Nicolaus drept tovarăş de masă şi voi putea spune apoi prietenilor: „Aici se află acel Olahus drag mie; soarta a nesocotit restul relaţiilor dintre noi”.

Dat la Freiburgul Brisogiei la Nonele lui Octombrie 1530.

IOANNES SECONDES

---

20 Va străluci din nou (grec. în text).

(1511 – 1536)

Al şaselea clin cei 18 copii ai unei familii flamande. Jan Everaërtz, născut la Haga, scrie în limba latină şi este considerat cel mai de seamă poet latin al timpului său. Studiază dreptul (Malines şi Bourges), călătoreşte în Spania, unde slujeşte ca secretar al unui înalt ecleziast şi câştigă interesul lui Carol Quintul. Întors bolnav în ţară, lucrează scurtă vreme într-o ocupaţie similară, apoi boala (se pare că era bolnav de plămâni) se agravează şi moare la 24 de ani. În urma sa rămân Elegii (Elegiae), Epigrame (Epigrammata), Ode, (Odae), Epistole (Epistolae), o povestire a călătoriei până în Spania, Itinerar (Itineraria, 1618) etc. Versurile lui au o remarcabilă diversitate. Capodopera o alcătuiesc poeziile de dragoste din culegerea Săruturilor (Basia sau Basiorum liber unus). Scrierile i se publică postum. **Săruturile** apar în 1589, iar prima ediţie de opere complete în 1541. Neera, căreia i se adresează **Săruturile**, precum şi câteva dintre Elegii, este o frumoasă curtezană spaniolă; poetul o iubeşte, însă dragostea lui este neîmpărtăşită. Cele 19 piese poetice care alcătuiesc **Săruturile** sunt marcate de senzualitatea renascentistă. Ele arată meritele psihologului care ştie să evoce momente ale iubirii – speranţa şi suferinţele – şi vina elegiacă; tristeţea lui izvorăşte din iubirea nefericită şi din obsesia timpului ireversibil; timpul care trece îl îmboldeşte să caute plăcerea sărutului. Ultima strofă din cea de a XVI-a poezie îndeamnă cititorul să culeagă floarea tinereţii, pentru că va sosi bătrâneţea cu bolile şi moartea.

Pe Secundus îl citesc cu entuziasm (şi sunt înrâuriţi de el) poeţii Pleiadei (Ronsard, Du Bellay, Rémi Belleau, de Baïf, Dorat) şi manieristul italian Giovanni Battista Marino.

Gustul lui Secundus pentru efectul neaşteptat, atât de cultivat de marinişti, transpare şi în versurile de mai jos.

Ronsard îl elogiază într-o odă adresată lui Nicolas

Denizot. Îl asigură pe Denizot că, după ce trupul îi va fi pierit, moartea nu îi va stinge totuşi renumele: ca pildă a victoriei câştigate prin creaţia artistică împotriva morţii îl dă pe Ioannes Secundus (*Jan Second, de qui la gloire / N'ira jamais defaillant, / Eut contre elle victoire / Par ces arme l'assaillant*). Săruturile îi par o scriere divină, (*Et duquel les Baisers ores, / Pour estre venus du Ciel, /* En *ses vers coulent encores / Plus doux que l'Atique miel*).

Rafinatul Montaigne consideră că Săruturile merită să fie citite; pe Hug van Groot ele îl entuziasmează. Motivul celei de a III-a poezii va fi preluat de altfel de Rémi Belleau într-un sonet, iar poezia a VII-a, inspirată din Catullus, va fi la rândul ei imitată de Baïf.

Poezia a IV-a îşi va afla ecouri în Ronsard, de Baïf şi Belleau, poezia a VI-a va fi imitată şi ea de Ronsard şi de Baïf, iar a XVII-a de Belleau.

CARTEA SĂRUTURILOR[21]

III

„Să-mi dai o dulce sărutare, frumoasa mea!" te-am implorat.

Abia o clipă gura la mi-atinge gura, iar apoi,

De parcă ai călcat un şarpe, şi sari în lături îngrozită,

Degrabă buzele îţi smulgi de lângă buzele-mi fierbinţi.

Lumina mea, să nu-ţi închipui ca tu m-ai sărutat aievea;

Păstrez doar veşnicul regret al ne-mplinitului sărut!

IV

Dând un sărut, Neera, îmi dăruieşti nectar,

Îmbătătoarea rouă a răsuflării tale.

---

21 Din : Jean Second, Les baisers et l' Epithalame suivis des Odes et des Elégies (ediţie bilingvă latino-franceză), Paris, Garnier Frères, 1938. în româneşte Ion Acsan.

Tu mă îmbii cu cimbru, cu nard şi scorţişoară,
Cu mierea recoltată de-albine pe Himet[22]
Sau de pe trandafirii din patria lui Cecrops[23],
Apoi închisă-n faguri din cea mai pură ceară,
Adăpostiţi cu grijă în stupul de răchită:
De mi s-ar da prilejul să-i gust pe săturate.
M-aş pomeni deodată nemuritor eu însumi şi-n vesele ospeţe conviv cu zeii mari!
Dar fii mai cumpănită cu darurile tale Sau amândoi s-ajungem făpturi nemuri tocire:
La mesele divine n-aş sta decât cu tine.
Chiar dacă eu de-a sila zeiţele şi zeii.
Pe lupilor gonindu-l, mi-ar da slăvitu-i tron!

VI

Ne-am dus la capăt învoiala de două mii de sărutări,
O mie de săruturi dând, primind o mie-n schimbul lor.
Da, preafrumoasa mea Neeră, răbojul tău e fără greş,
Dar nu-i amorul hărăzit să fie bun socotitor.
Pe Ceres cine o slăveşte doar după numărul de spice? Te-apuci să socoteşti în câmp întreaga iarbă, fir cu fir?
Ce om ţi-ar mulţumi, o, Bacchus, strângând o sută de ciorchine?
Stuparii cer lui Aristeu[24] o mie de albine doar? Cinci lupilor e bun şi udă ogorul nostru însetat.
Mai alai să numeri grijuliu cili stropi de ploaie au căzut?
Când se-nfioară tot văzduhul puternic zgâlţâit de vânturi
Iar Iupiter dezlănţuit înşfacă trăsnetul în mâini
Şi la-ntâmplare potopeşte cu grindină pământ şi

22 Munte din Atica. Albinele de pe Himet se bucură şi azi de celebritate (n.t.).

23 Primul rege legendar al Atenei (în preajma căreia se înalţă Himetul) (n.t.)

24 Semizeu care i-a învăţat pe oameni cum să crească albinele (n.t.)

mare,
De loc nu-i pasă ce meleag şi câte lanuri a stricat.
Trimite cerul cu duiumul nenorociri şi fericiri:
Atât de darnice pot fi, ce-i drept, palatele lui Zeus!
Dar cum şi tu îmi pari divină, mai chipeşă decât zeiţa
În scoică dusă de talaz pe calea mării azurii,
Cereasca zestre de săruturi de ce ţi-o drămuieşti atât?
Cum nu socoţi, copilă rea, şi fiece suspin al meu?
Nu-mi numeri lacrimile care şi pe obraji ca şi pe piept
Săpară albii de pârâu pe unde ape curg mereu?
Ştii câte lacrimi vărs? Se cade să ştii de câte ori săruţi!
Nu-mi numeri lacrimile mari? Nu număra niciun sărut
Şi, ca o slabă mângâiere, plătind potopul meu de lucruri,
Răscumpără-mi cumplitul chin printr-un potop de sărutări!

VII

O sută ori o sută de săruturi.
O sută ori o mie de săruturi.
O mie ori o mie de săruturi
Şi încă mii şi mii nenumărate.
Câţi stropi sunt în siciliana mare
Sau câte stele ard pe firmament.
Neeră preafrumoasă, eu ţi-aş da
Cu-aceeaşi pasiune necurmată –
Pe-obrajii tăi atât de purpurii.
Pe buzele atât de pătimaşe.
Pe ochii tăi atât de vorbăreţi!
Dar când la fel ca valvele de scoică
Stau nedesprins de rumenele-ţi buze,
De ochii tăi atât de vorbăreţi.

Nu-ţi desluşesc nici buzele măcar
Şi nici obrajii tăi îmbujoraţi,
Nici ochii tăi atât de vorbăreţi,
Nici zâmbetul atâta de şăgalnic.
Căci după pilda zeului din Cynthos[25]
Ce risipeşte negrii nori din slavă
Şi din seninul cer văpăi aruncă.
Purtat de telegari strălucitori
Şi luminoasa cale şi-o străbate,
Întocmai cu surâsul tău de aur
Zvânţi lacrima prelinsă pe obraji.
Alungi necazul cuibărit în suflet
Şi-mi izgoneşti suspinele din piept!
Ah, câte lupte ochii mei pornesc
Necontenit cu buzele vecine!
Cum aş putea răbda să am rival.
De-ar fi acela Jupiter, nu altul.
Când ochii mei, cuprinşi de gelozie.
Se hărţuiesc cu propriile-mi buze!

XVII
Culoare neasemuită pe care zorii purpurii
O pun pe roşul trandafir stropit de roua beznei reci.
De dimineaţă rumeneşte şi buzele iubitei mele
Pe care cu săruturi lungi o noapte le-am înviorat.
O faţă albă ca zăpada le-ncoronează arcuirea
Ca o fecioară ocrotind în mâini de nea un toporaş.
Aidoma cireaşa nouă învăpăiază flori târzii
Când vara pe acelaşi ram cu primăvara s-a găsit.
Şi chiar atunci când sărutarea ţi-e mai fierbinte ca oricând
De ce, sărmanul, sunt silit să părăsesc iatacul tău?
Păstrează-ţi cel puţin pe buze fermecătoarea

25 Epitet al lui Apolo, care s-a născut lângă Muntele Cynthos de pe insula Delos din Arhipelagul Cicladelor (n.t.).

rumeneală
Până când umbra nopţii iar mi-o va reda pe draga mea.
Dar dacă pân-atunci un altul ar cuteza să te sărute,
Pe buza ta aş vrea să văd paloarea din obrajii mei!

LITERATURA UMANISMULUI ŞI RENAŞTERII ÎN GERMANIA

Primii umanişti germani erau admiratori şi discipoli ai culturii italiene. Împăratul Carol al IV-lea, care fusese de două ori în Italia, se stabileşte la Praga, unde, în 1348, ia fiinţă cea dintâi universitate germană. Tot în secolul al XIV-lea au mai fost întemeiate universităţi la Viena, Heidelberg, Köln şi Erfurt, localitate unde lucrează Konrad Mutianus Rufus; în secolul al XV-lea, începând cu cea din Wittenberg (1502), au fost puse bazele altor nouă universităţi. Centre culturale erau multe: Nürnberg, unde pictează Dürer, scrie Hans Sachs şi îşi duc mare parte din activitate umaniştii Konrad Celtis şi Wilibald Pirckheimer (1470 – 1530); Tübingen – asociat cu numele lui Heinrich Bebel; Ingolstadt şi Leipzig.

Renaşterea germană include şi personalităţi care, ca H. Glareanus şi Paracelsus, sunt asociate cu istoria pământului ce aparţine actualei Confederaţii helvetice. Dar o literatură elveţiană încă nu se formase şi activitatea culturala din oraşe este legată de ţările vecine a căror limbă o vorbesc localnicii. Principalele centre culturale de limbă germană erau Basel, unde se întemeiase o universitate în 1459 şi funcţionau vestitele tiparniţe ale lui Amerbach şi Frobenius, şi unde îşi duc activitatea Glareanus, Paracelsus (1493 – 1531) şi Erasmus, care îşi afla aici liniştea dorită; Zürich, Berna, Lucerna. În Elveţia de limbă germană Reforma este condusă de umanistul Ulrich Zwingli, instruit la universităţile din Basel şi Viena, paroh şi predicator la Zürich. Geneva, centru de limbă franceză, este asociată cu numele lui Calvin.

Într-o scrisoare din 1514 către Iacobo Wimphilingo, Erasmus mărturisea: „Aud că pretutindeni printre germani se aflǎ bărbaţi de o mare erudiţie…”, şi, cu ruşine pentru sine, regreta că a cunoscut atât de târziu Germania (*mea Germania*). Ca şi majoritatea umaniştilor, numeroşi poeţi

scriau în limba latină. Dezvoltarea limbii germane şi formarea ei se datoreşte Reformei.

În jurul Reformei a înflorit o literatură militantă, deci didactică. Note polemice apăreau şi în cartea populară a doctorului Faust, al cărei editor era protestant: de pildă, în călătoria la Roma se făceau tot felul de şotii pe socoteala papei. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea literatura se inspira din viaţa cotidiană ori din scriitori francezi ca Ronsard, Du Bellay, Rabelais; Johannes Fischart traducea în limba germană Gargantua şi Pantagruel, îngăduindu-şi adaosuri care făceau aluzie la evenimente contemporane din realităţile germane ale secolului său.

Marele eveniment al Renaşterii germane rămânea făurirea limbii literare germane prin traducerea, de către Luther, a Bibliei.

RUDOLF AGRICOLA
(1443 – 1485)

Rudolf Agricola este cel dintâi care „ne-a adus din Italia un suflu al literaturii mai bune de odinioară” afirma Erasmus într-o scrisoare din 1523 despre eruditul de expresie latină, originar din Ţările de Jos şi care, se zice, l-ar fi remarcat pe copilul Erasmus, elev la Deventer.

Numele lui era Roelof Huysman. După studii în Belgia (Louvain), la Paris şi în Italia, i se încredinţează în 1483 catedra de filosofie a universităţii din Heidelberg, unde ţine cursuri de literatură latină şi greacă, de limbă ebraică, muzică şi pictură. Astfel, Agricola, devine unul dintre întemeietorii umanismului german; Konrad Celtis i-a fost elev.

Lucrarea lui capitală, Cele trei cărţi despre invenţia dialectică (De inventione dialectica libri III), îşi propune (într-un spirit antiaristotelic) să creeze un sistem ştiinţific. În ea Agricola afirma, cu 7 ani înaintea lui Pico della Mirandola, încrederea lui în capacitatea spiritului şi voinţei omeneşti.

Interesat de formarea personalităţii armonios dezvoltate, el vede necesară o reformă a activităţii ştiinţifice cu ajutorul cunoaşterii faptelor, a unei gândiri şi exprimări riguroase şi a filosofiei. Textul de mai jos, extras din cuvântul rostit de el, în anul 1476, în prezenţa lui Hercule de Este, duce de Ferrara, arată filosofia ca o dovadă a forţei de autodepăşire a omului, purtător al unei scântei divine; concepţia lui Agricola despre funcţia eticii vorbeşte despre credinţa lui în libertatea voinţei omeneşti.

ELOGIUL FILOSOFIEI ŞI AL CELORLALTE ARTE, ROSTIT CU OCAZIA REDESCHIDERII CURSURILOR DE IARNĂ[26]

(Fragmente)

Pentru noi însă, începutul acestei cuvântări trebuie să pornească mai degrabă de la ceea ce este în realitate lucrul cel mai de seamă, adică de la nobleţea însăşi a, filosofiei; că aceasta este cea mai înaltă disciplină şi aproape nemărginită, prin ce altă judecată mai sigură ar putea-o vedea cineva, decât prin faptul că toate cele omeneşti au aceeaşi, fire: se nasc, ies la lumină, propusese printre ocupaţiile de rând ale vieţii omului şi sunt astfel încât pot fi dăruite de un om şi primite de la un om? (...)

Pentru ca cineva să poată dobândi alte lucruri este de-ajuns ca el să se fi născut om şi să se bucure de această viaţă comună şi de lumina zilei; dara fi filosof înseamnă a fi, mai mult decât un om. O, cât de mare şi cu adevărat divin este acest lucru de care au parte atât de puţini oameni! Şi ce poate fi, mai mare, ce dovadă mai sigură a divinităţii filosofiei decât că ea, nu poate fi mărginită de niciun fel de hotare, ele nici, un fel de spaţiu? Căci sfântul suflet al înţeleptului păşeşte liber, neîncătuşat şi neconstrâns de niciun fel de limite şi rătăceşte pe tot cuprinsul naturii; străbate nu numai ţările şi mările, ei, chiar astrele şi corurile asemenea lor; nu îi scapă nici cele mai mici lucruri; nu îi sunt inaccesibile nici cele mai înalte, nu îi rezistă nici cele mai dense, el cuprinde, supune, pătrunde totul (...)

Rămâne o singură şi ultimă parte a filosofiei care şi-a ales rolul de a forma şi modela viaţa şi obiceiurile oamenilor şi care, după numele dat apoi, se numeşte etică. Aceasta constă în întregime mai întâi din îndemnuri

26 Din: Reihe Humanismus und Renaissance, herausgegeben von Univ. Prof. Hans Rupprich, Band 2, Leipzig, Philipp Reclam jun., 1935. în româneşte de Marta Guţu.

împotriva nestăpânirii poftelor şi patimilor, apoi din recomandarea regulilor de viaţă. Este fără de seamăn demnitatea ei, fără de seamăn folosinţa ei care se întinde tot atât cât viaţa omului, căci nimeni într-ale sale sau în viaţa publică, în timpul liber sau la trebi, în pace sau în război, în mulţime sau singur, n-ar putea săvârşi ceva bun decât sub îndrumarea şi călăuzirea acesteia.

KONRAD CELTIS
(1459 – 1508)

Pe numele lui adevărat Konrad Bickel, face studii la Köln şi Heidelberg (Rudolph Agricola îi este profesor). Umanistul este cercetător de manuscrise, traducător (Seneca, Tacit), profesor de retorică, autor de epigrame şi poezii. Căutând în vechile biblioteci mănăstireşti, descoperă operele călugăriţei Hrotsvitha din secolul al X-lea (pe care le editează în 1501 Ia Nürnberg). Începând din 1491, predă, timp de cinci ani, retorică la universitatea din Ingolstadt. Într-o prelegere inaugurală – de reluare a studiilor după încheierea vacanţei mari – vorbeşte despre importanţa pedagogică a poeziei, a retoricii şi a filosofiei pentru formarea spiritelor, istoria Germaniei trebuie cunoscută alături de istoria Greciei şi a Romei.

După 1197 vine la Viena invitat de Maximilian I. Aici organizează primele reprezentaţii teatrale la curte (pentru care scrie şi el). La Viena va fi numit profesor de retorică şi poetică. În 1499 înfiinţează un institut autonom, Colegiul de poezie şi matematică (Collegium poetarum et mathematicorum), iar în 1501 dobândeşte documentele imperiale pentru un *Colegiu de poezie*. În viaţa lui de peregrinări prin diferite centre ale culturii umaniste germane a stimulat organizarea, după model italian, a unor academii: la Cracovia – *Sodalitas Vistulana*, Ia Viena – *Sodalitas Danubiana*, la Heidelberg – *Sodalitas Rhenana* etc.

Arta de a face cântece şi versuri (Ars versificandi et carminum – publicată în 1486), prima lui scriere, îl făcuse celebru. Încununat în 1487, era primul poet german laureat. Elegiile din cele Patru cărţi ale iubirilor (Amorum libri IV) apar în 1502 la Nürnberg. În 1513 se publica la Strassburg cele Patru cărţi de ode (Odarum libri IV) din care face parte şi cea de mai jos.

CUVÂNTARE ROSTITĂ PUBLIC ÎN GIMNAZIUL DIN INGOLSTADT[27]

(Fragment)

Aşa stând lucrurile, nu fără de rost, odinioară oraşele greceşti, iar acum cele italice îşi cultivă copiii chiar de la început cu operele poeţilor şi prin ele, în timp ce ei sorb cântecele melodioase şi intonaţiile cele mai delicate ale armoniei, de care acea vârstă este foarte însetată, insuflă unor suflete fragede şi înclinate spre trândăvie şi lene un imbold la treabă şi un îndemn de a învăţa şi a stărui la lucru cu o harnică veselie şi cu o minte ageră.

Ceea ce va face ca acea gravitate a cuvintelor şi a ideilor îmbibată în minţile crude să dureze până la adânci bătrâneţi şi până la moarte, să rodească necontenit tot timpul Vieţii. O astfel de educaţie pretinde Aristotel când recomandă ca tinerii să fie instruiţi prin armonia cântecelor. Deoarece ele, adică armonia lor, stimulează mintea copiilor şi ar putea să le stârnească dorinţa de a compune cuvântări şi poezii. În sfârşit, cea mai potrivită învăţătură pentru mângâierea tihnei sufleteşti şi pentru înălţarea minţii este cea care se face auzită în imnurile sacre ale zeilor, în laudele acestora şi care te răpeşte spre cugetări divine. Din această cauză creaţia poetică a fost numită de către Pythagora şi Platon, cei mai de seamă filosofi, cea dintâi filosofie şi teologie; ea foloseşte versul pentru demonstraţiile sale şi se desfăşoară într-o vorbire ritmată. Cealaltă însă, adică creaţia oratorică, se desfăşoară în vorbirea de rând, nestânjenită şi liberă. Poezia este mai îngrădită de cadenţe şi mai bogată întrucâtva prin libertatea folosirii cuvintelor, şi totuşi asemănătoare şi aproape egală cu oratoria prin numeroasele genuri ale figurilor de stil. Nici pe una, nici

---

27 Din: Reihe Humanismus und Renaissance, op. cit. în româneşte de Maria Guţu.

pe cealaltă nu trebuie să le neglijăm, dar de la început, germani, sufletele copiilor trebuie să fie formate şi, ca să zic aşa, momite cu farmecul versurilor. De vreme ce în ele sălăşluieşte sublima încântare a lucrurilor, în ele frumuseţea şi nobleţea cuvintelor, prin ele deci se plămădesc uşor sufletele copiilor; iar pe măsură ce prind puteri, după ce sufletul lor tineresc se va fi întărit prin acele începuturi, ei pot să se îndrepte, mai formaţi şi mai înarmaţi printr-o reflecţie mereu trează, către lectura celor mai adânci filosofi şi oratori. În sfârşit, ei pot să se ridice la creaţii proprii, meniţi să atingă meritele scriitorilor vestiţi în compunerea operelor istorice şi literare, câştigându-şi apoi pentru ei nemurirea, iar pentru patria lor faima şi cinstirea. Am spus.

ODE

Către Apolo, descoperitorul poeziei, rugându-l să vină din Italia în mijlocul germanilor[28]

Phoebus, creator al divinei lire,
Lasă-ţi heliconul scump şi Pindul,
Pe meleagul nostru venind de dragul
Viersului dulce!
Se zoresc voioase Caméne[29], iată.
Cântă minunat sub o boltă rece;
Vei vedea o ţară ce nu cunoaşte
Gingaşul cântec.
Un barbar născut dintr-un aprig tată,
Necioplit străin de latinul farmec.
Azi deprinde, călăuzit de tine.
Ritmul şi versul.

28 Reihe Humanismus und Renaissance, op. cit. În româ neşte de Ion Acsan şi Marta Guţu.
29 La romani, nimfe ale izvoarelor asimilate ulterior cu muzele (n.t.).

Parcă e Orfeu, cântăreţ pelasgic[30].
Cel urmat de sălbăticiuni, cerbi repezi
Şi de arbori înalţi – când lovea cu plectrul
Strunele lirei.

Zeu ce-n zbor trecut-ai o mare-ntinsă,
Mulţumit de greci poposind în Laţiu.
Să aprinzi şi-acolo, slujit de muze,
Flacăra artei.
Zăboveşte, rogu-te, de asemeni
Şi pe-al nostru ţărm ca pe cel italic;
Fugă dar limbajul barbar şi piară
Negura toată!

---

30 Pelasgii erau aborigenii Greciei arhaice, alungaţi de triburile greceşti năvălitoare, Orfeu e considerat îndeobşte trac (n.t.).

SEBASTIAN BRANT
(1457 – 1521)

După studii juridice şi filosofice devine profesor, apoi decan la Facultatea de Drept din Basel. Din 1500 se instalează la Strassburg; ca secretar al oraşului, în 1514 îl primeşte aici pe Erasmus. Cu preocupări filologice, caracteristice umaniştilor, Sebastian Brant face traduceri (din limba latină) şi îngrijiri de ediţie. Concepe în limba latină sau germană poeme religioase. Scrierea sa de căpetenie rămâne Corabia nebunilor[31] (Das Narrenschiff), poem satiric (2039 de versuri) redactat în limba germană, publicat în 1494 simultan în patru oraşe şi tradus în latineşte în I 197. Toţi nebunii din „ţara unde umblă câinii cu covrigi în coadă” (*Schlaraffenland*) se îmbarcă sub conducerea, doamnei Venus pe o corabie care porneşte spre Narragonia (Împărăţia *nebunilor*). Se află printre ei, cu scufa de nebun pe cap, un rudiment de costumaţie, care sugerează inspiraţia carnavalescă a poemului, reprezentanţi a numeroase categorii sociale: clerici şi negustori, nobili şi ţărani, universitari şi bucătari. Bosch (1450 – 1516) a tratat acelaşi subiect în tabloul Corabia nebunilor. Zugrăvirea lor este un prilej de prezentare critică a moravurilor, a bisericii catolice şi a imperiului. Prin ei sunt însă văzute şi vicii general omeneşti: avariţie, lux, lăcomie, goană după putere, bibliofilie – patima autorului însuşi, înfăţişată în primul capitol; Brant îşi desfăşoară astfel şi aptitudinile sale de moralist. Eruditul (care păcătuieşte uneori prin digresiuni didactice, presară în text maxime preluate din Biblie, autori antici sau

---

31 Atât la Brant cât şi la Thomas Murner, folosim termenul „nebunie” şi nu „sminteală” (mai întrebuinţat în ultima vreme) pentru că cel dintâi, cu o sferă mai largă şi conotaţii mai bogate, corespunde mai bine *motivului* – specific renascentist – al nebuniei.

tradiţia populară. Observăm în fragmentul de mai jos credinţa scriitorului că în cadrul eticii creştine şi-a îndeplinit sarcina ce-i revenea, precum şi intenţia didactică a poemului; în pofida pericolului de a fi răstălmăcit, el îşi va dărui tâlcul celui ce va şti să-l prindă: „Cine-are urechi, înveţe şi-aibă parte" (*Wer Ohren hat, der merk' und lern'*).

CORABIA NEBUNILOR[32]
(Fragment)

Dezvinovăţirea Poetului
Nebun şi prost e omul ce plăteşte
O muncă, pân' ce ea nu se-mplineşte.
Cel ce n-aşteaptă-n viitor simbrie.
Nu-i prea bine văzut în târg, se ştie.
Simbria cheltuită înainte.
Arareori e un câştig cuminte;
Şi lucrul merge greu şi dezlânat
Când preţul lui-nainte l-ai mâncat.
Eu de-aş fi fost vreodat' plătit cumva
Pe cei nătângi şi proşti spre a-i cruţa.
N-aş fi avut ureche să-i ascult.
Căci preţul l-aş fi fost mâncat de mult.
Şi-n niciun fel n-ar fi putut să ţie.
Ca toate-n lume, cum se ştie
E nefolositoare, o prostie.
Chiar de lucram şi eu pentru simbrie.
Răsplata, alta-aş fi grijit să-mi fie.
Căci altfel, păgubaş m-aş fi lăsat.
Cum însă lucrul tot l-am înjghebat.
Pre domnul spre a-l cinsti şi-al lumii bine,
Foloase n-am, nici zimţi de la oricine.
Şi nici vremelnici lucruri nu primii;

32 Din: Sebastian Brant, Narrenschiff. Herausgegeben von Dr. F. Bobertag, Berlin und Stuttgart, Verlag von W. Spemann. În româneşte de Lazăr Iliescu.

Pe însuşi Domnul chem spre mărturii
Deşi pedeapsa, ştiu, tot mă aşteaptă.
Pentru părerea care-am scris-o, dreaptă.
Las însă celor buni, să chibzuiască.
Pedeapsă dacă-mi dau să hotărască.
De ea, la Dumnezeu mă voi sluji
Ca, vreun cuvânt cumva dac-aş minţi,
Sau aş călca învăţătura sfântă,
De suflet şi de cinste ce cuvântă,
A cerului pedeapsă-asupră-mi vină.
Eu, în credinţă, nu vreau s-am vreo vină
Mă rog de-aceea, acum, de orişicine.
De tot ce-am scris, să creadă numai bine;
Cuvântul meu să nu mi-l strâmbe-n rău
Dar ştiu: răstălmăci-vor tâlcul său.
Şi voi plăti ca roza-nmiresmată
Din care-albina mierea-i va să-şi scoată;
Dar un paing pe ea de-a nimerit,
Otrava doar îi soarbe negreşit.
Orice s-ar zice, pretutindeni, zău.
Oricare face după felul său.
Un lucru bun, în casă, – oricât de mic,
De n-ai găsit, te duci, neluând nimic.
Cuvântul înţelept cui n-o să-i placă.
Mă va-njura vârtos în loc să tacă.
I-oi înţelege eu, după cuvânt.
Ce fel de poame, ce şireţi mai sunt.
Am întâlnit mulţi prostănaci moţaţi.
Ce-au fost adesea-n slavă înălţaţi.
În sinea lui, oricare prostovan
Credea că-i nalt cât cedrul din Liban!
Ci, după-o clipă, nu l-am mai văzut;
L-am căutat, dar glasul i-a tăcut;
Ba, cât m-am străduit, n-am mai găsit
Nici casă, vai, în care-a locuit.
Cine-are urechi, înveţe şi-aibă parte.

Eu însă tac, simt lupul nu departe.
Un prost, pe-un altu-l bate că nu ştie.
Pe el, ca mâini, ce junghiuri au să-l ţie.
De-ar fi, pe alţii să-i purtăm în spate,
Am şti ce ne apasă şi ne-abate.
Citeşte-a nebuniei carte, ca să
Cunoşti ciubota unde te apasă.
De-aud că mă înjură vreunul: „măi
Hirigule, de tine-ai grijă-ntâi.
Căci tot de-al nostru-ai fost şi tu mereu”,
Eu nu răspund şi-l iert pe Dumnezeu,
Prostii mereu să fac că-ngăduise
Şi-n cinul cel prostesc că mă primise.
În van încerc tichia de pe cap
S-o clatin cât de cât, de ea nu scap.
Şi totuşi, cu mult sârg şi cu răbdare
Am învăţat, cum vezi, un lucru mare:
Pe proşti să-i pot cunoaşte cât de cât.
Şi-apoi, nu-mi pierd nădejdea pentru atât,
Căci domnu-i milostiv şi nu-i minune,
De-oi căpăta şi eu deşteptăciune.
Să ştiu că-i bine, om să nu greşească,
Prostie, prea mult creasta să nu-i crească,
Nici scufa să-nvechească-n mâna lui,
În mâna tremurândă a prostului.
O spune Brant – s-audă sunt destui!
Deci, ascultaţi, oricine-ar fi să fie,
Sfatu-nţelept, ce-i bine să se ştie:
„Meşteşugarul bun nu întârzie!”

HENRICUS GLAREANUS
(1488 – 1563)

Heinrich Leriti (sau Loris) îşi ia numele Glareanus după cantonul din Elveţia în care se naşte. Studiază teologie şi muzică, scrie poezii (în 1512 este laureat) şi teorie muzicală şi face lucrări erudite de editare; publică cu adnotări, clasici latini şi îngrijeşte (în colaborare cu Marziano Rota) tipărirea operelor lui Boetius. După 1514 predă la Basel limbile latină şi greacă, între 1517 – 1522 locuieşte la Paris, iar din 1529 este profesor de istorie şi poetică la Freiburg. Avându-l drept model pe Strabo (geograf şi istoric, secolul I î.e.n.) scrie Descrierea Elveţiei (Helvetiae descriptio – 1515), unde, în termeni poetici, îşi zugrăveşte ţara cu seriozitatea geografului. Îi dedică lui Zwingli, cu care era prieten din 1508, principala sa creaţie lirică, cele Două cărţi de elegii (Duo elegiarum libri – 1516). Prima carte cuprinde poezii adresate prietenilor săi (dintre acestea fac parte şi versurile de mai jos), iar cea de a doua carte – poezii adresate elevilor săi.

ELEGII

Către Erasmus din Rotterdam, nemuritoarea şi unica glorie a belgilor[33]

(Fragment)

După cum marele Cicero este a Romei
Iar demostenicul glas faima Atenei spori,
După cum şapte cetăţi vor să fie homericul leagăn
Şi trei bărbaţi renumiţi Cordova a zămislit,
Belgica ţară pe tine te-a dat ca pe unicu-i soare,
Ea, ce-a sădit pân-acum stele destule pe cer.
Zi fericită, măreaţă şi care-n căminele noastre

33 Din: Reihe Humanismus und Renaissance, op, cit, în româneşte de Ion Acsan şi Marta Guţu.

Numai prin harul divin, ni te-a trimis, blând Erasm!
Colo în Basel, cu muri oglindiţi de-ale Rinului ape,
Unde helveticii au confederaţii străvechi.
Cu demnitate matură şi cu modestie-nţeleaptă
Ca un Socrate trăind, eşti ca un Caesar frumos
Şi cu o minte atât de-nzestrată cum n-a fost în stare
Să plămădească nicicând până şi aticul ţărm.
Dar aş dori să te cruţ de naivele-mi stihuri pe tine,
Falǎ şi scump diamant de pe batavic pământ!
Vâna talentului tău să-mi hrănească poema pripită,
Dăruie pinteni şi arc Muzei ce m-a inspirat!
Astm măreţ al batavicei ginte, nunii deci cu bine.
Al alemanilor far, preastrălucite Erasm!

SCRISORI ALE UNOR OAMENI OBSCURI

Johannes Reuchlin (1455 – 1522), pe care într-o scrisoare Erasmus îl numea „podoabă a Germaniei” (Germaniae nostrae decus), era, printre umaniştii germani, autoritatea supremă în cunoaşterea limbilor greacă şi ebraică, tăcuse studii la Freiburg, Paris, Basel etc., călătorise de trei ori în Italia, unde intrase în contact şi cu cercul lui Lorenzo Magnificul, devenise profesor la Ingolstadt, apoi la Tübingen. Foloseşte cunoştinţele filologice în lucrări editoriale (Demostene, Sf. Ieronim etc.), în lucrări de gramatică şi dispute erudite, iar pe cele literare, scriind comedii (în limba latină).

În 1509 Johannes Pfefferkorn (1469-1521? 1524?), evreu convertit la catolicism, autorul unor fanatice scrieri antisemite, în care cerea creştinarea forţată a evreilor, desfiinţarea cametei pe care ei o practicau şi a ritualurilor religioase, ceruse şi dobândise de la împăratul Maximilian împuternicirea să distrugă acele scrieri ebraice care ar contraveni creştinismului. Nesigur de temeinicia deciziei sale, împăratul cere şi părerea lui Reuchlin, care se pronunţă pentru salvarea cărţilor filosofice, a comentariilor biblice, a Talmudului şi a Cabalei. În timpul controversei ce urmează, în care Pfefferkorn e susţinut de teologi, iar Reuchlin de umanişti, sunt publicate scrisorile de încurajare primite de Reuchlin din lumea intelectuală, şi de bună credinţă a Europei: Scrisori ale unor oameni vestiţi (Clarorum virorum epistolae, publicate în 1514) şi Scrisori ale unor oameni iluştri (Epistolae illustrium virorum – publicate în 1519).

Biserica îl acuză pe Reuchlin de erezie; umaniştii Europei îl susţin.

Pentru a întări prin tehnica „satirei mimice” poziţia declarată explicit şi la modul grav în scrisorile adresate lui Reuchlin, un mic grup de umanişti din cercul de la Erfurt publică nişte scrisori fictive, concepute în spirit pseudo-

apologetic în sprijinul lui Pfefferkorn, şi atribuite, de data aceasta, unor necunoscuţi: Scrisori ale unor oameni obscuri (Epistolae obscurorum virorum). Volumul I apare în 1515 (în 1516 se publică ediţia a doua însoţită de un apendice); volumul II apare în 1517. Crotus Rubeanus (numele de umanist al lui Johannes Jäger, 1480? – 1539?) – pentru volumul I, şi Ulrich von Hutten – pentru apendicele volumelor I şi II au fost cei mai importanţi dintre autorii acestei opere satirice publicate sub anonimat. Lucrarea ilustrează degradarea morală şi intelectuală a adversarilor lui Reuchlin. Semnatarii scrisorilor fictive (preoţi, călugări, teologi) – necunoscuţi, pentru că nu s-au ilustrat prin nimic – expunându-şi cu „candoare" opiniile, arată, indirect, abuzurile curiei papale, luxul prelaţilor, parazitismul monahal şi îngustimea scolasticii. Ei se adresează unui cleric german, Ortvinus Gratins în latina scâlciată a teologilor ignoranţi, care „nu se îngrijesc de gramatică fiindcă nu e de domeniul lor".

SCRISORI ALE UNOR OAMENI OBSCURI[34]

(Fragmente)

Magistrul Bernhardus Gelff, unul din cei neînsemnaţi, sănătate Magistrului Ortvinus Gratius

Prea cinstite şi nobile domn, deşi nu am cunoştinţă de voi, cât priveşte persoana, totuşi ca faimă vă cunosc.

E mult de când mi-am dat seama de cauza voastră care se numeşte cauza credinţei împotriva lui Ioannes

---

34 Din: Duo volumina *Epistolarum, obscurorum virorum*, ad. D.M. Ortui. Gratium, Attico lepore referta, denuo excusa & a mendis repurgata. Quibus ob stili et argumenti similitudinem adiecimus in calce Dialogum *mire* festiuum eruditis salibus refertum. Romae, 1570. În româneşte de *Marta Guţu*.

Reuchlin şi sunt în posesia întregului proces. Şi eu mă înfrunt zilnic cu curtenii şi cu copiştii care îl apără pe Ioannes Reuchlin şi când acest mesager, aducător al prezentei, mi-a spus că vrea să plece în Alemania şi că are de făcut un drum prin Colonia, atunci i-am spus: „Pe Dumnezeu cel sfânt, cu vreau să fac cunoştinţă cu Magistrul Ortvinus, să-i scriu domniei sale una epistolă”; atunci el zise: „Faceţi-o, în numele lui Dumnezeu, el se va bucura mult şi mi-a spus când am plecat din Colonia: Să spuneţi tuturor teologilor şi magiştrilor şi artiştilor şi poeţilor care sunt la Roma să-mi scrie. Fiindcă am mare plăcere că bărbaţi învăţaţi şi care sunt bine calificaţi îmi scriu epistole şi când ei scriu aşa, atunci eu adun acele scrisori şi după aceea fac din ele o carte şi pun să se tipărească”. I-am spus că: „Ştiu foarte bine fiindcă am văzut bine o carte care se numeşte *Scrisori ale unor oameni obscuri* şi mult mă mai încântă când o citesc fiindcă este strălucit de bună, având în cuprinsul ei de unde să scoţi pentru multe subiecte”. De aceea, Magistre Ortvine, vă rog pe domnia voastră să binevoiască a mă avea sub oblăduirea lui fiindcă sunt un extraordinar partizan al vostru şi vă iubesc de necrezut. Ba chiar ar trebui să mă recomandaţi lui Ioannes Pfefferkorn, altă dată iudeu şi acum, din fericire, botezat întru Hristos. Cartea sa ce poartă titlul *Apărarea lui Ioannes Pfefferkorn împotriva defăimărilor* mi-a fost adusă din Alemania şi am citit-o în întregime şi am însemnat cele demne de notat, ba am făcut şi întregiri pe margine. Şi cu multe m-am ales eu dintr-o asemenea carte. Dar trebuie să-i mai spuneţi că există un funcţionar al curiei care este un admirator fără pereche al lui Ioannes Reuchlin. El însuşi extrage anumite pasaje din sus-numita carte a lui Ioannes Pfefferkorn şi vrea să arate că în aceste pasaje o parte este erezie, iar alta crimă de lezmajestate. Şi mai spune să se instituie inchiziţia împotriva lui Ioannes Pfefferkorn cu privire la erezie şi la crima de lezmajestate. (...)

Iar aceste paragrafe sunt extrase ale Reuchlinienilor referitoare la eretici, şi la cei vinovaţi de crima de lezmajestate, acuzaţie care, cu voia lui Dumnezeu, nu a fost, nu este şi nu va fi adevărată.

Primul paragraf

Zice Reuchlinianul: că Ioannes Pfefferkorn în cartea sa intitulată *Apărarea lui Ioannes Pfefferkorn împotriva defăimărilor*, în *Epistola către Sanctitatea sa Leon al X-lea*, Supremul Părinte, săvârşeşte blasfemie şi crimă de lezmajestate când îl numeşte pe papă slujitoare a domnului ca şi cum ar fi o femeie, precum citim că numai o dată o femeie a fost papă, căci astfel scrie el în paragraful întâi, numind aşadar pe Sanctitatea-Sa locţiitoare a domnului nostru pe pământ şi slujnică. Şi acest paragraf cuprinde în sine o erezie pentru că acolo Pfefferkorn vrea să afirme, dacă nu expres, atunci implicit, că întreaga biserică a greşit făcând papă o femeie; fiind aceasta cea mai mare eroare, căci cine afirmă că biserica greşeşte, este de fapt un eretic, răspund: Ioannes Pfefferkorn, deoarece nu este un bun grămătic şi nu a înţeles latineşte, a socotit că papa este de genul feminin ca şi Muza; deci, aşa cum a auzit el de la alţii „Numele în *a* sâni feminine, cu excepţia celor ce trebuie să fie exceptate” de unde de altminteri regula: „Un nume în *a* să fie pentru tine feminin, dar exceptează mai multe”. De unde reiese clar că Ioannes Pfefferkorn în prezentul tratat scrie ca un teolog: dar teologii, nu se îngrijesc de gramatică fiindcă nu e de domeniul lor.

ULRICH VON HUTTEN
(1488 – 1523)

Născut într-o familie veche, dar sărăcită, la 11 ani este trimis de tatăl său în mănăstire, iar la 17 ani fuge de aici. Urmează o viaţă de peregrinări şi de studii oarecum anarhice (Köln, Erfurt, Viena, Pavia, Bologna, Roma, Veneţia). Dezamăgit de moravurile clerului, serie epigrame, pamflete şi dialoguri anticlericale dirijate mai ales împotriva curiei papale. La început era sceptic fotă de Reformă, pe care o reducea la un conflict oarecare. Apoi este atras de ea, dar nu de tezele ei religioase, ci de posibilitatea de a lupta împreună împotriva celor ce jefuiau Germania – trimişii Romei papale şi principii tiranici; vede în Reformă un aliat în realizarea idealurilor sale naţionale şi politice – sprijinirea autorităţii centrale de către cavalerii imperiali. Idealul lui Hutten era în mare măsură anacronic şi parţial modern: ideea unei democraţii cavalereşti însemna o întoarcere în timp, iar ideea unei patrii germane – o privire înainte. Tot pentru realizarea acestui ideal se alătură de cavalerul Franz von Sickingen (1481 – 1523) care conduce revolta germană împotriva Romei, a clerului şi a marilor feudali. Luptătorii sunt izolaţi şi înfrânţi; Franz von Sickingen moare în urma unei răni; Ulrich von Hutten izbuteşte să fugă în Elveţia. Pribeagul, întors de la uşa lui Erasmus, e primit de Zwingli. Moare în mizerie.

Temperamentul activ şi combativ al omului se manifestă şi în caracterul publicistic şi polemic al scrierilor sale. El se vede, în paginile cu care colaborează la *Scrisorile unor oameni obscuri*, în poezii – de pildă, în poezia renumită şi atât de populară *Un nou cântec al domnului Ulrich von Hutten* (Ain new lied Herr Ulrichs von Hutten – 1521) care începe cu versul „Am îndrăznit” (*Ich habs gewagt*) – sau în dialoguri.

Unul dintre dialogurile lui Hutten fusese tradus de un

necunoscut în limba germană şi foarte preţuit de noii cititori, care nu l-ar fi priceput în latină. Hutten, care tradusese în 1517 lucrarea lui Lorenzo Valla despre falsa donaţie a lui Constantin, îşi va traduce singur dialoguri – în spiritul lui Lucian – într-un volum Cărţulia cu dialoguri (Gesprächbüchlein – 1521). După dedicaţie – lui Franz von Sickingen – Hutten i se adresează cititorului, în versuri cu un net caracter antipapal, încheindu-le prin cuvintele: „Am îndrăznit”.

CĂRŢULIA CU DIALOGURI[35]

(Fragmente)

Către cetitorul cărţuliilor următoare

Din nou azi adevărul s-a născut şi-nşelăciunea lustrul şi-a pierdut.
Pre Domnul deci cu slavă să-l cinstim.
Şi de minciuni să nu ne mai slujim.
Prea mult, vai, adevăru-a fost hulit;
Acum, iar la lumină a ieşit.
Cuvine-se răsplată-acelora,
Ce-aici trudit-au făr’ a pregeta!
Ştiu, n-au să-i placă popii lenevos –
De-aceea rog pe dreptul credincios.
Obştesc folosul urmărească-n minte.
Neluând la proaste glume-aminte.
Un papă nu-i chiar Dumnezeu, ştim bine,
Căci moartea-n mâna-i şi pe el îl ţine!
Strângeţi-vă, germani cuminţi, la sfat.
Acum, c-atâtea lucruri s-au schimbat;

---

35 Din: Ulrich von Hutten, *Gesprächbüchlein*, Sprachlich erneuert, mit Einleitung und Anmerkungen versehen von Karl Müller, Leipzig, Philipp. Reclam jun., 1887. În româneşte de *Lazăr Iliescu.*

Să nu ne-ntoarcem iarăşi la trecut.
Eu umărul mi-am pus cât am putut.
Folosul altui nu mă ispiteşte.
Afară doar dacă mă păgubeşte.
Pentru-ajutorul care-mi va fi dat
Făgăduiesc aici că niciodat'
Nu voi clinti cuvântu-adevărat
Şi de la el eu n-am să mă abat.
Nimic pe lume nu-i ca să mă tem.
Nici paloş, nici surghiun şi nici blestem.
Dârzenia mea, nimic n-o poate frânge.
Deşi mămuca mea, sărmana, plânge
Că prea de lucru greu m-am apucai;
Alin-o Domnul! Eu nu mă abat.
Chiar dacă toate-n cale s-ar urni!
Aşa vrând Dumnezeu, voi stărui
Cu mâini şi cu picioare de va fi.
Am îndrăznit
Ulrich von Hutten

„**Cărţulia cu dialoguri**" din 1521 cuprindea între cele 4 dialoguri şi **Privire în adânc** (Inspicientes în originalul latin; Die Anschauenden în traducerea germană), care încheia volumul. Soarele se plimbă cu fiul său, Phaeton. În plin cer soarele propune să încetinească viteza şi să stea de vorbă. Phaeton priveşte muritorii care se agită şi se războiesc pentru fleacuri. Privirea atotcuprinzătoare, din înalt, serveşte ca pretext pentru a schiţa un tablou al vieţii sociale şi politice a Germaniei. În Germania se văd mulţi beţivi şi o frământare zadarnică. Dialogul subliniază venalitatea papală şi porneşte, caracteristic pentru publicistul von Hutten, de la un fapt real: al treilea personaj, despre care în fragmentul de mai jos se vorbeşte, fără ca el să şi apară, este legatul papal Cajetan care fusese la Augsburg în 1518. Privire în adânc se încheie cu noul dicton al umanistului (renunţase la cel

vechi, *Alea jacta est*): „Am îndrăznit” (*Ich hab’s gewagt*).

Privire în adânc

(...) *Phaeton*. (...) Ce tropăieli şi ce gălăgie, ce beţie, ce ţipete şi zgomote supărătoare! Dar ce să fie oare gloata aceea numeroasă care se vede acolo, în mijloc? Şi, mai intâi de toate, spune-mi: cum îi zice oraşului?

Sol. Oraşului îi zice Augsburg, acolo se întrunesc principii imperiului şi stau la sfat despre lucruri mari. Adunarea aceea populară însă e o procesiune care însoţeşte pe legatul papal până la casa unde urmează să tragă.

Phaeton. Care legat, tată? Şi unde-l însoţesc oare? Şi, cum tu ştii tot ce se petrece, şi nimeni nu-i în stare să-ţi ascundă nimic, fă bine şi spune-mi, despre ce au să se sfătuiască, după ce s-or ospăta şi încălzi de băutură?

Sol. Pe legat îl duc la Casa Sfatului, unde el le va citi ceea ce i-a încredinţat papa. Şi anume se sfătuiesc cum ar putea începe un război împotriva turcilor. Papa Leon al X-lea ar vrea să-l pornească, nădăjduind să-l câştige; şi din pricina asta îl trimite pe Cajetan aici, care să facă în aşa fel ca germanii să nu întreprindă nimic altceva înainte de a fi dezlănţuit războiul.

Phaeton. Ce câştig nădăjduieşte el să scoată? Nu cumva are să pornească şi el împotriva turcilor, nădăjduind să fure cate ceva?

Sol. Nu, el doar vorbeşte de turci, gândurile lui sunt însă altundeva, departe. De fapt el umblă după arginţii germanilor şi şi-a pus în gând să-i jefuiască, luându-le toţi banii pe care îi mai au.

Phaeton. Nu-i drept ce face. Dar izbuti-va el oare lucrul ăsta, când are de furcă cu un popor atât de bătăios şi dârz?

Sol. Dacă face asta e că are şi dreptul s-o facă. Şi are să şi fie în stare, întrebuinţând meşteşugurile lui, în locul

constrângerii.

Phaeton. Nu înţeleg.

Sol. Are să se dea drept păstor, aşa cum, pe vremuri, fusese şi Hristos, şi va spune că toţi creştinii sunt oile sale, mai cu seamă germanii aceştia, cărora le-a trimis acum pe legatul său, ca să tundă oile şi să ducă apoi, cu el peste munţi, lâna. Face el oare ceva ce nu se cuvine?

Phaeton. În ce priveşte credinţa, nu, tată, că doar oile sale sunt şi el are grijă să le ducă la păscut.

Sol. Da, dar le paşte doar cu minciuni şi ele cred că se află cu adevărat la păscut. (...)

MARTIN LUTHER
(1483 – 1545)

Fiu al unui miner saxon a cărui bunăstare creştea treptat, Martin Luther studiase la Erfurt (1501 – 1505) ştiinţele juridice şi artele liberale. În timpul unei furtuni cu descărcări electrice (1501), scăpând în chip uluitor de lovitura unui trăsnet, face legământ să se călugărească; **Convorbirile din jurul mesei** menţionează acest episod care se pare însă că nu explică decât parţial intrarea sa în viaţa monahală. Călugăr augustin într-o mănăstire din Erfurt, Luther începe temeinice studii teologice şi se îndreaptă către o carieră academică. În 1508 este transferat la universitatea din Wittenberg, unde, după luarea doctoratului, va deveni profesor. Pentru interesele mănăstirii sale face, în 1510, o călătorie la Roma. Intră cu pictate şi desigur cu mari aşteptări în cetatea papală, ca într-un lăcaş de reculegere şi smerenie; descoperă aici lipsa de interes pentru serviciul religios, redus la o formalitate, luxul prelaţilor, arta plăcerilor scumpe şi rafinate. Este revoltat şi vede parte din viciile de organizare ale bisericii catolice.

În acel început de secol practica indulgenţelor lua proporţii din ce în ce mai mari. Prin cumpărarea unor pergamente (pe o parte erau desenate armele pontificale, iar pe cealaltă palma, străpunsă de cui, a lui Iisus) se asigura iertarea păcatelor. Curia papală adunase astfel bani pentru războaiele împotriva păgânilor. Acum se strângeau fonduri pentru construirea bisericii Sfântul Petru la Roma, sau pentru ca arhiepiscopul de Mainz să-i plătească papei taxa de confirmare. În aceste scopuri vindea în 1517 indulgenţe în Germania călugărul dominican Johann Tetzel. Electorul Saxoniei, Frederic cel înţelept, îi interzisese să o facă pe teritoriul care-i aparţinea, dar tezele lui pătrund şi aici, stăruind indignarea lui Luther. Tetzel susţinea că prin indulgenţa

cumpărată omul redobândeşte, oricâte şi orice păcate ar fi comis, nevinovăţia unui prunc abia botezat, că prin indulgenţe se pot ierta şi păcatele celor morţi. Cu intenţia de a combate practica indulgenţelor şi concepţiile care le justificau, Luther vrea, conform uzanţelor timpului, să pună problema într-o dezbatere publică; în ziua de 31 octombrie 1517 afişează pe uşa bisericii castelului din Wittenberg 95 de teze care urmau a servi drept bază a disputei.

Luther fusese doar alarmat de abuzuri şi încă nu atacase autoritatea papală. Papa Leon X, intelectual de formaţie umanistă, nu dă atenţie evenimentului de la Wittenberg: crede că este vorba doar de rivalitatea între călugării augustini şi cei dominicani, care primiseră, în locul celor dintâi, sarcina de a vinde indulgenţe în Germania. În 1518 legatul papal Cajetan stă de vorbă cu Luther la Augsburg. Deşi chemat la Roma, Luther nu se duce, ocrotit şi găzduit de Frederic, electorul Saxoniei. În iulie 1519, într-o dispută publică cu un renumit teolog al timpului, doctorul Johann Eck, Luther declară că recunoaşte drept cap al bisericii doar pe Iisus Hristos, că dogma se poate susţine doar pe baza Scripturii, căreia trebuie să i se plece papii şi conciliile ecumenice, care pot fi victime ale erorilor, şi recunoaşte autoritatea papală doar ca instituţie de drept divin.

Ruptura de biserica catolică e întărită prin publicarea în 1520 a unor scrieri în care exprimă răspicat idei cutezătoare în Apel către nobilimea creştină de naţiune germană (An den Christlichen Adel deutscher Nation), în Captivitatea babilonică a bisericii (Die babylonische Gefangenschaft der Kirche) şi în Libertatea creştină (Von der Freiheit eines Christenmenschen), el vorbeşte despre sacerdoţiul universal – fiece credincios se poate afla în faţa Domnului datorită Scripturii, şi fără a mai avea nevoie de intermediul ierarhiei clericale – despre sărăcirea Germaniei de către biserica catolică şi necesitatea de a

restrânge autoritatea papală, – un nou Babilon care înrobeşte biserica. Şi Dante condamnase papii simoniaci în cântul al XIX-lea al Infernului, dar diatriba lui prea timpurie rămăsese fără ecou. Acum critica indulgenţelor a adus după sine critica ideilor care le justificau, deci critica bisericii catolice, atacate pentru concepţiile ei şi organizarea ei. Necesitatea credinţei pentru mântuire făcea inutile ritualurile şi întreaga ierarhie eclesiastică.

Cărţile lui Luther sunt arse şi i se acordă 60 de zile pentru a-şi retrage tezele eretice. Luther arde şi el în faţa mulţimii bula papală care îl condamna. Pentru a satisface măcar parţial doleanţele papei, în aprilie 1521 Carol al V-lea îl cheamă pe Luther în faţa Dietei din Worms. El declară că nu îşi va renega afirmaţiile decât dacă va fi convins, arătându-i-se clar greşelile şi aducându-i-se argumente din Biblie. Urmând a fi apărat doar pe un foarte scurt termen de un salvconduct trimis de Carol al V-lea (datora electorului Saxoniei alegerea sa ca împărat al Sfântului Imperiu), Luther este răpit, pentru a fi pus la adăpost, de oamenii lui Frederic, care îl duc la castelul din Wartburg. Mai târziu Carol al V-lea, angajat în război cu Francisc I, regele Franţei, va neglija cazul Luther.

Fundamentând emanciparea statului, Luther câştigase de partea sa mica nobilime (Franz von Sickingen, Ulrich von Hutten). Prin trimiterea la izvoare (Biblia) şi prin faptul că s-a opus, în numele conştiinţei sale, autorităţilor eclesiastice, îi atrage pe umanişti (W, Pirckheimer, Crotus Rubeanus, Ulrich von Hutten, Philipp Melanchton). Iar burghezia germană este câştigată de raţiuni economice; papii şi preoţii italieni storceau mulţi bani din Germania, şi „bürgerii din evul mediu cereau în primul rând *une église à bon marché*, o biserică necostisitoare” – observă Engels (Războiul ţărănesc german). La Wartburg Luther începe, în 1521, să traducă Noul Testament în limba germană, Prima ediţie apare în 1522, între 1523 – 1531 el traduce părţi din Vechiul

testament. Traducerea integrală a Bibliei o va sfârşi până în 1531. Ediţia princeps din 1534 era ilustrată de Cranach. De la Wartburg pleacă la Wittenberg (1522) unde ţine predici. Slujba religioasă se întemeia pe lectura Bibliei. Luther, care susţinuse desfiinţarea celibatului slujitorilor clerului, se căsătoreşte, în 1523, cu Katharina von Bora, fostă călugăriţă, fugită din mănăstire. Au şase copii. La 18. II. 1545 Luther moare la Eisleben. Este îngropat la Wittenberg.

Plin de vitalitate, el iubea şi ura, discuta pătimaş – cu haz ori cu violenţă – scria vehement şi colorat, mânca mult şi bea cu plăcere (boala care l-a chinuit şi în urma căreia a murit, era de natură digestivă şi hepatică); credea în diavol şi îl vedea în viziunile sale. Tulburat de tentaţii, îndoit asupra chemării sale, Martin Luther adeseori se temea că a pierdut calea credinţei; discuţii, lecturi şi meditaţii îl linişteau temporar. Era un nemulţumit de sine şi un frământat care voia să afle drumul mântuirii. Purta în el ardoarea şi poezia căutării absolutului. Dar credea că numai el vorbeşte în numele lui Dumnezeu; ajutat de circumstanţe istorice, se consideră însemnat prin har. Pentru credinţa sa, în care vedea cuvântul Domnului, ar fi distrus orice îi apărea ca o piedică – pe papă, pe ţăranii răsculaţi, pe Müntzer sau pe Erasmus; lupta cu pasiunea fanaticului şi supleţea politicianului; toleranţa umanistului l-ar fi încurcat; de asemenea efortul de a înţelege cazul omenesc, în particularitatea lui. „Acest om care s-a folosit cu atâta energie de libertate (...) a jertfit harului – liberul arbitru, lui Dumnezeu – pe om, morala – unui fel de fatalitate providenţială”, nota J. Michelet.

Compune în limba germană tratate teologice, predici, pamflete, corespondenţă şi cântece religioase, pagini cu o incontestabilă valoare literară. Au rămas notate multe opinii exprimate oral; la Wittenberg, comesenii care-i ascultau cu religiozitate cuvintele, i le înregistrau; le regăsim în Convorbirile din jurul mesei (Tischreden)

publicate prima oară la Eisleben în 1560, de Johann Goldschmied, (1519 – 1579); ediţiile următoare se îmbogăţesc cu alte amintiri ale redactorului şi cu alte note luate de cei ce-l înconjuraseră, pe Luther. În discuţia unor probleme de teologie, în povestirea unor crâmpeie din viaţa sa, exprimându-şi afecţiunea pentru soţie şi copii, pentru flori sau muzică, sau dând glas resentimentelor – împotriva lui Erasmus îndeosebi – îl aflăm pasionat, violent, polemic, sarcastic, ironic, duios.

Luther introduce în serviciul divin cântecul corale între 1521 – 1528 el însuşi a scris textele şi a compus melodia unor asemenea Imnuri sacre. Unele sunt originale, – altele se inspiră din cântece religioase vechi sau populare ori din psalmi, ca cel mai cunoscut dintre ele, E O CETATE DOMNUL SFÂNT (Eine feste Burg ist unser Gott); în acele timpuri când turcii invadaseră Austria, oamenii găseau în el forţa de a le rezista. În versurile lui Luther apare imaginea, care l-a obsedat întreaga viaţă, a diavolului: „Cel rău şi duşman” (*Dev alte böse Feind*); „Şi draci de-ar fi pe orice drum” (*Und wenn die Welt voll Teufel wär*). În 1831 Carlyle compara acest poem religios cu „sunetul avalanşelor alpine, sau cu primul murmur al cutremurelor”. În 1831 Heine asemuia poeziile lui Luther cu „o floare crescută între pietre”, şi numea imnul de mai jos „Marsilieza Reformei”. Engels reia metafora în Dialectica naturii, vorbind despre „textul şi melodia acelui coral pătruns de certitudinea victoriei, care a devenit «Marsilieza secolului al XVI-lea»”. Nu ne-a rămas o copie a melodiei care fusese compusă tot de Luther.

E O CETATE DOMNUL SFÂNT[36]

E o cetate Domnul sfânt,

36 Din: Ein Gute Wehr und Waffen. Geistliche Lieder von Martin Luther. Mit einer Einführung von Paul Schreckenbach, Leipzig C.F. Amelangs Verlag, 1917. În româneşte de Sevilla Răducanu.

Un vajnic scut şi-o armă,
Ne scoate din nevoi, oricând,
Venite să ne darme.
Cel rău şi duşman,
Cu gând viclean,
Cu pumn asprit, vrea
Să-şi ţeasă crunta-i za.
Pe lume n-are seamăn.

Luptând doar noi, am fi îndat'
Cu armele zdrobite.
Dar iată, vine-acel bărbat
Ce Domnul ni-l trimite.
Mă-ntrebi cum i-au spus –
Christos Iisus.
Şi-i Domnul Iahve.
Ca el un alt nu e.
Izbânda-l încunune.

Şi draci de-ar fi pe orice drum
Umblând să ne sugrume.
Nu ne spăimântă nicidecum –
Noi vom învinge-n lume.
Culege ponos
Stăpânul de jos,
În van a trudit.
De mult e osândit:
O vorbă îl doboară.

Ei vorba au a o lăsa,
Şi fără de răsplată –
Cu noi e El, cu mintea Sa
Şi cu făptura-i toată.
De-ţi iau trup, copii.
Averi – orice-ar fi,
Drum bun, nu-i nimic!

Ei n-au niciun câştig –
Noi, nalta-mpărăţie!

Extinzând o metaforă a lui Erasmus, Engels afirma în Dialectica naturii ca „Luther a curăţit nu numai grajdurile augiene ale bisericii, ci şi pe cele ale limbii germane, creând proza germană modernă”. Traducerea integrală a Bibliei săvârşită de Luther, eveniment totodată literar şi lingvistic, era primul monument al limbii literare moderne a Germaniei. Nu este unica sa lucrare de tălmăcire. În 1530 se tipăriseră, transpuse tot de el în limba germană, Fabule din Esop. Înainte de traducerea lui Luther mai apăruseră, începând din a doua jumătate a secolului al XV-lea, circa 20 de versiuni ale Bibliei în limba germană. Însă cea dăruită de el se ridică deasupra celorlalte prin rigoarea filologică şi cunoaşterea adâncă a surselor, prin forţa şi expresivitatea limbii, făurită fiind astfel încât să poată fi înţeleasă de tot poporul. Luther confruntă textul ebraic şi cel grec, revăzut de Erasmus pentru ediţia din 1516. Poposeşte îndelung asupra unor dificultăţi de limbă, discută şi se sfătuieşte eu prietenii săi umanişti, urmăreşte cu atenţie graiul oamenilor simpli, aşa cum se vede în fragmentul de mai jos din SCRISOAREA DESPRE TĂLMĂCIRE (Sendbrief vom Dolmetschen – 1530) unde, conştient de realizările dobândite, vorbeşte, cu frazele sale vehemente şi pitoreşti, despre străduinţele depuse.

SCRISOARE DESPRE TĂLMĂCIRE[37]
(Fragmente)

(...) Ştiu foarte bine, şi papistaşii o ştiu mai puţin decât dobitocul morarului, de cât meşteşug, de câtă

---

37 Din: Martin Luther, *Sendbrief vom Dolmetschen*. Herausgegeben von Karl Bischoff, Halle, Max Niemeyer Verlag, 1951. În româneşte de *Sevilla Răducanu*.

sârguinţă, înţelepciune şi minte e nevoie ca să tălmăceşti bine; căci ei nici n-au încercat. Proverbul spune: cine clădeşte la marginea drumului, găseşte mulţi sfătuitori. Aşa îmi merge şi mie. Aceia care niciodată n-au putut vorbi cumsecade, cu atât mai puţin să tălmăcească, sunt cu toţii sfătuitorii mei, iar eu trebuie să fiu învăţăcelul tuturor. Şi dacă i-aş fi întrebat cum s-ar tălmăci în nemţeşte întâile două cuvinte din Mat. 1 *liber generationis*[38], niciunul n-ar fi ştiut să spună nici pâs; şi viclenii de ei, judecă chiar cartea în întregime. Aşa a păţit şi Sfântul Ieronim.

Şi ca să mă întorc la subiect, dacă papistaşul vostru vrea să pălăvrăgească de pomană, spuneţi-i pe scurt aşa: Doctorul Martin Luther vrea să fie aşa, şi spune: *Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas!*[39] Căci nu vrem să fim nici elevii, nici discipolii papistaşilor, ci stăpânii şi judecătorii lor, vrem să ne grozăvim şi noi o dată; şi după cum Pavel se laudă faţă de sfinţii lui turbaţi, vreau şi cu să mă laud faţă de aceştia. Sunt ci doctori? Eu de asemenea. Sunt învăţaţi? Şi eu. Sunt predicatori? Şi eu. Sunt teologi? Şi eu. Sunt *disputatores*? Şi eu. Sunt filosofi? Şi eu. Sunt dialecticieni? Şi eu. Scriu cărţi? Şi eu.

Şi am să mă laud mai departe. „Eu pot să interpretez psalmii şi profeţii. Ei nu pot. Eu pot tălmăci, ei nu pot. Pot citi Biblia, ei asta nu pot; eu pot să mă rog, ei nu pot. Şi ca să intru în amănunte: Eu cunosc dialectica şi filosofia lor mai bine decât ei toţi laolaltă. Şi ştiu cu adevărat că niciunul din ei nu-l înţelege pe Aristotel. Şi de s-ar găsi unul dintre ei toţi, care să înţeleagă un cuvânt înainte sau un capitol din Aristotel, îmi dau capul. Eu nu spun decât adevărul: căci am fost crescut din tinereţe în învăţătura lor şi ştiu prea bine cât de adâncă şi cuprinzătoare este. Şi ei ştiu de asemenea, tot atât de bine, că eu stăpânesc tot

38 Cartea Facerii lumii (n.t.).

39 Aşa vreau, aşa poruncesc, voinţa să înlocuiască raţiunea (n.t.).

ceea ce ei cunosc; şi totuşi ei se poartă cu mine ca şi cum aş fi un oaspete în arta lor, un oaspete, care s-ar fi pripăşit într-o bună zi la casa lor, şi care n-ar fi auzit nici ce învaţă ei pe alţii, nici n-ar fi văzut ce ştiu eu. Atât de grozav se laudă cu meşteşugul lor şi mă învaţă lucruri pe care eu le-am învăţat acum douăzeci de ani, când mi-am tocit tălpile ducându-mă la învăţătură, încât aş putea să le răspund la toate plângerile şi ţipetele lor eu cântecul acelei târfe; de şapte ani ştiu că cuiele din potcoavă sunt de fier.

Acesta e răspunsul la prima voastră întrebare, şi vă rog să nu răspundeţi, ferească Dumnezeu, la plângerile zadarnice ale acestor măgari decât atât: aşa vrea Luther, şi el zice că e un doctor, mai presus decât toţi *doctores* din toate locurile unde stăpâneşte papa. Şi aşa să rămână. De-acum înainte am să-i dispreţuiesc cum i-am şi dispreţuit, atâta vreme cât se vor purta cum se poartă.

Mi-am dat osteneala să tălmăcesc cât mai bine, *curat şi lămurit* în nemţeşte. Şi ni s-a întâmplat adesea să căutăm un singur cuvânt paisprezece zile, chiar trei, patru săptămâni şi câteodată tot nu l-am găsit. La Iov am lucrat, M. Philipp[40], Aurogallus[41] şi eu, astfel încât uneori în patru zile n-am putut termina decât trei rânduri. Mai bine aşa, căci acum e gata şi e tălmăcit, îl poate citi şi pricepe oricine, poate trece cu privirea peste trei, patru pagini, fără măcar să se împiedice de vreo greutate. Dar nici nu-şi dă seama ce pietroaie şi ce buturugi au fost aci, pe când acum treci peste ele ca pe o scândură dată la rindea. A trebuit să asudăm şi să ne căznim mult pentru a înlătura din drum astfel de pietroaie şi de buturugi, încât acum mergi uşor pe acel drum. E uşor să ari, după ce ogorul a fost curăţat. Dar să smulgă copacii şi beţele din pământ şi să pregătească ogorul, asta nu vrea nimeni. De altfel, să nu

40 E vorba de Philipp Melanchton (1497 – 1560) (n.t.)

41 Matthäus Goldhahn (Aurogallus) (1490 – 1543), profesor la Wittenberg (n.t.).

te aştepţi la vreo mulţumire. Doar însuşi Dumnezeu, cu soarele lui, cu cerul şi pământul, ba chiar cu jertfirea fiului său, n-a primit nicio mulţumire; aşa e şi aşa rămâne lumea, naiba s-o ia, că de schimbat nu vrea să se schimbe.

Am vrut să vorbesc nemţeşte, nu latineşte, nici greceşte, pentru că mi-am pus în cap să tălmăcesc în nemţeşte. Nu trebuie să întrebi literele din limba latină cum să vorbeşti nemţeşte, ci întreabă despre asta pe mama de acasă, pe copiii de pe stradă, pe omul obişnuit din piaţă, uită-te la gura lor cum vorbesc ei şi ia-te după dânşii ca să ştii cum să tălmăceşti, şi atunci au să vadă că le vorbeşti nemţeşte.

Când Christos spune: *ex abundentia cordis os loquitur*, dacă m-aş lua după măgari, m-aş ţine de litere şi aş tălmăci: din abundenţa inimii vorbeşte gura. Spune-mi, oare asta e nemţeşte? Care german înţelege aşa ceva? Ce înseamnă pentru un german abundenţa inimii? Aşa nu vorbeşte niciun german, fie că vrea să spună că cineva are o inimă prea largă, fie că are prea multă inimă. Dar chiar şi aşa şi tot n-ar fi bine tălmăcit. Căci abundenţa inimii nu e nemţeşte, e tot atât de puţin cât şi abundenţa casei, abundenţa sobei, abundenţa băncii: ci mama din casă şi omul obişnuit zic: *cui îi e inima plină gura îi vorbeşte*. Asta înseamnă o germană bine vorbită; aşa m-am căznit eu să tălmăcesc, şi, din păcate, n-am nimerit-o totdeauna.

Căci literele latineşti împiedică peste măsură să vorbeşti bine nemţeşte. (...)

Şi ce să mai lungesc vorba despre tălmăcire! Dacă ar fi să spun toate pricinile şi gândurile mele despre fiece cuvânt, desigur aş avea de scris un an. Am aflat eu acum cât meşteşug, câtă osteneală şi trudă cere tălmăcirea, de aceea nu rabd drept judecător şi dojenitor vreun măgar sau vreun catâr papistaş care n-a încercat să tălmăcească nicicând. Cui nu-i place tălmăcirea mea, n-are decât s-o lase în plata Domnului; naiba să-i mulţumească cui nu-i e pe plac şi care o schimbă fără ştirea şi voia mea. Dacă

trebuie schimbată, am s-o schimb eu însumi.

THOMAS MÜNTZER
(1490 – 1525)

Originar din munţii Harz, Müntzer studiase la Halle, Leipzig şi Frankfurt pe Oder. Teolog erudit, devenise curând doctor şi, se pare, la recomandaţia lui Luther, predicator la Zwickau (1520). Alungat pentru sprijinul acordat anabaptiştilor, îşi găseşte refugiul la Praga, printre husiţii din Boemia. Izgonit şi de aici, ajunge predicator la Allstedt, în Turingia. Pornind de la ideile lui Luther, el merge mai departe: face întregul serviciu divin în limba germană şi le cere principilor să intervină cu armele împotriva clerului catolic şi să-i extermine pe cei nelegiuiţi, mai cu seamă pe slujitorii bisericii catolice, pentru ideile lor greşite şi faptele lor păcătoase. Spre deosebire de Luther, care promova cuvântul scris al Bibliei ca mijloc de revelare a Divinităţii, Müntzer crede că Duhul sfânt se manifestă în om direct, trezindu-i raţiunea şi făcându-l astfel asemeni Domnului. Teolog cu idei noi, Müntzer îmbină gândirea religioasă şi socială.

„Prin traducerea Bibliei – scrie Engels în Războiul ţărănesc german – Luther a pus în mâna mişcării plebee o armă puternică”, fiindcă ei găsesc în ea „creştinismul modest al primelor secole”.

Răscoale ţărăneşti existaseră în Germania şi înainte de Reformă, începând de la sfârşitul secolului al XV-lea. După Reformă se adaugă idei noi, apar vizionari apocaliptici sau organizatori ca Thomas Müntzer. Tulburările reîncep în 1524. Răscoalele ţărăneşti, care izbutesc „mai ales în regiunile unde principii şi nobilii erau în marea lor majoritate catolici sunt o consecinţă a difuzării ideilor lui Luther, a posibilităţii protestului, arătate prin pilda sa. Mergând însă mai departe pe calea eliberării de dogme, ţăranii răzvrătiţi nu cred că mai au

nevoie nici de mijlocirea Scripturii, căci sprijinul Domnului li se va transmite direct. Ei tind „să se ajungă la o egalitate cetăţenească şi, în parte, chiar la o egalitate de avere" – scrie Engels.

Revendicările cuprinse în cele **Douăsprezece articole ale ţăranilor din Suabia** (unde se făceau referinţe la Luther) fuseseră redactate de Thomas Müntzer (se pare, în colaborare cu calfa unui pielar).

Ideolog al marelui război ţărănesc din Germania, Müntzer începe să organizeze o uniune care să lupte pentru înfăptuirea unei depline egalităţi, instituind astfel pe pământ împărăţia lui Dumnezeu; cuteza deci a se răzvrăti împotriva nedreptăţii sociale. Despărţit total de concepţiile lui Luther care îl socotea acum ca pe un trimis al satanei, Müntzer muncea neistovit pentru organizarea ţăranilor şi a plebei, pentru formularea revendicărilor revoluţionare. În cele 12 deziderate cuprinse în plângerea din 1524, ţăranii din Suabia cer în primul rând dreptul de a-şi alege un pastor; printre altele, ei declară că nu mai vor să fie trataţi ca proprietate a seniorilor, căci Iisus i-a răscumpărat pe toţi prin sângele lui, „pe păstor, la fel ca pe împărat". Luther scrie Apelul la pace, ca răspuns la cele douăsprezece articole ale ţăranilor din Suabia şi împotriva spiritului de ucidere şi tâlhărie ai altor ţărani răzvrătiţi. În prima parte se adresează Principilor şi seniorilor pe care îi numeşte „călăi" şi „lipitori", şi le atrage atenţia asupra nedreptăţilor săvârşite şi a vinovăţiei lor, căci găseşte cerinţele ţăranilor justificate. În partea a doua, **Către ţărani**, după ce recunoaşte nedreptatea autorităţii, îi acuză de o nedreptate şi mai mare pe ei, care şi-au arogat dreptul, rezervat lui Dumnezeu, de a judeca; ucigând, devin adepţi ai diavolului; şi dă două exemple de izbândă fără violenţă: pe Iisus Hristos şi pe sine însuşi; îi îndeamnă să rabde, căci triumful lor rezidă în smerenie şi supunere. În **Apelul către cele două părţi** îi sfătuieşte pe toţi să renunţe la violenţă. Prin această scriere, Luther pare a

dori să facă din răscoalele ţăranilor un prilej de a-i moraliza pe principi şi a-i atrage de partea sa, şi, în acelaşi timp, de a se desolidariza de mişcarea ţărănească, pentru a nu i se atribui răspunderea evenimentelor. În urma atitudinii lui, ţărănimea se îndepărtează de Luther. La Nordhausen, în timp ce el predică, se trag clopotele pentru a-i acoperi vocea. La Orlamund se aruncă în el cu pietre, şi este împroşcat cu noroi.

În ciocnirile şi masacrele care urmează, cu o totală neînţelegere a problemelor şi suferinţelor sociale, Luther îi susţine pe principi deschis. În pamfletul împotriva bandelor tâlhăreşti şi ucigaşe ale ţăranilor (Wider die räuberischen und mörderischen Rotten der Bauern), contrazicându-se pe sine, adeptul de odinioară al blândeţii, îi îndeamnă pe principi direct la acte de ferocitate: care cum poate să-i înjunghie, să-i bată şi să-i sugrume; (...) ţăranului îi ajung paiele de ovăz; el nu înţelege de cuvânt şi e nătâng, deci trebuie să asculte de bici şi de «puşcă»; (...) lăsaţi puştile să-i secere”[42]. De îndemnurile lui suplimentare nici nu mai era nevoie, căci nobilii îi secerau în masă, îi lăsau să putrezească în subterane, se jucau cu bile făcute din craniile ţăranilor morţi şi, în cele mai blânde pedepse, le smulgeau limbile, le scoteau ochii sau le tăiau degetele. În 1526, când revolta este înăbuşită, sunt ucişi peste 100.000 de ţărani. J. Michelet explică duritatea lui Luther prin fanatismul cu care îşi apără cauza: „Nu le iartă că au compromis numele Reformei”... De altfel, ca orice fanatic, el îşi schimbă principiile după necesităţile momentului. Îi numise pe ţărani păgâni, căci creştinul nu apără cuvântul Domnului cu sabia; inconsecvent însă, când cere violenţa împotriva ţăranilor, vrea să sprijine prin sabie aceea ce el consideră a fi cuvântul lui Dumnezeu.

Thomas Müntzer îl acuză în pamfletul **Pledoarie**

---

42 Apud: F. Engels, Războiul ţărănesc german, în Marx-Engels, Despre religie, Edit, politică, I960, p. 100.

bine fundamentată împotriva cărnii ghiftuite şi lipsite de suflet de la Wittenberg... (Hoch verursachte Schutzrede wider das geistlose sanftlebende Fleisch zu Wittenberg...).

Dar răscoala a fost înfrântă, ţărănimea a suferit cumplite represalii, iar Müntzer şi alţi capi ai ei au fost chinuiţi şi ucişi.

Autor (principal) al celor Douăsprezece articole ale ţăranilor din Suabia, el redactează predici, pamflete, manifeste.

Conceput de un teolog şi predicator, Manifestul reprodus mai jos (Manifest an die Allstedter und an die Mansfeldischen Bergknappen) cuprinde referinţe la Biblie: alcătuit în clipele supreme ale încleştării de un conducător revoluţionar pătimaş, care preconizează şi înfruntă violenţa, textul are tonul polemic şi patosul dictat de momentele dramatice în care a fost scris.

MANIFESTUL CĂTRE CEI DIN ALLSTEDT ŞI CĂTRE ORTACII DIN MANSFELD[43]

(Fragmente)

Frica de Dumnezeu înainte de orice, frate iubit! Cât veţi dormi oare? câtă vreme, pentru Dumnezeu, nu vreţi să recunoaşteţi că, după părerea noastră, el v-a părăsit? Ah, cât de mult v-am spus cum trebuie să fie: domnul nu vi se poate altfel dezvălui, trebuie să fiţi răbdători. Dacă nu faceţi aşa, atunci toată jertfa, toată suferinţa inimilor voastre e zadarnică. Va trebui să pătimiţi din nou. Iată, vă spun: dacă nu vreţi să pătimiţi pentru Domnul, veţi ajunge

---

43 Din: Thomas Müntzer, *Politische Schriften, Manifeste, Briefe, 1524/25*. Eingeleitet, kommentiert und herausgegeben von Manfred Bensing und Berna Rüdiger, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1970. În româneşte de *Lazăr Iliescu*.

să fiţi martirii diavolului.

De aceea, feriţi-vă, nu fiţi descurajaţi, lăsători; nu linguşiţi mai departe pe ticăloşii lipsiţi de Dumnezeu, pe fantaştii cei aiuriţi, rânduiţi-vă şi luptaţi pentru cauza Domnului. A sosit vremea, sfătuiţi pe fraţii voştri să nu-şi bată joc de semnele Domnului, ca să nu se prăpădească cu toţii. Tot olatul german, francez şi italian s-a deşteptat, meşterul cheamă la joc şi ticăloşii trebuie să pornească şi ei. (...)

Chiar dacă nu aţi fi decât trei la număr, care însă slăviţi numele lui Dumnezeu cinstindu-l pre el, nu vă veţi teme nici de o sută de mii. Aşadar, porniţi, porniţi, porniţi, ticăloşii sunt asemeni unor câini plini de spaimă. Faceţi în aşa fel ca fraţii să se împace şi mişcarea lor să prindă temei. E peste măsură de trebuinţă. Porniţi! Porniţi! Porniţi! Nu vă lăsaţi copleşiţi de milă dacă Esau vă îmbie cu vorbe bune (Geneza 33). Nu ţineţi seama de jalea celor lipsiţi de Dumnezeu. Au să vă roage prietenoşi, au să plângă şi să vă implore precum copiii. Nu vă lăsaţi înduplecaţi, aşa cum Dumnezeu i-a poruncit lui Moise (Deuteronom 7) şi ne-a dezvăluit nouă. Îndemnaţi satele şi oraşele şi mai cu seamă pe ortacii minelor, precum şi pe alţi tineri, buni de ispravă. Nu trebuie să mai dormim.

Tocmai pe când vă scriam cuvintele acestea, primesc de la Saltza vestea că poporul s-a răzvrătit împotriva pârcălabului ducelui George de la castelul Lange, fiindcă voise, în taină, să ucidă trei oameni. Ţăranii din Evsfelde au devenit şi ei duşmanii iuncherilor şi nu vor să-i cruţe. E cam acelaşi lucru ca şi la voi. Trebuie neapărat să porniţi, să porniţi, să porniţi. E vremea. Voi, Baltazar, Bartel, Krump, Valtein şi Bischoff, intraţi cei dintâi în joc. Arătaţi tovarăşilor celorlalţi scrisoarea asta. Tipăritorul meu trebuie să sosească şi el peste puţine zile, aşa zice vestea pe care am primit-o. Până una alta nu pot să fac altfel, căci dacă aş putea, aş învăţa pe fraţii noştri în aşa fel ca inimile lor să poată fi mai tari decât toate castelele şi armele pe

care ticăloşii lipsiţi de Dumnezeu le au pe pământ.

Porniţi, porniţi, câtă vreme flacăra e fierbinte. Nu lăsaţi sabia voastră să se răcească nici să amorţească. Bateţi bine fiarele voastre pe nicovalele lui Nimrod şi dărâmaţi-le turnurile. Câtă vreme ei mai sunt în viaţă nu e cu putinţă ca voi să vă dezbrăcaţi de frica voastră şi nici să vi se vorbească despre Dumnezeu cât timp ei sunt stăpânii voştri. Porniţi, porniţi. Dumnezeu e în fruntea voastră. Urmaţi-l, urmaţi-l!...

Nu vă lăsaţi înspăimântaţi. Dumnezeu e cu voi... Iată ce spune Domnul: „Nu vă temeţi, nu vă fie frică de mulţimea duşmanilor, căci lupta aceasta nu e lupta voastră, ci a Domnului Dumnezeului vostru. Nu voi sunteţi luptătorii, ci fiţi doar bărbaţi şi veţi simţi mila lui Dumnezeu asupra voastră”. Şi, când Iosafat auzi cuvintele acestea, căzu la pământ. Deci porniţi şi voi, cu Dumnezeu care vă va da putere, fără teama şi cu adevărata credinţă, amin.

Din Mülhausen în anul 1525.

Thoms Müntzer, o slugă a lui Dumnezeu, împotriva celor nelegiuiţi.

THOMAS MURNER
(1475 – 1537)

De la vârsta de 15 ani călugăr în ordinul franciscan, el studiază diverse discipline în câteva dintre centrele culturii umaniste: Freiburg, Paris, Cracovia; iar de la 40 de ani, după ce fusese laureat pentru poezie (1505) şi teologie (1506) îşi pregăteşte doctoratul în ştiinţe juridice la Bologna şi Basel. Personalitate multilaterală, studiază şi predă literatură şi retorică, logică şi drept roman. Primele lucrări, în limba latină, sunt polemice (împotriva astrologilor) sau didactice (manuale). Sub influenţa lui Sebastian Brant, cum declară în repetate rânduri, precum se vede şi în textul reprodus mai jos, el încearcă satira, folosind într-o serie de scrieri motivul „nebuniei”. În cea

mai reputată dintre ele, poemul satiric **Descântarea nebunilor de către Doctorul Murner** (Doktor Murners Narrenbeschwörung – 1512), autorul înglobează în domeniul nebuniei principi tiranici şi paraziţi care-i linguşesc, cămătari sau clerici corupţi. Descompunerea morală a tuturor este un semn al nebuniei timpurilor, iar demascarea nebunilor – rodul observării societăţii (*Ich hab... alle ständt der welt betracht*) şi al experienţei proprii câştigate prin suferinţă, ne mărturiseşte „în primele sale versuri, fragmentul ce urmează. Satirizarea clerului catolic, sugerând necesitatea unor schimbări, face ca atacul îndreptat de Thomas Murner împotriva luteranilor să fie cu atâtea mai usturător pentru ei. Despre marele nebun luteran (Von dem grossen Lutherischen Narren wie ihn Doktor Murner beschworen hat – 1522) stârneşte resentimentele protestanţilor şi de aceea, în 1525, Thomas Murner este nevoit ca din Strassburg să plece în Elveţia, pe care va trebui să o părăsească din motive similare.

DESCÂNTAREA NEBUNILOR DE CĂTRE DOCTORUL MURNER

Precuvântare[44]

(Fragmente)

Nopţi multe-n viaţa n-am dormit
Şi neamuri multe am privit.
Nemilostive, necurmat,
Tăuni şi viespi m-au înţepat,
Pân'ce o cinste-adevărată
Mi-a fost şi mie-ncredinţată:
Adică hoinărind prin lume.
Pe proşti să-i dibuiesc anume.

---

44 Din : Thomas Murners Narrenbeschwörung. Mit Einleitung, Anmerkengen und Glossar von. M. Spanier, Halle, Max Niemeyer, 1894. În româneşte de Lazăr Iliescu.

Sudori de sânge am vărsat
Şi-n loc ascuns m-am scărpinat,
Prin cărţi am prins a cerceta,
Să văd de n-aş putea afla
Un om spre a mă-nvăţa un cântec,
Pe proşti să pot ca să-i descântec.
Prin multe ţări am hoinărit.
Pân' meşteşugul l-am găsit,
În care-s meşter astăzi, tare,
Un prost să fiu-ntre proşti, mai mare.
E-o breaslă foarte preţuită
Şi pretutindeni răspândită
Prin orice-oraş, cătun şi sat.
Sebastian Brant a adunat
Într-o corabie, nebunii;
Nu-i oare – o treabă a-nţelepciunii?
Căci, orice credem noi, vezi bine,
Aşa ceva nu poate-oricine!
Deci omu-acest, precum stă scris,
Sebastianus Brant şi-a zis.
Şi, dacă-i prost, cum se zvoneşte,
Deşteptu-aş vrea să-l văd, fireşte.
Oricum, destul de rău îmi pare
C-aşa-i de prost şi minte n-are!
Eu însă-l ţin deştept, cu rost,
Fiindcă-şi zice singur prost.
Corabia lui pe toţi primeşte.
Tot omu-n ea se lămureşte.
De-i spui pe şleau sau de nu-i spui,
El şi-află poezia lui.
Brant multora le-a pus, din ei,
Tichia cea cu clopoţei,
Deşi plătiseră o mie
De zloţi, că-s proşti să nu se ştie.
Proşti să croieşti, nu-i lucru mare;
Se face lesne fiecare.

Îi vezi prin pomi sau pe vreo bârnă,
Cum cresc, şi cum de crăci atârnă;
Şi-s graşi şi bine izbutiţi. (...)
Gândiţi deci şi vă sfătuiţi
De proşti cum să scăpăm odată.
Pe-aici să nu se mai abată.
Primejdioasă-i rău prostia.
Uşor şi-ntinde-n jur domnia!
Ne prinde-n laţu-i şi ne strânge
Şi-ntreg avântul nostru-l frânge.
De ea nu scapă orişicine;
În om când prinde rădăcine.
Te prăpădeşti şi mori de ea –
Nimic nu-ţi poate ajuta.

HANS SACHS
(1494 – 1576)

Se naşte la Nürnberg. Între 7 şi 15 ani învaţă la şcoala latină din oraşul natal; apoi tatăl său, croitor, îl dă ca ucenic la un cizmar; după obiceiul timpului, îşi însuşeşte meseria cutreierând mai multe oraşe în serviciul unor meşteri pricepuţi şi, în 1516, se întoarce la Nürnberg, unde va rămâne până la sfârşitul vieţii. Cizmarul, prieten cu artişti şi umanişti – A. Dürer sau W. Pirckheimer – este el însuşi un creator. Ataşat de instituţia tradiţională a maeştrilor cântăreţi (*meistersinger*), învăţase muzică şi poezie – îndeosebi de la meşterul ţesător Lienhard Nünebeck, lua parte la reuniuni, forma la rândul său discipoli.

Opera lui e vastă şi variată; teatru (61 drame, 64 comedii, 85 farse de carnaval), dialoguri, cântece profane şi religioase, legende, fabule, povestiri, snoave, anecdote. Sursele lui sunt diverse: citea mult, asculta, privea. Înregistra materialul şi-l transmitea filtrat prin bunul lui simţ de om sănătos şi echilibrat, prin spiritul de observaţie şi voioşia meseriaşului onest. Era partizanul Reformei; în poezia alegorică Privighetoarea din Wittenberg (Die Wittenbergisch Nachtigall, 1523), pasărea cântăreaţă (Luther) călăuzeşte turma oilor rătăcite (comunitatea creştină), ameninţate de animale sălbatice şi mai cu seamă de leu (papa Leon X). Dar participarea lui în literatura polemică a timpului este cumpătată, fără brutalitate sau grosolănie.

Operele lui cele mai izbutite sunt farsele de carnaval (Fastnachtspielen) şi povestirile în versuri, adeseori burleşti, punctate cu o notă de libertinaj sau de umor (Schwänke), un fel de snoave în versuri, scrise după 1527. Farsele carnavaleşti sunt inspirate din scrieri antice (Esop, Plutarh), nuvele italieneşti (mai ales Boccaccio), lucrări contemporane (Sebastian Brant etc.), *fabliaux*-uri, tradiţia

orală populară, întâmplări din viaţa cotidiană. Satirice şi didactice, ele îi ridiculizează pe beţivi şi pe leneşi, pe ţăranii creduli sau zgârciţi, pe doctorii şarlatani, pe călugării şi preoţii lacomi, nevestele cicălitoare şi bărbaţii geloşi.

De pildă, Studentul vagant în paradis (Der fahrende Schüler im Paradies) ironizează credulitatea şi ignoranţa unei femei şi zgârcenia bărbatului ei, un ţăran lipsit de agerime. Scena desfăşurată este în genere scurtă, de circa 400 de versuri şi se încheie cu o morală; pentru a se bucura de o soţie credincioasă şi de o căsnicie paşnică, un om înţelept trebuie să facă şi concesii, ne povăţuieşte Hans Sachs la sfârşitul farsei reproduse mai jos. Virtuţile elogiate sunt, îndeobşte, cele preţuite de poetul-cizmar; munca, cinstea; bunul simţ, moderaţia, isteţimea. Isteţ este studentul din farsa ce urmează. Studenţi sau şcolari călători erau deseori întâlniţi în epoca Renaşterii; mânaţi de sărăcie, alungaţi de ciumă, îndemnaţi de dorinţa de a vedea şi alte locuri şi de a asculta profesori noi sau cu renume, ei rătăceau prin diverse oraşe. Ca şi Luther în adolescenţă, îşi căpătau adeseori hrana prin bunăvoinţa altora.

STUDENTUL VAGANT ÎN PARADIS[45]
(Fragmente)
SCENA I
(în faţa unei case ţărăneşti)

Ţăranca
Suspinele mă copleşesc
La alte vremi când mă gândesc:

---

45 Din: *Dreizehn Fastnachtspiele aus den Jahren 1539 – 1550 von Hans Sachs*. Herausgegeben von Edmund Goetze, Halle a/S, Max Niemayer, 1881. În româneşte de *Lazăr Iliescu.*

Bărbatul meu dintâi trăia.
El care atât de scump mi-era;
Dar, omul mă iubea şi el.
Blajin şi bun, chiar prost niţel,
Vai, azi nu-i nimeni să m-aline,
Deşi alt om acum mă ţine.
Dar nu-i ca cel dintâi bărbat!
Zgârcit, să fie-ar vrea bogat!
Cu unghia zgârie totu-n cale
Că doar s-o-mbogăţi agale.
Pe-ntâiul, cerul l-ocrotească!
Ah, el ştia să mă-ngrijească!
Cu ceva bun, dac-aş putea
Să-l bucur, n-aş întârzia!

Studentul vagant (*sosind*)

Măicuţa mea, nu şovăi
La tine-n casă a mă primi.
Din mila-ţi fericit să fiu;
Căci multe meşteşuguri ştiu,
Citite-n cărţi; Sosesc supus
Din muntele lui Venus, sus.
Mulţi amorezi acolo trag.
Ci eu, sunt un student pribeag
Şi-n toată ţara rătăcesc.
De-a dreptul din Paris sosesc;
A treia zi, azi se-mplineşte.

Ţăranca

Urechea nu mă amăgeşte?
Din paradis sosit-aţi chiar?
Atunci vă-ntreb un lucru doar.
Nu-i fostu-mi soţ pe-acolo oare?
Murise, nu prea-n depărtare,

Acum mai an, fără de leac,
Bisericos şi prostănac.
Nu l-aţi văzut pe-acolo poate?

Studentul

Sunt mulţi, să-i numeri se poate.
Dar, n-ai putea să spui cumva.
Pe el, ce ţoale-atunci purta?
Poate c-aşa mi-aduc aminte.

Ţăranca

Ţi-oi spune şi-ale lui veşminte:
Albastru-un clop pe cap avea
Şi cu o prostire[46] se-nfăşa;
Groparul lui aşa ceruse.
Atât pe dânsul încăpuse.
De vrei să-ţi spun adevărat.

Studentul

Îl ştiu! Umbla prin cele ţări –
N-avea nădragi nici încălţări.
Şi nici cămaşă nu purta
Ca-n groapă cum îl pui era:
Pe şale, cu prostirea lui,
Pe cap, cu clopul albăstrui.
Când alţii, toţi, petrec hai-hui
Sfios, el bietul îşi tot zice
Că nu se poate să nu-i pice.
Oricât i-ar trebui zăbavă.
Şi lui măcar vreo carboavă.
Îi merge, bietul, tare rău!...

---

46 (Reg.) Cearşaf. - Din ucr. **prostyralo**

Ţăranca

Bărbate, – aşa ajuns-ai, zău?
Ce rău îmi pare că tânjeşti
Şi nu poţi să te veseleşti…
Dar n-oi lăsa să-ţi fie sete!
Matale, spune-mi pe-ndelete:
Te-ntorci cumva în paradis?

Studentul

Ca mâine, cred, pe drumuri mi-s!
Curând oi fi acolo iară.

Ţăranca

Dar, o trăistuţa bunăoară
Să duci în paradis, n-ai vrea?

Studentul

N-oi zice nu, măicuţa mea!
Dar prea mult timp vezi să nu treacă!

Ţăranca

Mai zăboveşte-atunci oleacă
Trăistuţa pân’ ce-am pregătit.

Studentul (*îngânând*)

E cam văcuţă, negreşit.
Dar bună pentru jupuit.
De-aduce bani şi ţoale… mda!
Şi pentru mine-ar fi ceva.

Aş lua cu mine-ntreg toptanul.
Pân’ ce nu s-a întors ţăranul.
Nu m-ar lăsa el, azi stăpânul
să moştenesc eu pe bătrânul!

Ţăranca (vine cu o trăistuţă)

Vreau olăcarul meu fii.
Ai guldeni doisprezece aci.
Îi îngropasem nu ştiu când
În grajdul vacilor, pe fund.
Du şi trăistuţa nu e grea!
Vezi, bărbăţelul meu s-o ia!
Când o primi-o-n paradis
Şi traista o va fi deschis Găseşte-albastru-un postăvior
Pentru-un suman mai rotunjor,
Călţări, nădragi, un brâu, cuţit…
Să-i spui, mai mult c-am să-i trimit,
Nimic să nu-i lipsească alt-dată!
Şi-acum, porneşte de îndată.
Să nu-l mai ştiu că-i zdrenţăros!
Era prostuţ… dar credincios,
Mai drag ca cestălalt mi-e mie!

Studentul

I-oi face mare bucurie!
Acum, de sărbători, şi el
O bea cu alţii-un păhărel.
Sau s-o întrece la noroace.

Ţăranca

Dar spune-mi, când te-ntorci încoace
Ca să-mi aduci o veste poate?

Studentul

Nu prea degrabă, din păcate.
Căci drumu-i tare greu şi lung!

Ţăranca
Cum poate banii nu-i ajung.
La chef, la joc, ca să se-mbaie.
Dă-i, să mai aibă o lescaie
Şi groşii ăşti, câţ-îi pot da.
Când vom sfârşi a treiera,
I-oi pune iar ceva deoparte!
Bărbatu-meu să n-aibă parte
De ei, oi lua un târnăcop,
Şi-n grajdul vacii-am să-i îngrop.
Salută-mi omul! Mergi cu bine.
Şi... ţine-un groş şi pentru tine! (...)

Ajuns acasă, bărbatul află ce a făcut soţia şi porneşte în grabă, călare, să-l ajungă din urmă pe student. Acesta îl zăreşte, bănuieşte cine este şi ce vrea, ascunde obiectele căpătate, îl îndrumează pe o cale greşită şi se oferă să-l aştepte, ţinându-i calul; întors, bine înţeles, fără rezultat, ţăranul nu-şi mai găseşte nici calul şi se înapoiază acasă pe jos.

Ţăranca

Te-ntorci pe jos, precum golanii:
Vagantul, spune-mi, luat-a banii?

Ţăranul

Că drumu-i lung s-a plâns, zicând
Că s-o întoarce în curând

În rai, la-ntâiul tău bărbat:
De milă, calul i l-am dat.
Ca-n paradis, cum o sosi să-i poată calul dărui.
Făcut-am bine, soaţa mea?

Ţăranca!

Drag bărbăţelul meu, abia
Acum ştiu să te preţuiesc
Ţi-o spun curat şi nu glumesc!
De-ar fi ca Domnul să te cheme
La el, ca mâine, nu te teme!
Oricât departe cale-ar fi
Spre rai un om îl voi porni
Cu bani, cu gâşte, porci şi ţoale
Să afli cât ţin la matale
Credinţă pururea păstrând.

Ţăranul

Taci! Sfinte-aceste lucruri sunt
Menite-nchise-n noi să fie.

Ţăranca

Ba, vezi, tot satu-acum le ştie!

Ţăranul

Dar cine prea curând le-a spus?

Ţăranca

Călare-n codru când te-ai dus.
Din fir-a păr, chiar eu le-am zis,
Bărbatului ce i-am trimis.

Să aibă sărăcuţu-n rai.
E drept c-au râs cu poftă, vai.
Dar tot s-au bucurat cu mine.

Ţăranul

O, dracul să te ia, mai bine!
Şi-au râs de tine, – atâta tot.
Vai, ce muiere-am, biet netot!
Te du şi laptele-mi găteşte.

Ţăranca

Dar şi tu, dragă, te grăbeşte!

Ţăranul

Când vrea beleaua să te iee
Îţi dă asemenea femeie!
Nici cap, nici simţ, nici judecată,
Ca vita calcă-mpiedicată,
Crezând în zvonuri. De n-aş şti
S-o ţin în frâu, ar cheltui
Şi vite şi pământ şi casă!
Dar, cum mi-e tare credincioasă
O rabd, aşa cum e şoldie.
Chiar de mă vâră-n datorie.
Pin' şi bărbatul, vrând, nevrând,
Vreo pană-şi pierde-alunecând,
Şi e-nşelat şi păgubeşte.
Fiindcă nu-ndestul gândeşte.
Deci, şi-una şi alta, – n terezie
De pui, împaci o căsnicie,
Şi-mpiedici cearta negreşit.
Hans Sachs, aşa ne-a sfătuit!

Persoanele:

Studentul vagant 1
Ţăranul 2
Ţăranca 3

Anno MDL
În a VIII-a zi octombrie

Poezia de mai jos reia visul de totdeauna al omenirii: tinereţea eternă. Poetul simte, ca pe o voce amară, dorinţa de a depăşi condiţia umană, recăpătându-şi tinereţea. Dar bunul simţ îl ajută să-şi accepte cu umor destinul omenesc. (Găsim motivul fântânii dătătoare de tinereţe şi într-un tablou din 1546 al lui Lukas Cranach.).

FÂNTÂNA TINEREŢII[47]

Un vis în minte-mi, vechi, se-ngână:
Vedeam, în noapte, o fântână
De marmură, ce strălucea;
Vedeam şi apa, cum curgea
Năvalnică, prin guri de aur.
Aflasem că, pe acel coclaur.
De vârstă omul biruit.
Optzeci de ani chiar de-a-mplinit.
Un ceas măcar de-ar fi să vrea
În firul apelor să stea.
Ar fi mai sprinten şi mai tare
La minte, simţ şi mădulare.
Era acolo pururi gloată,
Venită de prin lumea toată:

47 Din : Sämtliche Fabeln und Schwänke von Hans Sachs. In chronologischer Ordnung nach den Originalen herausgegeben von Edmund Goetze. Erster Band, VEB. Max Niemeyer Verlag, Halle/Saale, 1953. În româneşte de Lazăr Ilieseu.

Meşteşugari, monahi cu rasă,
Popi, cavaleri cu slugi de-acasă,
Ţărani şi negustori cu fală
În veşnică învălmăşeală.
Venea mulţimea bulucită.
Cătând juneţea risipită.
Şi de departe, şi de-aproape
Juneţea s-o găsească-n ape.
Veneau cu care, teleguţe.
Caleşti, şi brişti şi săniuţe.
Pe roabe cu gunoi, murdare;
Iar alţii, duşi chiar în spinare;
Pe cârje unii, şchiopătând,
Încovoiaţi abia călcând.
Zbârciţi şi fără dinţi, chelboşi,
Zvâcnind din umeri şi buboşi,
Tembeli, de ceilalţi toţi uitaţi,
Şi palizi, hâzi şi cocoşaţi.
Cu ochii stinşi, încât pe drum
Prindeai, summa summarium,
Doar tuse, hârâieli, suspine
Şi vaiete de jale pline,
Că-ntr-un spital mi te credeai.
Nişte bărbaţi mai întâlneai,
Ce luau, pe babalâci de mână,
Grijind să intre în fântână.
Preţ de un ceas se bălăceau;
Apoi, grăbindu-se, săreau
Înzdrăveniţi şi roşi la faţă,
Voioşi să-nceapă-o nouă viaţă.
Că te-ntrebai, de n-au cumva
Doar douăzeci de ani abia?
Cum ieşea unul roş din apă,
Un altu-şi făcea loc să-ncapă.
Prindeam în vis, o voce-amară:
Tu, eşti de cinzeşpatru doară,

Dar te-ai zbârcit şi-ncet surzeşti;
Atunci de ce te mai codeşti.
Şi-n apă să te-arunci nu-ţi vine.
Să dai jos pielea de pe tine?
Dar, tocmai când mă pregăteam
Să dau jos ţoalele ce-aveam.
Intrând în apa tinereţii.
Să-mi lepăd racilele vieţii.
Simţii cum mintea-mi se trezeşte
Şi-un râs m-a apucat, fireşte:
Căci, pe Hans Sachs orişice-ar fi.
Nu-i leac să-l poată-ntineri!

Anno salutis 1518, în 31 dechembrie

JOHANN FISCHART
(1546 – 1590)

Originar din Strassburg, unde îşi face parte din studii, completate apoi la Worms, Paris, Siena şi Basel (aici devine doctor în ştiinţe juridice), el este unul dintre cei mai instruiţi oameni ai epocii. Prelucrează în versuri legenda populară a lui Till Eulenspiegel (Eulenspiegel reimenwels, 1572); în 1575 transpune (mai curând decât traduce) romanul lui Rabelais, ale cărui intenţii satirice sunt aplicate la viaţa germană a timpului său şi unde introduce perspectiva calvinistă, mai îndepărtată de spiritul raţionalist şi tolerant al cititorului francez, care biciuia orice dogmă. Nota polemică şi satirică domină şi în creaţia originală a lui Fischart. Poemul satiric Vânătoarea de purici (Flöhhatz, 1573) îi dă autorului mai multă libertate de a-şi judeca epoca; el atribuie opiniile expuse unei optici străine: oamenii sunt văzuţi de purici. În textul de mai jos se observă că rivalitatea între paraziţi este un pretext pentru afirmarea unei idei: egalitatea oamenilor supuşi cu toţii aceleiaşi condiţii de făpturi muritoare. În poemul Norocoasa corabie din Zürich (Das glückhaft Schiff von Zürich, 1576) Fischart îşi exprimă admiraţia pentru viaţa liberă din oraşele elveţiene. Biserica catolică şi iezuiţii sunt principalul obiectiv al satirei sale; Pălăriuţa în patru coarne a iezuiţilor (Das vierhörnige Jesuitenhütlein, 1580), care a fost confecţionată în infern şi cuprinde în ea toate minciunile, este adusă de un uragan pe pământ. Spiritual mânuitor al pamfletului şi scriitor cu intenţii didactice, Fischart practica jocurile de cuvinte şi sentinţele morale.

VÂNĂTOAREA DE PURICI
(Fragment)

Împăratul şi păduchele[48]
(Grăieşte păduchele)
Te-nşeli, biet puric! N-ai habar!
Avem şi noi prilejul rar
De-a ne-ncuiba, ne-mpiedicaţi,
În cei mai straşnici potentaţi
Au n-auzit-ai niciodat'
Povestea celui împărat
Pe-a cărui mantie, zor nevoie,
Un roş păduche-umblă-n voie.
Suind încet pe umăr? – Şi,
Când sluga rigăi îl zări,
Întinse mâna-ncet, în taină,
Luând păduchiul de pe haină
Uşor, să n-afle împăratul.
Dar riga, încăpăţânatul,
Simţi şi vru neapărat să ştie,
Omul ce-a luat! Smerita-i slugă se grăbise
S-ascundă-insecta ce găsise
Căci parcă îi era ruşine –
Pentru-mpărat – să ştie-oricine.
Cum însă riga-l întrebase
Cu glas prea aspru, ce luase,
Biet omul nostru plin de frică,
Sub nas i-a pus lighioana mică.
Dar riga-i zise: „Vezi, bădie,
Chiar şi-o lighioană mică ştie
A ne-nvăţa şi a ne spune
Că-n toţi, aceeaşi slăbiciune
Hălăduieşte grea, avană,
Chiar de-avem sceptru şi coroană.
Ea mi-aminteşte, grăitor.
Că-s om şi eu şi muritor".

48 Din: Johann Fischart, *Werke*. Herausgegeben von Dr. Adolf Hauffen, Stuttgart, Union Deutsche Verlagsgesellschaft. În româneşte de *Lazăr Iliescu.*

Voios şi darnic, împăratul
Îşi dărui din plin argatul.
Un linge-blide, ce se-afla în preajmă, – şi zise, s-ar putea,
Făcând la fel ca el, să scoată
O şi mai straşnică răsplată.
Şi cum, vezi bine, se-ntâmplase
Că riga se apropiase
Un pic – el îi ieşi în drum,
Şi-ntinse mâna, ca şi cum
De pe hlamidă-ar lua ceva.
Dar riga prinse-a-l întreba
Ce vruse mâna lui să cate?
„Prea milostive împărate
Răspunse omul plin de zel.
Pe haină-aveţi un puricei!”
Se-nfurie riga: „Cum? Se poate?
Mă socoteşti un câine poate,
Jegos şi-n păr cu purici mii,
În faţa mea să nu-mi mai vii!”
Cel ce de purici amintise,
Beleaua, bietul, îşi găsise.
Iar împăratu-a hotărât
Că puricii-s un neam urât
Ce n-are dreptul să trăiască
Decât pe pielea cea câinească;
Pe când păduchii-s preţuiţi
Şi pururi omului sortiţi.
Din pielea-i hrană luând, cuminte
Şi pururi dăruindu-i minte:
Ca, rânza viermilor privind mereu,
Să nu se-nalţe peste Dumnezeu
Decât e voie – aşa cum foloase
De la păduche riga învăţase.
Cel ce răsplată, făr’ a şovăi,
Umilei slugi a lui îi dărui.

Lăsând pe linge blidele ţâfnos
Cu puricii-i să aibă doar ponos
În timp ce puricii nimic nu sunt,
Păduchii-s o comoară pe pământ!

CĂRŢILE POPULARE

Odată cu descoperirea imprimeriei şi creşterea numărului de cititori, care găsesc în lectură un divertisment necesar devenit accesibil, se tipăresc o serie de povestiri (în proză) inspirate din surse foarte variate: antice, orientale, legende eroice germane, romane cavalereşti franceze, nuvele italiene şi snoave. Se intitulează Frumoasa Magelona, Copiii lui Haymon, împăratul Octavian, Amadis de Gaula etc., etc. Astfel de cărţi fixează prima dată în scris motive şi eroi care vor cunoaşte un strălucit viitor în literatură: Till Eulenspiegel sau Doctorul Faust. Apărute în exemplare luxoase şi încă scumpe în secolul al XV-lea, ele se tipăresc în ediţii mai ieftine în veacul următor. La originea lor nu fuseseră destinate a fi cărţi populare. Devin cu timpul. J. Görres întrebuinţează prima oară termenul (Cărţile populare germane, Die teutschen Volksbücher – Heidelberg, 1807).

Povestea lui Till este inspirată din viaţa, cu realitate istorică, a unui om şugubăţ, născut la ţară – un fel de calfă, şi uneori bufon – care a dus o existenţă vagabondă şi a murit în 1350 (în timpul unei mari epidemii de ciumă). La farsele lui, a căror amintire probabil că s-a păstrat, s-au adăugat diverse alte snoave şi aventuri comice; ele au fost culese şi redactate în a doua jumătate a secolului XV, dar prima ediţie ce ne-a parvenit datează din 1515: Ein kurzweilig Lesen von Till Eulenspiegel...

În fragmentele de mai jos autorul mărturiseşte deschis intenţia de a descreţi frunţile, dar nu şi pe aceea, ce transpare din certitudinea lui că unii cititori se vor simţi vizaţi, de a face o satiră socială: această din urmă intenţie reiese însă aproape din toate farsele istorisite, de pildă din cea de a 63-a povestire, unde Till vorbeşte despre nedreptatea ce domneşte în ţară datorită autorităţilor venale.

O LECTURĂ DISTRACTIVĂ DESPRE TILL EULENSPIEGEL[49], NĂSCUT PE MELEAGURILE BRAUNSCHWEIGULUI. CUM ŞI-A PETRECUT EL VIAŢA, PRECUM ŞI POVEŞTILE SCRISE DE EL[50]

(Fragmente)

Pe când se numărau 1500 de ani de la naşterea lui Hristos, eu N. am fost rugat de câteva persoane, ca, pentru plăcerea lor, să adun laolaltă şi să scriu istoriile şi poveştile acestea, şi anume cum, odinioară, în ducatul Branşchweigului, se născuse un fiu de ţăran, dibaci, şiret şi deştept, pe nume Till Eulenspiegel şi ce a căutat şi ce a făcut el pe meleagurile italiene şi germane. Pentru osteneala aceasta a mea, îmi făgăduiau toată înalta lor favoare. Le-am răspuns că sunt gata să fac ceea ce îmi cer, şi chiar mai mult. Din păcate însă, nu socotesc că am destulă minte şi cunoştinţe pentru asemenea treabă, aşa că i-am rugat prieteneşte şi stăruitor, să mă scutească de sarcina de a scrie ceva despre Eulenspiegel şi despre ispràvile lui în câteva oraşe, deoarece lucrul acesta le-ar isca numai supărare. N-au voit să socotească totuşi răspunsul meu drept scuză, stăruind mai departe cu rugămintea lor, crezându-mă mai deştept decât sunt, şi nevrând de loc să renunţe. Aşa că m-am îndatorat, cu puţinele mele cunoştinţe, acceptând şi începând

---

49 Till Eulenspiegel este cunoscut la noi şi sub numele de Til Buh Oglindă. Gravura în lemn care figurează în fruntea ediţiei princeps a lui Eulenspiegel îl reprezintă călare, ţinând în mâna dreaptă o buhă, iar în cea stângă o oglindă (n.t.).

50 Din: *Deutsche Volksbücher*. In drei Bänden. Ausgewählt und eingeleitet von Peter Suchsland. Textrevision von Erika Weber. Aufbau – Verlag Berlin und Weimar, 1968. În româneşte de *Lazăr Iliescu*.

sârguincios lucrul, cu ajutorul lui Dumnezeu, fără voia căruia nimic nu se poate face. Rog în acelaşi timp pe fiecare să mă ierte, eu nevrând prin descrierile mele să supăr sau să jignesc pe nimeni. Departe de mine gândul acesta. Am vrut numai să trezesc în aceste vremuri grele buna dispoziţie, dând cititorilor şi ascultătorilor putinţa de a povesti mai departe lucruri şi glume distractive şi bune. Ţin să adaug că aceste cuvinte simple ale mele nu sunt nici meşteşugite, şi nici pline de subtilităţi, eu necunoscând scrierea latinească şi fiind doar un biet profan cinstit. Slujească aşadar cele ce am scris, la citit mai cu seamă – pentru ca slujba divină să nu fie împiedicată – atunci când, dedesubtul băncilor, şoarecii prind să se muşte, când clipele trec repede, şi când apoi perele coapte sunt bune de mâncat cu vin nou. Rog pe oricare cititor căruia povestea mea despre Eulenspiegel i se pare prea lungă sau prea scurtă, să îndrepte el lucrurile ca să nu mă aleg cu ingratitudinea. Sfârşesc acest cuvânt înainte dând începutul despre naşterea lui Till Eulenspiegel. (...)

A douăzeci şi noua poveste

După pozna pe care o făcuse la Praga, Eulenspiegel era acum tare grăbit să ajungă la Erfurt, căci se temea să nu fie urmărit.

Când ajunse în sfârşit la Erfurt, unde fiinţează o însemnată şi vestită universitate, Eulenspiegel expuse la vedere certificatele sale. Studenţii universităţii, care auziseră despre multe din şiretlicurile lui, se sfătuiră ce întrebare ar putea să-i pună, ca să nu le meargă şi lor cum le mersese studenţilor din Praga, şi să nu se facă de ruşine. Se înţeleseră până la urmă, să-i dea lui Eulenspiegel un măgar, pe care el să-l înveţe carte, dat fiind că în Erfurt sunt mulţi măgari şi bătrâni şi tineri. Îl chemară deci pe Eulenspiegel şi-i spuseră: „Magistre, aţi expus certificate savante, arătând că sunteţi în stare să

învăţaţi în cel mai scurt timp, orice fiinţă, să citească şi să scrie. Iată de ce domnii de la universitate au hotărât să vă dea un pui de măgar, pe care să-l învăţaţi. Spuneţi-ne, dacă îndrăzniţi să-l luaţi ca învăţăcel?” Şi Eulenspiegel grăi: „Da, însă pentru treaba asta e nevoie de vreme îndelungată, fiind vorba de o fiinţă care nu are nici minte, nici cuvânt”. Se înţeleseră aşadar, să-i dea un răgaz de douăzeci de ani. Eulenspiegel îşi zise: „Suntem trei cu totul: dacă moare rectorul, am scăpat, dacă mor eu cine are să mai aibă pretenţii la mine? dacă moare învăţăcelul meu, iarăşi e bine”. Se învoi deci şi pretinse cinci sute de groşi vechi pentru treaba asta. Şi ei îi plătiră o parte din banii ăştia înainte.

Eulenspiegel luă cu el măgarul şi trase la hanul „La Turn” unde, pe vremea aceea, stăpânea un hangiu tare ciudat. Ceru să-i dea un grajd numai pentru măgarul lui şi, făcând rost de o psaltire veche o puse în iesle, presărând între foi boabe de ovăz. Măgarul pricepu numaidecât şi dădea peste cap foile, una după alta, de dragul ovăzului. Când, la urmă, se întâmplă să nu mai găsească ovăz, printre foi, începea să ţipe: „I-a i-a!” Când Eulenspiegel îşi dădu seama de obiceiul măgarului, se duse la rectorul universităţii şi-i zise: „Domnule rector, când aveţi timp să vedeţi şi dumneavoastră ce face învăţăcelul meu?” Iar rectorul răspunse: „Magistre, spune-mi: îşi însuşeşte el oare cu adevărat învăţătura?” Şi Eulenspiegel răspunse: „E de neam foarte necioplit şi-mi va fi deosebit de greu să-l pot învăţa; totuşi, cu mult sârg şi multă strădanie, l-am adus să cunoască şi să poată grăi câteva buchii, mai cu seamă câteva vocale. Dacă binevoiţi, veniţi cu mine să vedeţi şi să auziţi”.

Învăţăcelul cel cuminte posti astfel până la ceasurile trei ale după-amiezii. Când, în sfârşit, Eulenspiegel sosi împreună cu rectorul şi cu câţiva magiştri, el puse o carte nouă înaintea şcolarului său. Acesta, cum dădu în iesle de carte, începu să întoarcă repede foile încoace şi încolo,

căutând ovăzul. Şi când, îşi dădu seama că nu găseşte nimic, porni să ţipe cu glas tare: „I – A, I – A”. Şi Eulenspiegel grăi: „Vedeţi, dragă domnule, cele două vocale I şi A, le ştie de acum; nădăjduiesc că are să înveţe şi mai departe”.

După puţin timp rectorul muri, iar Eulenspiegel îşi părăsi şcolarul, lăsându-l să se ducă acolo unde-l mâna firea. El însă, cu banii pe care îi căpătase, porni mai departe, zicându-şi: „dacă ar fi să dai minte tuturor măgarilor din Erfurt, ai avea nevoie de o viaţă tare lungă”. Cum însă n-avea poftă de aşa ceva, porni mai departe.

A şaizeci şi treia poveste spune cum Eulenspiegel devenind optician nu putu să găsească nicăieri de lucru[51]

Principii electori erau mânioşi şi învrăjbiţi, astfel că niciunul din ei nu ajunse împărat sau rege roman. Se întâmplă totuşi ca o dată, unul dintre ei, contele Supplenburg, să fie ales rege roman. Se aflau cu toate acestea câţiva, care socoteau că ar putea să pătrundă cu forţa înăuntrul ţării, aşa că acest rege nou ales să aştepte să vadă cine ar putea să-l bată, îndepărtându-l de acolo. Când Eulenspiegel văzu atâta popor, şi călare şi pe jos, adunat laolaltă, îşi zise: „Acolo vin atâţia domni străini şi nu se poate să nu-mi dea câte ceva, dacă izbutesc să intru în slujba lor, atunci o bine de mine”. Şi porni într-acolo. Veneau domni din toate părţile. Şi astfel se întâmplă că, în Wetterau, aproape de Friedberg, episcopul din Trier, care venea cu oamenii săi, întâlni pe Eulenspiegel mergând spre Frankfurt.

Văzându-l atât de ciudat îmbrăcat, episcopul îl

---

51 Povestea aceasta a fost preluată de Hans Sachs şi prelucrată poetic într-una din farsele sale, purtând data 20 august 1554 (n.t.).

întrebă ce soi de calfă e. Eulenspiegel răspunse zicând:

„Milostive: domn, mă pricep în a face ochelari şi tocmai vin din Brabant. Acolo nu e de lucru şi de aceea pornisem să caut ceva, dar aici nu e nimic de făcut cu meseria noastră”. Episcopul zise: „Eu aş fi crezut că meseria ta ar trebui să meargă pe zi ce trece mai bine, deoarece pe zi ce trece oamenii sunt bolnavi şi vederea le slăbeşte, aşa că e nevoie de mulţi ochelari”. Eulenspiegel răspunse episcopului şi zise: „Da, milostive domn, grăiţi adevărat, însă ceva ne strică meseria”. Episcopul grăi: „Ce anume?” Eulenspiegel răspunse: „Ei, de-aş putea să spun, fără ca Înălţimea Voastră să se supere!” – „Nu, zise episcopul, suntem obişnuiţi cu cele ce spuneţi tu şi semenii tăi; grăieşte aşadar, nestânjenit şi nu te teme”. – „Milostive domn, ceea ce strică meseria noastră de opticieni în aşa măsură încât e de temut că va ajunge la pământ este împrejurarea că domnia voastră, precum şi alţi domni mari, papi, cardinali, episcopi, regi, principi, sfetnici, primari şi judecători ai oraşelor şi ai ţării – Dumnezeu milostivească-se! – nu vedeţi dreptatea decât privind printre degete, şi asta nu rareori, pentru bani. În vremurile vechi însă, stă scris că domnii şi principii, atât cât sunt de mulţi, obişnuiau să citească şi să studieze cărţile de drept, în aşa fel ca nimănui să nu i se facă vreo nedreptate. Pentru asta aveau nevoie de mulţi ochelari şi meseria noastră mergea bine. În vremea aceea şi popii învăţau mai mult decât fac astăzi, deci ochelarii se vindeau. Astăzi însă au devenit atât de învăţaţi de pe urma cărţilor pe care le cumpără, încât ştiu ceea ce le trebuie pe de rost, astfel că uneori nu mai deschid cărţile lor nici măcar o dată la patru săptămâni.

Iată de ce meseria noastră nu mai e bună, şi eu alerg dintr-un loc într-altul, neputând găsi nicăirea de lucru; răul ăsta s-a răspândit atât de mult, încât până şi ţăranii de la ţară au început să se uite printre degete”. Episcopul înţelese fără să fie nevoie de tălmăcire şi grăi către

Eulenspiegel: „Urmează-ne la Frankfurt. Te vom îmbrăca cu veşmântul şi stema noastră”.

Eulenspiegel făcu aşadar cum i se spuse şi rămase atâta timp la acest stăpân, până ce contele fu întărit ca împărat. Apoi porni împreună cu împăratul înapoi în Saxonia.

Într-o carte populară apărea prima oară în scris unul dintre acei mari eroi ai literaturii, spre care secole de-a rândul scriitorii se întorc pentru a exprima în forme noi, ale epocii lor, năzuinţe permanente şi adânci ale omenirii şi în ale căror diverse ipostaze sunt surprinse şi fixate momente succesive din istoria spiritului omenesc. Eroul, în jurul căruia se înfiripase legenda primitivă din care cartea populară s-a inspirat, a avut un prototip a cărui existenţă istorică a fost în linii mari reconstituită: un doctor Faust, alchimist şi aventurier, care se pare că a trăit între 1480 şi 1540, studiase printre altele magia şi se lăuda cu puteri supranaturale. Contemporani, printre care şi umanişti cunoscuţi (Mutianus Rufus, Melanchton etc.), îi semnalează prezenţa în diverse centre (Erfurt, Wittenberg). Personalitatea istorică a doctorului Faust a impresionat epoca încă temătoare de demoni, însă dornică să pătrundă necunoscutul, spărgând imaginar orizonturi pe care cunoştinţe prea sărace nu le puteau ajunge. Contemporani anonimi au adăugat în jurul lui poveşti fantastice şi astfel s-a născut legenda doctorului Johannes Faustus. Cartea populară, al cărei autor a rămas necunoscut, a fost publicată prima dată în 1587 la Frankfurt pe Main de către Johann Spiess: HISTORIA DESPRE DR. JOHANN FAUSTUS, MULT DEFĂIMATUL VRĂJITOR ŞI MAGICIAN (HISTORIA VON D. JOHANN FAUSTEN DEM WEITBESCHREITEN ZAUBERER UND SWARZKÜNSTLER...) Ediţiile următoare îmbogăţesc acţiunea cu episoade noi sau o transpun în versuri. Titlul lung al cărţii rezumă subiectul: „Cum se vânduse el pe un

timp oarecare diavolului. Ce lucruri curioase văzuse, ce isprăvi pregătise şi făcuse în răstimpul acesta până ce, în sfârşit, a căpătat şi el plata pe care o meritase. Adunate în cea mai mare parte din propriile scrisuri rămase de pe urma lui”...

Cartea cuprinde tema pactului cu diavolul (Mephostophiles). Eroul este omul care, mânat de dorinţa de a şti şi setea de a trăi, sfâşie plasa de certitudini dogmatice ale evului mediu ce îl constrângea să trăiască într-o lume îngustă cu obligaţii rigide. El vrea cunoaştere şi plăceri. Liniştea credinţei nu-l mai satisface; îi preferă zbuciumul celui care caută şi află. Dorinţei de a şti îi răspunde Mephostophiles dezvăluindu-i tainele cerului şi ale infernului, ale pământului şi ale universului, prin practica magiei, în călătorii terestre şi cosmice. Dar această nouă mentalitate este păcătoasă pentru autorul cărţii populare, încă datornic eticii medievale. Titlul cărţii, întrerupt mai sus, preciza că scrierile doctorului Faust au fost adunate „pentru a sluji tuturor oamenilor obraznici şi lipsiţi de evlavie, drept groaznică pildă, exemplu scârbavnic şi sinceră învăţătură”... De aceea eroul este condamnat la chinurile iadului.

HISTORIA DESPRE DR. JOHANN FAUSTUS, MULT DEFĂIMATUL VRĂJITOR ŞI MAGICIAN

(Fragment)

Cum a călătorit doctorul Faustus spre constelaţiile de sus[52]

Istoria aceasta a fost găsită la el, concepută şi scrisă de însăşi mâna lui. Ea e îndreptată către bunul său tovarăş Iona Victor, Medicus din Leipzig şi are următorul conţinut:

Dragă domnule şi frate, îmi amintesc prea bine, ca şi dumneata de altfel, că am mers încă din tinereţe la aceeaşi

52 Din: Deutsche Volksbücher, op. cit. În româneşte de Lazăr Iliescu.

şcoală, că am studiat împreună la Wittenberg, unde dumneata ai urmat de la început medicina, astronomia, astrologia şi geometria, ajungând un bun Physicus, în timp ce eu, nefiind la fel cu dumneata, am studiat, precum ştii, teologia: am izbutit totuşi, în arta aceasta să te ajung, dat fiind că îmi ceri sfatul în privinţa mai multor lucruri. Dat fiind că, aşa cum reiese din scrisoarea dumitale de mulţumire, nu ţi-am refuzat niciodată nimic, sunt şi rămân la fel de obligat şi pentru viitor, îţi sunt, în acelaşi timp, foarte recunoscător pentru cinstea şi lauda cu care mă onorezi. Ţin să-ţi mulţumesc de asemenea şi pentru laudele şi consideraţia pe care mi le arăţi, amintind că prezicerile şi practicile mele sunt atât de cunoscute pe întinsul ţării, încât nu simple persoane sau cetăţeni obişnuiţi mă cercetează pentru practicile mele, ci principi, conţi şi domni de seamă, întrucât tot ce am închipuit şi am scris este aşa cum trebuie. În scrisoarea dumitale mă rogi să te lămuresc cu privire la călătoria mea în constelaţie, arătându-ţi dacă lucrurile stau sau nu stau astfel, dat fiind că dumneata socoteşti acest lucru ca imposibil cu toate că el s-a întâmplat. Mai adaugi că aici trebuie să fie la mijloc vreo vrăjitorie sau însuşi diavolul. Fie aşa Fritz. Dar, oricum ar fi, lucrurile s-au întâmplat, şi anume în aşa fel cum, la rugămintea dumitale, îţi comunic în cele ce urmează.

Odată, pe când nu puteam să dorm mă gândeam la zodiile şi practicile mele, la felul cum e alcătuit şi aşezat firmamentul sus pe cer, la faptul că omul sau fizicienii ar putea să îl cunoască de aici, de pe pământ, şi nu după ceea ce se vede, ci să îl cerceteze şi să dispună de el după judecata lor şi după cele scrise în cărţi sau după *opiniones*. Şi iată, tocmai atunci auzii un vâjâit uriaş şi simţii un vânt repezindu-se spre casa mea, deschizând obloanele de la fereastră, precum şi uşa casei şi speriindu-mă vârtos. În acest timp auzii un glas puternic care striga: „Ei bine: Fie, după pofta inimii tale! Ai să vezi ce înseamnă simţ şi

poftă”. La asta am răspuns: „Apoi, dacă e pe văzute, şi asta e tocmai ceea ce poftesc acum mai mult, atunci vreau şi eu”. Îl auzii iar răspunzând: „Uită-te afară şi ai să vezi căruţa”. Am ascultat şi am văzut cum coboară în zbor o trăsură trasă de doi zmei, învăluită în flăcări albe luminoase. Când însă, în acelaşi timp, luna apăru pe cer, m-am uitat şi eu la trăsura şi caii mei. Viermii ăştia aveau aripi cafenii şi negre cu puncte mici albe, spinarea la fel, iar pântecul, capul şi gâtul verzui, stropite cu picăţele galbene şi albe. Vocea strigă iar: „urcă-te şi porneşte!” Am răspuns: „vreau să te urmez, dar vreau să ştiu dacă am voie să te întreb ce vreau”. „Da, răspunse vocea, de data asta ţi-e îngăduit”. Atunci m-am urcat pe dulap şi am sărit de acolo în trăsură. Zmeii au zburat cu mine în sus, trăsura avea patru roţi care făceau un zgomot de parcă aş fi călătorit pe pământ, numai că, învârtindu-se, scoteau mereu flăcări, şi, cu cât ajungeau mai sus, cu atât lumea era mai întunecată, aşa că aveam impresia că mă depărtez de ziua luminoasă şi plină de soare, ca să mă cufund într-o gaură întunecoasă. Priveam astfel de sus de pe cer, lumea de jos. În timpul acestei călătorii simţii cum duhul şi sluga mea vin vâjâind şi se aşază lângă mine în trăsură. Şi atunci i-am spus: „Mephostophiles al meu, unde trebuie să cobor”? „Vezi să nu te rătăceşti”, răspunse el, şi am zburat mai sus. Şi acum să vă povestesc ce am văzut. Plecasem într-o duminică şi m-am întors acasă în duminica următoare, în totul adică opt zile, în timpul cărora nici n-am dormit, nici nu mi-a fost somn, zburând cu totul invizibil. Când dimineaţa se lumină de ziuă îi spusei spiritului meu Mephostophiles următoarele: „Dragul meu, tu ştii cât de departe am călătorit? Că doar am mers tare departe în noaptea asta şi aş vrea ca depărtarea ce a rămas în urmă s-o pot scade din cuprinsul lumii”.

Mephostophiles răspunse: „Dragă Fauste, crede-mă, până acum ai zburat 47 de leghe în văzduh”. Apoi, ziua, privii în jos asupra lumii şi am văzut multe regate,

principate şi apă, adică puteam să văd destul de bine întreaga lume, Asia, Africa şi Europa. Şi în înălţimea asta îi zisei celui ce mă slujea: „Îndrumează-mă şi arată-mi cum se numeşte cutare şi cutare ţară şi împărăţie”. Şi el a făcut aşa vorbindu-mi cum urmează: „Priveşte, aici, pe mâna stângă e Ungaria. De asemenea, aici e Prusia, acolo vezi Sicilia, Polonia, Danemarca, Italia şi Germania. Mâine însă ai să vezi Asia, Africa, de asemenea Persia şi Tartaria, India şi Arabia. Şi, pentru că vântul bate din spate, vedem acum Pomerania, Rusia şi Prusia, precum şi Polonia, Germania, Ungaria şi Austria. A treia zi am putut să privesc Turcia mare şi cea mică, Persia, India şi Africa. În faţa mea vedeam Constantinopole, iar pe marea persică şi constantinopolitană vedeam din când în când multe corăbii şi oşti, plutind şi călătorind. Constantinopolul mi se părea însă de parcă n-ar fi avut decât trei case, iar oamenii măsurând abia o palmă în înălţime. Am plecat în iulie, când era tare cald şi-mi întorceam faţa când aici când acolo, către amiază, către apus şi către miezul nopţii, deoarece ba ploua într-un loc, ba tuna înaltul, ba cădea grindina aici, pe când dincolo era frumos, şi aşa am ajuns să văd în sfârşit toate lucrurile ce se Petre ce-au în lume. Când se împliniseră opt zile de când mă aflam acolo sus, am privit, de departe, în înălţimi şi am văzut cum cerul se mişca şi se rostogolea atât de repede, ca şi cum ar fi avut de gând să plesnească în mii de bu câţi sau să spargă temeliile lumii. Cerul era atât de luminos încât nu mai puteam privi spre înălţimi şi atât de fierbinte, că dacă slujitorul meu n-ar fi făcut vânt, aş fi ars cu desăvârşire. Norii, când priveam lumea, erau atât de groşi şi vârtoşi ca un zid şi ca o stâncă, limpezi cum e cristalul, iar ploaia ce vine de acolo până ajunge să cadă pe pământ e atât de limpede, încât te poţi oglindi în ea. Norii aceştia se mişcă pe cer atât de puternic încât îi vezi alergând mereu de la răsărit la apus, luând cu ei stelele, soarele şi luna. Din pricina asta (cum vedem) se mişcă de la răsărit la apus şi mi s-a părut că, la noi, soarele

n-ar fi mai mare decât fundul unei butii. Era însă mai mare decât lumea toată, căci nu-i vedeam nicăieri sfârşitul. Iată de ce luna trebuie, în timpul nopţii, când soarele apune, să primească lumina de la el. Din cauza asta e ea atât de luminoasă în timpul nopţii, iar cerul pare luminat.

Cu alte cuvinte, în timpul nopţii, ziua se află pe cer, iar pe pământ e întuneric şi noapte. Am văzut astfel mai multe chiar decât poftisem. Era o stea mult mai mare decât jumătate din lumea noastră, o planetă de aceeaşi mărime cu lumea, iar acolo unde era aer, se vedeau spiritele dedesubtul cerului. În timp ce coboram, am privit lumea care semăna cu un gălbenuş de ou şi am avut impresia că pământul e doar cât o palmă de lung, în timp ce apa era de două ori mai lată. În a opta zi, în vreme de noapte, am ajuns iarăşi acasă şi am dormit neîntrerupt trei zile, întocmindu-mi apoi toate calendarele şi practicile mele, după cele văzute. Aşa cum ai dorit ţi-am împărtăşit şi dumitale lucrurile as tea, aşa că mai priveşte şi în cărţile dumitale şi caută să vezi dacă părerile mele nu sunt aceleaşi.

Cu salutări prieteneşti, Dr. Faustus, Cititorul în stele.

LITERATURA UMANISMULUI ŞI RENAŞTERII ÎN FRANŢA

Dezvoltarea literelor în Franţa pare târzie în comparaţie cu Italia. Unul dintre personajele Curteanului observă că „francezii nu cunosc decât nobleţea armelor şi nu ţin seama de nimic altceva, astfel încât nu numai că nu preţuiesc literatura, dar o urăsc de-a dreptul şi îi ţin pe scriitori drept cei mai josnici oameni”.

În Franţa a trebuit să se termine războiul de o sută de ani, iar apoi, în răstimpul unei generaţii, să se vindece rănile lăsate de acest flagel, să se întărească monarhia şi să apară primele tiparniţe. Germenii unei noi culturi puteau încolţi acum în solul Franţei» Şi după cum pentru italieni prilejul caracteristic care a imprimat noua orientare fusese întâlnirea cu antichitatea, tot astfel francezii descoperiră, în ultimii ani ai secolului al XV-lea, Italia, arătându-se receptivi la magnifica desfăşurare, sub ochii lor, a apogeului culturii peninsulare.

Influenţa culturii italiene este accelerată de contactul – războinic şi paşnic – dintre cele două ţări. La sfârşitul secolului al XV-lea şi la începutul secolului al XVI-lea, sub Carol al VIII-lea, Ludovic al XII-lea, Francisc I, francezii fac campanii militare pe teritoriul italian. Prin alianţă matrimonială între familia regală franceză şi familii italiene, cât şi prin găzduirea unor personalităţi artistice, sunt aduse din Italia în Franţa deprinderi noi şi gustul pentru arte. Henric al II-lea, fiul lui Francisc I, era căsătorit cu nepoata papei Leon al X-lea, Caterina de Medici, în timpul vieţii căreia influenţa italiană este foarte puternică. Moravurile, comportarea, distracţiile (dansuri de pildă), până şi limba sunt italienizate (fenomenul lingvistic va fi satirizat de H. Estienne în 1578). În ultimele decade ale secolului al XVI-lea „italienizarea” depăşea măsura. La începutul veacului, mai ales sub Francisc I, interesul pentru cultura italiană fusese fertilizator. Din

Italia sosesc pictorul florentin Rosso, Leone Strozzi (1515 – 1554) care devine amiral în flota franceză, şi de Rossi, care ajunge profesor de medicină la colegiul regal. Leonardo da Vinci şi Collini lucrează pentru curtea lui Francisc I. Ca răspuns la o remarcă acidă a unuia dintre conlocutori despre lipsa de interes a francezilor pentru cultură, Magnificul Giuliano, un personaj din Curteanul lui Castiglione, îşi exprimă speranţa în sprijinirea ei de către monseniorul d'Angoulême (viitorul rege Francisc I): „Mi s-a spus că îndrăgea şi preţuia mai presus de toate literatura, şi-i ţinea în mare cinste po toţi scriitorii şi că-i condamna pe francezii lui pentru faptul că se ţin atât de departe de meşteşugul literelor”. Despre regele Francisc I, Cellini scria: ”...ceea ce sunt astăzi, ca şi tot ce am săvârşit mai frumos şi mai bine se datorează acelui rege minunat”.

Renaşterea franceză se dezvoltă la început în jurul curţii. Francisc I, regele-cavaler, manifesta o vie înţelegere a noului mers al culturii, îl sprijinea cu entuziasm şi îl înzestra cu temelii instituţionale esenţiale (strălucita bibliotecă mutată spre folosinţa umaniştilor de la Blois la Fontainebleau, Colegiul regal, devenit apoi în 1530 Colegiul Franţei, unde se învăţau limbile greacă, latină şi ebraică. Fără a fi un om deosebit de instruit, el compune versuri şi se preocupă de construcţia unor minunate palate.

În Vieţile marilor căpitani francezi (Vies des grands capitaines français) Brantôme scrie: „Printre alte frumoase însuşiri pe care le avea regele fu şi aceea că era mare iubitor al literelor şi al oamenilor învăţaţi, mai cu seamă al celor mai învăţaţi din regatul său”.

Parte din centrele importante ale umanismului francez (în afara celui închegat în jurul curţii) ar putea fi reconstituite, urmărind itinerariul eroilor rabelaisieni; ele s-ar completa prin alăturarea oraşelor legate de viaţa lui Rabelais şi de primele tiparniţe franceze; Parisul şi curtea, apoi oraşe cu o burghezie avută şi cultivată: Bordeaux, pe

unde trece Pantagruel, Toulouse, unde se îndreaptă el, plecând de la Bordeaux, Poitou, unde se aflau prieteni ai lui Rabelais, Bourges, Orléans, Montpellier, Poitiers, unde vine să studieze şi Pantagruel şi mai ales Lyon, oraş bogat, care producea şi făcea negoţ, care, apropiat de Italia, receptează înaintea altora influenţa acestei ţări, unde se simt primele ecouri ale lui Petrarca şi ale platonismului, şi unde se află tipografii însemnate şi o mare şcoală poetică.

Cu excepţia lui Aristotel cultura elenă fusese ignorată în Franţa până în secolul al XVI-lea, când începeau să fie cunoscuţi Pindar, Platon, Lucian, Plutarh. În biblioteca lui Francisc 1 lucrează Ioan Lascaris (1445 – 1535); Rabelais îl menţionează în romanul său, iar Guillaume Budé (1468 – 1540) îi este discipol.

„Minune a Franţei” cum spunea Erasmus, G. Budé, secretar şi bibliotecar al lui Francisc I, întemeietorul educaţiei clasice, cel care l-a îndemnat pe monarh să doteze o fată săracă – filologia – şi să întemeieze astfel „nobila, trilingva Academie”, cum îi spunea Clément Marot Colegiului regal, este elenist şi latinist, scrie lucrări filosofice şi corespondează, pe lângă Rabelais, cu Morus şi cu Erasmus. Jacques Lefèvre d’Étaples (1453 – 1536) călătoreşte în Italia, unde îi cunoaşte pe Ficino, Pico della Mirandola, Ermolao Barbaro. Făcând opoziţie între Evanghelie şi dogme, el îşi atrage animozitatea Sorbonei şi Sorbona condamnă Biblia tradusă de el în limba franceză. În 1525 dogmaticii Sorbonei îl ameninţă pe Louis de Berquin cu arderea pe rug, iar în 1528 îl ard. În 1533 ei încearcă să condamne o scriere a Margaretei de Navarra, Oglinda inimii păcătoase; Francisc I intervine pentru sora sa.

Regele este însă dezarmat de *afacerea placardelor:* în noaptea de 17 spre 18 octombrie 1534 este lipit chiar pe uşa camerei regale, în castelul de la Paris şi într-un palat de pe Loira, un pamflet antipapal şi anticlerical. Cutezanţa faptei pare a pune sub semnul întrebării chiar autoritatea

monarhului, care se vede împiedicat să-şi continue politica de conciliere între teologi şi umanişti. Urmează un ceremonial de expiere, la care participă însuşi regele, şi represalii împotriva celor suspectaţi de protestantism.

În pofida obstacolelor, umaniştii continuă să lucreze: Étienne Dolet (1509 – 1546), tipograf şi umanist, traduce din Platon şi scrie lucrări de erudiţie; închis în două rânduri, acuzat, pe lângă ateism, şi pentru a fi cerut ca Biblia să poată fi înţeleasă de credincioşi, este condamnat de Sorbona şi de Parlamentul Parisului, spânzurat şi ars. Pierre de la Ramée (1515 – 1572), condamnat în 1534 pentru a-l fi comentat critic pe Aristotel, se converteşte la protestantism; exclus din învăţământ, el avea să fie asasinat în a treia zi a masacrului Sfântului Bartolomeu. Scăpat de masacru prin ocrotirea Caterinei de Medici, omul de ştiinţă Bernard Palissy (1510 – 1589) este închis de Ligă la Bastilia în 1588 şi acolo îşi sfârşeşte zilele. Ocrotit de Margareta de Navarra, poate lucra Jacques Amyot (1513 – 1593) ca profesor de greacă şi latină la Universitatea din Bourges, preceptor al lui Carol al IX-lea şi Henric al III-lea, admirabil traducător al lui Plutarh.

Am putea spune, repetând cuvintele lui Étienne Pasquier (1529 – 1615): „A fost frumos războiul purtat atunci împotriva ignoranţei...” (Cercetări asupra Franţei, Recherches de la France, publicate între 1561 – 1570, Cartea VII, cap. VII).

Într-o etapă de început a Renaşterii franceze, în primele rânduri ale acestei lupte merseseră cu elan şi încredere umaniştii, eruditii şi poeţii; cu vigoare, optimism şi vervă rabelaisiană.

După *afacerea placardelor* atmosfera devine înăbuşitoare. Dar până în 1562, până la masacrul de la Vassy, care fusese precedat de conjuraţia de la Amboise (1560) şi cu care încep în Franţa războaiele religioase, mari figuri ale Renaşterii franceze, compozitorul Josquin Des Près, pictorii Janet şi François Clouet, savantul

Bernard Palissy, medicul Ambroise Paré, umaniştii Henry Estienne, Jacques Amyot şi Étienne Pasquier, scriitorii Rabelais şi Ronsard, îşi spuseseră cuvântul. Războaiele religioase culminează cu masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu (24 VIII 1572) şi se încheie abia la sfârşitul veacului, prin abjurarea lui Henric de Navarra (1593), urmată de intrarea lui în Paris (1594) şi apoi, în 1598, de edictul de la Nantes, alcătuit în numele toleranţei religioase. Cei peste 30 de ani de teroare permanent posibilă şi de continuă insecuritate aduc cu ei decepţii, îndoieli, scepticism, şi îndreaptă căutările către singura lume pe care oamenii o puteau străbate fără teamă, cea a vieţii interioare Apar o scrie de moralişti: Montaigne, un prieten al său, Pierre Charon (1541 – 1603), Guillaume du Vair (1556 – 1621), François de Sales (1567 – 1622).

Războaiele religioase imprimă şi direcţii noi în poezia franceză de la sfârşitul secolului al XVI-lea, a cărei mişcare este barocă. Vocea poetică a Renaşterii franceze începuse cu Clément Marot şi primii retoricieni, apoi continuase cu şcoala lioneză şi Pleiada. Prin poeţii din Lyon pătrunde în literatura franceză influenţa lui Petrarca, a platonismului şi a misticilor din secolele al XIV-lea şi al XV-lea; datorită unor astfel de modele poezia lor cultivă alegoria, emblemele, ermetismul. Pe lângă puternica personalitate a lui Maurice Scève, poezia lioneză este reprezentată şi printr-un mare număr de poetese: Jeanne Gaillarde, Clémence de Bourges, Sibylle şi Claudine Scève, Pernette Du Guillet, Louise Labé. Lanson observa că în şcoala lioneză se schiţează spiritul Pleiadei. Petrarca le este de altfel model comun, Jean Antoine de Baïf declară în Mimi că petrarchizează, Jodelle îl menţionează pe Francesco Petrarca (Amorurile, Sonetul XLIV). Asemeni lui Petrarca, Maurice Scève şi Du Bellay închină un ciclu întreg unei femei: Laura lor se numeşte Délie sau Olive; poetul italian apropia numele inspiratoarei de laurul din care se împletesc cununile artiştilor, Du Bellay îl asociază cu o

plantă a cărei ramură e simbol de pace, iar M. Scève, printr-o anagramă, sugerează Ideea (L'idée).

Ronsard – poet curtean, de Baïf – un cerebral care va aluneca uneori în pedanterie, Jodelle viitor dramaturg, a cărui poezie a rămas inedită în timpul vieţii, Belleau – poetul pătruns de tainele firii, iar ulterior Joachim. Du Bellay – variat şi personal, cu capacitate teoretică şi vibraţie lirică, învaţă în acelaşi colegiu, sub îndrumarea unui erudit, Dorat, elenist strălucit. Alături de Pontus de Tyard, filosof cu formaţie şi înclinaţie teologală, ei urmăresc scopul comun de a renova poezia franceză. Grupului lor, care se pregătea să dea o luptă în domeniul literelor, i-au spus la început *Brigada*. Apoi, i-au schimbat numele. În *Pleiada*; ei erau şapte, iar şapte erau stelele ce alcătuiesc constelaţia Pleiadei şi tot şapte fuseseră poeţii greci din Alexandria lui Ptolemeu.

Programul Pleiadei se conturează în lucrările teoretice alcătuite cu scopul de a-l prezenta şi în prefeţe care îl completează: Apărarea şi cultivarea limbii franceze – „manifest" al Pleiadei – 1549, Rezumatul artei poetice – 1565, prefeţele scrise de Ronsard la volumul de ode din 1550 şi la Franciada (1572 şi ediţia postumă, 1585), prefeţele lui Du Bellay la versurile lirice publicate în 1549 şi la Olivul (1550). Începând din anul imediat următor manifestului, cu odele lui Ronsard şi Olivul lui Du Bellay din 1550, scrierile poetice care ilustrează programul Pleiadei se revarsă cu o bogăţie copleşitoare ce asigură triumful noilor poeţi, cu atât mai puternic cu cât ei se bucură şi de sprijinul monarhului, Carol al IX-lea.

Poeţii Pleiadei consideră că le revine o înaltă misiune: ei pot înrâuri simţămintele celor care îi citesc şi pot dărui strălucire şi chiar nemurire celor despre care scriu. Ca opera lor să fie izbutită, nu este de ajuns ca poetul să se nască talentat; el trebuie să şi muncească. În munca lui îşi va, lua ca model marii înaintaşi: se va strădui să-şi însuşească temele, genurile şi forma scrierilor antice.

Poeţii Pleiadei cer abandonarea speţelor poetice medievale (rondo-uri, balade etc.) şi reînvierea genurilor după modelul antichităţii sau al scriitorilor italieni: recomandă epigrama (Marţial), elegia (Ovidiu), oda (Pindar), epistola şi satira (Horaţiu), sonetul (Petrarca şi poeţii italieni contemporani), egloga (Teocrit, Vergilius, Sannazaro), poemul epic (Horaţiu, Vergilius, Ariosto), tragedia şi comedia în locul farsei şi moralităţii medievale.

Manifestul lui Du Bellay, care pune totodată probleme de limbă şi de literatură, arată necesitatea apărării limbii franceze, sărăcită de curtenii inculţi şi neglijată, dacă nu chiar ignorată, de eruditţii care preferă să scrie latineşte. Poeţii au datoria să dezvolte limba, să-i îmbogăţească vocabularul. O pot face împrumutând, în spiritul limbii franceze, termeni greceşti sau latineşti, folosind cuvinte dialectale din domeniul artelor şi meseriilor, sau formând cuvinte noi, care să se încadreze însă în evoluţia obişnuită şi spontană a limbii.

Brunetière atrage atenţia asupra excesului de artificii stilistice în poezia Pleiadei; când o estetică se întemeiază integral „pe teoria imitaţiei, nu-i puţin lucru să-ţi alegi bine modelele; şi, în secolul al XVI-lea, Pleiada ar fi putut alege unele mai puţin strălucitoare, dar întru nimic mai periculoase decât cele alexandrine”[53]. Alexandrinismul Pleiadei se manifestă în abuzul de erudiţie, uneori supărătoare prin pedante aluzii mitologice, în cultul formei mergând până la preţiozitate. Mai curând petrarchizanţi decât platonizanţi, şi epigoni mai mult decât autentici, ei au câteva motive predilecte: iubirea, trecerea timpului, îndemnul către plăcere. Dar modelele antice se încadrau în tradiţia umanistă a luptei pentru asimilarea culturii vechi, în respectul renascentist al formei frumoase. „Aţi fi zis că vremurile acelea erau întru totul închinate Muzelor” –

---

53 Histoire de la littérature française classique, op, cit., vol. I. pag. 431.

serie Estienne Fasquier în Cercetări asupra Franţei. Exagerând, se ajunge la combinaţiile de cuvinte practicate de G. du Bart as sau la încercarea lui de Baïf de a reînvia metrul antic.

Preocupat de problemele prozodice ale versului şi de legătura între poezie şi muzică, şi dorind să renoveze ritmul francez după modelul metricii antice, Jean-Antoine de Baïf întemeiază în 1567 o *Academie de muzică şi poezie* (*Académie de musique et de poésie*) care se mai numeşte şi *Academie franceză* (*Académie française*); şedinţele se desfăşoară în casa lui. După 1570 Academia îşi află ocrotitori puternici: Carol al IX-lea şi, într-o măsură, Henric al III-lea; sub domnia celui din urmă ea îşi schimbă reşedinţa – la Luvru, numele – *Academie a Palatului* (*Académie du Palais*) şi preocupările – se îndreaptă către oratorie şi discuţie a problemelor morale. 1

Receptivă în Xaa modelelor antice sau italiene. Renaşterea franceză dă însă şi o admirabilă replică creatoare: Fischart îl traduce pe Rabelais; Spenser este entuziasmat de Du Bellay; „întâia ghirlandă” a poeziei franceze, atât de bogată în spirite alese, şi de Guillaume du Bartas; ecourile lui Montaigne răzbat în opera lui Shakespeare.

MARGARETA DE NAVARRA (1492 – 1549)

Alături de fratele ei, regele Francisc I, Margareta de Navarra a fost marele oblăduitor al Renaşterii franceze. Stăpânea şase limbi – antice şi moderne – şi avea o cultură vastă. Căsătorită, după moartea primului soţ, cu Henri d'Albret, regele Navarrei, era, ca soţie şi mamă, lipsită de bucurii şi îşi afla compensaţia în viaţa culturala şi în activitatea literară, din ce în ce mai intensă către sfârşitul vieţii. Frământările ei religioase şi-au găsit expresie în Oglinda sufletului păcătos (Miroir de l'âme pécheresse, 1531), şi în misterul scenic, apropiat de spiritul medieval, Nativitatea. În 1547 apărea la Lyon un volum de poezii, Margaretele Margaretei principeselor (Les Marguerites de la Marguerite des princesses).

Culegerea celor 72 de nuvele, alcătuite între 1540 şi 1548, publicate fragmentar în 1558 şi reapărute într-o ediţie completă în 1559 sub titlul, care nu-i aparţine autoarei, HEPTAMERONUL (cele şapte zile), rămâne scrierea ei cea mai reprezentativă. Margareta preia procedeul cadrului-pretext şi tehnica povestirii de la Boccaccio. Ea adaptează planul general al Decameronului: cinci gentilomi şi cinci doamne, împiedicaţi de o revărsare de ape să-şi continue drumul, se învoiesc să istorisească fiecare câte o întâmplare în răstimpul acestui popas forţat. Ansamblul urma să cuprindă o sută de nuvele, dar regina nu a mai trăit destul ca să le scrie pe toate; se întrerup în ziua a opta. Fiecare povestire este urmată, ca şi în Decameron, de conversaţiile naratorilor, adesea cu ample reflecţii pe marginea celor relatate. Prin aceste replici cele zece personaje naratoare se individualizează. Li s-au identificat şi prototipurile: Parlamanta e însăşi Margareta, Hircan – soţul ei, Oisille – mama reginei, iar ceilalţi, diferiţi curteni şi doamne de onoare.

În paginile Heptameronului învie o epocă. Personajele unora dintre nuvele sunt figuri istorice:

Francisc I, Lorenzaccio, exploratorul Robertval etc. Autoarea excelează în prezentarea moravurilor unor medii sociale variate; de pildă; viaţa cotidiană a curţii, întristătoare prin cruzimea şi arbitrarul stăpânilor şi al bărbaţilor, sau a mănăstirilor, populate de preoţi şi călugări făţarnici, ignoranţi, avizi, concupiscenţi, incestuoşi, uneori chiar criminali. Povestirile sunt variate: mici întâmplări ciudate, farse, anecdote, dar mai cu seamă peripeţii de dragoste, fie ele aventuri amoroase pline de haz sau poveşti tragice de iubire. Şi dincolo de episodul burlesc sau grotesc ori de anecdota cu aparenţă indecentă, privirea se îndreaptă cu gravitate către miezul personalităţii morale. Preocuparea etică e însoţită de o deplasare a centrului de interes al nuvelei de la peripeţiile exterioare spre sufletul omenesc, analizat cu atenţie, în indicaţiile fugare, dar fine, din cadrul nuvelei şi mai ales în comentarii. Povestirile devin aproape un pretext pentru construcţia unui adevărat tratat de morală, alcătuit din comentariile a căror funcţie este esenţială în concepţia Heptameronului. Iată un fragment grăitor din discuţiile pe marginea povestirii a XIX-a. Încercând să zugrăvească îndrăgostitul desăvârşit, Parlamanta exprimă concepţiile autoarei. Conform tradiţiei platonice, dragostea înaltă presupune manifestarea unui principiu spiritual universal, care transcende atât personalitatea finită a celui îndrăgostit, cât şi obiectul empiric al dorinţelor imediate.

HEPTAMERONUL
(Fragmente)

Novela a nouăsprezecea[54]

---

54 Din: *Conteurs français du XVI-e siècle*, „Bibliothèque de la Pléiade”, N.R.F., 1965. În româneşte de Cornelia Comorovski.

(...) Spun că iubesc fără de greş, îi răspunse Parlamanta, aceia care caută în obiectul iubirii lor un chip al desăvârşirii, fie acesta frumuseţea, bunătatea sau o dulce blândeţe; aceia care năzuiesc fără de încetare către virtute şi a căror inimă este atât de nobilă şi de cinstită, încât mai degrabă ar muri decât să consimtă la fapte josnice pe care onoarea şi conştiinţa lor le osândesc, căci sufletul, care nu a fost creat decât pentru a se înapoia la izvorul binelui, atâta vreme cât se află în trup nu face decât să dorească să ajungă la acest izvor. Însă, deoarece simţurile prin care el poate afla ceva despre bine, sunt întunecate şi aparţin, datorită păcatului celui dintâi om, cărnii, ele nu îi pot arăta decât lucrurile ce se văd cu ochii şi sunt mai aproape de perfecţia după care sufletul aleargă, căutând să afle, într-o frumuseţe a trupului, într-o blândeţe vădită şi în virtuţile morale, suprema frumuseţe, blândeţe şi virtute. Dar după ce le-a căutat şi le-a cercetat şi când nu L-a găsit în ele pe Acela pe care îl iubeşte, sufletul trece mai departe (...)

Aproape orice situaţie poate servi drept prilej al unor reflecţii elevate. „Iată, a spus Simontault, că, pornind de la o faptă a destrăbălării, am căzut în filosofie şi în teologie” – astfel se încheie, în chip semnificativ, povestirea de mai jos, inspirată dintr-un fabliau. Antimonahală, ea aminteşte doar câteva defecte mărunte ale franciscanilor, satirizaţi şi în alte nuvele (55, 56 etc.), tocmai pentru că, intrând în ordinul cu cele mai riguroase principii ascetice, în fapte le încălcau; ei dau aici dovadă numai de indiscreţie, judecată îngustă şi laşitate. În comentariul acestei întâmplări hazlii, naratorii, folosind cultura antichităţii păgâne şi lectura Bibliei, ajung la analiza firii omeneşti.

Novela a treizeci şi patra[55]

---

55 Din: *Povestitori francezi din Ren*aştere, Editura pentru literatură universală, colecţia „Clasicii literaturii

Doi călugări franciscani,
trăgând cu urechea şi ascultând o taină care nu-i privea,
Înţelegând anapoda vorbele unui măcelar,
şi-au pus viaţa în primejdie.

Între Nyort şi Fors e un sat numit Grip, al cărui stăpân e seniorul din Fors. Într-o zi, doi călugări Franciscani, care veneau din Nyorfe, ajunseră seara tiran la Grip şi cerută găzduire în casa unui măcelar. Şi pentru că odaia lor era despărţită de-a gazdei numai printr-un perete subţire de scânduri, le-a dat prin gând să asculte ce vorbeau în pat bărbatul cu femeia lui; astfel, au pus urechea tocmai pe scândura unde, de partea cealaltă a peretelui, era căpătâiul patului în care stătea culcat bărbatul. Acesta, care numai grija oaspeţilor n-o avea, vorbea cu nevasta lui despre treburile gospodăriei. „Draga mea, mâine dimineaţă va trebui să mă scol devreme, să-mi fac de lucru cu unul din franciscanii noştri, care e destul de gras pentru a fi tăiat, sărat şi afumat" (*Franciscanii* despre care pomenea măcelarul erau porcii, porecliţi astfel[56].) Cei doi sărmani călugări, care auziseră despre tăiere, au crezut că e vorba de ei şi, de teamă şi de îngrijorare, n-au închis ochii toată noaptea. Unul din ei era foarte gras, iar celălalt mai pricăjit. Cel gras cerea să se spovedească fratelui său, spunând că măcelarul, om fără credinţă în Dumnezeu şi fără iubire pentru slujitorii bisericii, nu se va da în lături să-l căsăpească la fel ca pe-un bou sau oricare vită. Şi fiindcă erau închişi în odaia lor, de unde nu puteau să iasă decât prin aceea a gazdei, nu se îndoiau că vor fi înjunghiaţi şi se rugau lui Dumnezeu

---

universale", 1969. În româneşte de *Alexandru Hodoş*, note de *Micaela Slăvescu*.

56 Porecla aceasta este o subliniere a grăsimii şi murdăriei proverbiale a călugărilor franciscani.

pentru mântuirea sufletelor lor. Călugărul cel tânăr, mai puţin înspăimântat decât fratele său, văzând că uşa e încuiată, s-a gândit că ar putea să sară pe fereastră; orice ar păţi, mai rău decât să moară nu va fi. Călugărul cel gras s-a învoit. Tânărul a deschis fereastra şi, fiindcă nu era foarte departe de la pământ, şi-a făcut vânt şi a sărit uşor, luând-o la fugă cât mai repede şi cât mai departe, fără a-l mai aştepta pe fratele rămas în primejdie. Grasul a încercat şi el să sară, dar, greu cum era, a căzut, s-a lovit rău la un picior şi nu s-a mai putut ridica de jos.

Văzându-se părăsit de fratele său şi în neputinţă de a-l ajunge, s-a uitat împrejur, în căutarea unui loc unde să se poată ascunde. N-a zărit decât cocina porcilor, spre care s-a târât cum a putut; deschizând uşa, au zbughit afară din coteţ doi porci dolofani, în locul cărora s-a ghemuit fratele franciscan. Sărmanul călugăr a tras uşiţa după el, în speranţa că va auzi pe cineva trecând şi va striga după ajutor. Dar, de cum s-a luminat de ziuă, măcelarul a pornit să-şi ascută cuţitele, rugând-o pe nevastă să vină să-l ajute la tăierea porcului. Ajungând în faţa cocinii unde se ascunsese călugărul, a început să strige, deschizând uşiţa: „Ieşi afară, franciscanule, ieşi afară, că eşti numai bun de cârnaţi!” Franciscanul-călugăr, olog de un picior, a ieşit din coteţ în patru labe, ţipând cât îl ţinea gura şi rugându-se de iertare. Pe cât era de înfricoşat fratele, pe-atât de rău s-au speriat măcelarul şi femeia lui, închipuindu-şi că sfântul Francisc se mâniase împotriva lor, aflând că-şi botează porcii cu numele lui. Au căzut în genunchi în faţa înspăimântatului frate, cerând iertare sfântului Francisc şi cinului său monahal; aşa s-a făcut că franciscanul striga cerând măcelarului îndurare, iar măcelarul franciscanului, şi vreme de-un sfert de ceas nu s-au putut înţelege. Până la urmă, călugărul a priceput că măcelarul nu voia să-l taie şi i-a povestit pricina pentru care se ascunsese în coteţ; frica le-a trecut şi s-au pornit pe râs; atâta doar că bietul franciscan nu putea să facă haz cum trebuie, fiindcă îl

durea piciorul. Măcelarul l-a dus în casă şi l-a oblojit cum s-a priceput mai bine. Celălalt frate, care-l părăsise în primejdie, a fugit toată noaptea, iar în zori de zi a bătut la uşa seniorului din Fors, cu plângere împotriva măcelarului, despre care nu se îndoia că-l căsăpise pe fratele lui cel gras, de vreme ce nu-l mai ajunsese din urmă. Seniorul din Fors a trimis cercetarea la Grip pentru a afla adevărul şi, în loc să jelească moartea călugărului, a râs cu poftă, fără să uite a povesti toată păţania iubitei sale, doamna ducesă d'Angoulême, mama regelui Francisc, întâiul cu acest nume.

„Iată, doamnele mele, de ce nu se cuvine să asculţi pe ascuns vorbe care nu te privesc şi nu-i bine, mai ales, să le înţelegi anapoda”. „Ştiam eu bine, a spus Simontault, că Nomerfida nu ne va face să plângem, ci să râdem bine; plăcere de la care niciunul din noi nu s-a dat în lături”. „Aceasta ar vrea să însemne, a întrebat Oisille, că mai mult ne înveseleşte o prostie, decât o faptă cu adevărat înţeleaptă? „Aşa e, a spus Hircan; şi cu atât ne plac mai mult prostiile, cu cât sunt mai aproape de firea noastră, care, prin ea însăşi, numai înţeleaptă nu este; fiecare se apropie mai bucuros, de ceea ce-i seamănă; cei fără minte, de sminteală, cei chibzuiţi, de înţelepciune. Dar cred că nici nebunii, nici înţelepţii nu se pot opri să nu râdă ascultând această poveste”. „Sunt totuşi unii oameni, a spus Geburon, atât de îndrăgostiţi de cele înţelepte încât nu izbuteşti niciodată să-i faci să râdă; căci, privindu-le pe toate cu măsură şi cumpătare, nimic nu tulbură liniştea sufletului lor”. „Care sunt aceia?” a întrebat Hircan. „Filosofii vremurilor vechi, a răspuns Geburon. Ei nu simţeau nici durere, nici bucurie; sau, cel puţin, n-o arătau, atât de mult preţuiau însuşirea de a fi stăpâni pe ei şi de a-şi înfrâna pornirile inimii”. „Fac foarte bine, cred eu, a spus Saffredent, cei care îşi înfrânează o patimă rea; dar mi se pare de prisos să lupte cu atâta îndârjire

împotriva unei porniri fireşti, care nu căşunează răul nimănui". „Adevărul e, a spus Geburon, că cei vechi puneau un mare preţ pe această putere a sufletului". „Nu se ştie, însă, dacă erau toţi cu adevărat înţelepţi şi dacă nu obişnuiau mai mult să vorbească despre înţelepciune decât să-i culeagă roadele". „Cu toate acestea, trebuie să recunoaşteţi că ei veştejesc[57] cu asprime faptele rele, a spus Geburon; şi Diogene însuşi, judecând gândirea lui Platon, pe care-l socotea prea cutezător, îl osândea pentru râvna lui deşartă şi nesăţioasa-i mândrie: „Dispreţuiesc şi calc în picioare trufia lui Plato!" „Uiţi, însă, a spus Saffredent, răspunsul lui Plato, care l-a învinuit că vorbeşte astfel tot din trufie!" „Adevărul e, a spus Parlamanta, că nu putem să ne bizuim pe noi înşine fără această minunată mândrie, care rămâne totuşi greşeala de care trebuie să ne temem mai mult, căci e adesea dătătoare de moarte şi vrăjmaşă tuturor celorlalte însuşiri ale noastre". (...) „Iată, a spus Simontault, că pornind de la o faptă a destrăbălării, am căzut în filosofie şi în teologie. Să lăsăm această ceartă de cuvinte celor care se pricep să cugete mai bine decât noi şi să vedem cui va da Nomerfida cuvântul". (...)

---

57 A veşteji - Sensul nr. 3 din DEX, v.tranz. fig. A stigmatiza, a dezaproba, a înfiera. A păta, a dezonora.

BONA VENTURE DES PÉRIERS
(1490? 1500? – 1544?)

Ca şi prietenul său, Clément Marot, este secretar al reginei Margareta de Navarra. Mai mult răsunet decât traducerile, lucrările erudite de filologie şi numeroasele sale poezii, au cele patru dialoguri alegorice şi satirice, publicate în 1537, la Paris, sub titlul de Cymbalum mundi… (Carillonul lumii…) şi îndreptate împotriva taberelor confesionale şi teologice care divizau opinia publică. Pentru umanistul francez asemenea conflicte sunt inutile şi periculoase, crezurile în luptă aflându-se, întru egală măsură, departe de adevăr. În urma dispoziţiei Parlamentului din Paris, cartea a fost arsă ca potrivnică religiei. Timp de câţiva ani Des Périers s-a bucurat de ocrotirea Margaretei de Navarra. Se pare însă că în cele din urmă nici înalta ei protecţie nu mai este eficientă; după afirmaţia lui Henri Estienne (Apologia lui Herodot), Bonaventure Des Périers s-ar fi sinucis în 1544.

Putem da crezare prefeţei primului editor, din Lyon, al culegerii de nuvele Alte popasuri şi vesele taifasuri (Les nouvelles récréations et joyeux devis), care prezintă nuvelele drept ediţie postumă a lui Bonaventure Des Périers; unele pasaje fac însă aluzie la evenimente survenite după moartea lui şi dovedesc existenţa unor adaosuri. În prima ediţie, din 1558, culegerea cuprindea 90 de nuvele; ediţia din 1568 creşte cu alte 39 de nuvele. Titlul, frumosul sonet introductiv şi preambulul „Altor popasuri”. mărturisesc intenţia modestă a operei de a descreţi, cel puţin temporar, fruntea cititorilor. Sursele nuvelelor: cele o sută de nuvele noi, Ariosto, Poggio Bracciolini, Castiglione, Straparola, tradiţia orală populară sau realităţi ale timpului. Dimensiunile nuvelelor variază între câteva rânduri şi câteva pagini. Interesul lor poate consta în zugrăvirea unui tip social şi caracterologic, într-o situaţie – bufă sau picantă – ori, în cea mai mare parte a

povestirilor, într-un joc de replici sau de cuvinte. Uneori comicul izvorăşte din folosirea incorectă a limbii latine (ca în nuvelele XIV, XX, XXI ŞI VII, evident anticlericală, reprodusă mai jos), procedeul dovedeşte că autorul se adresează unui public presupus a cunoaşte, cel puţin elementar, această limbă.

ALTE POPASURI ŞI VESELE TAIFASURI[58]

(Fragment)

Novela VII

Cum a plecat un normand la Roma, câtă latinească a învăţat şi cum a folosit-o pentru a-i vorbi sfântului părinte

Un ţăran din Normandia, văzând cât de bine trăiesc popii şi întâmplându-se să-i moară nevasta, şi-a pus în gând să se preoţească, măcar că nu ştia aproape de loc nici să scrie, nici să citească. Dar, tot auzind pe atâţia spunând că banul deschide orice uşă şi socotind că nu-i mai puţin deştept decât ceilalţi preoţi din parohie, a cerut sfatul unuia din prietenii lui, destăinuindu-şi planul ce-şi făcuse şi întrebându-l ce cale ar trebui să urmeze. După ce-au chibzuit îndelung laolaltă, prietenul i-a spus că va fi greu să dobândească învoirea episcopului, care nu prea împarte lesne pe *A quocunque*[59] noilor preoţi; şi de aceea l-a îndemnat să plece la Roma, unde papa, prins cu alte treburi, nu va sta să-l cerceteze cu de-amănuntul şi va da fără întârziere bine cuvântarea. Pe lângă toate, va avea prilejul să mai vadă şi altă lume, iar când se va întoarce acasă hirotonisit de mâna Sfântului Părinte, va primi de

58 Din: Povestitori francezi din Renaştere, op. cit. În româneşte de Alexandru Hodoş, note de Micaela Slăvescu.

59 Cuvinte extrase din formula de hirotonisire. Înseamnă, în funcţie de context *oricui*, sau *oricărui*, *oricine*, *oricare*.

îndată un beneficiu şi va deveni domn. Omul nostru s-a arătat foarte bucuros, nu însă pe de-a-ntregul, gândindu-se cum o va scoate la capăt cu latineasca. „Toate bune, a spus el, dar când voi ajunge dinaintea papei, în ce limbă am să-i vorbesc? El nu pricepe graiul normand, iar eu nu ştiu o boabă latineşte: cum o să mă descurc?” „Nu-ţi bate capul, i-a răspuns celălalt. Pentru a fi preot e de ajuns să ştii slujbele de *Requiem*, *Beata* şi *Spiritus* Sanctus[60], cu care ai să te deprinzi uşor după ce te vei întoarce acasă. Iar pentru a putea vorbi cu papa, te voi învăţa trei cuvinte latineşti, bine alese, pe care, când le vei rosti în faţa lui, va crede că eşti cel mai mare cărturar al lumii”. Omul a rămas foarte mulţumit şi s-a arătat nerăbdător să cunoască cele trei cuvinte. „Dragă prietene, i-a spus sfătuitorul lui, cum vei ajunge dinaintea papei, să cazi în genunchi şi să-i spui: *Salve Sancte Pater*[61]. El o să te întrebe, pe latineşte: *Unde es tu*? adică: De unde eşti? la care vei răspunde: *De Normania*[62]. Apoi te va întreba: *Ubi sunt litterae tuae*?[63] Tu vei răspunde: *In manica mea*[64], şi de îndată, fără s-o mai lungească, dă poruncă să fii uns, după care te vei întoarce”. Normandul nostru fu nespus de mulţumit şi rămase două săptămâni cu prietenul său, ca să-şi vâre bine în cap cele trei cuvinte latineşti. Când socoti că le-a învăţat, se pregăti să pornească spre Roma. Şi mergând, în drumul lui, nu mai rostea alte vorbe decât: *Salve Sancte pater*, *De Normania, In manica mea*. Le-a spus şi le-a răsspus de-atâtea, ori, cu atâta evlavie, încât, pe la jumătatea drumului, uitase frumoasele trei cuvinte de la început: *Salve Sancte Pater*. Vă închipuiţi cât era de

60 Trei slujbe importante dintre cele care se fac în afara liturghiei zilnice şi duminicale.
61 Salut Sfinte Părinte
62 Din Normandia.
63 Unde îţi sunt scrisurile?
64 În mâneca mea.

nefericit sărmanul nostru normand; nu ştia cărui sfânt să i se mai roage ca să-i redea latineasca pierdută şi se gândea că, înfăţişându-se papei fără cele trei cuvinte, însemna să meargă la cosit fără coasă, dacă nu întâlnea în drum un om care să ştie latineşte măcar cât prietenul lui din sat, care-l învăţase. Nu se afla pe lume un suflet mai amărât, până când, într-o sâmbătă dimineaţă, intrând într-o biserică din oraşul unde era şi nădăjduia să-l lumineze Dumnezeu, a nimerit tocmai la începutul liturghiei Sfintei Fecioare, care zicea: *Salve Sancta* parens[65]. Normandul a ciulit urechile: lăudat fie numele lui Dumnezeu şi al Maicii Domnului! Nu mai putea de bucurie, ca şi cum deodată s-ar fi întors de la moarte la viaţă. A rugat pe un dascăl de-acolo să-i mai spună încă o dată vorbele şi din clipa aceea n-a mai uitat pe *Salve Sancta parens*, călătorind mai departe cu latineasca pe buze. Niciodată nu fusese mai fericit că se născuse pe lume. Zilele trecură şi, în sfârşit, ajunse la Roma. Trebuie să vă spunem că pe vremea aceea nu era atât de greu ca astăzi să pătrunzi până la papa. Dus în faţa Sfântului Părinte, normandul nostru a îngenuncheat, spunându-i cu smerenie: *Salve Sancta parens*! Papa i-a răspuns: *Ego non sum mater Christi*[66]. Normandul i-a spus: *De Normania*. Papa l-a privit lung şi l-a întrebat: *Daemonium habes?*[67]*.* *In manica mea*, a răspuns normandul, vârând mâna în mâneca hainei, ca să scoată scrisorile. Papa a rămas o clipă îngrijorat, crezând că o să-l scoată pe diavol din mânecă. Când văzu scrisorile se linişti şi mai întrebă o dată: *Quid petis*?[68] Dar normandul meu îşi deşertase toată latineasca şi n-a răspuns nimic la întrebare. În cele clin urmă, câţiva normanzi care se găseau pe acolo şi îl auziseră vorbind în graiul din Caux l-

65 Salut Sfântă Născătoare.

66 Eu nu sunt mama lui Hristos.

67 Ai pe diavolul în tine?

68 Ce ceri?

au luat la întrebări, iar el le-a povestit că a învăţat latineşte în satul lui, că ştie multe, dar nu se pricepe cum să le spună.

FRANÇOIS RABELAIS
(1494? – 1553?)

Intră, foarte tânăr fiind, în viaţa de mănăstire, învaţă limbile antichităţii, ştiinţele juridice, nu se ştie în ce împrejurări părăseşte mănăstirea, iar după studii de medicină la Montpellier, în 1532 este doctor într-un spital din Lyon. În calitate de medic va face parte din suita cardinalului Jean du Bellay pe care li însoţeşte în mai multe rânduri la Roma.

Rabelais posedă arta de a-şi face prieteni şi a găsi ocrotitori chiar în epoca tulbure, de urmărire a celor care, după Afacerea Placardelor, mai cutezau încă să-şi exprime propriile gânduri. Acestei însuşiri i se datorează şi apariţia, în pofida atâtor obstacole, a marii sale opere indicate în mod, obişnuit sub titlul GARGANTUA ŞI PANTAGRUEL. În afara ei Rabelais mai scrie poezii, almanahuri, traduce şi comentează tratate de medicină ale antichităţii (de pildă Aforismele lui Hipocrat, editate în 1532); sunt însă lucrări minore şi de un mai mic interes decât corespondenţa păstrată, mărturie a unei personalităţi şi a unei epoci.

În 1532 apărea, tipărit fără numele autorului, un roman popular de aventuri, care parodia romanele cavalereşti medievale şi se bucura de succes: **Marile şi nepreţuitele cronici ale marelui şi enormului uriaş Gargantua**…

În acelaşi an 1532 Rabelais concepe o continuare a romanului de mai sus, în care vorbeşte despre Pantagruel, fiul lui Gargantua. Cartea, publicată sub pseudonimul Alcofribas Nasier (anagrama lui François Rabelais), se vinde repede, are mulţi admiratori şi este condamnată de Sorbona în 1533. Capodopera lui Rabelais, ai cărei eroi, uriaşi la trup sau cu dimensiuni omeneşti uneori, poartă în ei aspiraţiile titanice ale Renaşterii, va fi urmărită de susţinătorii vechii mentalităţi pentru spiritul ei critic, pentru libertatea gândirii şi a limbajului. În 1534 Rabelais

publică sub acelaşi pseudonim, înlocuind astfel cartea populară de la care pornise, un volum despre Gargantua, părintele lui Pantagruel. Cea de a doua carte scrisă de Rabelais este, în ordinea cronologică a desfăşurării acţiunii, cea dintâi. În 1542 sunt reeditate la Lyon primele două cărţi. Cu toate că termeni ca *sorbonistes*, *sorbonagres*, *sorbonicoles* fuseseră înlocuiţi (prin *sophistes*) sau înlăturaţi, deşi fuseseră tăiate fragmente prea vădit satirice, în 1543 ediţia era condamnată de facultatea de teologie din Paris. Rabelais va izbuti totuşi să obţină autorizaţia de a tipări încă două cărţi. În 1546 cartea a treia, dedicată Margaretei de Navarra, este publicată la Paris cu adevăratul nume al autorului, François Rabelais; ulterior şi pe ea o vor ataca şi condamna.

În 1552 apare la Paris ediţia completă a cărţii a patra. Cenzurată de Sorbona va fi şi ea urmărită de parlament. În 1562 se publică, sub titlul Ostrovul clopotelor şi cu semnătura lui Rabelais, o urmare a celor patru cărţi. În 1564 se tipăreşte cartea a cincea, în care, cu mici modificări, Ostrovul clopotelor era cuprins în primele 16 capitole. Nu este certă autenticitatea ultimei cărţi; ea pare a fi, eventual, o ciornă a scriitorului, pregătită ulterior pentru tipar de o mână străină. Epopeea bufă a lui Rabelais, cum o numea Brunetière, îşi află izvoarele în romanele populare, în poemul eroi-comic, în tradiţiile teatrului medieval, în farse şi fabliauxuri.

Prima carte, Preaînfricoşata viaţă a Marelui Gargantua, tatăl lui Pantagruel, aşa cum a fost alcătuită mai de mult de domnul Alcofribas, abstrăgător de chintesenţă. Scriere plină de pantagruelism (La vie très horrifique du grand Gargantua, père de Pantagruel, jadis composée par M. Alcofribas abstracteur de quinte essence. Livre plein de pantagruelisme), vorbeşte despre naşterea lui Gargantua, fiul lui Grandgousier şi al Gargamellei, despre educarea lui şi, în cadrul ei, despre călătoria sa la

Paris şi popasul mai îndelungat acolo. Între Grandgousier şi vecinul său agresiv Picrocol izbucneşte război, Gargantua ia parte la luptă; părintele şi fiul primesc sprijinul unui călugăr, fratele Ioan, căruia, pentru a-l răsplăti după sfârşitul glorios al războiului, îi construiesc mănăstirea din Telem.

Cartea a doua este intitulată Pantagruel regele dipsozilor, înfăţişat aşa cum a fost, cu faptele şi isprăvile lui înfricoşate, de fie-iertatul Alcofribas, abstrăgător de chintesenţă. (Pantagruel, Roy des Dipsodes, restitué à son naturel, avec ses faictz et prouesses espoventables, composez par feu M. Alcofribas, abstracteur de quinte essence.) Fiul lui Gargantua, dornic de a se instrui, vizitează în călătoriile sale universităţi de seamă ale vremii; Orléans, Paris. Îl cunoaşte pe Panurge, un tânăr vagabond, veşnic student şi iubitor de aventuri şi veselie; împreună participă la lupta împotriva dipsozilor şi a uriaşilor şi îi înving.

În Cartea a treia, Despre faptele şi pildele mari ale bunului Pantagruel, alcătuită de Domnul François Rabelais, Doctor în medicină şi monah al ostroavelor Hiere (Le tiers livre des faictz et dictz héroïques du bon Pantagruel, composé par M. Franc. Rabelais, docteur en médecine et Calloïer des Isles Hieres), eroul colonizează ţara puţin locuită a dipsozilor cu utopieni şi domneşte ajutat de Panurge. Frământat de problema dacă trebuie să se căsătorească ori nu, Panurge cere sfatul lui Pantagruel, caută rezolvare în zaruri sau în consultarea scrierilor lui Vergilius, întreabă o vrăjitoare al cărei răspuns poate fi diferit interpretat, un mut, un poet, un magician, un doctor, un filosof şi, printre mulţi alţii, pe nebunul Triboullet, care îl povăţuieşte să ceară sfat de la oracolul Sfintei Butelci.

Panurge, însoţit de Pantagruel, fratele Ioan şi alţi prieteni pornesc în largul mării, îmbarcaţi pe 12 vase şi vizitează meleaguri fantastice: Cartea a patra Despre

faptele şi pildele mari ale vrednicului Pantagruel, alcătuită de Domnul François Rabelais, doctor în medicină (Le quart livre des faicts et dicts héroïques du bon Pantagruel. Composé par M. François Rabelais, docteur en médecine). Poposesc în diverse insule. De pildă, în ostrovul Sobolilor în care domneşte Postul cel mare. În Ostrovul amărât al Smochiniţilor, unde oamenii trăiseră odinioară liberi, bogaţi şi voioşi, până ce unul dintre ei se strâmbase, văzându-i pe papimanii din ostrovul vecin că, într-o zi de sărbătoare, după obiceiul lor, scoseseră chipul zugrăvit al papei, spre a-l arăta poporului. Papimanii îi atacaseră şi îi jefuiseră. Pe cei mai mulţi i-au ucis; le cruţaseră viaţa doar acelora care au primit ca într-un chip ruşinos şi dezgustător să se recunoască vinovaţi. În Ostrovul Papimanilor călătorii sunt primiţi cu veneraţie pentru că au văzut în realitate figura papei, a cărui imagine este aici adorată.

În A cincea şi cea din urmă carte Despre faptele şi pildele mari ale bunului Pantagruel, alcătuită de Domnul François Rabelais, Doctor în medicină, cuprinzând oracolul sfintei Bacbuc, împreună cu răspunsul Butelcii, pentru aflarea căruia s-a întreprins lunga călătorie înfăţişată aici aşa cum a fost. (Le cinquiesme et dernier livre des faicts et dicts héroïques du bon Pantagruel, composé par M. François Rabelais, docteur en médecine. Auquel est contenu la vizitation de l’Oracle de la Dive Bacbuc, et le mot de la Bouteille, pour lequel avoir, est entrepris tout ce long voyage), călătorii ajung în Ostrovul clopotelor, unde locuiesc multe păsări din diferite specii – călugărei, stăriţei, episcopoi, cardinalăi – dar există un singur papagău. Mai departe trec prin ostrovul locuit de cotoii îmblăniţi, unde Pisihoţul şi ajutoarele lui judecă şi sancţionează după ce li se aduc cele mai serioase dovezi – banii din pungă. Sosesc apoi în ţara Chintesenţei. După alte opriri, vizitează şi Ostrovul Luminilor, de unde, călăuziţi de un felinar, se îndreaptă spre templul sfintei

Butelci. La întrebarea lui Panurge ea răspunde un singur cuvânt: TRINCH.

Cuvântul înainte al scriitorului atrage atenţia asupra sensurilor ascunse ale cărţii. „Iar dacă veţi afla în toate aceste cuvinte încredinţate tiparului acea veselă pierdere de vreme pe care numele cărţii v-o făgăduieşte, să nu vă opriţi nici (...), ci să tălmăciţi într-un înţeles mai cuprinzător ceea ce vi se pare că izvorăşte dintr-o inimă lipsită de griji”. Dualitatea de planuri implicată de caracterul alegoric al cărţii este anunţată printr-o alegorie: câinele care dă peste un os cu măduvă îl zdrobeşte şi o suge; „sfărâmaţi osul şi sugeţi-i măduva hrănitoare!” le cere autorul cititorilor, amintind scrisoarea dedicatorie a Elogiului nebuniei unde Erasmus preciza că soliile oamenilor cu carte „au un miez hrănitor”. Iar miezul cărţii lui Rabelais vrea să înfiereze cu batjocura satirei aceea ce este rău în societatea contemporană, dar şi să le arate pe acele ce sunt bune şi care merită atenţie şi dezvoltare întru înflorirea epocii.

Concepţii şi instituţii ale evului mediu târziu care încă mai dăinuiau, cu forme excesive, în epoca sa, sunt aberante întrucât contrazic legile naturii, gândirea sănătoasă ori cunoştinţele dobândite prin cercetarea faptelor sau adâncirea culturii antice: de pildă extinderea monahismului, în care autorul vede traiul parazitar al unor oameni murdari, ignoranţi, perfizi; sau dogmatismul, fie el strictă observare a unor reguli rituale (popasul în Ostrovul Sobolilor în care domneşte Postul cel mare este un prilej de satiră a rigorilor postului Catolic; să nu uităm că Clément Marot fusese denunţat şi închis în 1526 pentru a fi mâncat slănină în timpul postului), fie supunerea rigidă şi lipsită de simţ critic în faţa deciziilor papale (a se vedea adoraţia canoanelor pe Ostrovul Papimanilor, cartea IV, capitolele XLVIII – LIII). Înclinat la început spre Reformă, datorită tocmai protestului ei împotriva unor abuzuri, Rabelais sfârşeşte printr-o rezervă egală faţă de catolici şi

de reformaţi, fiindcă vede în ambele tabere1 aceeaşi intoleranţă. Din sământa Antiphysiei, vrăjmaşa splendidei Naturi, „s-au prăsit făţărnicii”… „stricaţii la cap, calviniştii vânduţi diavolului, neruşinaţii Genevei”… „papii cerşetori, bigoţii, cotoii călugăriţi, canibalii”… etc. Absurde sunt războaiele feudale de cucerire, cât cel dus de agresivul Picrocol, ridicolă şi dureroasă este nedreptatea justiţiei, în faţa căreia nu spui ce ştii, ci „mărturiseşti ce n-ai făcut”. Rabelais satirizează degradarea scolasticii care domneşte în ţara Chintesenţei, a cărei regină se hrăneşte doar cu „abstracţiuni, diferite categorii, înţelesuri, subînţelesuri, antiteze, metempsihoze şi judecăţi transcendentale”. Învăţământul scolastic se adresează memoriei şi paralizează gândirea; iată o mostră a unei asemenea instrucţiuni în primele încercări făcute de Grandgousier de a-l educa pe fiul său, Gargantua.

GARGANTUA ŞI PANTAGRUEL[69]

(Fragmente)

CARTEA ÎNTÂI

Capitolul XIV

Cum a învăţat Gargantua de la un teolog care ştia latineşte

(…) I-a adus, într-adevăr, un dascăl vestit, pe magistrul Thumbal Holofern, doctor în teologie, care l-a învăţat atât de bine abecedarul, încât ştia să-l spună întreg pe de rost, de la început până la sfârşit, şi de-a-ndoaselea. Pentru aceasta i-au trebuit cinci ani şi trei luni. I-a dat apoi să citească pe Donatus şi pe Facetus, *Teodoletul* şi *Alanus*

---

69 Din: François Rabelais, *Gargantua şi Pantagruel,* Editura pentru literatură universală, 1967. În româneşte de Alexandru Hodoş.

in Parabolis (*Gâlceava în Parabole*)[70]. Ceea ce i-a mai luat treisprezece ani, şase luni şi două săptămâni.

Să ţineţi seama, că în acest răstimp a mai învăţat şi scrierea gotică, copiindu-şi singur toate cărţile, fiindcă pe vremea aceea tiparul nu fusese născocit încă.

Purta cu el o călimară cântărind peste şapte mii de chintale; condeiul cu care scria era mai gros decât stâlpii cei mari ai cupolei de la Enay, iar sticla cu cerneală îi atârna legată în lanţuri grele de fier, cuprinzând mai bine de două mii de livre.

A citit după aceea *Modis significandi*[71] (Cum să cugeţi), cu toate însemnările lui Hurtebise, Fasquin, Troptideux Gualehaul, Jehan zis Viţelul, Bilonic, Brelinguandus şi mulţi alţii; învăţătura aceasta i-a mai luat încă optsprezece ani şi şase luni, la capătul cărora ştia cartea atât de bine, încât o spunea pe deasupra, de-a-ndăratelea, cu ochii închişi, dovedind maică-sii, pe degete, că *„De modis significandi non erat scientia"*.[72]

După aceea a venit la rând *Compostul*[73] pentru care i-au mai trebuit încă şaisprezece ani şi două luni, până când, prin anii o mie patru sute douăzeci, magistrul s-a molipsit de vărsat şi-n scurt timp a răposat.

Murindu-i dascălul, Gargantua a încăput pe mâna unui bătrân răpciugos, meşterul Jobelin Bride, care i-a dat să citească[74] pe Hugutio; *Grecismele* lui Hebrard; *Doctrinalul*; *Părţile*; *Quid* est[75] şi Supplementum; pe

70 Patru cărţi pe care se baza învăţământul şcolilor medievale.
71 Tratat de logică. Titlul corect: *De modis significandi*.
72 „Despre modurile de cugetare" nu era ştiinţă. (lat.) (n.t.)
73 Almanah popular (n.t.).
74 Urmează o scrie de manuale şcolare medievale.
75 Ce-i asta? (lat.) (n.t.).

Marmotrat; *De moribus in mensa servandis*[76]; pe Seneca: *De quattuor virtutibus cardinalibus*[77]; pe Passavantus *cum Commento*, *Dormi* secure[78], cu toate sărbătorile; şi altele, plămădite din acelaşi aluat. Învăţându-le din doască în doască pe dinafară, a ajuns cu mintea mai răscoaptă decât a tuturor învăţaţilor din lume.

Rodul unei astfel de educaţii nu putea fi o reală cultură, ci dimpotrivă. Dovadă este frazeologia bombastică şi latina scâlciată (*ego habet bon vino*) a celui mai cu vază profesor al Facultăţii de teologie de la Sorbona, Janotus de Baligarde, trimis de învăţaţii Parisului pentru a-l convinge pe Gargantua sa le înapoieze clopotele bisericii Notredame. Cu atât mai firesc pare ca un student să vorbească într-o limbă pretenţioasă şi minteligibilă.

Capitolul XIX

Cuvântarea meşterului Janotus de Baligardo către Gargantua pentru înapoierea clopotelor

— Hm! Hm! Hâc! *Mna dies*[79], domnul meu, *mna dies*. Şi dumneavoastră, domnilor, aşijderea. Aţi face o faptă bună dacă ne-aţi da înapoi clopotele, că ne sunt de mare trebuinţă. Hm! Hâc! Hapciu! Mulţi au venit la noi din Londras-Cahors şi din Bordeaux-Brie să le cumpere cu preţ bun, din pricina însuşirii lor fireşti şi a alcătuirii lor substanţiale, fiind înzestrate cu puterea telurică, esenţială şi elementară, intronificată în natura lor quidativă[80] de a feri de negură şi de furtună nu numai viile noastre, ci şi pe cele vecine; ne-au ispitit cu bani grei, dar nu ne-am îndurat să le dăm clopotele, căci de-am lăsa viile fără apărare, am

---

76 Cum să te porţi la masă (lat.) (n.t.).
77 Despre cele patru virtuţi cardinale (lat.) (n.t.).
78 Dormi în pace (lat.).
79 *Bona dies* – bună ziua (lat.), rostit repede (n.t.).
80 v. nota Erasmus, *Elogiul nebuniei*, p. 15.

rămâne lipsiţi de sângele Domnului şi ne-am pierde deopotrivă simţurile şi legea. De veţi ţine seamă de rugămintea mea şi ne veţi înapoia clopotele voi primi drept răsplată zece perechi de cârnaţi şi una de nădragi, de care bătrânele mele oase au mare nevoie. O pereche de nădragi sunt, *Domine*, un lucru foarte folositor, *et vir sapiens non abhorrebit ea m*[81]. Hâc! Hapciu! O pereche de nădragi nu se găseşte pe toate drumurile, vă rog să credeţi! Gândiţi-vă, *Domine*, că sunt optsprezece zile de când mă silesc să compun această frumoasă cuvântare, *Reddite quae sunt Cesaris, Cesari, et quae sunt Dei, Deo. Ibi javet lepus.*[82] Aveţi cuvântul meu, *Domine*, că ne vom ospăta împreună în cameră, dacă doriţi; voi tăia *unum porcum* şi vă voi pune dinaintea *bon vino*[83]. Iar dacă vinul va fi bun, la fel va fi şi latineasca (...)

CARTEA A DOUA

Capitolul VI

Cum a întâlnit Pantagruel pe unul din Limoges, care stâlcea limba franţuzească

Într-o zi, n-aş putea să spun care, Pantagruel ieşise la plimbare cu prietenii săi spre poarta oraşului, pe drumul care duce la Paris, când în faţa lui s-a ivit deodată un şcolar frumuşel, care venea dinspre partea aceea. După ce şi-au dat bineţe, l-a întrebat:

— De unde vii, prietene?

---

81 Şi bărbatul înţelept n-o va urî pre dânsa (lat.) (n.t.).
82 Daţi cezarului cele ce sunt ale cezarului şi lui Dumnezeu, cele ce sunt ale lui Dumnezeu (Luca, XX, 25). Asta e tâlcul (lat.) (n.t.).
83 *Bon vino*, greşit, pentru: *bonum vinum* (lat.) – vin bun (n.t.).

— Din opidul[84] unde fiinţează ilustra şi notoria academie denumită Luteţia.

— Ce zice? a întrebat Pantagruel pe unul din prietenii lui.

— Vrea să spună că vine de la Paris.

— A, vii de la Paris? a întrebat din nou Pantagruel. Şi cum îşi petrec vremea domnişorii care învaţă la Paris?

Şcolarul a răspuns:

— Traversăm Secvana[85] în dilucul şi crepuscul; ambulăm prin compitele şi cvadriviile urbei; expectorăm locuţiunile latine şi, ca nişte amatori autentici, perseverăm în captarea amabilităţilor omnipotentului şi omnigenului sex feminin… După care ne transferăm în abundentele taverne, denumite La Bradul Verde, La Castel, la Magdalena şi la Peştele-de-Mare, îngurgitând opulente spatule de ovine, agrementate de petroselinonul adiacent. Considerând anemia pecuniară a buzunarelor şi având în vedere, în general, penuria metalului feruginos, pentru a lichida obligaţiunile contractate, abandonăm în garanţie caietele şi ornamentele noastre vestimentare, aşteptând magnificenţa larilor şi penaţilor paterni.

— Ce naiba de limbă o fi asta? a strigat Pantagruel. Nu vei fi, Doamne fereşte, eretic?

— Nu, ilustrisime. De câte ori aurora cu degetele ei de roză deschide porţile orientului, mă refugiez într-un edificiu monahal, stropindu-mă cu apă sanctificată şi purificându-mă cu invocaţiuni liturgice. În mistica rogaţiunilor îmi purific sufletul de păcatele comise în libaţiuni nocturne, onorez forţa celestă şi mă închin marelui Imperator al astrelor. Ador şi preţuiesc pe aproapele meu. Păzesc preceptele decalogului

Şi *în* măsura puterilor mele nu mă abat de la ele, nici

84 OPIDUM *s.n.* (*Ant.*) Aşezare omenească romană fortificată; centru economic, politic, religios şi militar, constituind un început de oraş. [Scris şi *oppidum*, var. *opid* s.n. / fr., lat. *oppidum*].

85 Sena. (n.t.)

cât e negru sub unghie. E adevărat că Mamona refuzând să-mi alimenteze peculiul, nu sunt în situaţia de a distribui donaţiuni fiinţelor mizere, care peregrinează din poartă în poartă, solicitând o monedă (...)

În opoziţie cu concepţia medievală, preluată apoi de Reformă, a corupţiei umane, Rabelais crede că în sânul Naturii, fundamental armonioase, omul, fiinţă raţională, este şi poate fi bun. Suprema expresie a încrederii sale în om se află înscrisă la intrarea mănăstirii Telem: FĂ CE VEI VOI (FAY CE QUE VOULDRAS). Omul, care aspiră către cunoaştere şi desăvârşire, se poate dirija după voinţa sa; nu are nevoie de ziduri şi cenzori, de prohibiţia unei discipline rigide. Mănăstirea telemiţilor nu slujeşte drept lăcaş al ascezei, căci idealul lui Rabelais este dezvoltarea armonioasă – trupească şi sufletească – a fiinţei omeneşti, care trebuie să-şi satisfacă nevoile sale fireşti – biologice şi spirituale – şi să ducă o viaţă activă.

CARTEA I
Capitolul LVII

pdf Cum trăiau telemiţii în mănăstirea lor

Viaţa în mănăstire nu era supusă niciunor legi, rânduieli ori porunci, întrucât fiecare trăia după voia lui nestingherită şi după bunul lui plac. Se ridica din aşternut când se sătura de somn, bea, mânca, îşi vedea de treburi, şi se culca din nou, cum şi când găsea de cuviinţă. Nimeni nu-l trezea, nimeni nu-i poruncea să se aşeze la masă ori să se scoale; nicio silă şi nicio constrângere nu-l zorea. Aşa hotărâse Gargantua. Întreaga lege a mănăstirii se cuprindea în aceste patru cuvinte:

FĂ CE-ŢI PLACE!

Oamenii liberi şi de neam bun, doritori de plăcută însoţire, au din firea lor înclinări cuminţi şi cuviincioase, ferindu-se de orice rele deprinderi; dar atunci când sunt supuşi prin silnicie să sufere umilinţele robiei, ci pierd râvna de a trăi în cinste, căutând să sfărâme jugul ce-i apasă. Căci aşa ne-a fost dat: să ne ispitească lucrurile oprite şi să poftim a face ceea ce nu ne e îngăduit.

Lăsaţi în voia lor, telemiţii se împăcau între ei atât de bine, încât, dacă unul singur arăta o dorinţă, toţi ceilalţi se grăbeau a-i face pe plac. Era de ajuns ca oricare din ei să spună: – „Hai să bem!” şi toţi se apucau de băut. Dacă altul zicea: – „Hai să jucăm!”, toţi veneau să joace, – „Hai să ne plimbăm în pădure”, toţi porneau la plimbare. Când ieşeau la vânătoare, femeile călăreau pe cai buieştri, frumos înşeuaţi, ţinând în pumnul lor mic, înmănuşat, un uliu ori un erete; bărbaţii purtau şoimii.

Erau toţi deprinşi numai în cele alese; nu se afla printre ei niciunul care să nu ştie a citi, a scrie, şi a cânta din cele mai plăcute instrumente; fiecare vorbea cinci-şase limbi, pricepându-se să alcătuiască povestiri şi să potrivească stihuri.

Nu se mai pomeniseră nicicând cavaleri atât de viteji şi atât de chipeşi, mai îndemânatici şi mai iscusiţi în mânuirea armelor, călare şi pe jos. Niciodată nu se văzuseră femei mai curate, mai drăgălaşe, mai puţin mofturoase şi mai meştere la lucrul mâinilor, la cusut sau orice altă îndeletnicire potrivită unei femei cinstite şi stăpână pe voia ei.

De aceea, când se întâmpla ca vreun tânăr din cuprinsul mănăstirii, fie la îndemnul părinţilor, fie din altă, pricină, să părăsească într-o bună zi aşezările Telemei, de foarte multe ori lua cu sine pe femeia căreia îi fusese prieten credincios şi se însura cu ea; şi după cum la Telem, în mănăstire, trăiseră cu credinţă şi prietenie unul faţă de altul, tot astfel rămâneau şi în căsnicie, uniţi până la sfârşitul vieţii lor, ca şi în ziua cea dintâi în care s-au

însoţit (...)

În cartea întâi, a treia, a patra şi a cincea cuvântul înainte al scriitorului se adresează băutorilor; când vine pe lume Gargantua cere de băut; prietenii lui Pantagruel sunt mereu amatori de băutură. Răspunsul Sfintei Butelci fusese: TRINCH (BEA – în limba germană). Motivul băuturii are tâlcul lui. Marea preoteasă din templul Sfintei Butelci vorbeşte despre puterea băuturii „de a umple sufletul cu adevăr, ştiinţă şi înţelepciune”. Setea de băutură a eroilor este setea de cunoştinţe a omului renascentist. Dorinţa de a lărgi orizonturile vechi se exprimă şi în obiectivele noului program de educare a lui Gargantua. Convins de nevrednicia foştilor magiştri ai fiului său, Grandgousier îl încredinţează pe tânăr lui Ponocrat. Ponocrat îl lecuieşte întâi pe Gargantua de vechile deprinderi şi apoi începe noul său program educativ. Năzuind să formeze un om complet, el priveşte atât trupul cât şi spiritul. Planul de instruire a eroului uriaş este şi el titanic: fiecare clipă dintr-o zi – care pare de întinderea unui an – este folosită pentru acumularea unor vaste cunoştinţe în toate domeniile. Metodele sunt variate şi noi pentru epocă: procesul de învăţământ se bizuie pe trezirea, în elev, a interesului şi a plăcerii de a studia; se foloseşte material intuitiv; pe lângă cărţi este observată şi cercetată natura şi viaţa socială, mondenă sau de lucru zilnic; elevul învaţă şi îndeplinind munci domestice, exersând diverse meşteşuguri, urmărind practicarea unor variate ocupaţii şi profesii şi pilda vie a cărturarilor. Citirea Sfintei Scripturi şi rugăciunile nu sunt uitate. Gargantua este atras de predicile reformatorilor (*des prescheurs évangéliques*). Mai târziu Rabelais, decepţionat de înlocuirea unei intoleranţe cu o alta, va vedea în ei odraslele Antiphysiei. Orarul unei zile cuprinde şi reguli de higienă – odihnă, mişcare în aer liber, sport; el nu ignoră nevoia de repaus – activ, sau total (petrecerile lunare au parcă funcţia unei deconectări perfecte).

CARTEA I
Capitolul XXIII

Cum l-a îndrumat Ponocrat pe Gargantua, învăţându-l să nu piardă niciun ceas din zi

(...) Se scula în fiecare zi la ceasurile patru de dimineaţă, în vreme ce slujitorii îl frecau cu ştergarele, Gargantua stătea să asculte câteva verseturi din *Sfânta Scriptură*, spuse limpede şi cu glas tare, după rostirea cuvenită unei asemenea citiri. Pentru treaba aceasta fusese ales un copil de casă tinerel, numit Anagnoste, născut şi crescut în palme, la Basché.[86] Potrivit cu înţelesul şi pilda acelor învăţături, Gargantua îşi îndreaptă gândul cu închinăciuni şi rugi evlavioase către bunul Dumnezeu, a cărui mărită strălucire şi minunată înţelepciune o mărturisea cuvântul Evangheliei.

Se îndrepta apoi spre un loc mai ferit, unde se uşura de rămăşiţele fireşti ale bucatelor ce mistuise. Acolo, pe îndelete, dascălul său venea să-i reamintească pildele ce ascultase, tălmăcindu-i cu de-amănuntul părţile mai adânci şi mai greu de înţeles. Iar la întoarcere se oprea să cerceteze dacă cerul s-a schimbat peste noapte şi ce vreme prevestesc, pentru ziua aceea, luna şi soarele.

După aceasta îl îmbrăcau, îl pieptănau, îi potriveau părul în bucle, îl dichiseau şi-l stropeau cu miresme, în care timp se mai întorcea odată cu gândul la cele învăţate în ajun. Îşi rostea lecţiile pe dinafară, căutând să desprindă învăţăminte privitoare la firea oamenilor. Uneori, se mai lăsa odihnei vreo două-trei ceasuri; dar de îndată ce slujitorii sfârşeau să-l îmbrace, se smulgea din aşternut şi vreme de trei ceasuri împlinite stătea să asculte ce spune înţelepciunea cărţilor.

---

86 Sat în care, după un vechi obicei, se trăgeau palme copiilor ca să nu uite anumite evenimente la care au fost martori (n.t.).

Gargantua cu dascălul său ieşeau după aceea împreună şi se îndreptau spre răspântia de drumuri de la Bracque, ori la iarbă verde, unde băteau mingea, jucau ogoiul[87], înviorându-şi trupurile cu mişcări dibace, după ce minţile şi le ascuţiseră cugetând. Se desfătau astfel, în toată voia şi după bunul lor plac, ducând jocul mai departe până ce asudau leoarcă sau se simţeau osteniţi. Se ştergeau de năduşeală şi îşi frecau bine tot trupul, schimbau cămăşile, şi pornind agale, se opreau să vadă dacă prânzul e gata. În aşteptarea bucatelor, mai rosteau o dată, răspicat şi limpede, învăţătura desprinsă din lecţia zilei aceleia.

Între timp, sosind şi doamna Poftă-Bună, se aşezau la masă fără zăbavă. Până să vină chelarul cu vinurile, Gargantua asculta cu plăcere câteva povestiri vesele despre marile isprăvi ale trecutelor vremi. Apoi, după cum avea bună-plăcere, cerea să i se citească şi altele; zăbovea la un plăcut taifas cu dascălul său, vorbind despre bunătatea, folosul şi alcătuirea osebitelor mâncăruri şi băuturi aduse pe masă, adică pâinea, vinul, apa, sarea, carnea, peştele, fructele, legumele, rădăcinoasele de unde vin şi cum se pregătesc? Astfel în scurtă vreme a ajuns să cunoască de-a fir a păr toate scrierile unde se pomeneşte despre acestea, ale lui Pliniu, Ateneu, Dioscoride, Iuliu Pollux, Galen, Porfir, Opian, Polib, Heliodor, Aristotel, Elian şi ale altora. Pentru a se lămuri mai bine, poruncea adeseori să li se aducă acele cărţi la masă. Gargantua învăţase pe de rost tot ce scria în ele, aşa că nu se afla doftor în lume, care să ştie măcar pe jumătate cât el.

După ce mai vânturau o dată cele învăţate în dimineaţa aceea, după ce sfârşeau cu dulciurile, după ce Gargantua se scobea în dinţi cu o tulpină de lemn de mastic şi se spăla pe ochi cu apă rece, înălţau amândoi

---

87 joc practicat de flăcăi şi fete, cu mingea mică, pe un teren delimitat ca cerc.

rugăciuni de mulţumire lui Dumnezeu, preamărindu-l în frumoase cântece de laudă pentru bunătatea şi dărnicia lui.

Li se aduceau pe urmă cărţi de joc, dar nu pentru a-şi încerca norocul, ci pentru a învăţa, mânuindu-le, o mulţime de născociri plăcute şi isteţe dibăcii, cu înţelesuri luate din ştiinţa numerelor. Aritmetica îi plăcea lui Gargantua şi în fiecare zi, după masa de prânz şi după cină, îşi petrecea vremea cu această îndeletnicire, găsind în ea mai multă desfătare a minţii decât altă dată în jocul de cărţi ori de zaruri. Atât de bine învăţase să socotească în gând şi pe hârtie, încât englezul Tunstal, care a scris multe despre acestea, mărturisea că, dacă ar fi să se măsoare cu Gargantua, abia s-ar pricepe să deosebească ţifrele. Dar, în afară de numere Gargantua cunoştea tot atât de bine şi celelalte ramuri ale matematicii: geometria, astronomia şi muzica, iar în timp ce aşteptau să se rumenească fripturile, ori să se mistuiască bucatele, cei doi se apucau să înjghebe tot felul de instrumente ale cântecului, însemnau figuri de geometrie şi căutau să deslușească legile ştiinţei despre stele. După care, alegând o melodie cu cinci-şase părţi, se porneau să-i dea viers din adâncul bojocilor. Gargantua învăţase să cânte din liră, din lăută, din spinetă, din harfă, din flautul nemţesc (cu nouă găuri), din violă şi din trombon.

Petrecând astfel cam un ceas din zi, după ce mistuia mâncarea şi deşerta rămăşiţele, Gargantua se aşeza din nou la învăţat, şi timp de alte trei ceasuri – câte o dată mai mult – lua de la capăt cărţile de dimineaţă, ori mergea cu cititul mai departe, scriind şi înşirând una după alta, fără greşeală, vechile litere latineşti.

După aceea plecau la plimbare, însoţiţi de un tânăr cavaler din Turena, scutierul Gimnast, care îl învăţa pe Gargantua arta călăriei. Schimbându-şi îmbrăcămintea, încăleca pe rând un buiestraş voinic, un cal spaniol, un fugar arăbesc, un armăsar de luptă ori o iapă uşoară.

Făcea de o sută de ori ocolul câmpului de alergare, călărea fără scări, sărea peste şanţuri, peste casă, se rotea în cerc, pe dreapta şi pe stânga. Apoi lua în mână lancea, dar nu ca s-o frângă, căci nu-i neghiobie mai mare decât să te lauzi: „Am rupt zece lănci într-o întrecere de luptă!” (Şi un potcovar ar fi în stare de o asemenea ispravă). Adevărata vitejie e să rupi cu lancea ta zece de-ale potrivnicului. Gargantua, purtând în mână suliţa lui puternică şi bine ascuţită, putea să dărâme o poartă, să străpungă o platoşă, să reteze un copac, să culeagă din goană un inel, să ia în vârf o şa de călărie cu călăreţ cu, tot, un coif sau o mănuşă de fier. Iar toate acestea le făcea înzăuat şi înarmat din creştet până la călcâie.

Cât priveşte frumuseţea pasului de paradă şi nenumăratele mişcări pe care le făcea călare, nimeni nu-l întrecea. Faţă de el, faimosul călăreţ din Ferrara nu era decât o maimuţă. Se deprinsese să sară în goană de pe un cal pe altul într-un chip cu totul uimitor, fără să atingă pământul! (Caii aceştia se numeau cai de schimb). Sărea în şa pe dreapta ori pe stânga, cu lancea în mână, fără să pună piciorul la scară, şi purta calul după voie, fără frâu. Toate aceste deprinderi erau foarte folositoare pentru pregătirea unui bun ostaş.

Cu aceeaşi dibăcie ştia să mânuiască securea, să azvârle suliţa, să poarte cu amândouă mâinile spada grea de luptă, ca şi sabia spaniolă, baltagul şi pumnalul, înveşmântat în zale sau fără, cu scut, cu coif sau cu pavăză.

Vâna cerbi, căprioare, urşi, ţapi sălbatici, mistreţi, iepuri, potârnichi, fazani şi dropii.

Se juca cu mingea cea mare şi o azvârlea în aer, atât cu piciorul, cât şi cu pumnul.

Lupta, alerga şi sărea, dar nu ca alţii, la fiecare trei paşi o săritură într-un picior – sau în salt nemţesc – fiindcă, după spusa lui Gimnast, aceste ţopăieli n-aveau niciun rost şi nu foloseau în luptă; – ci dintr-un singur avânt sărea

peste şanţuri, zbura peste garduri şi atingea fereastra la înălţimea unei lănci. Înota în apă adâncă, pe spate, pe burtă, pe-o coastă, cu tot trupul, numai cu picioarele sau cu un braţ din apă. Trecea Sena cu o carte în mână, fără s-o ude şi, ca Iuliu Cezar, îşi purta hainele în dinţi. Ajutându-se cu o singură mână sărea în luntre dintr-odată şi se azvârlea din nou în apă cu capul în jos, până la fund; ocolea stâncile şi nu-i păsa de ochiuri şi de vârtejuri. Ducea luntrea în toate chipurile, mai repede sau mai domol, pe unda valului sau împotriva apei, o sucea şi o purta din cârmă, o ţinea pe loc pe creasta stăvilarului, o îndruma cu o mână, iar cu cealaltă mânuia vâsla; întindea pânzele, se urca pe frânghii până în vârful catargului, alerga peste vântrele, cerceta acul busolei, întindea odgoanele şi lega cârma.

Ieşind din apă suia în fugă coasta munţilor şi cobora sprinten la vale; se căţăra prin copaci ca un cotoi; sărea de pe o cracă pe alta, ca veveriţele, şi frângea crengile cele mai vânjoase, ca un al doilea Milon Crotonul; cu ajutorul a două pumnale tăioase şi-a două sule cu vârf ascuţit, se ridica până pe acoperişul casei, fără să-i fie teamă că o să-şi frângă oasele. Arunca săgeata, drugul de fier, piatra, suliţa, ţepuşa, halebarda; trăgea cu arcul, încorda pe-un şold arbaleta grea de luptă; ochea la semn cu archebuza, aşeza tunul pe roate, ţintea în parapet şi la catarg, de sus în jos, de jos în sus, pe dinainte şi pe dindărăt, ca vechii sciţi. Lega o frânghie de vârful turnului lăsând-o să atârne până la pământ, apoi urca şi cobora în mâini, cu o iuţeală şi o îndemânare, pe care dumneavoastră n-aţi fi în stare s-o dovediţi, nici pe o pajişte netedă ca în palmă. Se agăţa cu mâinile de o prăjină groasă, sprijinită de-a lungul între doi copaci şi se plimba dintr-o parte în alta fără să atingă pământul, cu o repeziciune despre care nu vă puteţi face închipuire.

Pentru a-şi întări coşul pieptului şi plămânii, răcnea de parcă s-ar fi strâns în sobor toţi diavolii din iad. L-am

auzit o dată cum îl striga pe Eudemon de la poarta Sfântului Victor în Montmartre. Nici faimosul Stentor nu dovedise un asemenea glas în războiul Troiei, Pentru a-şi întări braţele, poruncise să i se toarne două găleţi de plumb, cântărind fiecare opt mii şapte sute de chintale. Le ridica de jos în câte o mână, le sălta deasupra capului şi le ţinea astfel trei sferturi de ceas şi mai bine, cum nimeni altul n-ar fi fost în stare. Biruia la trasul prăjinii pe cei mai tari. Când ajungea la semn, se proptea în picioare cu atâta dârzenie, încât nimeni nu izbutea să-l urnească din loc; la fel făcea şi Milon, după pilda căruia Gargantua prindea în mână o rodie, făgăduind-o în dar cehii care va putea să-i desfacă pumnul.

Astfel trecându-şi vremea, după ce slujitorii îl frecau, îl spălau şi îl îmbrăcau în veşminte curate, Gargantua o lua înapoi spre casă. Trecând pe lângă o luncă sau un alt ungher de verdeaţă, se oprea să cerceteze copacii, se apleca asupra ierburilor, reamintindu-şi ce-au scris despre ele Teofrast, Dioscoride, Marinus, Pliniu, Nicandru, Macer şi Galen. Se întorcea acasă cu braţele pline de ramuri şi de flori, dându-le în seama unui tânăr paj numit Rozetom, care avea în grija lui hârleţele, sapele, lopeţile şi celelalte unelte trebuincioase grădinarului.

Aşteptând să li se pregătească cina, mai răsfoiau o dată, cu coatele pe masă, câteva pagini din cărţile citite. Trebuie se va spun că prânzul lui Gargantua era cumpătat şi cu măsură: mânca numai ca să-şi potolească foamea. Cina însă era darnică şi îmbelşugată, iar el se ospăta din plin, ca să-şi hrănească trupul şi să-şi păstreze puterea, aşa cum ne sfătuieşte cinstitul şi binechibzuitul doftoricesc meşteşug, deşi unii neghiobi, zăpăciţi la cap de vracii arabi, spun tocmai dimpotrivă.

În răstimpul mesei, dacă socoteau de cuviinţă, reluau lecţia începută la prânz, iar restul ceasurilor treceau în alte convorbiri, pe cât de folositoare, pe-atât de plăcute. După ce îşi rosteau rugăciunea, cântau dii gură, sau din

diferite instrumente armonioase, jucau cărţi, dădeau cu zarurile, ospătându-se cu prisosinţă până la culcare. Alteori mergeau să cerceteze adunările cărturarilor şi ale celor care călătoriseră prin ţări străine.

În toiul nopţii, înainte de a se îndrepta fiecare spre odaia lui, alegeau dinadins locul cel mai îndepărtat şi mai descoperit al locuinţei, pentru a privi de-acolo înfăţişarea cerului, urmărind mersul cometelor (dacă erau), mărimea şi aşezarea aştrilor, apropierea sau depărtarea lor.

Apoi, împreună cu dascălul său, Gargantua îşi reamintea pe scurt – după pilda lui Pitagora – tot ceea ce văzuse, citise, auzise şi făcuse în ziua care se încheia.

Se rugau şi se închinau lui Dumnezeu, mărturisindu-i credinţa lor, preamărindu-i necuprinsa bunătate, mulţumindu-i pentru cele ce sunt şi cerându-i milă şi îndurare pentru cele ce vor fi.

După care se lăsau în voia somnului.

Capitolul XXIV

Cum îşi petrecea ziua Gargantua pe vreme de ploaie

Dacă, se întâmpla să plouă, sau să fie vreme rea, ceasurile dinaintea primului păstrau aceeaşi întrebuinţare ca de obicei, cu deosebirea că în cămin ardea un foc vesel, pentru a mai îmblânzi răceala aerului; după prânz, dascălul şi învăţăcelul rămâneau acasă.

Ca să le treacă de urât şi să înlocuiască jocurile de afară, împleteau mănunchiuri de paie, tăiau şi despicau lemne, băteau snopii în hambar, pictau pe pânză, ciopleau în piatră, sau încercau să reia vechiul şi frumosul joc de arşice, pe care îl descrie Leonicus şi pe care bunul nostru prieten Lascaris atât de bine îl cunoştea. Iar în timp ce jucau, rosteau pe dinafară părţi din scrierile care pomeneau despre acest joc.

Se duceau să vadă cum se lucrează fierul, cum se toarnă puştile, cercetau pe şlefuitorii de pietre scumpe, pe giuvaergii, pe alchimişti, pe topitorii de bani, pe ţesătorii de covoare, de postavuri şi de catifea, pe ceasornicari, pe tăietorii de oglinzi, pe tipografi, pe organişti, pe vopsitori şi pe alţi lucrători. Îmbiindu-i cu câte un pahar de vin, se minunau de lucrurile frumoase care ieşeau din mâinile lor dibace şi căutau să deprindă taina fiecărui meşteşug.

Alteori mergeau să urmărească prelegerile cu lume multă, desfăşurarea adunărilor sărbătoreşti, pregătirea actorilor, declamărilor lor, cuvântările drăguţilor de avocaţi şi predicile propovăduitorilor Evangheliei. Trecând apoi în sălile de luptă cu sabia, Gargantua încerca pe rând toate loviturile isteţe împotriva celor mai faimoşi meşteri spadasini, dovedindu-le cu prisosinţă că ştia tot atât, dacă nu mai mult, decât ei.

Neputând, pe vreme rea, să strângă ierburi şi flori, cercetau dughenile spiţerilor, ale băcanilor şi ale grădinarilor, privind cu luarea-aminte fructele, rădăcinile,

frunzele şi seminţele, apoi alifiile şi unsorile de tot felul, precum şi cele cu care se pot înlocui. De acolo plecau să privească la scamatorii de bâlci şi la măscărici, şiretlicurile, tumbele şi felul lor dibaci de a învârti vor ba. Le plăcea cu deosebire îndemânarea şarlatanilor din Picardia, care sunt buni de gură şi ştiu să spună câte-n lună şi în stele, despre câini cu covrigi în coadă şi cai verzi pe pereţi.

Întorcându-se la cină, se ospătau, mai cumpătat decât în celelalte zile, cu mâncăruri scăzute şi săţioase, pentru a lupta împotriva umezelii care îi pătrunsese şi îi împiedicase să facă obişnuitele lor mişcări de înviorare.

Astfel îndrumat şi mergând înainte pe calea cea bună, Gargantua s-a ales cu mult folos de pe urma învăţăturilor primite, aşa cum se cuvenea unui tânăr de vârsta şi de isteţimea lui. La început, lucrurile n-au mers atât de lesne, dar, cu răbdare şi cu stăruinţă, a ajuns să preţuiască plăcuta îndeletnicire a învăţăturii, părându-i a fi mai mult o petrecere regească, decât truda silnică a unui şcolar.

Totuşi, pentru a-l lăsa să se mai hodinească puţin după atâta încordare a minţii, Ponocrat alegea o dată pe lună o zi frumoasă cu cer senin, şi porneau amândoi dis-de-dimineaţă afară din oraş, la Gentilly sau la Boulogne, la Montrouge, pe podul Charenton, la Vauvres[88] sau la Saint-Cloud. Petreceau acolo ziua întreagă, ospătându-se bine, glumind, râzând, jucând, cântând (cu băutură din belşug), tăvălindu-se pe pajiştea unei livezi minunate, umblând după cuiburi de păsări, prinzând potârnichi, pescuind raci şi broaşte.

Deşi nu duceau cu ei cărţi în ziua aceea şi legaseră de gard învăţătura, ziua nu trecea fără folos, căci la umbra crângului cu iarbă verde rosteau pe dinafară plăcute versuri din *Georgice*le lui Virgiliu, din Hesiod şi din

88 Corect: Vanves.

Rustica lui Poliţian. Îşi aminteau unul altuia epigrame latine, preschimbându-le în rondeluri şi balade franţuzeşti. În timpul ospăţului, din vinul amestecat cu apă scoteau afară apa cu o frunză de iederă – cum arată Pliniu şi Caton în *De re rust*[89]. Clăteau vinul într-un vas, de unde îl trăgeau cu pâlnia; apoi lăsau să curgă apa, dintr-un căuş în altul, pe spiţele unei maşinării care mergea singură, ca roata morii.

Gargantua era prima generaţie a Renaşterii; fiul său Pantagruel reprezintă momentul ei culminant. Într-o scrisoare trimisă tânărului, Gargantua îşi exprimă entuziasmul pentru viaţa cea nouă a epocii noi. Progresul uluitor al oamenilor îi dă un optimism nemărginit; pare a crede în apropiata cunoaştere absolută: „Învaţă tot ce nu ştii încă” sau „nimic să nu-ţi rămână necunoscut”... În sfaturile adresate fiului el creionează programul unor cunoştinţe enciclopedice. Aşa cum învăţase de la Ponocrat, îl îndrumă către o formaţie multilaterală: informaţii livreşti, cercetarea naturii, pregătirea pentru acţiune. Umanistul îl îndeamnă să meargă la izvoare, să citească Vechiul Testament în ebraică şi Noul Testament în greacă. În numele concepţiilor sale morale Gargantua îi cere să trăiască astfel încât să aibă conştiinţa împăcată, căci „ştiinţă fără conştiinţă nu-i decât pieire a sufletului” le (*science sans conscience n’est que ruine de l’âme*).

CARTEA II

Capitolul VIII

Scrisoarea pe care a primit-o Pantagruel la Paris de la tatăl său Gargantua

Pantagruel se dedase învăţăturii cu încordată sârguinţă şi, după cum bănuiţi, un mulţumitor folos

---

89 *De re rustica* (*Despre viaţa la ţară*) (lat.), lucrare a lui Marcus Porcius Cato, zis cel Bătrân (239 – 149 î.e.n.) (n.t.).

dobândise, căci avea priceperea ascuţită şi o ţinere de minte cuprinzătoare, în care ar fi încăput pe puţin douăsprezece vedre de untdelemn. În zilele când stăruia cu mai multă râvnă pe această cale priincioasă, a primit de la tatăl sau următoarele rânduri:

„Iubitul meu fiu, dintre toate bunurile şi darurile cu care Dumnezeu atotputernicul l-a împodobit şi l-a înzestrat pe om de la obârşie, unul mi se pare întru totul minunat, dând putinţă firii noastre pieritoare să cunoască nemurirea, şi în curgerea vieţii trecătoare să-şi veşnicească numele şi neamul. E legătura, care se îndeplineşte prin urmaşii născuţi din legiuita însoţire a bărbatului cu femeia. (...)

Deşi răposatul meu tată Grandgousier – slăvit să-i fie numele – mi-a lăsat cu deplin folos învăţătura lui despre ştiinţa politicii şi despre toate cele cunoscute, cu toate că roadele silinţelor mele l-au mulţumit, ba chiar au întrecut dorinţele lui, totuşi, după cum lesne poţi înţelege, vremile nu erau pe atunci atât de prielnice luminilor minţii ca cele de azi, şi nici dascăli atât de buni că ai tăi n-am avut. Am trăit acei ani tulburi, când simţeam din greu nenorocirea pe care o aduseseră asupra noastră goţii, nimicind duhul cel adevărat al limbii noastre. Dar acum, din mila cerului, risipitu-s-au negurile, scrisului i s-a dat cinstirea cuvenită, iar stările într-atâta s-au schimbat, încât eu, care în anii bărbăţiei eram socotit, pe drept cuvânt, cel mai mare învăţat al veacului, astăzi anevoie aş fi primit în rândurile pruncilor din cel dintâi an de şcoală.

Nu spun acestea ca să mă laud pe mine însumi, deşi aş fi îndreptăţit s-o fac (după cum Marca Tulliu o îngăduie în cartea lui despre *Bătrâneţe*, ca şi Plutarh în scrierea: *Cum poţi să te mândreşti, fără a stârni pizma altora*) – ci vreau să-ţi dau o mărturie despre iubirea şi înţelegerea mea. Acum s-a făcut rânduială întru toate, ca şi în privinţa limbilor: greaca, fără de care nici un om cu obraz, nu se poate socoti învăţat, apoi caldeiana, ebraica şi latina.

Cuvintele frumoase şi potrivite, pe care le folosim astăzi, s-au desăvârşit în anii vieţii mele cu har de la Dumnezeu, după cum bătaia tunurilor, o născocire a diavolului este. Lumea e plină de cărturari şi de dascăli învăţaţi, te întâmpină pretutindeni dughenile cu cărţi de tot felul, încât sunt înclinat să cred că nici pe vremea lui Platon, Cicero sau Papinian învăţătura nu era mai la îndemâna oamenilor decât astăzi. Nici nu se mai cuvine de-acum înainte să cauţi o altă tovărăşie decât aceea a bărbaţilor care se împărtăşesc din darurile Minervei. Până şi oamenii fără căpătâi, tâlharii, călăii sau grăjdarii şi în azi mai multă carte decât popii şi vracii din vremea mea.

@147 pdf C-o să spun? Chiar femeile şi fetele-mari năzuiesc să înfrupte din această mană cerească a cunoaşterii. Ku însumi, la vârsta unde am ajuns, văzutu-m-am silit a învăţa literele greceşti pe care nu le dispreţuisem, ca bătrânul Caton, ci n-avusesem răgaz să le deprind. Bucuros mă desfătez acum cu citirea *Moralelor* lui Plutarh, cu frumoasele dialoguri ale lui Platon, cu *Monumentele* lui Tansanias şi cu *Antichităţile* lui Athe nen1, în aşteptarea ceasului când Dumnezeu, părintele meu, mă va chema la sânul lui, poruncindu-mi să mă desfac de cele pământeşti.

fată pentru ce, fiul meu, te-aş sfătui să foloseşti anii tinereţii tale cu silinţa învăţăturii, întărindu-ţi fără încetare puterile minţii şi ale sufletului. Te găseşti la Paris, având drept dascăl al tău pe Epistemon, t are prin cuvântul lui povăţuitor şi prin pilde vrednice de laudă va şi i s-a te îndrumeze. Spun deci, şi aşa doresc, să-ţi însuşeşti fără greşeală limba elină mai întâi, aşa nan cerc Quintilian; apoi latina şi ebraica Sfintelor Scripturi, chiar arabă şi caldeiana; să te deprimi a scrie în greceşte luând pildă de la Platon şi latineşte ttrmând pe Cicero, Să nu rămână nicio cronică pe care să n-o ştii pe de rost şi să cercetezi cu de-amănunint toate cele scrise în cosmografia învăţaţilor care s-au îndeletnicit cu ştiinţa aceasta. În ceva

ce priveşte geo metria, aritmetica şi muzica, m-am străduit să te fac a le preţui de mic copil, pe când aveai cinci sau şase ani. Învaţă tot ce nu ştii încă şi încearcă cunoşti legile astronomiei. Lasă-i la o parte pe astrologii care citesc în stele, ca şi *Ars magna*[90] a lui Lulle; sunt lucruri nefolositoare şi zadarnice. Sileşte-te să ştii pe dinafară frumoasele reguli ale dreptului obştesc, pe care te voi ruga să mi le tălmăceşti şi mic în adâncul lor înţeles.

Cât despre lucrurile care sunt ale firii, aş dori să le cercetezi pe toate cu luare-a minte: să nu rămână nicio mare, niciun rut, niciun izvor, cărora să nu le cunoşti ierburile şi peştii; să ştii toate tufele, toţi pomii şi copacii din pădure; toate păsări le ce străbat văzduhul; toate florile pământului, toate metaliirile ascunse în adâncul genunilor; toate pietrele scumpe ale ţării din miazăzi şi răsărit, în aşa fel, ea nimic să nu-ţi rămână necunoscut.

Cu multă grijă să adânceşti cărţile medicilor greci, arabi şi latini, fără a dispreţul pe talmudişti şi pe ea balişti; prin cunoaşterea diferitelor părţi aïe trupului, învăţând ceea ce în elineşte se cheamă anatomie, să-ţi însuşeşti ştiinţa deplină a lumii care sălăşluieşte în om. Caută, câteva ceasuri pe zi, să te pătrunzi de duhul Sfintelor Scripturi. Citeşte mai întâi în greceşte, Noul Testament şi Scrisorile apostolilor; apoi, în limba febra că Vechiul Testament.

Să nu te pierzi însă cu totul în acest noian de pilduiri, căci ajungând acum în vârsta bărbăţiei, va trebui să părăseşti în civrând liniştea şi răgazul învăţăturii, deprinzând arta călăriet şi mânuirea armelor, pentru a sta în apărarea pământului nostru şi pentru a da ajutor prietenilor noştri împotriva răuvoitorilor care ar încerca să-i lovească. În sfârşit, aş vrea să-ţi dai seama pe deplin de folosul pe care l-ai dobândit învăţ înd; ceea ce îţi va fi

---

90 Athenaios, scriitor grec din Egipt (see. III c.n.). autor al lucrării Banchetul sofiştilor, conţinînd numeroase infor maţii despre epoca clasică (n.t.).

lesne, dacă te vei obişnui să lupţi împotriva oricui cu arma cuvântulni în adunări deschise şi să cauţi prietenia cărturarilor de seamă din Paris şi de aiurea.

Dar, după cum spune înţeleptul Solomon, cugetarea cea dreaptă nu-şi găseşte sălaş într-tm suflet otrăvit, iar pornirea unui cuget stricat e pieirea sufletului. Să slujeşti lui Dumnezeu, să-l iubeşti şi să te temi de el; să încredinţezi fiinţei lui toate gândurile şi toate nădejdile tale, a jur înd lucrarea lui prin credinţa ta plămădită clin milă, fără ca, a lunecând în păcat, să te depărtezi de la ea.

Rămâi mereu departe de răutăţile lumii. Nu lisa tru fu să pătrundă în inima ta, căci viaţa noastră este tre’ cătoare, numai euvânint lui Dumnezeu n-are moarte. Ajută pe aproapele tău şi iubeşte-l ca pe tine însuţi.

Martin Luther. (Xilogravură de Lucas Cranach cel Tânăr, 1551).

Jean Calvin. (Litografie din secolul XIX după un desen de epocă).

Antoine Macault îi prezintă lui Francisc I traducerea sa din Diodor din Sicilia (*Miniatură de Geoffroy Tory, secolul XVI*).

Margareta de Navarra (de F. Clouet. Chantilly, Muzeul Condé).

Guillaume Budé. (Portret de Jean Clouet. New York, Metropolitan Museum).

Rabelais. (*Şcoala franceză; către 1535. Hull. F ei en's. Art Gallery*).

Gravură, ediţia din 1537 a lui *Pantagruel*, Panurge (?) ţine în mână o butelcă.

Cinsteşte pe dascălii tăi, fugi de oamenii cu care nu vrei să te asemeni şi nu lua în deşert harurile cu care Dumnezeu te-a înzestrat.

În ziua când vei socoti că ai dobândit toată ştiinţa pe care oamenii sunt în stare să ţi-o dea, întoarcc-te lin gă inima mea, ca să te mai privesc o dată şi să-ţi dau binecuvântarea mea, înainte de a mă sfârşi din viaţă.

Fiule, pacea şi mila Domnului nostru să fie cu tine. Amen! Utopia, în a şaptesprezecea zi a lunii martie.

Tatăl tău, GARGANTUA”...)

JEAN CALVIN (1509 – 1564)

1

Născut în provincie (Noyon), studiază la un versităţile din Paris (unde cunoaşte printre alţi umanişti ai timpului şi pe Guillaume Bu de), Orléans şi Bourges, teologia, ştiinţele juridice şi greaca. Înrâurit de exegeza crasmică a Noului Testament şi de gândirea lui Luther, receptată prin contactul cu umaniştii, Calvin, pătruns de

necesitatea unei reformări a bisericii, elaborează în 1533. Împreună cu rectorul Universităţii din Paris, Nico las Cap, o cuvântare; rostită de acesta din urmă, ea stârneşte scandai, iar cei doi colaboratori trebuie să fugă din Paris. După. *Afacerea Placavdelor*, Calvin se stabileşte pentru un timp la Basel (1535), unde studiază ebraica, redactează şi publică într-o primă formă Aşezământul religiei creştine. Urmează un popas la Ferrara, apoi, trecând în taină prin Franţa, ajunge la Geneva, republică independentă, care acceptase Reforma, unde rămâne până în 1538, când este alungat. Locuieşte provizoriu la Strasbourg unde se şi căsătoreşte. Rechemat la Geneva, se întoarce în 1541 şi se statorniceşte definitiv în acest oraş, încercând să înfăp tuiască o teocraţie. Aplicând în viaţa locuitorilor ideile Reformei se dovedeşte la fel de intolerant şi crud ca cei de a căror prigoană fugise.

Calvin preia de la Luther ideea credinţei – condiţie a muituirii. Credinţa este pentru el o condiţie necesară, însă nu suficientă; doar însoţită de harul divin ea devine cheză şie a izbăvirii. Omul, total lipsit de liberul arbitru, este ninitidâtiaa. i, die eternitate”, Hit o §Me, trete te să trăbsă cu speransta şi să se poarte ca şi cam ar fi J.alesfz reuşita lui în activitatea laică constituind an indiciu ai hărăzirii mk, în pofida puţinătăţii de libertate pe care calvinismul m> recunoaşte omului, lipsit de puterea de a semintui prin voinţa şi faptele sale şi îngrădit: În viaţa personală de principiile rigide ale unei conduceri dure şi intolerante, mi trai calvimismul contribuie totuşi la dezvoltarea culturii şi este «st îndemn către acţiune eficientă: pe de o parte Mc* tura Bibliei în limba naţională presupune un început de alfabetizare a populaţiei, deci interes activ pentru problemele învăţămlMuMi; pe de altă parte, detectarea barului divin în succesul înâeletnkirilor economice devine un şti mulent; virtuţile elogiate de morala calvinistă – sobritate şi hărnicie – duc la un fel de asceză laică şi prin ea la prosperitate economică.

Un lucrarea sa *ém* 1886, Ludwig Feuerbach şi sfârşitul lltoarellel clasice germane, Engels îl elogiază pe Calvin ilu Nirece, „cât o agerime pur franceză, el a pus pe primul plan caracterul burghez al reformei, a republicanizat şi a democratizat biserica”. Îţi prefaţa la ediţia engleză a unei scrieri mai Urzii Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă (18$2} > Engels revenea asupra meritelor calvinismului, prin ocolirile sale în organizarea bisericii: „orânduirea biserii vumvă a lui Calvin era cât se poate de democratică şi de republicană; Iar când împărăţia domnului era republ ic aniza t a, puteau ouro împărăţiile pământeşti să rămână supuse regi lor, opumptlor şi stăpânââor fetida Ti?”

Dincolo de studiile exegetice, lucrările satirice, cele aproximativ 2000 de predici şi o corespondenţă masivă, opera de seamă rătnine Aşezământul religiei creştine. Calvin a scris în limba latină mai mult decât în limba franceză. Aşezământul religiei creştine apărea prima oară (Basel* 1536) în limba latină: Christian a e religionis institut io. Cartea îşi propunea să exprime concepţiile Reformei în chip sistematic şi întemeindu-se pe comentarea scrierilor sfinte. În 1541 aceeaşi lucrare, amplificată faţă de ediţia *am* Strasbourg (153 e), apare tradusă de chiar apterul ei în limba franceză: Institution de la religion ehrestienne. Brimetière vedea îia ea „una din marile cărţi ale prozei franceze”; înaintea oi nu existase, „în limba franceză, un monument literar care să-i poată fi comparat”. În Precuvântare la cartea de faţă (Argument du present livre) Calvin explică scopul traducerii: „Şi la început am scris-o în latină: ca să poată sluji tuturor cărturarilor, oricare ar fi fost naţiunea lor: mai apoi, dorind să împărtăşesc naţiunii noastre franceze lucruri care ar fi putut rodi, am transpus-o şi în limba noastră”. G. Lanson consideră că „această traducere este una din capodoperele secolului al XVI-lea”. Istoricul literar vedea în cartea lui Calvin, care cuprindea esenţa Reformei, un produs al

umanismului Renaşterii. Fruct al unei mari erudiţii, ea mărturiseşte cultul antichităţii: autorul merge *ml fontes*, studiind textele sacre ca filolog şi istoric; respingând metoda de lucru scolastică, [el porneşte de la observarea realităţii morale a omului şi înlănţuie aceste notaţii în chip raţional.

În fragmentul de mai jos moralistul atrage „atenţia asupra urmărilor iubirii de sine. Înscriindu-se într-o tradiţie statornică a literaturii franceze, care demască mobilurile egoiste ale faptelor omeneşti, el atrage atenţia asupra unei înclinaţii fireşti către egoism.

AŞEZĂMÂNTUL RELIGIEI CREŞTINE

(Fragmente)

Capitolul XVIII

Despre viaţa creştinească

(...) Renunţarea la dragostea de sine o cere Hristos cu atâta grijă, de la toţi discipolii săi, în prima lor uce nicie 5 renunţare care, dacă ca umple inima omului, d lungă dintr-însa mai întâi orgoliul, mândria şi împăunarea? apoi, de asemenea, avariţia, necumpătarea.

1 Din: Jean Calvin, *Institution de religion dires tienne*. Texte établi et présenté par Jacques Pannier, 4 vol., Paris, 1936 – 1939 (Les textes français. Collection des Universités de France). În româneşte de *Cornelia Comorovsin*.

luxul şi toate voluptăţile, împreună cu celelalte vicii între se desprind, cu toate, din dragostea de noi înşine. Dimpotrivă, pretutindeni unde nu domneşte renunţarea la iubirea de sine sau unde omul se dezlănţuie fără tir sfială sau de ruşine în toată josnicia lui, chiar dacă există vreo părelnică virtute, ea este coruptă printr-o rea poftă de glorie. Căci să-mi fie arătat un om care, nefăcându-şi socoteli, îşi desfăşoară bunătatea faţă de oameni fără ca, după cerinţa Domnului, să fi renunţat tut îi la sine însuşi. Căci acei care nu au avut această stare, de spirit, când au urmat virtutea au căutat măcar lauda. Chiar filosofii (care

au luptat cel mai mult spre a dovedi că virtutea este dorită pentru ea însăşi) nu fost atât de puternic plini de orgoliu şi de mândrie, încât se poate observa că, spre a ciori virtutea, nu au avut alt temei decât pe acela de a avea cu ce să se mândrească. (...)

Căci când Scriptura ne cere să ne purtăm faţă de oameni astfel încât sări ţinem în mai multă cinstire decât pe noi înşine, şi să încercăm să le fim cu adevărat spre folos, ea ne dă porunci pe care inima noastră nu este de loc în stare a le urma dacă nu s-a golit mai întâi de sentimentul ei natural. Căci suntem cu toţii atât de orbiţi şi de îmbătaţi în dragostea de noi înşine, încât nu se află om care să nu creadă că are un bun temei să se ridice deasupra tuturor celorlalţi şi să dispreţuiască pe toată lumea înălţându-se pe sine. (...)

Şi nu numai că ne umflăm, dar aproape crăpăm de orgoliu, Viciile tiv cure suntem plini, le ascundem cu grijă de ceilalţi. Şi facem să se creadă că ele sunt mici şi mărunte, sau chiar, câteodată, că ele sunt închisori ale virtuţii. Cât despre meritele noastre, ni le preţuim întru atât a, până întru a le admira. Dacă asemenea merite, fie ele chiar şi mai mari, ar apare la alţii, pentru a nu fi constrânşi să ne lăsăm mai prejos, le-am întuneca sau le-am scădea preţul cât mai mult cu putinţă. Dimpotrivă, orice vicii ar avea semenii noştri, nu ne mulţumim câtuşi de puţin, ca, la rigoare, să le observăm, ci le şi mărim în chip dezgustător. De aici vine neobrăzarea unora dintre noi care vor să se arate mai presus de ceilalţi, ca şi cum ei ar fi o pildă pentru condiţia tuturor, şt, fără a cruţa pe vreunul, îi dispreţuiesc pe toţi, ea iindu – e inferiori. Săracii se apleacă în faţa celor bogaţi; oamenii de jos – în faţa celor nobili; slugile – & faţa stăpânilor; cei fără de învăţătură – în faţa celor învăţaţi; dar nu se află niciunul care să nu poarte în inima lui gândul ciudat că el este demn de a îi socotit desăvârşit, mai presus de toţi ceilalţi. Astfel, fiecare la locul său, măgulindu-se pre sine, nutreşte un regat în

inima sa. Căci atribuindu-şi sie lucrurile care îi sunt pe plac, cenzurează la alţii spiritul şi purtările. Dacă se ajunge la o dispută, atunci veninul iese la suprafaţă şi se arată. Sunt încă şi mai mulţi cei care au o părelnică bunătate şi modestie, în timp ce ei nu au ochi pentru niciunde din cele ce nu le sunt pe plac. Dar câţi sunt acei ce păstrează blândeţea şi modestia dacă cineva îi atinge şi ţi se aşază împotrivă? Şi, de fapt, nu se poate face altceva decât ca această ciumă ucigătoare a iubirii de sine şi a exaltării în faţa ta însuţi să fie smulsă din adâncul inimii, aşa cum o smulge Scriptura (...)

CLÉMENT MAROT (1497 – 1544)

ţiul poetului Jean Marot, el devine paj, poet de curie, secretar al Margaretei de Navarra şi al regelui J «nine isc I. Duce o viaţă împărţită între plăcerile curţii, în care nu putea renunţa şi zbuciumul, în care şi el se află prins, al epocii: rănit în război, bolnav de ciumă şi vindecat, furat de banii primiţi în dar de la rege, acuzat în repetate rânduri de erezie, închis şi exilat. Urmărit de Sorbona, fuge la Geneva (1543). Spiritul său independent îl îndemnase către ideile Reformei, Dar viaţa sa prea liberă e rău văzută la Geneva de rigorismul calviniştilor şi trebuie să plece aiurea. Moare la Turin. Eruditul se ocupă de editarea Romanului Rozei (1527) şi a poeziilor lui Villon (1533) pe care le şi prefaţează, traduce 50 dintre Psalmii lui David, primele două cărţi din Metamorfozele lui Ovidiu, sonete de Petrarca. Poetul cultivă forme ale tradiţiei medievale: balade, rondeluri, elegii. Partea mai valoroasă din creaţia lui, cele peste 50 de epistole şi epigrame, constituie un document, hazliu adeseori, al epocii şi al vieţii autorului. Satiră a clericilor, a Sorbonei, a justiţiei corupte, poezia lui este şi un ecou al unor evenimente din propria viaţă, ca epistola de mai jos (Au roy, du temps de son exile à Fe fi are), adresată regelui din exilul de un an, în urma căruia se va întoarce în 1536, după ce abjură calvinismul; sau al gândului îndreptat nostalgic spre

tinereţea ireversibilă şi iubirea pierdută, ca în epigrama ce urmează (De soy trtesare). Gustul lui pentru sinceritate este mişcător şi modern prin comparaţie cu formele poetice practicate. Poet curtean lipsit de profunzime, dar concis şi clar, el a scris versuri accesibile, atunci ca şi acum, unui public larg.

EPISTOLE

XLIII

Pe vremea surghiunului său la Ferarra, către rege1

(Fragment)

O, rege, marea ta magnificenţă va crede, poate, lunga mea absentă Cehi datorată unui simţământ care ar spune vinovat că sâni.

O, nu mă număr printre vinovaţi.

Dar înzi ştiu în Paris, cos cumpăraţi De-un prinţ, de un prieten vechi, sau, poate9 Ades de-o milostivă caritate.

La care inima li se îndeamnă când li-i cerută de-o frumoasă doamnă

Şi-atunci ei ar salva chiar viaţa unui Ce-ndătinat cu crima şi nebunu-i.

Şi, dimpotrivă, bani când nu adună Pârâtul, sau din nu ştiu ce ranchiună, Neomenoşi sunt cu nevinovaţii.

Des mulţumit că nu le scad în graţii.

Pe toţi să-i bag eu n-aş vrea, într-o oală, Dar cei răi peste cei buni se răscoală şi-i merit socotit, autorizat”.

1 Din: Clément Marot. *Oeuvres complètes*, revues sur les meilleurs éditions, avec une notice et un glossaire par Abel Grenier, 2 vol., Paris, Garnier. În româneşte de *Aurel Covaci*.

Să n-auzi sfat, să nu asculţi de-un sfat.

Mulţi mi-s duşmani de iad, căci, printre muluri, în contra lor scăpat-am nişte gânduri.

Încât acum găteşte-mi fiecare Rău mare pentru mica mea lucrare.

Mai odios li-s c-am găsit cu cale Tot să citesc şi Majestăţii Tale.

Ce are ochi adânc pătrunzător, în stare a-ndrepta greşeala lor.

Pe scurt, în fapt şi prin credinţi diverse, Dezlănţuit-au palme perverse în contra mea; veni-va ziua când în temniţi m-or băga, bolnav şi frânt.

Crunţi hărăzindu-mi, în cătuşe, sorţii, încătuşai\ oricum, de patul morţii;

Şi s-ar purta mai rău cu mine încă De n-ar avea augusta Ta poruncă.

Oprind cu sila fapta lor cumplită.

O, îţi aduc clemă mulţumităt la fel cu ei, şi tot fără pricină.

Sorbona ignorantă-mi cată vină...

Da, ignorantă, moartă vrând să fie Trilingva, nobila academie De Tine-nlemeiaia (...).

EPIGRAME

CCVIII Şie însuşi[91]

Vai, nu mai sunt ce-am fost cândva.

Şi nici n-am să mai pot fi iară;

Căci primăvara, vara mea

Sărim pe je Minirë-fàjmê.

Sêêjia mi-am fmê minimrë Mai – mmU eemt atti mir Amw. Dacă mm naşi? dme mm, Ţi-aş fi mai vrednicserviê & r*

MAURICE SCÈVE (1501? 1510? – 1564?)

] N [a. jeut probabil în Lyon, studiază dreptul canun le la Avignon, *nade* se pare că a izbutit să afle (1533) mormântul Laurei. Multilateral, se interesează de arhitecturii, pictează, face muzică şi scrie – traduceri sau cărţi proprii. Într-o eglogă ocazională, prilejuită de moartea delfinului, fiul lui Francis I, se resimte uşor înrâurirea prietenului său, Mamt. Aproape toate versurile lui sunt însă inspirate de dragostea – poate castă – purtată

91 Din: Clément Marot, Oeuvres complètes, op. cit. în româneşte de Romulus Yulpescu.

tinerei poete Pemette Du Quillet, pe care o cunoaşte în 1536. Ei îi este închinată opera lui principală Delia, fiinţa unor vir tuţi înalte (Delie, obiect de plus haulte vertu, Lyon, 1544).

O culegere alcătuită din 449 de dizene, precedate de un octet. Prietenia lor seul im etala Jă sfârşeşte cu moartea timpurie a frumoasei femei, îndurerat, Maurice Scève se retrage un timp, în liniştea rurală; aici compune o Eglogă a vieţii solitare {Saulsaye. Egtogue le to Vie Solitaire, Lyun, 1517). Revenit ia Lyon, unde era considerat pontif al creaţiei poetice, scrie un poem moral, de peste 3 $00 de versuri, Microcosmosul (Microcosme» Lyon, 1562). După 1563 i se pierde urma.

În d iz ende închinate Deltei se recunoaşte influenţa lui

1 Virarea – femeia iubită* căutata pentru dragostea ce inspiră, este virtuoasă. Poezia lui Scève poartă marca era dâţiei şi urma gustului medieval pentru terme alegorice, ob scure, esoterkre. Numele, *Delta*, este ales ca anagramă a cuvântulul *Vidée* (*Ideea*), umărul dizenclor este o sumă a unor cifre cu sensuri anume. Pe lângă ştiinţa de a-şi analiza sentimentele, observăm în dizenele ce urmează, din ciclul închinat Deliei, gustul petrarchizant pentru antiteză, al poetului care simte că universul larg şi misterios – căci e necunoscut – «cuprinde în ei, coexistând, toate contrastele.

DELIA1

XLVI

Dacă dorinţa, reflectând aceea Ce mult iubesc, c-a inimii oglindă.

Şi pururi poate-n minte să aprindă Icoana ei, ce-i vieţii mele cheia, în care scop, zadarnică, ideea M-ar depărta de ce mă tir măr este?

Mai mult gonit e cerbul, de goneşte.

Ca mai uşor să-l prindă în capcană.

Iar dacă fug, mai tare mă răneşte Dulceaţa-i, ce-n

amar wi-e zeu şi hrană.

EXIV

Ani, luni şi săptămâni şi zile, ceasuri.

O, intervale, o, minuta, clipă.

Care purtaţi surorile-necazuri.

— IVoz «sfo în's/we ci aripă! – iv" simţiţi dulcea chinului risipă în mine forţa voastră cum consumă?

O, Inima, plăceri când o sugrumă.

Dacă se vrea martiră, toţi să creează Doar dulcea Moarte Inima că-ndntmă Unde de zbucium se descătuşează.

1 Din: *Poètes du XVIE siècle*. Texte établi et présenté par Albert-Marie Schmidt. „Bibliothèque de la Pléiade", Gallimard, 1959. În româneşte de *Cornelia Comorovski* (XLVI), *A ursi Covaci* (EXIV) şi *Romulus Vulpescu* (CC CC VII I).

CCCCVIII

Cirul Moartea (după lungul chm răbdat) 9 Va fi golit a trupului firidă De-un suflet trist – prin secoli să răzbat Nu vreau mausoleu, nici piramidă.

Ci, Doamnă, sânu-ţi tandru-n el să-nchidă Sufletu-mi umed (lvrednic dacă sunt).

Căci viu fiind sub Cer şi pe Pământ, Mereu dacă mi-ai fost război tenace.

Mori, poate, în lăcaşul ăsta sfânt Măcar să-mi fii o mult-râvnită pace.

PERNETTE DU GEILTET (1520? – 1545)

Frumoasă şi instruită, ca ciută la lăută, vorbeşte limbile spaniolă şi italiană, înţelege puţină greaca, citeşte mult – îndeosebi Petrarca, poezie latină, mistică. Avea 16 ani când îl întâlneşte pe Maurice Scève, personalitate centrală a poeziei lioneze. Dragostei lui fierbinţi şi fidele ea îi răspunde cu o prietenie admirativă. Se pare că vorbele răutăcioase ale contemporanilor (cărora versurile de mai jos le răspund) nu aveau temei. La 25 de ani se îmbolnăveşte şi moare. Soţul ei dă spre publicare ciornele

găsite: Stihuri ale nobilei şi virtuoasei doamne lioneze, Pernette Du Guiflet (Rymes de gentile et vertueuse dame D. Pernette Du Guuâet Lyonnoise, 1545). Poezia ei, cu forme variate, notaţii vor sificate şi fără de titlu, are prospeţimea sincerităţii şi a expresiei necăutate.

STIHURI ALE NOBILEI ŞI VIRTUOASEI DOAMNE LIONEZE PERNETTE DU GUILLET

[Cine zice...][92]

Cine zice că se moaie Rochia-mi în de aur hloaie.

Ce pe Dafmx-o tul

Eu nu ştiu aşa ceva.

Cine zice că doresc Dulce viaţă să trăiesc.

Luând plăcerea ici-colea;

Eu nu ştiu aşa ceva.

Cine zice: – am Dorul, lung timp tăinuit.

Zvonu-n tine spre a-i afla;

Eu nu ştiu aşa ceva.

Cine zice. – un foc, ce parcă Pe tineri, fugar, încearcă.

Spre tine că mă-ndemna;

Eu nu ştiu aşa ceva.

Dar cine zice, om ales.

Bogatu-ţi suflet înţeles în dragostea-ţi că;

Eu nici nu ştim altceva.

Dar cine zice. – atinsă sunt în inimă de-amorul sfânt Ce-onoarea-n veci nu-mi Eu nici nu ştiu altceva.

[Prin taptă-ţi şi cuvânt...][9394]

Prin faptă-ţi şi cuvânt de m-ai uitat – Pre cât observ şi pot eu să aleg – Nu le-nturna, de le-ai îndepărtat cu vorba

---

92 Din: Poètes du XVI-e siècle. Texte établi et présenté par Albert-Marie Schmidt. „Bibliothèque de la Pléiade“, Gallimard, 1959. In româneşte de Ileana Bîrsan si Cornelia Comoro oski.

93 De fapt, mitul ploii de aur, în care Zeus s-a transformat, se referă la Danae.

94 Din; Anthologie poétique française XVIe siècle. Choix, introduction et notice par Maurice Allem, Garnier, Flammarion, 1965, 2 vol. în româneşte de Cornelia Comorovski.

şi cu stihul tău întreg Spre altele, aşa cum înţeleg.

Nil să mă plâng de tine că aş vrea
Şi nici că libertatea ţi-aş;
Dar ştiu că sacra ta prietenie
Niciunde slova-ţi de-aur dătiuia
Ca-n inima-mi, ce dăruită-i ţie.

LOUISE LABÉ (1522? 15267 – 1566)

Se naşte în Lyon. Frumoasă şi instruită, ciută la lăută, face muzică vocală, brodează, vorbeşte italieneşte, citeşte în limba latină şi scrie. Buna stare a tatălui şi a soţu' lui îi permit să facă din casa ci lioneză loc de întâlnire al cărturarilor şi al poeţilor; printre ei se află şi Maurice Scève a cărei discipolă ea este. Louise Labe compune poezii de dragoste. Opera ci, alcătuită din trei elegii, douăzeci şi patru de sonete (douăzeci şi trei de sonete în limba franceză şi un sonet în limba italiană) şi un dialog, Dispută între nebunie şi iubire (Débat de Folie et d'Amour), a fost publicată în 15.55. Asemeni Gas parei Stampa, sinceră şi poate nefericită în iubire, ea pare a nota în versuri sentimente şi stări sufleteşti care se încredinţează unui jurnal intim.

SONETE[95] Sonetul IX

De-ndată ce lumina mi se stinge şi-mi aflu tihna în sfârşit, în pat, bid sufletu-mi y de Hue însetat, porneşte, rătăcind, jöfeif te-atinge.

Şi-atunci îmi pare că la piept pot strânge toi ce atâta vreme-am căutat şi pentru care-al U am suspinat, încât credeam ades că mă voi frânge!

O, somn dorit, o noaptea mea prea bună, plăcut repaus, dulce liniştire, da-mi visul meu de fiecare noapte.

Când inima, iubindu-te, nu poate în adevăr să afle fericire tu cel puţin i-o dăruie-n minciună.

Sonetul XIV

95 Din: Louise Labă, Sonete, KSPLA, ttto/. In româneşte de Veronica Porumhacu.

Cât ochii mei putea-vor încă plânge, un ceas cu tine-alături regretând, prin lacrimi şi suspine piuă când tu glasn-mi mai auri, cil nu se stinge, cât mâna-mi aste coarde va atinge, pe alăută farmecul să fi cânt, cât dorul meu, pe-ntreg acest pământ, doar pentru tine pururi se va-ncinge, eu moartea încă n-am să mi-o doresc.

Dar de-aş simţi vreodată vocea spartă, neputincioasă mina, ochii seci, şi-n pieptu-mi aş găsi dorinţa moartă dv-a-ţi arăta un semn că te iubesc, întâlnece-mă chipul morţii reci!

Sonetul XVII

Fug de oraş, de temple, de oriunde – plăcându-mi într-un fel s-aud că plângi tu încă-ai izbuti să mă constrângi a-ţi da ce am mai bun şi ce-ţi răspunde. Măşti, jocuri, lupte, mult mă plictisesc. Frumosul fără tine n-are nume.

Când vrem de unul meu să smp fie Imme şi ockrului alt ţel sm-i mm găsesc ca să mă smulg iubirii, îmi aleg dintre păduri fie cea mai solitară.

Dar văi, ommăe-aş fi, în orice parte: de tine de-aş voi să mă dezleg, ar trebui să ies din viaţa-mi doară – căci doar acolo tu mi-ai fi departe.

ÉTIENNE DE LA BOÉTIE (15301563)

«Căci mai ales de partea darurilor şi regii ea nu lilbal nu ştiu care-i poate fi asemuit” – scria despre el Montaigne. Admirabil înzestrat, La Boétie primeşte o educaţie aleasă. În fragedă tinereţe – nu depăşise 18 ani – el scrie tratatul Despre servitutea consimţită, (De la servitude volontaire...) Montaigne aminteşte această lucrare „închinată libertăţii, împotriva tiraniei (...) mult şi pe drept lăudată: căci este frumoasă şi cu miez bogat”, în 1553 La Boétie este numit consilier la Parlamentul din Bordeaux, unde lucrează cu seriozitate şi pasiune. În 1557 va fi aici coleg cu Montaigne; astfel se cunosc şi se naşte între ei acea puternică afecţiune care îi prilejuieşte lui Montaigne analiza pătrunzătoare a prieteniei. La Boétie

face traduceri din Xenofon şi Plutarh, scrie versuri în limba latină şi în limba franceză. Montaigne, care s-a ocupat de publicarea lucrărilor lui La Boétie, include în prima ediţie a Eseurilor sale (T, XXIX) 29 de sonete; ele sunt închinate iubirii; analiza fină vădită în câteva dintre ele explică preţuirea lor de către Montaigne.

XXVII[96]

Când de-a mă osteni aleanu-mi osteneşte.

Amor, viclean, tiptil, c-un bine răcorind, îmbie suflet mort şi rana-mi scormonind Hrăneşte răul meu şi vlaga i-o sporeşte.

Atunci deşi-i în van, nădejdea-mi înfloreşte Dar ăst hain tiran, îndată-ntrezărind Speranţa mea cum ia putere, viu crescând, S-onăbttşe voind, el jale-mi dăruieşte.

Şi frânt în cazne noi, eu viul cum am greşit când fată de-al meu chin, nebun, m-am răzvrătit. O zei! să pot mai mistuitorul foc!

Oricât de crunt ea-l vrea, vieze al meu chin!

Ce norocit e-acel, ba pururi cu noroc Dară a primit a fi nenorocit deplin!

CAROL AL IX-LEA (1550 – 1574)

Xfersurile de mai jos, a căror paternitate Sainte-Beuve o punea sub semnul întrebării, dovedesc, pe lângă admiraţia monarhului pentru poetul pe care l-a ocrotit, respectul acordat în acea epocă scriitorului.

CĂTRE RONSARD[97]

Ţi-o spiritul mai sprinten decât al meu, Ronsard, Dar trupul mi-e mai tânăr, mai tare aşadar;

Constat că în ştiinţă mă-n treci tu, prin urmare.

Cum primăvara-mi iarna să fi biruie e-n stare.

A versurilor arta – proteste de-aş stârni – E mai presus cu mult ca arta de-a domni.

---

96 Din: Montaigne, Eseuri, vol. I, Editura Ştiinţifica* 1966. în româneşte de Anca Bursa n.

97 Din: Anthologie poétique française XVIe siècle, op. cit. în româneşte de Romulus Vulpescu.

Coroană ne e dală pe frunte fiecărui!

Dar, rege – am primit-o; poet fiind – o dărui. Înflăcăratii-ţi spirit, nimbât de-un har ceresc, Sclipeşte prin el însuşi; eu doar prin fast sclipesc Pi zei de partea mea de-ncerc să mi-i apropiiş Ronsard li-i favorit, eu – una dintre copii

Prin dulcile acorduri de lira eşti stăpân Pe spirite-ale căror doar trupuri îmi rănim;

Căci lira-ţi dă putere chiar şi acolo unde Niciun tiran n-o are şi n-a putut pătrunde.

Ai inimi la picioare, şâal frumuseţii nimb;

Eu pot da moartea numai, tu – nemurirea, n schimb.

JEAN DORAT (1508? – 1588)

Jean Disnamandy, care îşi mai spune Daurat, VA urat sau mai des Dorit (Auratus) – remarcabil prin formaţia de umanist şi activitatea pedagogică: preceptorul pajilor de la curtea lui Francisc I, apoi al fiului lui Henvie ni 11-lea, director al colegiului în care învaţă Ronsard, du Baïf şi Du Bellay, profesor de limbă greacă la Colegiul regal, Autor de poezii, scrise îndeosebi în limba latină şi mai puţin în franceză (o culegere de poezii apare în 1586), Durat primeşte de la Carol al IX-lea titlul de *Poda regim** Compune mai ales poezii ocazionale, adeseori mai reci decât octetul du mai jos, în care se simte mândria sinceră, pentru mtlixărllv culturale din ţara sa, a umanistului conştient de mor it vie cu i revin.

OCTET

Înfăţişat regânei-mame, Caterina de Medici[98]

Fidel oină am slujit cinci suverani.

Din Franţei – dascăl patruzeci le ani – Savanţi, când e Silit să recunoască Străinul că suntem în latinească, Grecească şi vulgară1 cei mai mari, Speranţă, tu, atâtor cărturari.

98 Din: Poeţi ai Pleiadei, Editura tineretului, Colecţia Cele mai frumoase poezii, 1965. în româneşte de JRomulus Vulpe seu.

Să nu laşiy Caterimă, doamnă bună.

„D’Aurai muri de foame[99100]!”, sÆ şi spună.

PIERRE DE RONSARD (1524 – 1585)

Despre legendara sa origine română vorbeşte chiar podul în Elegia XVI, inclusă prima oară în Crângul

(IS54).

ELEGIE LVI REMY BELLEAU[101]

(Fragment)

Eu vremi, Bellcau, iubite, să fiii neapărat De unde, cum şi cine c-acel ce-a fost legal Prin Muze strâns de fine, şi-n curgerea rotundă De ani, la strănepoţii ce-or fi să nu sc-ascumlă, Bellern precum că uimi şi cu Ronsard cran.

Şi ambii împreună o inimă aveau.

Străbunul stirpei mele de-acolo dar se trage, Danubiul de unde vecin e ţării trace.

De vale mai de unguri, în îngheţat hotar.

E un boier de seamă, marchizul de Ronsard.

Avut de şerbi şi aur, de târguri şi pămmiwri.

Iar unul din mezinii, de vitejeşti avânturi Arzând, în juru4 strân & e a roată de-alţi mezini şi, deştărat cu-aceştia, în treacăt prin străini.

A răzbătut de unguri, prin meştera Germanie

Şi prin Bourgogne, pe urmă, prin rodnica Champanie

Veni să intre-n solda lui Philip de Valois.

Ce crâncen cu englezii pe-amnei se războia”.

Apoi în slujba Franţei făcu isprăvi o mie.

---

99 L im ba fra tioeză, , ,j a *j > vi hi vă" [s*< >rl > i Lă de popor), nimi ită aşa (fără nici un înţeles pe jurat i v, pustrindu-se sensul eti monului latin), în opoziţie cu latina şi cu greaca, limbi „culte"' (vorbite de savanţi şi de literaţi) (n.t.).

100 E numai o figură de stil a poetului, care, în realitate, a dus o viaţă înlesnită> datorită pensiei regale şi gratifi- caţ iilor numeroase pe care le primea ca poeta regim. Octetul e scris probabil prin 1577 - 1580 (n.tJ.

101 Din : Ronsard, Antologie lirică, R>67. în româneşte de A lemnării Ra lly.

Ca regele îi dete întinderi de moşie

Pe Loir, şi-aşa, de-aluncea, uitându-şi el de-ai lui.

De tată, fraţi ori ţară, prin partea locului S-a însurat, străbunii de-au început să-mi vină.

Din care al meu tătânc m-adttse la lumină.

Născut în provincie, Ronsard îşi petrece copilăria în mijlocul naturii; învaţă doar scurt timp într-un colegiu din Paris şi devine, la 12 ani, paj al ce Fui mai vârstnic, iar la moartea acestuia, al celui de-al treilea fiu al lui Fran cise I. După doi ani petrecuţi în Scoţia, ca paj al regelui Iacob Stuart revine în ţară, continuând să servească familiei regale sau unor înalţi nobili şi să călătorească. Părea destinat unei strălucite cariere diplomatice şi militare pentru care se pregătea. În urma unei boli grele, la vârsta de 16 ani îşi pierde aproape total auzul. Viaţa lui se schimbă: el se îndreaptă către studiu şi poezie, iar familia îl îndrumează spre cariera eclesiastică. Urmează din 1544 Ia Soxbona cursurile elenistului Dorat, alături de Antoine de Baïf şi Joachim Du Bellay. Cei trei elevi alcătuiesc împreună cu profesorul lor *Brigada*, grup căruia ulterior i se vor alătura, alcătuind *Pleiada*, jedelie, Rémi Belleau şi Ponins de Tyard. Considerat cel mai de seamă poet al *Pleiadei*, Ronsard se bucură de sprijinul familiei regale şi de preţuirea contemporanilor. Ca poet al curţii îşi dă obolul unor stihuri ocazionale şi lipsite de valoare. Este un veşnic îndrăgostit, trecând de la o iubire la alta, mai trainică sau mai fugară, poate uneori cu uşurătate, dar adeseori cu simţăminte sincere şi cu suferinţă; Casa tidra, Maria sau Elena sâni inspiratoarele versurilor de seamă din creaţia lui. Este un căr turar care îşi împarte viaţa între capitală şi provincie. În fragmentul de mai jos dis Răspuns la injurii şi calomnii, «(Responce de Pierre de Ronsard *aux* injures et calomnies…), adresat protestanţilor ce replicaseră la atacurile lui – şi publicat separat sub un titlu puţin schimbat în 1563 – aflăm, laolaltă, cultul naturii, gustul sociabilităţii şi ai exerciţiului fizic şi dragostea de lectură a

umanistului:

RĂSPUNS LA INJURII ŞI CALOMNII[102]

(Fragment)

Trezit de dimineaţă, de toate En mă întorc spre Domnul, a tot ce-i bun părinte, Să-mi hărăzească harul, ru smerii de la păcate ziua să mi-o ferit.

Şi gândurilerele din mine să

Cuminte să mă ţie în legea Străin de orice Ji-va imbold răzvrătitor.

De lege şi de rege supus ascultător.

Mă scol din pal îndată, mă spăl mă îmbrac.

Cetesc cu sârguiuţă şi scriu de zor, să fac.

Aşa precum îmi fuse chiar din copilărie Senina soartă, versuri. Când mi se pare mie că muza-i obosită, las cărţile pe masă.

Biserica c-alături de vesela mea casă.

Mă duc s-ascult o slujbă şi ies înseninat.

Mai schimb o vorbă, două, prinzesc, şinăestulat.

Fac cruce pentru plima cea zilnică avută şi-apoi petrec – când ziua e caldă şi plăcută.

Merg să mă plimb departe, pe câmp, la întâmplare.

Prin cité-un sat din cale, ori chiar prin codrul mare, Pe tainice coclauri, tăcute şi pustii.

Sau prin grădini de ţară, cu floricele mii.

Sălbatice, asemeni cu pajiştea vecină.

Ori lângă plânsul apei cu unda ei cea lină;

Acolo, c-un prieten pe iarbă stând întins.

O dulce aromeală adesea m-a cuprins.

La umbra unei sălcii cum răsfoiam o carie.

Cercând de nemurire să-mi fac mai mare parte.

Dar fără altă râvnă, ori pizmă, ori necaz – O, voi, mişei ce umblă cu clevetire mi Şi mvini cu linguşire, vreţi biata noastră tară.

---

102 Din: Ronsard, Antologie lirică, ELU, 1967. în româ neşte de Alexandru Rally.

L’acând pe proroci, a ne-nşela-o iară.

Când văd că-i negru cerul, sau doar posomorât

Şi e pe câmp afară nesigur şi mât, îmi cât tovărăşie, joc cărţi, nu pe parale.

Alerg, mă iau la trântă, fac salturi, nu mortale.

Ascult şi spun la snoave şi este-adevărat că nu-s, orice s-ar zice, sever neapărat.

Iar când purcede noaptea să-nşiruiască stele.

Ori cernişi pământul să-mbrace cu perdele.

Mă culc lipsii de grijă şi ochii către cer şi inima şi gura le-nalţ smerit să cer, în scurta-mi rugăciune, la Cel-de-sus, iertare.

A toată a mea greşeală de-i mică ori de-i mare.

Ronsard este un autor fertil a cărui operă nu poate fi riguros înfăţişată într-un tabel cronologie, pentru că scriitorii 1 reia şi modifică lucrările vechi ori schimbă de la o ediţie la alta (pe ultima o publică în 1584) cuprinsul volumelor. În 1550 publică prima culegere de poezii, Primele patru cărţi de Ode (Les quatre premiers livres des odes), în 1552 apăreau Iubirile (Les Amours) – un volum cu sonete închinate Casandroi, în 1554 – Crângul (Le Bocage), în 1555 – Continuare a Iubirilor (Continuation des Amours), iar în 1556 – Noua continuare a Iubirilor (Nouvelle continuation des Amours). Ultimele două volume sunt reunite într-o a doua carte de Iubiri (Amours) dedicate Mariei (1560). În 1555 şi 1556 mai apar două culegeri de poezii – două cărţi de Imnuri (Les Hymnes). În 1560 apărea prima edi-l iv cumulativă a operelor sale şi cuprindea, pe lângă toate scrierile anterior tipărite, poeme inedite. Încleştarea din timpul războaielor religioase îi inspiră lui Ronsard, apără – tur ui catolicilor şi acuzator al calviniştilor, versurile, miruri prea retorice din Discurs despre mizeriile timpului acestuia (Discours des Miseres de ce Temps» publicate, ca şi uite poeme pe teme civice, în 1562. Între 1563 – 1572 Ilivrează la o epopee, Franciada (La Franciade), neizbutită şi ne terminată; compune doar

patru cânturi din ea. Spre’s ficşii ni carierei sale poetice scrie, pe lângă diverse poeme, Elegiile şi cele două cărţi de Sonete pentru Elena (Sonnets pour Hélène), publicate în 1578.

Vital ei prind după moarte şi aproape ignorat timp de e iun îl secole, el s-a bucurat însă de recunoaştere şi glorie în viaţă, chiar dacă ea se mai eclipsează în timpul lui Henric ui 111-lea. Operele îi sunt traduse. Monarhii îi dovedesc preţuirea: Carol al IX-lea îl susţine; Elisabeta, regina Angliei, îi oferă un diamant; Maria Stuart, care îl admiră.

Îl trimite din închisoare un dar. Torquato Tasso vine să îi olteancă prunele cânturi din poemul său epic.

Tu 1565 Ronsard publica ÀBBREGÉ DE L’ART POËT l QUE FRANÇOIS. împărtăşeşte ideile lui Du Bella Ar. Ca şi el core îmbogăţirea vocabularului şi o muncă laborioasă de cizelare. Mai mult ca el insistă asupra necesităţii unor idei nobile şi asupra unei etici profesionale. Îl ttUAM temător de tot w nu este imediat accesibil raţiunii.

REZUMAT AL A KT Î5I POETICE FRANCEZE[103]

(Fragmente)

Apoi vei citi cu siguranţă poeţii buni, şi-i vei învăţa pe de rost atât cât vei putea. Vei fi harnic în corectarea şi şlefuirea versurilor tale şi nu vei fi cu ele mai îngreunaţi de o lenevie prelungită, ca pustnicii şi ca alţi oameni fantaşti şi contemplativi, şi m-aş retrage cu totul de partea acţiunii. Căci la ce slujeşte contemplaţia fără acţiune? La nimic, ca şi o spadă, care stă mereu în teacă, sau un cuţit care nu taie.

De aceea, trag concluzia că, deoarece virtuţile morale ne fac mai caritabili, mai compătimitori, mai drepţi, mai oţeliţi, puternici în faţa primejdiilor, mai sociabili şi mai ascultători faţă de superiorii noştri, ele sunt de

103 Din: Pierre Ronsard, Oeuvres complètes. Texte établi et annoté par Gustave Cohen. Paris, Nouvelle Revue Française, 1938, Bibliothèque de la Pléiade. în romă neşte de Aurora Nas ta.

preferat celor intelectuale.

În opera sa vastă şi inegală, prea încărcată uneori cu aluzii mitologice şi fraze retorico, Ronsard practică numeroase, genuri poetice împrumutate, conform principiilor Pleiadei, mai ales din literatura antichităţii: oda, sonetul, elogia, poezia pastorală, imnul, poemul politic, poemul satiric, epigrama, epitaful, epistola, poemul epic etc., etc. În cadrul genului, poetul este variat, după sursa de inspiraţie sau obiectul căruia i se adresează. Solemn şi cu reflecţii morale în odele de tip pindaric, închinate unor personalităţi alo timpului, devine mai autentic în cele horaţieno sau anacreontice, care convin mai degrabă tem peramentului său. Geniul lui Ronsard este eminamente liric, iar tema în care străluceşte este iubirea. Brunctière subliniază melancolia lui permanentă, firească unui epicu reism consecvent, conştient de caracterul trecător al bucuriilor şi al plăcerilor. În lirica lui erotică intră spectrul timpului trecător, care aduce bătrâneţea şi moartea, precum şi cadrul naturii frumoase. Reflecţiile lui Ronsard asupra timpului nu iau înfăţişarea meditaţiei filosofice, ele rămân notare, plină de muzicalitate, a unor simţăminte personale, asociate unui prilej dat şi unei situaţii concrete. Poet al iubirilor trăite, el a reţinut din creaţia înaintaşilor ci te va motive. A citit versurile lui Catullus, Propertius şi Tibullus – pe care îl şi menţionează, şi din care se în spira celebrul sonet XLII I din cartea a doua a Sonetelor pentru Elena. După modelul lui Petrarca – fără platonismul autentic al acestuia, care nu s-ar fi împăcat cu hedonismul ronsardian – el notează data întâlnirii cu iubita (Casandra), durata iubirii lor sau locul naşterii ei: „O mie şi cinci sute patru şase/ Fu anu-n care Doamna ne-ndurata... sau „Blais, orăşel ce mi-ai născut iubita”... Ei îi sunt închinate oda XVII, Iubitei sale (A sa maistresse) şi umil ilintro sonetele ce urmează. Celelalte două fac parte dintre poeziile dedicate Elenei, dragostea nefericită a poetului înaintat în vârstă: Hélène de

Surgères, domnişoară de onoare a Keaterinci de Medie is, o tânără frumoasă şi cultivată, Oslo inspiratoarea celor mai realizate poezii din lirica ronsardiană. Motivul horaţian, *Fugit iryeparabile tempus*, revine pretutindeni. Din el izvorăşte, consecinţă şi concluzie firească a epicureismului fidel sieşi, motivul – tot hora ţian – *Carpe diem*. Cele două motive sunt însoţite de imaginea florii învoalte şi apoi ofilite, supusă, ca şi trupul omenesc, marcat de timp, ecloziunii şi uscării.

ODE

CARTEA 1 Iubitei sale[104]

ODA XVII

Să mergem dragă, trandafirul ce şi-a deschis în zori potirul înveşmuitându-şi hemia-n soare tho fi picrilul Q-n seară-acum.

Minuţa-i sânge şi parfum ca faţa la sein teici oare?

Ah, dragă, uite cât de iute U sunt podoabele căzute pe jos, ca picmrii de ceară...

Natura ce porniri Imme ascunde-o f loare dacă ţine din zori doar până-n seară...

Aaemtië, scumpa à* vrei să în bog şi să trăieşti mă bucurii: mlege-ţi fimrm fmnmsclii să n-ajtingi vârsta Mtrânefii şi fiecare veştedă să fii.

CONT INUAME 4 li IU RITMJÎ

[Eu în trei zile Mada toată]1

Eu în trei sile Iliada Mi-am pus în gând s-o recitesc fine; închide, Corydoane, Uşa bine, Vest, nimeni a mă tulbura nu poată!

Nici slujnica n-o vreau, nici chiar pe tine. Trei zile vreau pe timp frumos zloată, Etl, ferecat, să stau scăpat de gloată.

Şi-om bea în săptămânacare vine.

Ei! dar trimesului Cassandrei Desc Mie-i snrâzând,

104 Din; Ronsard, Cele mai frumoase poezii, Editura Tine retului, 1950. în româneşte de Barbu Solacolu.

cu temenele.

Ş-apoi zoreşte-te să-mi dai ic veste.

La mine doar aşa se va pătrunde – încolo, chiar un zeu de-l vezi că este, închide-i uşa-nnas şi răspunde...

PRIMA CARTE SONETE PENTRU EIMNA

XLIV1

Frumoasă floare printre flori şezută.

Culegi noi ierburi şi le în poală.

1 Dint Ronsard, *Antologie lirică*, RXU, 1967. În româneşte de *Ahxanăru Rally*.

Să Mi le-aduci apoiP fécându-mi şcoală:

Ce soiuri sâni şi emu la ce ne-ajută.

Ori inima să-mi lecşnesH de bmlă.

Ori să mi-o-m bolnăveşti e noua-ţi vrută?

Ori farmece cu apă ne-ncepută.

Ca să-mi alunge nebunia goală?

I

N-aş crede! Nu e iarbă minunată să vindece iubirea încuibată!

Ori vrei să zici, cum eşti la tinereţe.

Să ne petrecem zilele-ţi cu soare.

Că vine-n grabă Mda bătrâneţe şi dragostea se trece ca o floare?

A DOUA CARTE CU SONETE PENTRU ELENA

XL1111

Cină mult-bătrână tu vei fi, la luminare Stând seara ca sător ci, să depem lângă jar, Uimindu-te să spui, citindu-mi versul iar: „Romani mă celebra cină mai eram în floare

A i s-a le-auzi pe rând atunci pe slujitoare.

De trudă niojdind de mult, cum din somn sar Trezite, tresărind la numele Ronsard.

Cu landă – pe-al tău cinstind – nemuritoare.

Eu am să fim sub lut; şi, spectru fără leş, Repaus voi găsi la umbra de cipreşi;

Tu – gârbovă – la foc şi pradă bătrâneţii.

Amoru-ai să-mi regreţi, dispreţul tău trufaş. Trăieşte,

să mă crezi, pe mâine să mi laşi: Culege chiar de azi toţi trandafirii vieţii.

JOACHIM DU BELLAY (1522? 1525? – 1560)

Descendent al unei vechi familii originare din Anjou, unde se şi naşte, el ram Ine orfan de timpuriu. Fratele mai mare, care îi este tutore, nu se ocupă de instruirea lui. În jurul vârstei de 20 de ani începe să facă studii juridice (la Poitiers). Se pare că în 1549 îl cunoaşte pe Ronsard, alături de care va studia la acelaşi Colegiu din Paris, sub îndrumarea lui Dorat.

Însufleţit şi inspirat de ideile lui Ronsard, publică în 1549 Apărarea şi cultivarea limbii franceze (La deâfence et illustration de la langue françoyse), lucrare semnată cu iniţialele J.D.B.A. (Joachim Du Bellay Angevin) şi însoţită de prunele 50 de sonete din Olivul. Textele de mai jos, extrase din acest manifest de bază al Pleiadei, susţin obligaţia omului de litere de a scrie în limba franceză (astfel operele sale vor câştiga ca însemnătate), posibilitatea de a îmbogăţi limba prin imitarea autorilor antici şi necesitatea de a depune străduinţe pentru dobândire a iscusinţei scriitorieesli.

Al» A KW REA ŞI CULTIVAREA LIMBII FRANCEZE1

(Fragmente)

CARTEA I Capitolul VIII

Să îmbogăţim limba franceză prin imitarea vechilor autori greci şi romani

Col ce va voi să-şi îmbogăţească limba, să se apuce nă imite cei mai buni autori greci şi latini, precum tu calităţile lor cele mai mari, aşa cum îşi potriveşte} într-un scop anumit vârful penei cu care scrie, căci nu încape îndoială că cea mai mare parte a iscusinţei o datorită imitaţiei; şi, după cum a fost spre lauda ce lor vechi să invente bine, tot astfel să imite bine este lucrul cel mai folositor, tocmai acelora căror limbă nu este încă nici prea dezvoltată, şi nici prea bogată. Dar cel care va voi să imite, să înţeleagă că nu e uşor să iei drept model calităţile unui

autor bun şi aproape să te transformi în el, deoarece natura însăşi, în cazul lucrurilor care par foarte asemănătoare, nu s-a putut opri ca, printr-o trăsătură şi printr-o deosebire, să nu le facă totuşi diferite. Spun asta, fiindcă sunt mulţi cure în toate limbile se opresc numai la suprafaţa lor, fără it pătrunde în tainiţele cele mai ascunse şi mai lăuntrice alo autorului de care se ocupă, şi, bucurându-se de frumuseţea cuvintelor, pierd puterea lucruri lor. Şi desigur, după cum nu este rău, ci, dimpotrivă, de mare laudă, a împrumuta fraze şi cuvinte dintr-o limbă străină şi a înzestra cu ele propria ta limbă, tot astfel oricărui cititor cu o fire liberă, îi apare greşit.

1 Din: Joachim Du Bellay, *Défense et Illustration de la langue française*... suivie du projet de l'oeuvre intitu lée *De la Precellence du langage français* par Henri Estienne.

Nouvelle édition revue et annotée par Louis Humbert. Classiques Garnier, Paris, (1930). În româneşte de *Aurora N asta*.

ba chiar eSos faptu.1 de a hitâlni o asemenea imitaţie înăuntrul aceleiaşi limbi, aşa cum şi fac unii învăţaţi, care cred că preţuiesc cu atât mai mult cu cât seamănă mai mult cu un Heroët sau cu un Marot. Te îndemn deci pe tine (o, tu, care doreşti creşterea limbii tale şi vrei să excelezi în ea) să nu-i imiţi direct pe autorii cei mari, vestiţi, de aici, aşa cum recomanda odinioară cineva,[105] şi aşa cum fac cea mai mare parte din poeţii noştri francezi, lucru care este pe cât de condamnabil pe atât de nefolositor poporului nostru: deoarece asta nu înseamnă (o, mare generozitate) decât să-i dăruieşti de ea ce era al lui. Aş vrea ca limba noastră să fie atât de bogată în exemple proprii, încât să nu mai avem nevoie să recurgem la străini. Căci dacă Virgilm şi Cicero s-ar fi mulţumit sări imite pe cei din limba lor, ce armat fi avut latinii afară de Ennius sau Lucretius, afară de Crassus sau Marcus Antonius?

---

105 Aluzie la Thomas Sc-lullet, autor al unei Arfe poetice (1548) (n.t,).

t' AIKft EA M

Capita lui II I

Talen Md nu a stăicieau pentru acela care vrea să realizeze în pânste o operă vrednică de nemurire

Deoarece, însă, în toaie limbile există autori bun» şi răi, eu nu vreau, cititoru-k, ea, fără alegere şi căşbzuială, slihl iei drept model pe primul venit. Ê mult mai bitaie să serii fără a imite pe mamni, decât să semeni cu un autor prost, eu atâb mai mult cu cât e un lucru de la sine. Înţeles pentru cei mai savanţi, că mai mult izbuteşte takntul fără de teorie, decât teoria SsK. de tatest. Totuşi, îmbogăţirea limbii noastre (şi despre asta vorbesc sici) nu se poate face fără teorie şi eradiţie, şi ţie, aoeca îi sfătuiesc serios pe aed ce.3$şwă ea tW-u» e» (ia cinste., sări imite pe awteiii lamă girci şi minimi, chiar pe italieni, şp» ioM fi pe aleii: «m – de nu, să-l nu mai scrie ele loc, ori să soi k, <r. În se spune, pentru vi, şi pentru muzele lor. Să nu mi se răspundă ulei, că unii de ai noştri, fără de a leasă învăţătură, sâni, vei mult cu o învăţătură oarecare, r. u dobândit o faimă zgomotoasă scriind în limba noastră. Cei care admiră bucuros lucrurile mici şi care dispreţuiesc aceea ce e mai presus de judecata lor, pot să facă de a cil caz vor voi; dar cm ştiu bine – că savaitstii hb4 vor pune docil în rând cm cei came vorbesc bine franţuzeşte, şi care au (cum spunea Cicero despre vechii autori romani) capul sănătos, dar prea ni ţină iscusinţă. Să nu toi se spumă, de asemenea, – că poeţii se nasc poeţi, (fiindcă acest lucru se înţelege 4 e la sine, – când ne gân4 im la ardoarea şi sprirateaacala spiritmhn, care şa chip firesc. Îi trămâmâtă pe poeţi şi fără de care orice – marie este oloagă şi de mici «a folos. Desigur „dacă un dur înnăscut ar hărăzi în chip firesc până şi – celor mai «Ictli Wăţujţi, atâta merit încât să poată săvârşi – un lucru vrednic de nemurire, atunci ar fi prea uşor să apaagi nemuritor prin faimă, şi ar fi deci, de dispreţuit. Cine vrea să zboare în lume cu faima creată de mâinile şi gura oamenilor, trebuie să rămână îndelungă

vreme în odaia lui, şi cine doreşte să trăiască în memoria potfterl tâlţil, trebuie să asude şi să item fire de multe, ori Cii de tnronite, şi să îndure foamea şi setea şi lungi «ojiţl de wgbe, itot-atita twme vânt le trebuie poeţilor «oştiri ale <wte wă bon, să» mănâuro şi să doarmă după plac, Aovstea silit aripile – eu care sonierile oamenilor – zboară ptnt la ocr. Dar, ca să revinlia cele şfmse ia în cepu tul acestor rând un, imitatorul nostru – sări privească mai imtâi pe cei pe care vrea să-i amiite, şi «a vadă ce anume poate şi ce antume» trebuie să domte „pentru a nu face întocm ai ca aceia, care, viind să pară-asemenea unui mare senior, li imită mai-carted usa-gest mărunt şi o atitudine rsrâtă» decât calităţile şi bunăvoinţa, înainte de toate, teeba Se să îi cunoască foiţele şi să încerce – cât poate duce pe umeri.: să-şi – cerceteze krea cu atenţie şi să se apuce, cu zel, să-l imite pe acela de care se va simţi mai aproape, căci altfel imitarea lui va semăna cu aceea a maimuţei.

Capitolul XII

Apel la francezi pentru a scrie în limba lor şi laude aduse Franţei

(...) De ce suntem oare atât de mari admiratori ai altora? De ce suntem atât de nedrepţi cu noi înşine? De ce suntem cerşetori faţă de limbile străine, ca şi când ne-ar fi ruşine s-o folosim pe a noastră? (...)

Bătându-şi joc de curiozitatea ambiţioasă a aceluia care preferă să scrie într-o limbă străină, Horaţiu spune că, pe când compunea versuri greceşti, Romulus l-a dojenit în vis, sfătuindu-l să nu ducă lemne în pădure: ceea ce fac, de obicei, aceia care scriu azi în greceşte şi în latineşte. Şi dacă nu dragostea de virtute ne-ar putea îndemna la acte virtuoase, ci numai dorinţa de glorie, cu un văd ca gloria să fie mai mică pentru cel care excelează în limba lui, decât pentru cel ce nu scrie decât în greceşte sau în latineşte. E adevărat că în ea zul din urmă, numele acestuia (cu atât mai mult cu cât cele două limbi sunt mai

vestite) răsună în mai multe locuri: dar foarte adesea, ca şi fumul care e mai gros la început, dar apoi se pierde în imensitatea văz duhului, se pierde şi el, sau, strivit fiind de mulţimea infinită a celor mai renumiţi decât el, rămâne aproape în tăcere şi în obscuritate. Însă gloria celuilalt, cu toate că se păstrează în limitele ei, şi nu e împărţită în atâtea locuri ca a primului, arc o durată mai lungă, avându-şi sediul şi lăcaşul sigur. Când Cicero şi Vergilius s-au apucat să scrie latineşte, dorinţa şi poezia tvrttti 1 lieft în faşă la romani, pe când la greci se aflau ne culme, paca deci, cei pe care i-am numit, dispreţuindu-şi limba lor, ar fi scris în greceşte, este oare de rrexut cât i-ar fi egalat pe Homer şi pe Demostenc?) n nici un caz, ci n-ar fi fost printre greci, ceea ce sunt printre latini.

În 1550 cele 50 de sonete iniţiale din OLIVUL... (L'O II ve «.) apar într-o a doua ediţie, îmbogăţită cu încă 60 de nonele şi alte versuri. Olive poate fi anagrama numelui Viole, o tânără pe care Du Bella)?” o iubea, Sau chiar gumele unei alte tinere, Olive de sivigné, înrudită cu poetul. Brune Lift re atrăgea atenţia asupra puţinei originalităţi a versurilor, imitaţie a unor poeţi italieni – mai ales Petrarca (de altfel poetul mărturiseşte în prefaţă) – sau chiar francezi – din şcoala lioneză. Independent de originalitatea, – îndoielnică, a fiecărei poezii, culegerea rămâne interesantă prin unitatea ei; ca reconstituie traiectoria unui suflete de la iubirea, cu speranţe sau chinuită, spre căutarea absolutului. În sonetul XXVI, autorul petrarchizează jucându-se cu paradoxe şi antiteze, expresie a stărilor sufleteşti schimbătoare şi contradictorii stârnite de pasiunea învolburatăe în sonetul EXIII pasiunea subliniată îl duce spre aflarea esenţelor.

OLIVUL1

XXVI

Mi-e scurtă noaptea – ziua mult prea lungăi
Evit iubirea – s-o urmez îmi place;
Vreau să va-ndupleù – însumi nu-mi dau pace;

Rabd chin, dar el plăcerea nu-mi alungă;

De bine fug las răul să m-ajungă;

Dorinii mă-ncing – sloi frica mă preface:

1 Din: *Poeţi ai Pleiadei*, op. cit. În româneşte de Romulus Vulpe seu.

S-alerg vreau – mt-s

Cred rasa berna – bem rasei dungă.

Al vostru sunt şi nu pot fi al Mi-eliber trupul, dar lanţ simt, greu.

Dând inimii, ca-ntemniţă, ocol.

Să capăt vreau, dar să implor nu poţi Rănindu-mă, leac nu-mi dă mitmot Bătrânul prunc, arcaşul orb, şi

EXIII

Mai scurtă decât e-n vecii o – O zi – dacă viaţa, dacă mii Pe veci ne-alungă zilele tiranii.

Şi dacă ce-i născut putrezi.

Tu, suflet claustrat, de

Printre-ale zilei noastre bezne stranii.

Când sui cu-aripi ce cruţă de strădanii la prag scăldat raze străveziii

Acolo-i naltul ha spre care stărui, Acolo – pacea scumpă fiecărui.

Iubirea, şâalplăcerii regn magnific.

O, suflete al meu.

De cer presus vei Ideea

Eternei frumuseţi glorific.[106]

În 1519 Du Bellay pu Mică o Cu Ugere de poezii înââţi1*16 preailustrei doamne, principesa Marguerita... (Recueil de poésie présenté à très illustre princesse Mă Mme Margue rite...), care avea să ţie tipărită – revăzută şi sporită – În 1553. Du Bellay pare a se fi emancipat de înrâurirea polrarcimtă; de fapt, precum se vede în versurile de mai Jos, scrise în 1553, el îi ironizează aici

---

106 Cupidon, fia al Nopţii şi al lui Kreb; împreună cu Eros (Amor) făcea parte din suita Vcnerei (n.t.).

doar pe epigonii lui IVI raren; platonismul marelui poet italian îi rămâne mai departe model.

UNEI DOAMNE1 Centra petrarchisti ler

(Fragmente)

Canonul petrarchist azi îl ignor:

Vreau sincer să dezbat despre amor.

Nrfravesitl şi nelinguşitor.

Cei i care plâng prea iute Nu-s nici pe sfert amanţiadevăraţi.

Şi nici pe jumătate dispera; Doar spre a vă-ndupleca, ochi ingraţi Storc lacrimi prefăcute.

Se cheamă foc ardorile

Un chin făţarnic – patimă pe veci;

Oftări fi lacrimi – ploi deci Furtuni le botezară.

Iubirea cină şi-o ciută auzi:

De „pară”, „sloi”, „săgeată”, „laţ” fac uz.

Şi alte – în acelaşi stil confuz – Cuvinte de ocară. (.

Petrarca dacă, totuşi, vi-i mai drag.

Iar am să cânt pe-al rimelor şirag.

Şi voi zbura, condus la zei în prag De mai înalte norme:

Acolo-n sânul regnului senin.

Spre a scrie-al vostru har, am să combin Nuanţele modelului divin Al idealei forme.

În 15Ş3 Du Bellay pleacă la Roma, însoţiţidu-l, în caltate de secretar, pe vărul său, cardinalul Jean Du Bellay. E fermecat la început de cunoaşterea Italiei, pămâut al artei strălucitoare şi ai relicvelor antice, dar este sâcâit de sarcinile mărunte şi permanente care îi răpesc tot timpul, scârbit de corupţia morală prea evidentă, lipsit de preţuirea celor din jur, întristat de singurătate. El scrie Prima carte din antichităţile Romei.» (Le premier livre des antiquités de Rome… 1558, Paris), Regretele şi alte opere poetice (Les Regrets et autres oeuvres poétiques, Paris, 1558). În 1557 se întoarce în ţară. Părăsind munca de secretar, trăieşte, din ce în ce mai bolnav, câţiva ani trişti;

aproape surd, ca şi Ronsard, d înspre deosebire de el, nesociabil şi fără ocrotitori, sărac şi singur. În Antichităţi Du Bellay este totodată elegiac şi satiric. Elegiac, pentru că ruinele trecutului magnific îi subliniază caracterul efemer al condiţiei omeneşti. Satiric, pentru că Roma descrisă de el o aminteşte pe cea zugrăvită de Juvenal. Curtenii par nişte „maimuţe bătrâne"; prelaţii ambiţioşi se gin José doar ia succesiunea papală; Roma este un loc în care „De cinste nu pot scrie, căci nu o văd pe-aci".

Cei patru ani de suferinţă îl îndepărtează de satisfacţiile livreşti şi de plăcerea imitaţiei; doreşte se vor bească despre tristeţea sa; şi astfel îşi scrie capodope a, Regretele, din care fac parte sonetele următoare. În loc să imite, îşi destăinuia cu graţie impresiile şi sentimentele sale proprii. Îl mistuie dorul, de meleagurile natale. Sonetul nostalgic XXXI os to cea mai izbutită mărturie poetică a sensibilităţii sale. Poetul melancolic al amintiri lor încearcă durerea vieţii irosite. Simţământul acut al temporalului îl trimite tot către soluţia lui Ronsard, *carpe diem*, dar lirismul său personal şi sinceritatea cil care se întoarce asupra vieţii sale interioare sunt mai convingătoare decât versurile şefului Pleiadei.

REGRETELE

S".

Nu vreau să cercetez a firii taină mure.

Universalul spirit nu umblu să-l pătrund.

Nu vreau ascunse-abisuri să măsur până-n fund.

Nici să descriu a bolţii cereşti înfăţişare:

Paleta mea asemeni culori, bogate

Subiecte-atât de nalte n-au loc versu-mi scund: Poar în timp lari terestre divecorespund şi despre rău sau bine eu scriu la

Jiu versului mă jelui când am – Cu versurile râd, le spun orice secret Căci inimii îi sunt de taină.

Deuicecanu le pieptăn, nici pe drot.

Nici cu mai nubil nume să le botez nu pot:

Doar zilnice-nsemnărisau, poate.

IV

Dint Mtnlhraţiu-n vers nu vreau nimic să copii.

Pe exemplarii greci – să-i frunzăresc Pe un Petrarca, iar, în graţii imit.

Nici glasul lui Ronsard să chit Regrete proprii.

Cei investiţi de Feb cu lira şi tropii să-şi ia mai mare-avântân versuri, îi invit:

Eu, de-nnelan mai mic fiind cuprins, evit Asemeni taine-adânci: „de ele nu m-apropii.

1 Din: *Poeţi ai Pleiadei*, op. cit. În româneşte de Romulus Vuptescu.

Eu mă voi mulţimi otita a scrie Ce-s îndemnat să spun de-o suferinţă vie.

Necăutând un alt subiect mai grav să cânt.

Căci să imit mt-ncerc în opu-mi pe-acei cave Cred, mândri, prin ce-au, că scapă de uitare şi supravieţuiesc dincolo

XXXI

Ferice de drumeţul, vâslind ca şi Ulise Ori ca vestitul Unii din mit căutător, r întors când dobândit-a înţelepciunii spor.

Să-ncheie între neamuri ce vârsta-i prisosise.

Când am să-mi văd iar satul, de care mult mi-e dor, înceanotimp? Dar fumul din hornuri, şi cum V-a-nfăţişa căsuţa, liman păstrat în vise:

Ţărm de popas şi, mai mult, plai pururi primitor?

Mai drag mi-iadăpostul ce l-au durat strămoşii Decât palate-n Roma, nălţând semeaţă frunte;

Mai dragi arde zi sure decât reci roşii;

Mai drag decât Loara nici Tibrul

Mai drag îmi e Lyré-ul ca Palatinul munte

Şi mai de preţ ca briza, mireasma din Anjou.

LIII

Să vieţuim (o, Cordes), să vieţuim, aricit Cârtesc Moşnegii – vieţii noi să-i gustăm dulceaţa!

1 Iason, unul dintre cei cincizeci şi doi de principi greci (argonauţii) îmbarcaţi po vasul Argo şi porniţi spre Colinda, spre a dobândi Una de Aur (n.t.).

2 Probabil J.-A. de Simianc, senior de Cabanos şi de Gordes, prolonotar apostolic (n.t.).

SJ nef îmi, căci mirtă şi sewmpë ne e;

Chiar regii, nfolosinţă o au, şi doar

Se n! var mi anotimpii pe drumul

Spre scara ziua piere: învie dimineaţa.

Ûar omul, cărui moartea îi adumbreşte faţa, I'icnânil lumina, doarme somn veşnic.

A fiarei din Urloage deci, viaţa să ne fie?

Nu t fruntea sus, de-a pururi privind înspre tărie. Dulceaţa desfătării gusta-vom şi

Nebun cel care schimbă, să se ducă.

Norocul clipei – sigur – şi-l dă pentru o, Dorinţei proprii pururi oprelişte

ETIENNE JODELLE (1532 – 1573)

„/

IVlultiiaterai dotat, ştie limbile greacă şi latină» are cunoştinţe de pictară, sculptură şi arhitectură, este actor, vorbitor, poet şi dramaturg. Era mult mai cunoscut pentru piesele sale; Ia 20 de ani tragedia Cleopatra captivi (C16 opptre captive, 1552) îi aduce un succes zgomotos, timpuriu şi trecător. În 1558 publică Culegerea inscripţiilor... (Le recueil its inscriptions»., Paris) în care consemnează sărbătorirea pregătită de el pentru primirea lui Henric II şi eşecul ei, fapt care îl îndepărtează de curte. Cu toate că regăseşte mai târziu ocrotirea familiei regale, nu izbuteşte să-şi facă o situaţie stabilă şi moare sărac. La moartea lui multe versuri erau încă inedite. Lasă poezie erotică şi politică, iar ca poet de curte – stihuri ocazionale.

AMORURILE!

XIV

[Eu lauru-ndrăgesc: lui, Iernile de ghâafă...]

Eu htum-ndrăgesc: lui, iernile de

Verdeaţa tm-i pălesc; el, veşnic proaspăt, ţeapă

Şi – că vecia-nveci e-o veşnică clapă

Ce-i mai presus de timp şi moarte – învaţă.

La fel mi-s dragi la vise şi veşnic verdea faß Şi ghimpii ascuţiţi ai frunzei;

La iederă-ndrăgesc mlădiţek ce-ngroapă şi ziduri şi stejari de care’s.

Mis dragi: sunt veşnic verzi, veşnicele-mi gânduri

Cu care, n mintea mea ce zi

Nu, idolatrul tău, te-aâor cu osanale.

Răni, înghimpări, strâmori – semn tristei inele-ncrederi

Mai proaspete-s în schimb, mai aspre, mai mortale Decât sunt laur, vâsc sau vrejii verzii iederi.

XXX

[Cum în păduri adânci se pierde-un om, departe…]

Cum în păduri adânci se pierde-un departe De margini, de-adăpost, de semeni şi de Cum vede câte-un ometnă vâuturi mari;

Afişă marca – val tălăzuind a moartei

Cum orb a-mm om pe câmp, noaptea.

Răpind luminam jur – la fel pierdui ca-n fum Litnan, lumină, drum, chiar nunţile, freemn şi astrul – spre extaz – dat mie să mă poarte.

Când vede, n schimb (curmat belşugul de torturi).

Zori, ţărm, poteci – pe câmp, pe mare, prin păduri. Dă orele de chin pe cMpekalegre.

La fel eu, ce-am fost trist în lipsa ta, mă schimbe

OU, când revăd orbităe-al strălucirii nimb – Păduri, tempeste, nopţi – lungi, furtunoase.

MÉMÏ BELLEÄÜ 1 (1538? – 1577)

Se şti» pape laerari despre wiefa acestui poet care se învăţat în Colegiu alături de Bernard. Traducător al Odelor lui Anacreon, în propriile sale poezii el a zugrăvit cu delicateţe natura văzută în aspecte variatei anotimpuri şi

luni ale amilul, bucuriile vieţii păstoreşti, pietre preţioase *mi* tainice sensuri {inspirat din Lapidar Ele medievale), viţa de vie (temă anacreontică), umbra care moaie căldura şi formele. Publică alături de traducerile din Anacreon (Paris, 1556) Mici imnuri compuse de el însuşi» * «(din ele iac parte versurile der mai Jos); apoi Histofla (La bergerie. Paris, IIE), Amofttribe şi noileschimburi de pietre preţioase* * * (Les *mtmm* et nouveaux es changes des Pierre» precieuses»., Parts, 1526).

MCI IMNPKÏ*

Umbra Domnului Nicolas8

S lind la am, bra răcoroasă.

Subi un ulm eu părul des.

Pentru a cărui frunză deasă

1 Din; *Poeţi ai Pleiadă*, op. cit. În româneşte de Romulus Vulpescu.

8 Simon Nicolas „secretar regal (n. t,).

Vif» trunchiul şi-nof rendâl în Ce gingaş senărăţişară şi pe cmpr-ise

Şi gustând din dulcea boare A zefirului ce-n zbor Iscă-n adieri uşoare Un suspin prelung de dor – Umbra tromirând, suavă.

SSţi-o cântân imn de slavă Sâniacum, în dator.

Umbră – care-auni cuminte, Răcorind cu dinadins Ceru-nflăcărat, fierbinte.

De mânii aprinss-m şi-arsiţei calmând Şcsuâcruţi de pălălaia Soarelui fierbând aprins – Tu, mii & area treci prim sită:

Şi priveliştea preschimbi.

Ciad natura iscusită Zugrăveşte blonde limbi, limbi de foc; topeşti în ceafă Orice luminoasă faţă când pe ea peneplimbi.

Tu doar, ţii în frâu pe ornic Pasul orelor, f

Tu doar, golul nestatornic Măsuri pas cu pas, tu Tu acoperi şi intunici Licărul de aştri

Pe pătnând răsfrânt avar.

Tu pui luna. – n Grabnic echipaju-l murg.

Drumul cu, făclii să-nsemne Caii murgi chid îl parcurg;

Tu, cu mina ta voinică.

Moi în apă blonda chică Soarelui, înspre

Tu, pe iarba din zăvoiul Friguroasei tale

Stai şi-asculţi cum dă cimpoiul Păstoriţei îmbieri.

Ciad pastorul o cuprinde, Cunele – n călduri când prinde lătra din răsputeri.

Umbră bună, corolarul Coamelor de arbori mari.

Te salut, răcoare, harul Codrilor cu solitari şi cu tainice unghere:

Pentru jalnica-midurere

Cei mai siguri seculari.

1 Semn zodiacal şi constelaţie aducătoare de cani culă (n.t.).

JEAN ANTOINE DE BAÏF (1532 – 1589)

F în natural, primeşte o educaţie îngrijită, în» ilnumiţii tio tatăl său, nobil din Anjou şi diplomat, în timp im învaţă alături de Ronsard îl are ca profesor şi po Dorat» în afara lucrărilor de erudiţie (tratate în limba latină) el traduce şi scrie poezie, în 1552 publică, Ia Paris, Amoruri (ţifitru Mc lina] – Les amours [de Méline], iar în 1555, tot în Paris, Amoruri pentru Francina (Quatre livres de Famour de Francine). În 1572 – 1573 publică o ediţie a Operelor în trenuri (Oeuvres en rime) compuse până la acea datai & alcătuită din patru părţi. Continuă să scrie, în limba latină şi imncoză, publicând, printre altele, Mlmî, în văţături şi proverbo (Mimes, cnselgnemens et proverbes, Paris, 1576; Paris 1581? CMII ţln completă o postumă, Paris 1597). Sonetul de mai jos mii Osebite amoruri (Diverses amours, 1572) adaugă ia ludomuul *dupé dimt* asociat, cil în Ronsard, cu floarea ce no vowtpjuşto, suspinul fără nădejde al ultimului vers. Primăvara (Du Printemps), din culegerea Petreceri (Passetems, 1573) însoţeşte cu ghidul iubirii imaginile, uneori convenţionale,

mai ales pentru că poetul ar voi să cuprindă ano timpul într-un tablou cât se poate de larg. Jean Antoine de Raïl: a găsit în reflecţia morală din Mlmî, învăţături şi proverbe prilejul unui vers mai convingător.

PETRECERT

Psimävaea1

(Fragmente)

Ierniii-a treust azi timpul, – Trânâarul răstimp de ger – Uite vesel anotimpul Drăgălaşei primăveri.

Plin de ierburi e
Prin poieni le flori e plin;
Pemii-n ceirufă pun
Defhmm verzi Ce umbri (…)
I Zarvă, glasuri, gălăgia.
Păsărimn ăt extaz:
Pe dropie – emdrlèa;
I Lebăda – plutind pe iaz.
Mndtmele – pe la case.
FIM nekle – prin crâng. Se întrect» glas vomase.
Mii de cânteee no strâng.
Am şi 4» e şi eu, deci.
Dmgesiei, trist efea-igrea.
După cum priemte jarul.
Ori ftmest mi s-o părea.

Nu-i drept, graţia cin litrii să mă bucure la Cină prilej al desfătării Moţe

— Din: Poeţi ai Pleiadei, op. cit. În româneşte de Romulus Vulpesce.

MJLMI[107]

107 „Imitaţii": mimejv pe core poetul sivii iot grec Şotron (secolul al v-loa f.e.n.) l-a dat unor miei drame in proză, <lestul do licenţioase, şi în care înfăţişa o „imitaţie“ fidelă a vieţii cotidiene din Sicilia. La romani, Mimi s-au numit comediile bufone şi, de asemenea, triviale. Baïf a împru mutat acest titlu de la Publilius Syrus (secolul I î.c.n.), libert roman, originar din Antiohia (Siria), cel dinţii autor do mimi în care a introdus maxime şi sentenţii morale. O bună parte din aforismele lui

(Fragmente)

CARTEA ÎXTII CCXVIII

Tu, vremea de demult o lauzi şi obiceiele-iaplauzi.

Impui auzul tuturor.

Dearfi să te mai naşii o Trăind-o cum a fape toată. De ea te-ailepăda de zor.

CARTEA A PATRA CXXXm – CXXXV

Ani ai o sulă şi mai bine.

Dar anilor răboj ia Câţi pe la cămătar ai dat.

Câţi – pe zburdălnicii cu fete, Câţi – pe-ndeletniciri secrete.

Câţi – arendaşului pe hat.

Câţi tribiinaleie-ţi mâncanï.

Câţi – şleahta casei, ancilară.

Câţi – hoinăreala (vii, te chici!); Asemeni, bolile socoate şi nebuniile, pe toate – Aminte dacă ţi le-aduci;

Părăduiţi cii – aşa păţanii Spre paguba-ţi trecură aniir Te vezi cu mai puţini rămaşi Decât crezuse şi înainte De a face-aceste scăzăminte.

Iar iuy prea tânăr lumea laşi.

PONTUS DE TYARB (1521 – 1605)

N'ăsGut într-o ia mille nobilă din Burgimcis, îşi termină studiile la Paris, unde, în 1543, începe să scrie primele sonete din culegerea Rătăcirile iubirii (Erreurs Amoureuses, Lyon, 1549). Prieten cu M. Scève – pe care îi ml miră şi din care se inspiră – şi cu alţi oameni de cultură din Lyon, este, ca şi ei, platonizant şi petrarchizant. Traduce de a 11 fel o scriere celebră despre iubirea platonică, Dialogurile iubirii (Dialoghi d'aniore) de Leone Ebreo. Interesat de matematică şi de astronomic

---

Baïf îşi' au sursa în cele 217 versuri morale ale poetului gnomic din Milet, Focylid (sfîr- şitul secolului al Yl-lea î.c.n.), autor de elegii, de poeme eroice şi de graţioase maxime. în versurile elegiace, pline de sentenţii morale, ale poetului Theognis (născut la Mcgara, în anul 580 î.e.n.) se poate identifica amărăciunea satirică a poetului francez (n.t.). Din: Poeţi ai Pleiadei, op. cit. în româneşte de Romulus Vupcscu. '

îndeosebi, el *t'blo*. Şi autor al unor dialoguri filosofice. Aceste ultime preocupări ca şi cele teologice (devine episcop) îl fac să abandoneze creaţia poetică (după 1585). Rătăcirile iubirii, tilrălnile din trei cărţi de sonete, apărute în 1549, 1551, 1555, KÂnt închinate unei femei – cultivată şi talentată, se pare, dependentă a unei vechi familii – pe care poetul o lui bea şi o preţuia: i se adresează sub numele de Păşithea. Din această nrlegm v face parte sonetul de mai jos.

[Un ins îţi admira într-o pictură, 1]

Un ins îţi admira într-o pictură Conturul minunatei tale feţe, întipărită ei naturaleţe Atât era aproape de natură.

1 Din: Poeţi ai Pleiadei, op. cit. În româneşte de Romulus Vulpe seu.

În mine-Amor – gândeam – A-ntipărit în linii mai citeţe Această sfânt de crudă Pe care o ador şi mă tortura.

Căci un tablou din mde om ieşit.

Şters poate fi de ani pân-la

Pier sind culoarea-i vie ceaţă;

Dar amintirea-nghid întipărită A frumuseţii ei – de timp umbrită Nu poate fi, măcar cât în viaţă.

GUILLAUME DU BARTÄS (1544 – 1590?)

Gascon şi protestant, Guihaume ele Salluste, sunior I>u Bartas, este un ostaş (moare *M* urma rănilor primite în luptă) şi devotat slujitor al regelui Navarrei (viitorul Henne afl IV-lea). În dialect (gascon) sau în limba literară franceză serie poezie de inspiraţie laica şi mai ales religioasă, în 1574 apare la Bordeaux prima culegere, Muza creştină (Le Muse chrestienne). Opera lui de succes este săptămâna său creaţie» lumii (La? Sepmaine ou creation du monde, Paris, 1578), tradusă în latină şi în câteva limbi moderne, apoi urmata de cea de A doua săptămână... (La seconde Sepmaine,.), începută, dar neterminată.

Săptămâna sau creaflunea lumii, en aparatul erudiţiei antice, urmăreşte. Geneza în cele şapte zile ale ei

inspiraţia biblică se îmbină cu aluzia la evenimentul contemporan. Prima zi amintise crearea lumii din nimic, în versurile următoare din Ziua a doua (când pământul a fost despărţit de ape) poetul dă glas» într-o paranteză» durerii sale în faţa suferinţelor aduse ţării de războaiele civile., urmare a ăisens i ani lor religioase.

SĂPTĂMÂNA SAU CREAŢIA LUMII

(Fragmente)

Prima zi1

(...) O, blinda noapte, h pe lume de A oamenilor viaţă chin ar deveni.

Un iad în care – amar şi morţi chipuri

Ne-ar sfâşia şi trup şi inimile vii.

O, noapte, tu cobori, minciuni şi măşti scoţând, Ce în al lumii teatru-nvan purtăm în timp de zi; şi-apoi, când iar, îţi suntegal datori şi rege văcar.

Şi grec ca şi barbar”, sărac ca şi bogat.

Savant ca şi ignar, şi jude

Stăpân ca şi valet, cel slut cel frumos:

Căci tu acoperi tot c-un văl întunecos (...)

Ziua a doua[108109]

(...) De ce nu tragi folos, nebună Din semnele cereşti ce spre te cheamă?

Au poţi, cu ochii seci, privi cumplita pară Ce face-un groaznic cer din cer în orice seară, Ori astrul cel pletos, ce spre pământ îndrumă De trăsnet săbii, trei, război şi foame, ciumă.

Cu care Dumnezeu, crunt mimat, ne bate?

Dar, vai, ce poate-uncer, în furii dezarmate.

Când încovoaie plăgi spinarea

Dar mi-ţismulg un suspin din pieptul împietrit?

Toi sângele ţi-lbei, iar foamea nu-ţi de face, linşând

108 Din: Guillaume deSalustcsicur du Martas, Commentaires sur la sepmaine de la création du monde... Rouen, 15£>i>.

109 Din: Guillaume de Salustc... op. cit. în româneşte de Aurel Covaci.

din carnea ta; ce-ţi strică doar place*, Ţi-adoarme orice simţ, precum letargie;

Pe leac fugi şi, cu cât ai sprijin din Tărie, (it atât îţi l-am de cap; griji sacre nu ai, dar.

Pe lovituri te-ngraşi, ca un căpos măgar;

Urzi şti precum o za, ca lama cea curată.

Cu cât mai groaznic stă barosul te

AGRIPPA D'AU EIGNE (1552 – 1630)

Théodore-A grippa d'Aubigné, fiul unui judecător reformat, primeşte o instrucţie timpurie; precoce, la şase ani el citeşte latină, greacă şi ebraică. Orfan de la 11 ani, el studiază la Paris şi la Geneva. Abandonează după scurt timp studiile pentru a-i putea sprijini pe iniglienoţi, luptând cu armele alături de ei. La 21 de ani îl cunoaşte pe Ilenric de Navarra al cărui prieten şi slujitor devotat este. Când, ca rege al Franţei, Ilenric se converteşte la catolicism, Agrippa d'Aubigné suferă şi se retrage. Do acum înainte serveşte Reforma scriind: compune, înfăţişând Franţa în context european în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Istoria universală şi poemul Tragicele... (Les Tragi ques...), început în 1577, treptat dezvoltat şi cizelat şi publicat în 1616. Când volumul al treilea al Istoriei universale, tipărită între 1616 – 1620, este condamnat şi ars pe rug (1620), autorul lui se refugiază la Geneva, Continuă să scrie şi să publice poezii. Rănit de 12 ori, condamnat de 4 ori la moarto, sfârşind viaţa în exil, el a trăit cu intensitate drama luptelor civile. Le-a evocat, şi în pagini de proză satirică, în pamflete. Versurile de mai jos, din Tragice, sunt o mărturie patetică a dezbinării aduse de războaiele religioase. În fragmentul din cartea 1, se adresează Domnu' lui, după o amarnică evocare a suferinţelor îndurate de reformaţi. În cartea IV, Ruguri (Les Feux) amintise torturi şi martiraje; în cartea V se opreşte asupra războaielor religioase nienţionând măcelul din noaptea Sfântului DarioliiliH it. În car Uni VII (şi ultima) zugrăveşte cu forţă chimtfţic Iadului care îi

aşteaptă pe opresorii de azi. J'Mectul ihnmulic, al rechizitoriului obţinut prin sugerarea întrebrtill desperate şi a răspunsului fără de nădejde sporeşte t Ignarea versurilor, fragmentul din admirabila cântare elegiacă a bătrâneţii (L'Hiver du Sieur d'Aubigné, 1630) unduieşte seninătatea bătrâneţii evocate de I.eon Battista Alberti.

TRAGICELE[110]

(Fragmente)

CARTEA I

Nenorociri

(...) Tu, drept răzbunător, vezi casa ta De ei schimbaiă-nscrum şi-n dărăpănătură, în deznădejdi având credinţă-n tine nunta şi al credinţei zid drept meterez acuma.

Duşmanii tăi şi noi egali în viţii, în patul când te-aşezi, al veşnicei

Intre vrăjmaşi şi prunci s-alegi găseşti cu cale şi-alegerea e rod al îndurării tale.

Când bine tu le faci, Te blestemă pe tine.

Când râu ne faci, oricum, ne vine de la sine.

Când dulce eşti cu ei, eşti veşnic blestemat iar când ne chinui, vai, eşti binecuvântat (...)

CARTEA V.

I*

Armele

(...) Ci, iată, vine ziua, e soarta De doi ani o tot vede, cu pleoapa grea lăsata.

O zi ca negre semne, când f sparge.

O zi ce se vrea noapte şi paşii întoarce.

O zi-ntrezile care de mari orori pline.

O zi de roş pătată, roşind de-a ruşine (...)

CARTEA VII

110 Din: Theodore Agrippa d'Aubigné, ■ Oeuvres computes. l'ubliécs pour la première fois d'après les manuscrits origi naux... Dar Eng. Réanme & F. de Caussadc Tome I - IV, Boris, „Alphonse Lemerre“, 1873 - 1877. în româneşte de dure J Covaci.

Judecata

(...) Fii ai veacului acesta, chipuri batjocoritoare, Spirite fără de milă, inimi fără îndreptare, în adâncul şanţ[111] afla-vorspiritele voastre-amme

Adevărul ce crezură că-i poveste pe-aslă lume.

Vor tânjizadarnic, rupte de regrete fără milă;

Sufletul, pe-a sa măsură, va vedea cum griji Cine va să vă aline? O, prietenul va scrâşnidin câinii, cuvântul pentru voi că i-a lipsit.

O să v-aibă-nmilă drepţii? Până la ei un abis.

Carnea lor nu mai vibrează... odioşi! zis!

Nu aveţi nădejde, oare, în suferinţei?

Ai speranţei sori Infernul arată

O, urlaţi, supuşi la cazne lătraţi cum câinii latră!

Tot cu urlete răspunde iadul încinsă vatră:

Dracii, ascuţindu-şicolţii şi cu ascuţite unghii, (...)

Prăzilor reînviate le vor sfâşia rărunchii.

Căzni tor îi demoni veşnic mr urla după Mrimi;

Noi cruzimi le-or cere veşnic frunţile cu crestături? Ochii lor, sclipind, imagini cunoscute vor răsfrânget, Precum voi, scăldaţi în votul de carnagii şi de sânge* În lemnilele lor mutre vă vor înlemni, aşa! Răzbunând asupra voastră tot ce ei vor îndura.

O, năpastă fără margini, câtul aceşti călăi măsoară Ponturi de ei primite cu-ale lor, ce vă doboară (...)

*

IARNA DOMNULUI D'AUBIGNÉ1

(Fragment)

Puţine am plăceri, dar chinuri tot puţine:

Şi tac privighetori, sirene tac în mine şi nu pot să culeg acum nici florin nici fructe, Speranţele ades a mă-nşela nu pot;

Bătrân ferice, iar al iernii eşti de tot:

Răstimp de datini doar şi nu de munci pe rupte.

---

111 Infernul.

HEI? RI ESTIENNE

(1531 – 1598)

Face parte el într-o familie de umanişti, originara, din sudul Franţei. Fiu al celebrului învăţat Robert Est ie-n ne tipograf al lui Francisc I, el se naşte la Paris, dar după 1552, locuieşte la Geneva, unde tiparniţa lui îi slujeşte lui Calvin (familia devine protestantă). Este autorul pamfletului a ni ic atol ic, Apologia lui Herodot (Lapo la gic pour Hérodote, Geneva, 1566). Erudit, admirabil cunoscător al limbilor latină şi greacă, scrie în limba latină mai mult decât în cea franceză. Printre alte numeroase lucrări de erudiţie, publică un dicţionar al limbii greceşti (Thesaurus grecae linguae, Geneva, 1572), face traduceri în limba latină din Anacreon, AIccu, Sapho, Pindar, Herodot, Plu ta rli (opere complete), Platon, compune lucrări privitoare la evoluţia limbii franceze: Tratat despre asemănarea limbii franceze cu limba greacă... (Traicté de la conformité du Ian gage françois avec le grec... Geneva, 1565), Două dialoguri despre noua limbă franceză italienizată şi în alt chip deghizată... (Deux dialogues du nouveau langage françois italianizé et autrement dezguizé, Geneva, 1578), Proiectul cărţii intitulate despre superioritatea limbii franceze (Project du livre intitulé: de la precellence du langage françois, Paris, 1579). Călătoreşte mult, caută şi adună manuscrise şi cărţi; nil ştie să-şi dirijeze afacerile şi *v* mereu sărac. Apologia lui Herodot nemulţumeşte şi autorităţile din Geneva; închis, va fi eliberat la intervenţia lui llmiric 11 f. Bizar şi singuratic (deşi are 14 copii din 3 căsătorii), moare într-un spital din Lyon.

În Apologii a lor Meradot sen Tratat üc & păe Meniânarea g între numitiiie vechi şi – cele moderne, M. Est its mie pleacă rin în neîncrederea contempt) ran tier în faptele neverosimile imâl-miite de Merodut, precum, arata fragmentele de mai jos din vulimml l.

APOLOGIA LUI HEROOOT[112]

(Fragmente)

Ci; Vf K T ÎKA ÎN te Henri Bstionne către cititor

(...) Căci să» am şi «susţin că cea mai mare parte clin autor i i care se simt foarte bine în Grecia, şi a 11 obrazul frumos fi bine colorat, sunt foarte bolnavi, şi de aceea sfrijiţi foarte şi chiar desfiguraţi în Franţa, în Italia, în Spa mă şi în alte ţări, datorită Tratament ului prost care li se aplică pe drum. Adică (pentru a vorbi limpede şi fără de alegoric) mulţi autori, şi Im special grecii, care citiţi *în* limba lor de către cei ce o cunosc îndestulător, au cel mai mare farmec, şi bucură nu numai urechea, ci şi spiritul, sunt atât de slab traduşi în franceză, în italiană, în spaniolă, încât e tot atâta osebire între loc tura cărţilor în greceşte şi Traduceaile lor, cită ar fi între chipul unei aceleiaşi persoane, într-un moment de sănătate înfloritoare „şi diripul ei după o boală îndelungată, când ar fi pe cale de m-şi da ultima suflare. Şi de unde vine, acest rău? Bin faptul ca cei ce le-au tradus în limbile vulgare, au fost traducători ai traducătorilor, aâiea au, tractes în aceste limbi traducerile făcute mai înainte în latină; şi neavând nicio cunoştinţă de limbă greacă, nu numai că au păstrat toate greşelile acelor traducători, ci neînţelegându-le adesea de loc, au păcătuit şi ei cu multe greşeli încă mai grave şi mai urate. (...)

V. Dar (pentru a coborî de la general la particular) dacă proverbul cunoscut *Judecător nedrept – sentinţă scurtă* s-a verificat vreodată asupra vreunui autor grec sau latin „atunci asta se poate spune despre Herodot. Căci este acuzat nu numai de către cei care l-au citit într-o limbă străină, şi nu în limba lui, ci şi de aceia care n-au citit vreodată o singură silabă din istoria lui, ba chiar abia îi

---

112 Din : Henri Estâmtie, Apologie pour Hérodote *ßw Traité de la Conformité des MerveiU.es Anciennes avec les Modernes, Tome 1-31.. A la Haye : Chez Henri Sehe mi eut, 1735. la româneşte de Aurora Nas la.

ştiu numele. Şi cum vorbesc ci despre el? După alţii, care şi ei nu ştiu de el decât din auzite, însă părăsind asemenea judecător, mă voi adresa celor care nu vorbesc de el pe credit, ci par deci că au cu ce plăti. Îi întreb atunci, cu privire la istoriile pe care el le-a scris, ce motiv îi îndeamnă a le osândi ca fiind fantasmagorice. Ar cuteza să spună că ei cunosc ştiri mai sigure decât ale lui? Nu sunt chiar atât de neruşinaţi. Ce anume îi face să le socotească suspecte? Faptul că ele nu sunt verosimile.

Dar să judecăm, cititorule, rogu-te, dacă ei vorbesc logic când deduc că aceste istorii nu sunt adevărate, din faptul că nu sunt verosimile.

VI. Mai mult decât atât: cu tăgăduiesc cu desăvârşire ceea ce ei socotesc întru totul dovedit şi anume că ele nu sunt verosimile. Şi dacă ar fi aşa, pe ce motive îşi întemeiază ei judecata? Pe două motive: întâi, pe faptul că răutatea nemărginită vădită în unele acte descrise de Herodot, şi prostia nemărginită care apare în altele, întrece măsura puterii lor de a crede. În al doilea rând, văzând că o mare parte din ceea ce citim în Herodot, nu se apropie întru nimic de obiceiurile şi felul de a fi de astăzi, şi n-are nicio potrivire cu ele, ci consideră că vechile istorii sunt tot atât du departe de adevăr, pe cât ceea ce citesc în ele e departe de ceea ce văd şi aud în mod obişnuit. Întrucât priveşte primul motiv, care con stă în două puncte, crai că ani răspuns destul în această carte; căci nu mă îndoiesc că dintre răutăţile de necre Kilt «Un Horodot, se găsesc multe tot atât de mari povestite aici, şi pe care am fost silişi să le credem, văzându-le cu propriii noştri ochi. Acelaşi lucru îl spun despre prostie: căci în loc să ni se pară atât ac necrezut «le mare, tun toată nădejdea că, de o asemuim cu aceea a pânivcesorilor noştri apropiaţi o vom afla pe tot atât «Io mică, pe cât pare un pitic pe lângă un uriaş. (...)

Comentarea erudită a lui Herodot – cer iad respectarea principiului umanist *ad fontes* şi cu bogate

referinţe istoriile şi culturale (la antici şi contemporani – cu trimiteri /\ km sinus de pildă) – este doar un pretext al unei aspre Mal iro an ti catolice. Fabulosul şi neverosimilul de azi se află în fapte de felul celor săvârşit-o de Cipolla (H. Estieniio II menţionează po Boccaccio): miracole generate de avidi la I ca clericilor catolici şi a papilor. După ce autorul dove deşte, cu exemple, ignoranţa clericilor, în cartea a XXXVII-a din volumul al II-lea, ironizând ritualurile excesive şi dezgolite de sens, de opreşte asupra explicaţiilor alegorice ale alimentelor de post. Polemistul foloseşte cu abilitate cita tul sursei reprezentative pentru opinia împotriva căreia luptă.

(...) VI. Totuşi, găsesc că alegoriile din cartea intitu lată-Postit/ *duhovnicesc* sunt mult mai subtile în minunăţia lor şi ieşite din minţile cele mai îndrăzneţe. Care *Post duhovnicesc*, altfel spus, *Păresimile alegorice*, a fost retipărit la Paris în anul 1565, fiind aprobat şi corectat de către doi doctori venerabili ai facultăţii de teologie din Paris. Din care voi extrage aici câte va fragmente ce v<şi înlesni cititorului o preţuire a întregii cărţi. Vorbind deci autorul în primul capitol despre salate care se mănâncă în post la începutul mesei, spune: pentru a vorbi duhovniceşte, prin această salată fă cută din fel de fel de lucruri, şi care dă poftă de mâncare oamenilor, noi înţelegem cuvântul lui Dumnezeu, care trebuie să ne dea poftă şi curaj. Puţin mai departe: prin uleiul dulce şi oţetul acru (care se pun în salată, în mod egal) noi putem înţelege că e vorba de îndurarea lui Dumnezeu şi de dreptatea lui. (...)

VII. în capitolul III: mazărea dată prin sită nu trebuie uitată, doamnele mele: şti ti atât de bine s-o gătiţi, îûgâé este atât de gustoasă şi bună de mâncat. Prin mazărea dată, prin sită, flautul nostru alegoric nu ne ciută altceva decât adevărata umilinţă a inimii, care e ima din părţile pocăinţei. Reţineţi că mazărea nu fierbe bine în apa de puţ sau de fântâna: trebuie fiartă în apa de râu; ceea ce

înseamnă în sens spiritual că adevărata pocăinţă nu poate fierbe bine, adică nu poate fi desăvârşită prin apa de puţ sau de fântână ce reprezintă lacrimile întristării. Dar cine vrea s-o fiarbă bine are nevoie de apă de râu, adică de apa căinţei. (...)

Pe linia Pleiadei şi a ideilor lui Du Bellay, Henri Eşti cnne vrea să contribuie la îmbogăţirea limbii franceze, căci crede în viitorul ei. Limba curţii ce tinde să devină limbă literară, trebuie purificată de italienisme. Dovada o constituie asemănarea ci cu limba greacă, precum se vede în rândurile de mai jos.

PROIECTUL CĂRŢII INTITULATE DESPRE SUPERIORITATEA LIMBII FRANCEZE1

(Fragment)

După ce am răspuns obiecţiilor ce mi s-ar putea aduce referitor la faptul că îndrăznesc să tratez despre întâietatea limbii noastre, îmi ţin răspunsul gata la ceea ce s-ar obiecta şi împotriva răspunsului meu. Obiecţiile ar putea privi două puncte: unul, că laud atâta o limbă, pe care noi înşine nu ştim din care loc al Franţei să o luăm, ca s-o avem cât mai întreagă, şi mai firească. Celălalt punct, că, chiar dacă am fi de acord asupra acestui loc, nu ne-am

1 Din: Joachim Du Bellay, *La Defcase el TU usiralon de la langue*... op. cit. În româneşte de *A urora Nas la*.

putea înţelege* asupra criograiiei. Întracât priveşte primul punct, am să-i satisfac curând pe cei ce obiectează, (acându-le plăcerea de a le indica nu locul, ci locurile, atât în general, cât şi în particular. Ca răspuns la al doilea punct, voi recunoaşte că unii dezbat nu numai pur şi simplu felul de a scrie, ci şi felul cel mai bun de a o face: dar voi tăgădui că tot ce e pus în discuţie ră ni inc nesigur. Şi, întrucât priveşte ceea ce scriem altfel decât pronunţăm, le voi arăta limpede că nu suntem primii care o facem.

După asta, intrând în materie, voi spune că eu credeam, că am pus bazele acestei lucrări, cu cartea pe care am scos-o acum aproape doisprezece ani: *Despre*

asemănarea limbii franceze cu limba greacă. Căci, aşa cum, a lunci când o doamnă ar avea reputaţia de a fi admira bilă şi desăvârşită în tot ceea ce arată bunăvoinţa ei faţă de cei din jur, celei ce s-ar apropia mai mult de felul ci de a fi, i-ar reveni cel de al doilea loc: tot astfel, recunoscând că limba greacă este cea mai plăcută şi mai în zestrată decât oricare alta, şi arătând apoi că limba franceză imită mai bine decât oricare alta întorsăturile ei încântătoare şi vioaie, îmi părea că pot sigur trage concluzia ca limba franceză ar fi vrednică să ocupe locul al doilea printre limbile care au fost vreodată, şi primul loc printre cele care există astăzi.

SATIRA MENIPPEE

— APàmflet care apare în fascicole (1593 – 1594) şi al cărui titlu întreg este: Satira menippee despre virtutea catholicon-ului din Spania şi despre adunarea stărilor la Paris. (Satyre ménippée de la vertu du Catholicon d'Espagne et de la tenul des estats de Paris). A fost elaborat de şase autori – jurişti, preoţi, scriitori – susţinători ai lui Henne IV, oameni care exprimă dorinţa de pace şi securitate, de ordine şi toleranţă, în aceste timpuri când partizanii Ligii catolice, sprijiniţi de spanioli, îşi îngăduiau tot felul de acte samavolnice.

Autorii nu fac parte dintr-o facţiune politică dată; în numele bunului simţ şi al toleranţei ei combat fanatismul. Satira înfăţişează, la adunarea Statelor Generale convocată la Paris în 1593 de către şefii Ligii, doi şarlatani, care îi reprezintă pe inamicii lui Henric IV şi ridică în slăvi meritele *catholiconului*; apoi se desfăşoară o procesiune grotescă a partizanilor Ligii şi este descrisă sala unde are loc aduna rea. Reprezentanţi ai clerului, ai universităţii şi ai nobili mii îşi expun cu o sinceritate care înseamnă autodemascare ideile lor vinovate; din partea stării a treia vorbeşte domnul d'Atibray; într-un stil colocviul, el spune durerile oprimării şi ale Franţei. Discursul lui, clin care face parte fragmentul de mai jos, a fost scris de un celebru

jurist al vremii, Pierre Pithou (1539 – 1596).

Titlul este inspirat din Satirele menippee ale savantului latin Marcus Te rent! us Varro (116 – 27? î.e.n.), care la r inelul lui îl imitase pe gânditorul cinic grec Menipp. Ca şi modelele

Milo, pamfletul – scris în franceză şi latină – este alcătuit illn proză şi versuri. Satira menippee rămâne cea mai remar cabilă se viere literară născută de problemele politice ale răal >on ielor religioase.

DISCURS AL DOMNULUI D'AUBRAY PENTRU STAREA A TREIA1

(Fragment)

Trebuie să mărturisim că suntem prinşi, mai înro biţi şi mai sclavi decât creştinii în Turcia şi evreii în Avignon. Nu mai avem voinţă, şi nici vreun cuvânt de spus. Nu mai avem nimic al nostru despre care să putem zice: îmi aparţine. Toate sunt ale voastre, domnilor, «le voastre, care ţineţi piciorul pe gâtlejul nostru şi ne-aţi umplut casele cu garnizoane. Vechile noastre privilegii şi scutiri s-au dus fără urmă. Primăria noastră pe care o văzusem în stare de a fi refugiul sigur şi ajutorul regilor în treburile lor urgente, e în plin măcel. Curtea Parlamentului nostru e nulă, iar universitatea s-a sălbăticit. Dar culmea mizeriei noastre este că în toiul atâtor nenorociri şi nevoi, nu ne e îngăduit să ne plângem, nici să cerem ajutor, şi – cu moartea în suflet – trebuie să spunem că ne simţim bine, şi că suntem preafericiţi de a fi nenorociţi pentru o cauză atât de bună.

O Paris, care nu mai eşti Paris, ci o speluncă de bestii cumplite, o cetate de spanioli, voloni şi napo litain2, un azil şi un refugiu sigur pentru hoţi, criminali şi ucigaşi plătiţi, nu mai vrei să-ţi simţi din nou demnitatea şi să-ţi aminteşti ceea ce ai fost prin asemuire cu

1 Din: *La Sztyre Menippêe ou la vertu du Catliolicon*. St Ion l'édition pe anceps de 1594 avec introduction et éclair cissements par Ch. Read. Paris, „Librairie des

Bibliophiles”, 1880. În româneşte de *Aurora Nas la.*

y Soldat! din garnizoana lui Filip II, regele Spaniei ceea ce eşti? Nu mai vrei să te vindeci de această nebunie care, în tocmi *mâni* rege legitim şi întreg ţi-a născut 50 (to regişori şi 50 de tirani? iată-ne în cătuşe, iată-te în chip de Inchiziţie spaniolă de o mie de ori mai intolerabilă şi mai greu de suportat de către spiritele născute libere şi deschise, aşa cum sunt francezii, decât morţile cele mai crunte la care s-ar putea hotărî spaniolii. N-ai putut suporta o uşoară creştere a impozitelor obici nuite şi a preţului slujbelor cumpărate, şi nici câteva noi edicte, care nu te priveau, dar înduri să ţi se jefuic casele, să ţi se ia şi pielea, să ţi se arunce senatorii în temniţe, să ţi se alunge şi să ţi se exileze bunii tăi cetăţeni şi consilieri, înduri să fie spânzuraţi, să fie masacraţi magistraţii tăi de frunte! Vezi asta şi o înduri; şi nu numai că înduri, dar aprobi şi lauzi, şi aici n-ai îndrăzni şi nici n-ai şti să faci altfel.

MICHEL BE MONTAIGNE

F” 1 „” „–:

(1533 – 1592)

Descendent, pe linie paternă, al unei familii de negustori bogaţi din Bordeaux, iar pe linie maternă al unei pl» galo familii ebraice de origine portugheză, Michel Eyquem este, la doi ani, încredinţat unui pedagog german care nu ştie li, iiiceza şi cu care comunică în limba latină. La şase ani copilul vorbeşte latineşte curent. Între şase şi treisprezece uni învaţă într-un colegiu cu renume. Urmează apoi, la I loixieauxşi la Toulouse, cursuri de ştiinţe juridice şi de filo» zoi ic. Tatăl, primar şi om de seamă în Bordeaux, îşi transformă casa într-un fel de castel. În 1557 fiul intră în Parlamentul din Bordeaux, unde îl cunoaşte pe Étienne de la *U*>61 le, marele prieten al vieţii sale. Căsătorit în 1565, ţie vine în 1568, la moartea tatălui său, proprietarul domeniu – lui Montaigne şi seniorul Michel Eyqucm de Montaigne. Scurt timp după aceea – are 38 de ani – se retrage din funcţiile publice

pentru a se dărui studiului. Îşi amenajează o bibliotecă într-un iatac izolat din palatul de pe domeniu. „Aici îmi petrec cele mai multe zile din viaţă şi cele mai multe ceasuri de peste zi”. Citeşte – <cu precădere istorici (Ce zar, sau cronicari francezi) şi moralişti (Seneca, Plutarh); face adnotaţii marginale, meditează. I se trezeşte gustul de a scrie.

Rezervat faţa de certurile religioase dintre catolic îşi hughenoţi, în 1572, în timpul războaielor civile, Mon la, igne îşi începe ESEURILE. în 1580 publică, la Bordeaux, prima ediţie a Eseurilor (două cărţi). Călătorind – în Franţa, Elveţia, Germania şi Italia – îşi lărgeşte sfera în care îşi exersează forţa de observaţie (Jurnalul călătoriei din 1586

1581 a fost prima oară publicat în sec, XVIII). Tot în 1580 este numit, pentru doi ani, primar în Bordeaux, funcţie în care va fi din nou numit în 1583, de această dată fiind răspunzător de oraş în anii grei de război civil şi de ciumă. Precaut şi grijuliu pentru starea sănătăţii sale, Montaigne nu s-a purtat eroic: plecat fiind în 1585, în timpul ciumei, a revenit în oraş doar când molima încetase. Abia atunci s-a întors pe domeniul său şi a reluat viaţa de lectură, observaţii şi meditaţii; rodul lor va fi cuprins într-o a treia carte a Eseurilor, terminată până în 1588. Tot în 1588 cunoaşte o tânără. Şi fervență admiratoare, po Marie de Gournay, „fiica lui, adoptivă”, care seva devota scriitorului şi operei sale.

Viaţa lui Montaigne, echilibrată şi ferita, de nedreptăţi „s-a petrecut cu bââdeţe, înlesnire şi, în afară de pierderea unui asemenea prieten [Étienne de la Boétie], lipsită de grea pătimire, plină de mulţumire şi linişte sufletească, răsplă tit fiind cu ceea ce m-a învrednicit Dumnezeu din fire şi din născare, fără a căuta mai mult”. Moare înconjurat de afecţiunea familiei, admiraţia entuziastă a Mariei de Gournay şi prietenia lui lienric IV.

Eseurile, în care Brune Lié re vedea cartea franceză

„cea mai de seamă din tot secolul XVI”, au început, probabil, a lua fiinţă, ca un fel de culegere de sentinţe din scrierile antichităţii (era moda timpului). Comentate, ele ar fi de venit, eventual, nişte tardive Adagâî. Plăcerea şi forţa de observaţie, îndreptată şi spre afară, dar mai cu seamă spre viaţa interioară, gustul analizei şi al generalizării transformă notaţiile iniţiale în altceva. Vorbind despre sine se explicitează sieşi, iar în clipa când are o imagine a sa mai clară, el se şi modifica prin chiar această înnoită cunoaştere de sine. Pe de altă parte, lucrând asupră-le, autorul lor îşi exersează aptitudinile intelectuale şi îşi descoperă creaţi vitatea („Eu nu am făurit această carte a mea mai mult decât m-a făurit ea pe mine”). Unica operă scrisă de Montaigne are, ca şi un om, o creştere organică, nu doară cantitativă.

În 1580 apăruse prima ediţie a Eseurilor, alcătuită din două cărţi. În 1.582 apare a doua ediţie (tot cărţile I şi II, cu modificări infime şi puţine adaosuri). Între 1586 – 1587 Montaigne scrie cartea a treia a Eseurilor. În 1587 apare ediţia a treia (prima ediţie publicată la Paris) cu acelaşi ni prins ca şi ediţia a doua. În 1588 este publicată, tot la I Nuis, ediţia a patra (numită a cine ca), prima ediţie care cuprinde şi cartea a treia. Pe această ultimă ediţie din timpul vieţii pregăteşte Montaigne, între 1489 – 1592, o alta: cercetează, îmbogăţeşte; adaosurile se raportează din ce în ce mai mult la propria sa viaţă. În 1595 exemplarul adnotat este transcris; el slujeşte ca temei al ediţiei îngrijite de «Aliv Marie de Gournay şi Pierre de Brach (1595); ea nu este deplin fidelă, datorită unor imixtiuni ale editorilor. Ulţi mele ediţii Montaigne au restabilit textul original.

Eseurile sunt formate din capitole închinate unor probleme felurite şi fără legătură între ele, avându-şi deci fiecare auto nomia sa. Ele pornesc de la observaţii din viaţa zilnică sau asupra unor evenimente trecute ori prezente – în Franţa, în alte ţări, ori în noul continent

descoperit – de la anecdote, cărţi, citate, maxime din scrierile anticilor, confidente, simţăminte încercate, idei diverse asupra cărora a zăbovit. Cu toate că titlurile sunt uneori aproape lipsite «le legătură cu ipiczul capitolului şi deci amăgitoare, iată cil ova care pot sugera varietatea preocupărilor: Despre tristeţe, Trebuie să plece căpetenia unei cetăţi asediate pentru a duce tratative? Despre mincinoşi, Despre frică, A filosofa înseamnă a învăţa să mori, Despre pedantism, Despre prietenie, Despre Cato cel tânăr, Despre singurătate, Despre Democrit şi Heraclit, Despre beţie, Despre cărţi, Asupra unor versuri din Vergilius, etc. Dimensiunile capitolelor variază de la o pagină până la circa 150 de pagini. Autorul se apropie de idei, dar... „nu plănuiesc vreodată să le iau) se dea întregul în cercetare, (c) Căci în nimic nu văd întregul, nici cei care ne încredinţează că ni-l arată nu-l văd/” Nu doreşte să epuizeze o problemă. „O răscolesc, nu pe deasupra, dar cât de adânc pot, şi îmi place de cele mai multe ori să o prind într-o lumină neobişnuită”. Creator al unei speţe literare, *eseul*, Montaigne o definea, ca pe o încercare a forţelor intelectuale. Tot astfel o şi practica. Un capitol din Eseuri înseamnă, pe lângă digresiuni în jurul unei probleme, numeroase asociaţii – de cele mai multe ori eu scrierile celor antici; uneori transpune., traduce sau imită, fără a menţiona sursa. Dar cele mai adeseori îi citează;

1(a) – ediţia 1580; (b) – ediţia 1588; (c) – ediţia 1595.

nu ca pe o autoritate, ci fie pentru o mai bună formulare a unui gând al său, fie ca pe o ilustrare a unei idei proprii, ca demonstrare a întâlnirii peste veacuri între concepţii asemănătoare, confruntare doveditoare a unor permanenţe omeneşti. În interiorul unui capitol ideile se înlănţuiesc uneori chiar fără o evidentă suită logică; îl urmărimgâirdind. Operei formate din capitole – din deosebite puncte de vedere atât de variate – îi dă unitate obiectul ei continuu de studiu; personalitatea autorului.

ESEURI[113]

(Fragmente)

Cititorului

Iată aici o carte a bune i-cred iute, cititorule. Dim capul locului îţi dă de ştire că nu mi-am pus în gând alt să izbutesc, decât la vatra mea şi întru ale mele. Nu am avut cu ea nicicum în vedere slujirea ta sau faima mea. Puterile racle nu-s vrednice de asemenea planaire. Am menit-o anume uşurării rudelor şi prietenilor mei; ca ea atunci când mă vor pierde (ceea ce curând vor avea a face) să poată iară găsi unele trăsături ale stărilor şi apucăturilor mele şi prin această mijlocire ei să hrănească mai pe de-a-ntregul şi mai vie cunoştinţa ce avut-au despre mine. Dacă ar fi fost să umblu după măgulirea lumii, m-aş fi împodobit mai bine şi m-aş fi înfăţişat în mers mai acătării. En vreau să fiu văzut în felul meu, nedres, firesc şi obişnuit, fără şi lire şi făţuire; căci pe mine mă zu grăvesc. Lipsurile mele se vor citi în ea pe viu şi chipul meu curat, din făptură, pe cât cuviinţa lumească lut-a tăgăduit. Deoarece, dae-aş fi fost printre cele naţii 4 c care se spwic că trăiesc facă sub blinda în voire a celor dintâi legi ale firiiete încredinţez că m-aei fi zugrăvit foarte bucuros cu totul şi în totul gol. Aşadar, cititorule, sunt eu însumi aluatul cărţii mele; ntvi cu calc să-ţi tulburi tihna cu pricină atât de uşu ratică şi deşartă. Rămâi întru Domnul.

la MONTAIGNE

Zi întâi martie, una mie cinci sute optzeci

I îi teseuri aflăm tot felul de informaţii despre autorul inr; data exactă a naşterii, portretul fizic, starea sănătăţii uneori cu detalii neaşteptate – părerea sa despre femei, iubire, căsătorie, etc, etc. Vorbind despre sine, Montaigne I» AIrunde în lumea sa interioară şi face o analiză ascuţita a sufletului omenesc. „Fiecare priveşte înaintea lui; eu

---

113 Din: Montaigne, Jîsrnrl, vol. T, Editura Ştiinţifica, 19(36, în româneşte de M arid hi Sru/rscu, note de Dan Bă dăran .

privesc înâăuninil meu”. Omul viu nu este obiect de interes şi rrivotare doar prin sentimentele sale puternice – deşi nici’s îmi lui lor nu lipseşte (evocă în chip mişcător dulceaţa prie tv, nici, urmăreşte apariţia şi manifestarea ei) – omul este interesant şi prin mişcarea subtilă a tuturor resorturilor sale interioare. Poposind asupră-şi, Montaigne îşi învaţă şi cititorul să se examineze. Pseudo-egotismul îl ascunde pe moralistul care ştie să vadă cu fineţe motivaţia psihologică n moravurilor unei epoci, a gesturilor şi atitudinilor individului. „Autorii se fac cunoscuţi poporului pe într-un semn anume şi deosebit; eu, cel dintâi, prin fiinţa încă universală, ca Michel de Montaigne, nu ca grămătic, sau poet, sau jurisconsult”. Ca orice scriitor care practică introspecţia cu deliciu, el dezvăluie, dincolo de particular, generalitatea „Fiece om poarta în el întregul chip al condiţiei umane”. Foloseşte metodele de cunoaştere specifice Renaşterii: observaţie şi experiment; iar pe datele obţinute raţionează.

I b; mărindu-se pe sine şi pe alţii în mişcare şi în relaţie, el aplică ceea de Auerbach numea „o metodă experimentală severă”. Scrie simplu şi concentrat; adeseori se exprimă *în* metafore – ele, au forţa de comunicare precisă şi rapidă a înţelegerii intuitive. Uneori argumentul logic face loc ironici tăioase şi triste: „vla urma urmei trebuie să pui foarte mare preţ pe părerile tale ca să arzi un om de viu pe baza lor”.

Observând variabilitatea ideilor omeneşti Montaigne este pătruns de relativitatea adevărurilor. Teoretic, îi, rămâne o singură certitudine: datoria omului de a se îndoi. Ideile scepticului Montaigne sunt îndeosebi desfăşurate în amplul capitol Apologia lui Raymond de Sebonde (Apologie de Ray mond de Sebonde). Cartea lui Raymond de Sebonde, Teo logia naturală, care justifica prin raţiune credinţa, fusese atacată, iar Montaigne încearcă să o apere: judecata omenească este prea fragilă ca să se poată angaja în chip că cient într-o luptă de opinii. Deci nici

tezele din Teologia naturală, chiar dacă ele nu sunt temeinice, nu pot fi doborâte prin argumente. În toate domeniile părerile oamenilor sunt contradictorii. Viaţa lor e plămădită din ignoranţă şi eroare. Simţurile îi înşală; judecata îi fereşte de greşeli mai puţin decât instinctul pe animale. Adevăruri permanente şi generale nu au izbutit să descopere. „Ce ştiu eu?” (*Que sais-je*?) se întreabă Montaigne şi aceasta este deviza scepticismului său. Sursele gândirii lui Montaigne se află în tradiţia scepţi cismului pyrrhonian, în scrierile lui Sextus Rmpirieus. Dar mă> puternic trebuie să fi fost zdruncinate credinţele lui de epoca de insecuritate a războaielor civile, în timpul cărora trăieşte. Luptele religioase, masacrele dezlănţuite de fanatismele ambelor părţi şi cruzimile se făptuiau în numele unor dogme, a unor certitudini. Asemenea consecinţe absurde ale unor convingeri ferme cer analiza posibilei stabilităţi a oricăror convingeri, cât şi a dreptului – ca atare – de a face afirmaţii absolute, oricare ar fi acestea. „Din moment ce se poate să greşească un om înţelept şi o sută de oameni şi mai multe naţiuni, ba, după păre rea noastră, chiar natura umană greşeşte de mai multe cea curi într-o problemă sau în alta, ce siguranţă avem noi că uneori ca încetează să greşească şi că acest veac nu s-ar afla în greşeală?”

Îndoiala în existenţa unor adevăruri permanente şi generale se răsfrângo în primul rând asupra dogmelor contemporane. Cartea lui Montaigne este poate ultima lovitură zdrobitoare dată de literatura Renaşterii principiului medie val – supravieţuind încă, de vreme ce nevoia de a-l doborî mai era actuală – al autorităţii. Scriitorul îl combate cu forţa raţiunii. „În mine judecata ocupă un loc de frunte sau măcar se străduieşte cu multă grijă să o facă”. Cunoaştelim. h în mini A, un proces, continuă mişcare, şi nu Imobil it. v tini unor adevăruri presupuse eterne. Imobilităţii medievale *a* mitelor II Iov şi dogmelor îi opuno Montaigne realitatea, dovedită ele

observaţie, a varietăţii lor în timp şi spaţiu, iluhn intimvea lor de către factorul istoric sau geografic.

CARTEA ÎI CAPITOLUL X111

Apologia lui Raymond de Sebonde2

(...) (a) Dacă natura închide în limitele desfăşurării, ci obişnuite, în rând cu celelalte lucruri, şi credinţele, judecăţile şi părerile oamenilor; dacă ele îşi au în florirea lor, raţiunea lor, naşterea şi moartea lor, ca verzele; dacă cerul le clatină şi le rostogoleşte după plac, ce autoritate supremă şi permanentă le mai putem atribui?

(b) Dacă prin experienţă ajungem la convingerea că forma fiinţei noastre depinde de aer, de climă şi de ţinutul unde ne naştem, şi că nu depind de acestea numai pielea, statura, constituţia fizică şi ţinuta, ci şi facultăţile sufletului; (c) *„et plaga cocli non solum ad rohiiY corponim, sed etiam animorum facil”* * spune Vegetius; şi că zeiţa întemeietoare a oraşului Atenei i-a ales prin aşezare o climă care să-i facă pe oameni pru

1 Montaigne, *Oeuvres complètes*, Textes établis par Albert Thibaudet et Maurice Rat, „Bibliothèque de la Pléiade”, Gallimard, 1062. În româneşte de *Aurora Nasta*.

2 Un umanist îi dăruise tatălui lui Montaigne o carte celebră în secolul XV: *Teologia naturala sau cartea creaturilor de Maestrul Raymond de Sebonde* (*Theologia natur alls sive liber creaturarum magiştri Raymondi de Sabonde*). Autorul era un catalan care predase cursuri la Universitatea din Toulouse. Michel de Montaigne a tradus cartea în limba franceză.

3 „Climatul nu înrâureşte numai puterea corpurilor, ci şi pe aceea a spiritului” fvegetius, I, 11), deiiţi, precum i-au dezvăluit-o, lui Solon, preoţii Egiptului, *„AIJmm tenul we him* ex*quo etiam acniiores fiutantw At Hei*; *crassum Thebis, itaque pinqites Thehmi d valentes”*,[114] (b) aşa încât

114 ,,Aerul Atenei este subtil, dv unde credinţa că din această cauză a ten icnii sini mai fini. Acela al Thebei e îmbîcsit ; de aceea tebanii trec drept grosolani şi vigurosi (Cicero, Despvc dc si in, IV).

după cum se nasc diferite fructe şi animale, tot astfel şi oamenii se nasc şi ei mai mult sau mai puţin războinici, drepţi, măsuraţi, şi ascultat ori. (...)

a) Legile îşi întemeiază autoritatea pe existenţa şi folosinţa lor; e periculos să le readuci în momentul apariţiei ele se întăresc şi se înnobilează în mers, ca şi nuri le noastre; urmăriţi cursurile apelor până ia izvor, nu e decât un firicel care abia se întrezăreşte, dar care se mândreşte şi se întăreşte îmbătrânind. Priviţi vechile pricini, care au dat primul imbold acestui faimos torent legal, plin de demnitate, de străş nicie şi de respect; le veţi găsi atât de uşoare şi de fragile încât nu e de mirare că oamenii de aici, care cântăresc toate şi vor să le facă pe toate chibzuite, şi care nu primesc nimic în numele autorităţii şi pe credit, au păreri adesea foarte îndepărtate de cele obşteşti. Nu e de mirare că oamenii care îşi iau drept îndrumător chipul dinţii al firii, se îndepărtează, în cele mai multe din părerile lor, de calea bătută. (...)

Scepticismul lui Montaigne, departe de negativismul ce lor antici, nu e total. El crede în natură, şi mă bucuria de a trăi: „iubesc viaţa”. Iubind viaţa îşi propune să evite ori să învingă suferinţa, ceea ce se poate izbândi cu sprijinul raţiunii şi al voinţei.

În numele raţiunii afirmă Montaigne egalitatea oameni lor, obligaţia intelectuală şi morală a toleranţei prin depăşirea sferei, fatal înguste, a propriilor concepţii; în numele raţiunii st al omeniei, protestează el împotriva cruzimilor, a oricăror suferinţe fizice impuse altui om, a torturii, a ororilor din timpul războiul ti i civil sau a celor comise de spanioli în Perú şi în Mexic, tot atâtea acte de barbarie

IW fi I vù to do a se ult; iron unor „înalte” principii. „Ambiţii, avari ţin, cruzim, it a, răzbunarea mi-au în sine destuf avant în vhip firesc; să le aţâţăm cu momeala gloriosului nume al «Iroplilţil şi devotamentului. Nu se poate închipui o mai rea ninm il* lucruri decât aceea care

legitimează răutatea”.

Cu Rabelais, Montaigne crede în ceea ce este firesc, în llâll ml. „Natura este o călăuză blinda şi tot pe atât de pre iaul» 1 şi dreaptă”. Brimetièrê vedea în respectul energiilor nahmt le sufletul antic, apropiat de cel păgân, al lui Montalgne. De alt fel, ostil ascetismului, el îi opune morala epi cure! să-l’iresc este ca omul să caute mulţumire, plăcere, Iau urie, să trăiască după legile firii şi ale speţei sale. Îi admiră pe oamenii simpli care ştiu să întâmpine moartea simplu, ea pe o lege inevitabilă a firii. Preţuieşte modestia, pom Iertai, prudenţa. Se teme de răsturnări care pot exacerba patimile şi aduce violenţe ce contrazic, prin suferinţele Impnsiv căutarea mulţumirii. De aceea răm-ine catodic, *cu* luate simpatiile sale pentru H aurie de Navarra şi aderenţa rudelor la protestant km, – Crede însă că adaptarea la mediu include şi posibilitatea uixr reforme pe care Le ştie nmesaireu Este de altfel un optimist şi împărtăşeşte, în pofida scepţi ci sânului teoretic, în problemele practice* convingerea u» nanistă că omul este perfectibil. Vorbind despre cruzi-mi el spune: „Totuşi nu m-am învăţat cu ele”. Şi argumentează nov es i tat ea în lăt cu rar i i lor.

Crezând în evoluţie Montaigne crede în roadele educat iei; şi astfel nu mai este consecvent *în* scepticism. Montaigne îşi expune ideile despre creşterea copiilor într-o scrisoare către Diane de Poix, contesă de G urson. Scopul educaţiei este dezvoltarea personalităţii. Ca Leon Battista Alberti sau Rabelais, Montaigne cere o preocupare egală pentru mintea şi trupul copilului. Creşterea copiilor presupune elasticitatea educatorului care să se poată adapta la diver sitatea temperamentală a elevilor. Profesorii 1 face apel la judecată şi înţelegere, iar nu la memorie; el dirijează, urmăreşte, şi nu impune. Şi în creşterea copiilor principiul autorităţii este înlocuit eu acela al judecăţii proprii. Sursele formării nu sunt doar cele livreşti. Prin lectura cărţilor – de istorie îndeosebi –

prin observarea moravurilor, şi *din* contactul direct cu oamenii, tânăml poate ajunge la cunoaşterea naturii umane. Scopul învăţăturii este mai degrabă etic; au acumulare de informaţii, ci transformarea omului, „Câştigul învăţăturii noastre este să fii mai bun şi mai înţelept”.

CARTEA 11

CAPITOLUL XXVI

Despre creşterea copiilor

(...) (a) Socrate şi mai apoi Arccsilau aduceau pe învăţăceii lor să vorbească mai întâi, apoi vorbeau ei. *Obesi fi ler unique iis, qui disccre volant, auctoruas coruin, qui docent*[115116].

Bine este ca el să-l facă să fugă înaintea lui, ca să-i măsoare pasul şi să măsoare cât potriveşte pe al său, ca să fie pe cumpăna puterii lui. Lipsindu-i această potrivă, stricăm totul; este din cele mai trudnice în depliniri din câte cunosc, a şti bine alege şi păstra în această măsură; este faptul unui suflet înălţat şi foarte tare, a te pricepe să te mlădiezi după apucăturile copilăreşti şi să le îndrurnezi. Eu umblu mai bi zuit şi ne împiedicat la deal decât la vale.

Cei care, după cum ne e obiceiul, folosesc aceeaşi învăţătură şi aceeaşi rânduială în creşterea şi împli nirea minţii mai multor copii, ale căror măsură şi chip sunt cu totul felurite, nu-i minune că nimeresc dintr-o ceată de copii abia doi sau trei care se înfruptă din învăţăturile lor.

(a) Să nu-i ceară numai lămurirea cuvintelor învăţate, dar înţelesul şi miezul lor şi să judece câştignt, nu bizuit pe aducerea aminte, ci pe judecata sa. Să-i fie arătate cele ce învaţă pe toate feţele şi să le potriviuscă feluritelor întâmplări care să vadă dacă şi le-a. Însuşit şi dacă le stăpâneşte (c) povăţuindu-l după ped, igogicue lui Platon,

---

115 Din: Montaigne,]Iscări, op. cit. în româneşte de Mariella Seule seu.

116 Autoritatea învăţatului aduce adesea mult rău învă ţăceilor (Cicero, De natura de o rum, J, 5).

pe măsură ce înaintează.

(a) Dovadă de nemistuire şi cruzime este să vie Clintea pe gât, aşa cum a fost îmbucată. Stomacul nu şi-a făcut datoria dacă n-a schimbat felul şi chi pul celor ce i-au fost date să dospească.

(I» Sufletul nostru nu se clinteşte decât din încredinţare, e legat şi îngrădit, supus şi captiv mersului şi născocirii altuia. Am fost atâta daţi la coardă, încât umbletul nostru nu mai e de la sine, vlaga şi voia noastră stinse sunt: (c) *numqtutelue* (li) Văzui la el acasă, Ia Pisa, un om cumsecade, dar supus într-atâta învăţăturii lui Aristotel, încât pentru el era cuvânt de Evanghelie, astfel că dovedi rea şi cătarea oricăror învederări întemeiate şi a ori cărui adevăr nu puteau fi decât potrivit doctrinelor aristoteliciene; în afară de ele, totul este numai visare şi deşertăciune. El spus-a toate, el văzut-a toate. Acest fel de a gândi a făcut cam prea multă vâlvă şi, fiind prost înţeles, a fost dus cu mare alai la Inchiziţie în Roma.

(a) Ciracul nostru să fie deprins a trece prin sită toate câte sunt şi să nu-şi vâre nimica în cap numai pe cuvânt şi de împrumut; principiile lui Aristotel să nu fie principii, mai mult decât cele ale stoicilor sau ale epicureicilor. Să i se învedereze felurimea acelor judecăţi. El va alege, dacă poate, dacă nu, va rămâne cu îndoială pe seama sa. (c) Singuri nebunii sunt ne zdruncinaţi şi neclintiţi.

(a) Ch e non men che saver, d nb b i ar în aggrata.[117][118]

Căci, dacă îmbrăţişează părerile lui Xenofonşi ale lui Platon după curii le judecă el, nu vor mai fi ale lor, vor fi ale lui (c). Cine se ia după un altul nu se ia după nimic. Nu găseşte nimic, mai mult, nu caută nimic. *Non mmns sub*

---

117 Ei stau mereu sub obroc (Seneca, Epistole către -

118 Dante, Infernul, XI, v. 93. Are înţelesul: „Ce mult îmi place să ştiu să mă îndoiesc".

rege] s-*ÎU qitisqm se vmâket*?(a) El trebuie să soarbă vlaga lor, nu să le înveţe poveţele şi să uite cu îndrăzneală, dacă vrea, de unde le-a tras; să şi le ştie însă însuşi. Adevărul şi judecata se află deopotrivă în fiecare şi nu sunt mai mult ale celor care mi ti spusu-le-au decât acelora care le-au spus mai pe urmă. (c) Nu-i mai mult după Platon decât după mine, dacă el şi cu mine pricepem şi vedem de asemenea,(a) Albinele culeg din floare în floare şi pe urmă fac mierea, care este din al lor. Nu mai este cimbru sau maghiran. Tot astfel părţile însuşite de la altul, el le va preschimba, îmbinai topi ca să fie o înfăptuire cu totul a lui, dospită de el, adică a sa judecată.2 Şcoala lui, munca şi stăruinţa nu au scop decât a-i da lui chip.

(c) Să puie sub lacăt tot ce i-a venit în ajutor şi să nu arate decât ce a dat el la iveală din ele. Cei care iau pe furate şi cu împrumut arată clădirile lor, cumpărăturile lor, nu ce şi-au însuşit de la altul. Nu vedeţi mirodirile unui sfetnic al sfatului ţării, dar vedeţi legăturile pe care le-a făcut şi cinstea culeasă pentru copiii săi. Nimenea nu-şi dă în vileag chivernisirea, fiecare câştigul său. Câştigul învăţăturii noastre este să fii mai bun şi mai cuminte.

(a) Epiharm zicea că înţelegerea noastră este cea care vede şi aude, înţelegerea sporeşte totul, mânuieşte totul, făptuieşte, stăpâneşte şi domneşte; toate ce lelalte lucruri oarbe, surde şi neînsufleţite sunt. Nu încape îndoială că noi o aducem a fi slugarnică şi nevrednică, fiindcă nu o lăsăm să facă nimica în voia ei. Cine întrebat-a vreodată pe învăţăcelul său ce părere are el (b) despre retorică, gramatică,(a) cutare sau cutare spusă a lui Cicero? Ni se căptuşeşte aducerea aminte cu ele gata ticluite, cum ar fi oracole, ale căror glasuri şi silabisiri sunt înseşi din făcătura lucrului. (c) A şti pe dinafară nu înseamnă a şti: este ce-i dat ţinerii aminte în păstrare. Ce ştii bine se împăr

1 Nu suntem supuşi unui rege, firea re este liber să dispună ele sine (Seneca, *Jşpis la te calce Luci lins*, 33).

2 Pasaj luat din Plutarh.

tăşeşbe fără a privi tiparul, fără să arunci ochii pe o carte. Supărătoare îndestulare este îndestularea căr turărească! Socot să-mi slujească drept podoabă, nu ca temelie, urmând părerea lui Platon, care spune: tăria, credinţa, cuvântul drept sunt adevărata filozofic; celelalte ştiinţe, care au altă ţintă, nu sunt decât spoieli.

(a) Aş vrea ca Paluël sau Pompei, aceşti frumoşi dănţuitori din vremea noastră, să ne înveţe salturi numai din văzutelea, fără să ne mişcăm de la locurile noastre, sau să învăţăm a mina un cal sau a mânui o suliţă sau lăuta sau vocea fără vreo deprindere, cum voiesc aceştia să ne înveţe a judeca drept şi vorbi bine, fără a ne deprinde nici să vorbim, nici să judecăm, fără pentru această deprindere, tot ce se înfăţişează ochilor ne slujeşte îndeajuns drept carte. Viclenia unui copil de casă, prostia unui simbriaş, o vorbă la ospăţ sunt tot atâtea noi citiri.

În această privinţă legăturile între inşi minunat folosesc, iar vederea ţărilor străine, nu în felul mobilităţii noastre franţuzeşti, care se alege din aceasta cu câţi paşi are Santa Rotonda sau să ştie cât de scumpe sunt izmenele signorei Livia sau, cum fac unii, cu cât obrazul lui Nero, găsit acolo sub dărâmături, este mai lung sau mai lat decât cel de pe o veche peceţie de aur, dar ca să aibă mai ales ştire despre felul acelor naţii şi obiceiurile lor şi ca să frecăm şi să subţiem creierul nostru de creierul altora. Aş vrea ca din cruda copilărie să se înceapă a-l preumbla, ca să avem de două ori câştigul, mai întâi să vadă ţări învecinate, în care limba se deosebeşte mai mult de a noastră şi dacă nu se deprinde din vreme cu limba lor nu se poate deda mai târziu.

De asemenea, a creşte un copil în pulpanele părinteşti nu-i înţelept, părere cu care toţi sunt învoiţi. Acea iubire firească îl face prea gingaş şi răzgâie chiar şi pe cei mai cuminţi; părinţii nu sunt în stare nici să pedepsească întru totul greşelile lui, nici să-l ţie cu hram,

nealeasă, aşa cum se cere: nu suferă să se întoarcă năduşit şi prăfuit de la exerciţiu, (c) nici să bea ca kl sau rece, nici să-l vadă pe un cal sperios, nici măsurându-se cu un straşnic mânuitor de floretă, nici cu un ochitor de frunte. Căci nu-i leac: care vrea să facă din ei om vrednic fără îndoială nu trebuie să-l scutească în timpul tinereţii şi trebuie adesea nesocotite rându iei i le dof toriceşti:

(b) Vi tamquc sub di o, et trepidis agat în rebus1.

(c) Nu-i de ajuns a-i întări sufletul; mai trebuie trupul călit, ca să fie vânjos. Sufletul rămâne prea încordat, dacă nu are ajutor şi prea mult se sileşte a sluji la două trebi. Ştiu cu cât se opinteşte al meu, însoţit de un trup atât de plăpând şi simţitor, care se sprijină atât de tare pe suflet. Văd adesea din citirea mea că maeştrii, în scrierile lor, mai mult aduc pilde de mărinimie şi putere în privinţa virtuţii, pe acei cu pielea liârşită şi oasele tari. Văzut-am bărbaţi, femei şi copii astfel clădiţi, încât o ciomăgeală înseamnă mai puţin pentru ei decât pentru mine un bob în iac. Iar alţii nu mişcă din buze sau sprâncene sub loviturile l) e care le primesc. Când atleţii fac pe filosofii, că sunt răbdători, totuşi o pot face mai mult din v înjosi a făpturii de cât a inimii. Iar deprinderea de a duce greul este deprindere a suferi: *labor callum obducil dolor i.2* Trebuie dedat cu anevoinţa şi asprimea îndeletnicirilor trupeşti, ca să fie deprins cu durerea scrântelilor, julirilor, arsurilor, carcerii şi caznelor. Căci şi pe acestea din urmă le poate întâlni; după cum sunt timpurile, ele pândesc şi pe buni şi pe răi. Trăim această pătimire. Oricine luptă împotriva legilor ameninţă pe oamenii de omenie cu şfichiul şi cu ştreangul.

(a) Mai apoi, cinstirea ce se cuvine dascălului său, care trebuie să fie mai presus de orice, se împiedică şi este stânjenită de faptul celei părinteşti, iar însemnătatea pe care cei de aproape o dăruiesc copilului,[119]

---

119 Sa trăiască în aer liber şi în mijlocul larmelor (Horaţiu, Ode, III,

ştirea şi murirea stării casei sale nu sunt, după părerea Mii, mici neajunsuri pentru această vârstă.

La şcoala ce se face în legăturile dintre inşi, văzutum adesea această meteahnă, că în loc a prinde de ştire cum e aproapele, nu stăruim decât a da de ştire cum suntem noi şi ne străduim să vindem marfa noastră în loc să cumpărăm o alta nouă. Tăcerea şi cuviinţa sunt însuşiri foarte priincioase tind stai Li sfătuială. Copilul va fi deprins a fi cruţător şi măsurat cu cele ce are în minte; să nu se zbârlească de prostiile şi snoavele ce se vor spune faţă de el, raci e purtare necuvenită a te înciuda pe cele ce nu-ţi plac. (c) Să se mulţumească a se îndrepta pe sine şi să nu aducă vină altuia care nu face cum vrea el. Nici să stea de-a curmezişul celor îndătinate: *licet supere sine pompa*, *sine* invidial. Să se ferească a fi poruncitor şi sfmntător faţă de lume cu ambiţia copilărească de a părea mai isteţ, fiindcă are un alt fel de a fi şi să voiască a-şi face un nume prin mustrări şi noutate. Tot astfel, cum nu le este dat decât marilor poeţi să-şi îngăduie a trece marginile în măiestria lor, dr asemenea numai sufletelor mari şi alese le este dat a se încumeta dincolo de cele îndătinate. *Şi quid Socrates aut Aristippus contra morem et consuctiidinem fecerunt, idem sibi ne arbitretur licere*: *magnis eram Mi et divinis bonis liane licenţiam asscquebantur*[120121]. (a) Tânărul va fi învăţat să nu se prindă la vorbă sau să facă întâmpinare decât spuselor unui potrivnic vrednic de el, şi atunci să nu folosească tot

2, 5).

2 Munca ne oţeleşte împotriva durerilor (Cicero, Tuscu- lan fie quaes ii ones, 11, 15).

120 Poţi să fii înţelept fără ’lăudăros ie şi fără semeţ ie (Se neca. Epistole către Lucilius, 103).

121 Bacă un Socrate sau tui Aristip s-au îndepărtat de la uzuri şi obiceiuri, nu-i va fi îngăduit să creadă că poate lace la fel; în ce-i priveşte, merite strălucite şi cereşti îndri tuiesc astfel de libertăţi (Cicero, Despre îndatoriri, I, XLI).

ce-i stă la îndemână, ci numai cele care-i pot folosi mai mult. Să fie adus a fi gingaş în alegerea şi alesul judecă şi lor sale, iubind cele cuvenite, să fie scurt la vorbă. Mai cu seamă să fie povăţuit a se pleca şi a se da bătut în faţa adevărului, fie că se iveşte în mâinile potriv nicului, fie de el răstălmăcit în sinea lui. Căci nu va fi înscăunat să rostească de pe amvon cu vânt înainte scris. Nu-i legat de vreo cauza, decât pe atât cât el se i-nvoieşte. Nici treabă nu va avea în care se vinde număr înd bani buni volnicia căinţei şi a mărturisirii: (c) *mque ut omnia, quae pânescripta ei imperata sunt, defemlat, necessitate ulla cogitur*[122].

Dacă dascălul este de aceeaşi părere cu mine, îl va deprinde a sluji cu vrere credincioasă pe principele său, cu inimoşic şi vitejie. Dar îi va potoli pofta de aţine altcum de el decât din îndatorire obştearscă. În afară de cele multe neajunsuri, care stânjenesc libertatea noastră cu aceste îndepliniri anume, judecata unui om cu simbrie şi cumpărat este fie trunchiată şi strâmtorată, fie socotită de nepricepere şi neräsplăitire.

Un curtean nu poate avea nici lege, nici vrere decât a spune şi ghidi numai bine despre stăpânul său, care, între o mie alţi supuşi, cu mâna lui l-a cules ca să-l hrănească şi să-l înalţe. Această ocrotire şi prisosinţă strică, nu fără ternei întrucâtva, curata purtare. Totuşi, la aceşti oameni se vede un fel de a vorbi în slujba pe care o au, osebit de cel al oricărei alte stări, în care nu te poţi încrede în acea privinţă.

(a) Vorbirea lui să aibă lustrul cugetului şi virtuţii sale (c) şi să nu aibă decât mintea drept călăuză,(a) Să fie adus a înţelege că mărturisirea greşelii pe care o va descoperi în gândirea sa, şi dacă n-o vede decât el, este o urmare a curatei sale judecăţi şi adeveriri, care sunt

122 Nici o porimeă ntt-1 silice să. apere toate cite i-ati fost iinpu se (C icero, Ac a temi ca, 11, 3).

părţile de seamă ale căutării sale; (c) fiindcă a se înverşuna şi a tăgădui sunt însuşiri de rând, răsărite în suflete josnice, iar a se răzgândi şi îndrepta, a se lepăda de o părtinire strâmbă, în focul dovedirii sale, sunt însuşiri arare, neînfricate şi filozoficeşti.

(a) I se va da de ştire că în tovărăşia altora are să arunce privirile pretutindeni, deoarece aflu că, de obicei, în locurile de frunte stau oameni mai puţini pricepuţi, iar ursita măririlor nu prea încape cu învrednici rea minţii. Văscut-am că, în vreme ce la capul mesei se vorbea despre frumuseţea unei ţesături şi dulcele gust al vinului din insule, multe frumoase scăpărări se pierdeau la coada mesei. El va căuta n se dumiri cât duce fiecare cu sine: un văcar, un zidar, un trecător, totul trebuie pus la bătaie şi luat fiecare după marfa sa, că totul foloseşte chivernisiră: înseşi prostia şi slăbiciunea altuia îi vor fi învăţătură. Când ţări rea harurilor şi toanele fiecăruia va spori dorinţa lui pentru cele bune şi dispreţul celor rele.

Închipuirii lui să i se dea avântul a cerceta toate lucrurile; să vadă tot ce este deosebit în jurul lui:

O clădire, o fântână, un om, locul unei bătălii de odi nioară, pe unde a trecut Cezar sau Carol Magnus.

(b) o u a e te 1 lus sit lenta g élu, quae putris ab destu;

Y e n tuş în Italiam quis bene vela f e r a t1.

(a) El va căuta să cunoască obiceiurile, mijlocirile şi legăturile unui sau altui vlăstar domnesc. Sunt lucruri foarte plăcute de învăţat şi tare folositoare tic ştiut.

În această deprindere cu oamenii ei înţeleg mai ales pe cei a căror viaţă este pomenită în cărţi. El va cunoaşte, prin mijlocirea letopiseţelor, acele suflete măreţe din veacurile mai bune. Este o învăţătură vană pentru cel care aşa o numeşte, dar altul mai poate şi spune că e învăţătură cu rod nepreţuit (c) şi singura învăţătură, după cum spune Platon, căreia lacedemonienii îi făcuseră parte,(a) Cât folos nu va

1 rage el în privinţa aceasta citind *Vieţile* lui Plutarh al nostru! Dar îndrumătorul celui de care vorbesc ca să-şi amintească ţelul îndatoririi sale, că el nu are neapărat de întipărit în mintea ucenicului (c) anul dărâmării Cartaginei, cât purtările lui Hanibal şi ale lui Scipio şi nici atât să ştie (a) unde a murit Marcellus, dar de ce nu a fost vrednic să-şi facă datoria sa, când a murit acolo. Să nu-i vâre în cap istorii, cât să judece cum sunt care sunt. (...)

Copilul învaţă să judece lărgind orizontul observaţiei sale; aflând cât de felurite sunt ideile şi credinţele, raportându-le la diversitatea locurilor, imensitatea timpului, el pricepe, relativitatea convingerilor şi dogmelor contemporane. Astfel va putea să trăiască după legile firii şi cu bucuriile ei; şi va afla însemnătatea filosofiei.

(a) Frecuşul lumii uimitor limpezeşte judecata omului. Toţi suntem ghemuiţi şi strânşi în noi înşine, nu vedem mai departe de vârful nasului. Socrate, întrebat de unde este, nu răspunse: „din Atena", ci răspunse: „din lume". El, care avea mintea mai împlinită şi mai străbătătoare, îmbrăţişa atotcuprinsul ca fiind locul lui de baştină, desfăşurând cunoştinţele lui, însoţirea lui şi iubirile lui peste în treg neamul omenesc, nu ca noi, care nu privim decât la picioarele noastre. Când îngheaţă viile, în satul meu preotul scoate o învăţătură pentru toată seminţia omului, că până şi canibalii vor să fie lipsiţi de băutură. Când privim războaiele noastre lăuntrice, care din noi nu strigă că întocmirea aceasta se năruie şi că ziua judecăţii de pe urmă ne prinde de grumaz, fără ca să-i treacă prin minte că multe rele, mai rele, s-au văzut şi că în mii de părţi pe lume, timpurile se petrec cu bine? Eu mă mir să le văd încă atât de blânde şi de îngăduitoare, faţă de ne legea şi sminteala lor. (a) Celui de sub bătaia grindinii îi pare că întreaga boltă este vijelioasă şi furtunoasa, şi, spunea savoyaixiul: „Dacă prostul cela de rege al Franţei ar şti să-şi chivernisească bine trebile, ar fi vrednic să fie vătaf de casă la ducele meu". Mintea lui nu închipuia stare

mai înălţată decât a stăpânului său. Pe nebănuite, cu toţii cădem în iiev; isla greşeală cu mari urmări şi ponoase,(a) Dared t'iue priveşte marele chi}) al maicii noastre Firea în întregul măreţiei sale, care citeşte atotcuprinzătoarea şi neîncetata ei desfăşurare, cine se vede încăput în eu şi nu pe sine, dar un întreg regat cât o subţire trăsu ră de penel, acela singur preţuieşte lucrurile după dreapta lor măsură.

Această lume mare, pe care unii încă o înmulţesc în feluri după soi, este oglinda unde trebuie să privim im să ne vedem cum se cuvine. Până la urmă, aceasta vreau să fie cartea învăţăcelului meu. Atâtea părtinirii, tagme, gândiri, crezări, legi şi datini ne învaţă hfi judecăm sănătos pe ale noastre şi învaţă mintea noastră să cunoască neajunsul ci şi slăbiciunea noastră firească; iar aceasta nu este o uşoară ucenicie. Atâtea imitări ale stărilor şi atâtea schimbări ale soartei ne povăţuiesc să nu punem mare preţ pe a noastră. Şi schimbarea soartei obşteşti tot astfel ne învaţă să nu ne minunăm prea tare de schimbarea de la noi. Atâta lume, atâtea biruinţe şi cuceriri date uitării ne fac să-l idem de speranţa dăinuirii în vecie a numelui nostru, fiindcă am prins zece iscoade călări şi am cuprins un târguşor, care e pomenit numai fiindcă a căzut. Trufia şi mândria atâtor alaiuri la străini, măreţia nespus de înfumurată a atâtor curţi şi măriri ne întăresc şi ne luminează vederile ca să privim strălucirea celor de la noi fără clipire. Atâtea milioane de oameni îngropaţi înaintea noastră ne învrednicesc a nu ne teme să mergem să găsim atât de bună însoţire pe lumea cealaltă. Şi aşa cu totul!

(c) Viaţa noastră, spune Piţagora, se asemuie marii adunări a jocurilor olimpice. Unii îşi deprind trupurile ca să capete laurii jocurilor, alţii aduc mărfuri ca să le vândă cu câştig; sunt printre ei, şi nu din cei mai răi, care nu cată altă întrupare decât a se uita cum şi pentru ce se face fiecare lucru şi pentru a privi viaţa celorlalţi oameni, ca să judece şi să orânduiascl pe a lor.

(a) Pe potriva pildelor se vor putea alege şi cele mai

folositoare spuse ale filosofiei, date ca un îndreptar faptelor omeneşti. I se va spune.

(b) quid fas op tare, quid a sper
Utile nimns habet; patriae carisqu pe opin quds
Quantum e lărgiri dec cat: que nu te De us esse;
Jussit, et huma na qua parte loca tuş es in re;
Quid sumits, aut cu i dnara vietură şi gnim n r. 1

(a) să ştie ce înseamnă a şti şi a nu şti, aceasta fiind neapăratul ţel al învăţăturii; ce este vitejie, cumpătare şi dreptate; ce avem, de ales între ambiţie şi gârovnie, şerbie şi supunere, dezmăţ şi libertate, care sâirut se-miq ne le-a devenitoare ale curatei şi statornic ei mulţumiri, până unde trebuie să ne ferim ele moarte, – durere şi ruşine, (b) *el quo qucmque modo fugialq, un fem Ppul 1M>qrem*;(a) ce îndemnuri ne urnesc şi care este înrâurirea, atâtor felurite porniri ale insului nostru, căci îmi par a fi cele dintâi poveţe cu care trebuie hrănită mintea, cele care orânduiesc purtarea şi simţirea lui, care-l învaţă să moară bine şi să trăiască bine. (c) Mutre meşteşugurile de sine stătătoare, să începem cu meşteşugul care ne face pe noi de noi stătători.

Ele toate întrucâtva la aceasta slujesc., precum toate slujesc a pricepe viaţa şi traiul nostru. Să alegem însă pe aceea care ne sluješte de-a dreptul să fim oameni.

Dacă am şti să mărginim îndeplinirile traiului nostru ca să încapă în legiuitele şi fireştile sale hotare, am găsi cea mai bună parte din ştiinţele cu care ne învred nimic, în afară de in Todn-icirea noastră; şi înseşi în cele care ni se potrivesc aflăm lungimi şi fundacuri foarte nefolositoare, încât ar fi mai bine să ne lăsăm[123]

tiv vie, după cum statornicit-u Socrate să ne oprim în inorsul învăţăturii noastre unie se isprăveşte folosul:

(a) supere aude. Ineipe; vivendi recte qui prorogat h

123 Şi este nimerit să fttgiw de cazne, dar să 1p şi suportăm (Vergiliu, Jincida, 11, 459).

o ca m.

Rust tens expectat dum defluat amnis; at iile

Labia tur, et labetur în omne, volubilis a e v cu m.[124][125]

K foarte neîntemeiat să înveţi pe copiii noştri.

(b) Ouid moveant Pisces, animosaque signa Leonis, Lotus et Hesperia quid Capricornus aqua; 2

ştiinţa stelelor şi (a) mişcarea celei de-a opta sfere, înainte ca ei să ştie

Ti rDtL3 c8 – 27<JI ZXpLQL

Îl s9 aarpaeriv ßoeovs; 3

(o) Anaximene scria lui Pitagora: „Ce fel de jude cată pot eu să am ca să urmăresc tainele stelelor, când moartea şi robia stau în faţa ochilor mei?” (căci regii perşilor pregăteau război împotriva ţării sale)? Fiecare trebuie să spuie aşa; „Dacă mă bântuie ambiţia, lăcomia, sfruntarea, eresul şi în sinea mea mai am atâţia duşmani ai vieţii, apuca-mă-voi oare a ghidicum merg luminile?”

(a) după ce i se va fi spus ceea ce-i slujeşte ca să-l facă mai înţelept şi mai bun, i se va arăta ce este logică, fizică, geometrie, retorică, fără ştiinţei pe care o va alege copt la minte, el uşor îi va da urmă. Învăţătura lui se va face când stând de vorbă, când din citite; când dascălul său îi va mijloci scrierea mai folositoare pentru rostul la care aţinteşte; când îi va scoate miezul şi măduva la lumină şi, dacă el însuşi nu este de ajuns dedat cărţilor, pentru a găsi ce este de găsit în multele frumoase tâlcuri ce sunt în ele, i se va putea alătura un om cărturar, care, de câte ori va fi nevoie, va mijloci prisosul care-i trebuie, ca să le împărtăşească şi să le aleagă pe seama învăţăcelului său. Cine ar sta la îndoială că acest fel de a

---

124 Cuteză a fi înţelept, începe. A amina să-ţi statorniceşti viaţa, c să faci ca acel călător prostănac, care, pentru' a I rece pe celălalt mal al unui rîu, aşteaptă să se scurgă apa. I >ar vezi că rîul curge mereu şi nu va înceta a curge în veci

125 ă «arului? (Anacreon, Oda XVII, 10),

învăţa nu e mai priincios şi mai firesc decât cel al lui Gaza?[126] Acolo afli poveţe spinoase şi colţuroase în vorbe deşarte şi descărnate de care nu ai cum te prinde; nimic întru înviorarea minţii, iar în felul cestălalt sufletul găseşte prilej şi hrană. Rodul va fi mai mare în acest fel şi mai curând copt.

Mult păgubiţi suntem că în veacul nostru împrejurările făcut-au că filosofia, până şi pentru oamenii cu pricepere, cuvânt van şi năstruşnic este, (c) şi în gând şi în fapt, fără folos şi preţ. (a) Eu cred că aceste cârteli sunt pricina că toate căile ei au fost întunecate. Este o nesocotinţă să credem că e departe de mintea copilărească şi i se dă chip mohorât, încruntat şi hâd. Cine oare a acoperit-o cu acea înfăţişare searbădă şi spăimântătoare? Nimic nu este mai vioi, mai voios şi vesel, aş spune glumeţ chiar. Nu propovăduieşte decât înseninarea şi bună împlinire a traiului. Chipul întristat şi încremenit ne arată că ea nu şi-a găsit lăcaş acolo. Demetrius grămăticianul întâlni în templul din Delfi o seamă de filosofi adunaţi2 şi-i agrăi: „Poate mă înşel, dar văd că sunteţi atât de împăcaţi

126 Gaza, filozof peripalel ic ian «lin secolul al XV-lea care S-a refugiat din Bizanţ în Italia şi a scris o gramatică greacă, apărută la Veneţ ia, în 1405, care in vremea lui Montaigne era. ccl mai mult folosită pentru a învăţa acea limbă. /
a Anecdota este dată în l'lularh. Despre decăderea ltd or, V. V

Mimrice Scève. (Portret, Délie, prima ediţie, Lyon, 1544).

Louise Labé

Piei M de Ronsard (Gravură din secolul XVI)
Joachim Du Bollav

— I Belleau. (Gravură din secolul XVI)

— I Belleau. (Gravură din secolul XVI)

Jean Antoine de Bail (Gravură din secolul XVI).

Étienne Jodeüe.
(Gravură din secolul XVI).

Montaigne. (*Şcoala franceză. Secol ut XVI. Chantilly Nu zeul Condé*).

Castelul lui Montaigne. Tur nul în care scriitorul lucra.

t voitult, hielt nu cred că acum schimbaţi între voi ulmlurllo cure vă încearcă”; la acestea, unul din ci, llemcilon din Mogara, răspunse: „Treaba celor care Uttută daci viitorul verbului βάλλω are doi λ, sau a celor lutro CUU tă cum se face sigeriticul χείρον şi βέλτιον, sau liter (eticul χϊίριστον şi βέλτιστον să încreţească frontea Uliul vorbesc tiv ştiinţa lor. Dar învederările filosofiei deprind pe cei care se îndeletnicesc cu ea a fi senini ţ a no bucura, nu a se încrunta şi întrista.

h) I) spre ndas animi tormenta latent is în aegro
Corpore; deprendas et gaudia: sumit utrumque

Înde habit am facies[127]

(a) Sufletul care da adăpost filosofici trebuie sănii jlotieuscă prin sănătatea lui sănătatea trupului. Tihnei şi mulţumirii sale trebuie să-i dea sclipire. Trebuie ca înfăţişarea să se împlinească după tiparul lui, să-i dea tăria şi binevoitoarea mândrie a unei purtări harnice şi voioase, plină de împăcare şi mulţumire, (e) Cel mai vădit semn al înţelepciunii este o nestrămutată voie bună, «tarea ci se arată ca fiind luminată dincolo de luciul Lunii, mereu senin,(a) *Baroco*

Biiralipton[128] duc pe părtaşii lor să fie în acel hal îmbâc – îţi şi funinginiţi, nu filosofia; ei nu o cunosc decât din auzite. Dar cum? Ea se străduie să însenineze furtunile sufletului, să înviorеze foamea şi fierbin ţelile, nu însă născocind niscai epicicle, ci cu arătări fireşti şi la îndemână. (c) Arc drept ţintă virtutea care nu este cum spune şcoala: căţărată pe vârful unui munte stâncos, prăpăstios şi de neatins; cei care s-au apropiat de că spun, dimpotrivă, că şade pe un şes frumos, rodnic şi înflorit de unde se văd lămurit toate lucrurile care stau mai prejos; iar acolo se poate ajunge, pentru cei care cunosc drumul, pe căi umbroase, cu iarbă moale şi mäestttidă, agale, pe urcuş lin şi neted, cum este cel al belt îi i & i-cereşti. Fiindcă n-au imîatân preat mă, acelei virtuţi mai presusde, orice frumoasă, birui*» tGârc, iubitoaTE; zglobie cât şi vitează, duşmană ne-împăsata şi făţişă a amărăciunii, neplăcerii, temem şi stânjeairii, case ia drept călăuză firea, ursita şi des* fătarea drept însoţitoare, ei apucat-au – după să biciunea lor – să chipuiască acea nătângă arătare» * mâhnită, certăreaţă, necăjită, ameninţătoare, prăpă dită şi să o puie pe o stâncă depărtată printre mărăcini, sperietoare a lumii.

---

127 în schimbările trupeşti sc întrezăresc patimile tainice

128a le sufletului ca şi bucuriile sale lăuntrice: faţa oglindeşte aceste deosebite stări (Iuvenal, IX, 18)»

Dascălul de mine ales, care ştie că datoria lui este să împlinească Vrerea ucenicului său pe aceeaşi mă sură şi mai mult prin iubire decât prin smerenie faţă de virtute, va şti să-i spuie că poeţii de obicei, şi zeii, au pus mai curând truda în tainiţele lui Venus decât în cele ale lui Pallas, Iar când firea va începe a-l stârni, să nu-i arate pe Bradamanta sau Angelica <lfvpt stăpâne ale desfătării, ci o frumuseţe curată, vie şi darnică, nu bărbătească, ci barbată, în loc de o frumuseţe molatică, prefăcuta, firavă şi sclivisită; nu una schimonosită în băiat, încununată de un coif lucitor ori alta Iele înzorzonată, cu tichie de măргă ritar; el, va» judeca bărbăteşte însăşi dragostea luge, dacă alege vreo mulţumire în acel păstor fătălău din Frigia.[129] îi va arata o nouă învăţătură; că preţul şi înălţarea adevăratei, virtuţi stau în uşurinţa, folosul şi plăcerea deprinderii ei, depărtate de orice trudă, încât poate ajunge la ea fie copil, fie bărbat, cei săraci eu duhul cât şi cei înzestraţi. Uneltirea ei este rânduială, mi putere. Socrate, cel dintâi răsfăţat al filozo*: fier, cu bună ştiinţă părăseşte puterea lui, ca să apuce pe calea net odă şi deschisă a desăvârşirii ei. Ea este mamă iubitoare a plăcerilor omului, Adncindu-le a fi drept, le dă împlinire aleasă şi temeinică. Le dăruie însufleţire şi dor cumpănindu-le, îndenărtând ne cele i f» iiti-l prinse, ne zoreşte în cele pe care ni le însă; – Un plin pe Iasă tot ceea ce doreşte firea, îndestulâniltt-tto, nu cu să ni se aplece, dar ca o mamă, ca să ne mulţtiineu Ncă (dacă nu apucăm a spune că a opri pe tovţiv mă su îmbete, pe mâncău să i se acrească, pe des Îl Alirtliit să se molipsească înseamnă a fi duşman al pllU. vt iloi noastre). Dacă norocul obişnuit îi scapă, → ÎI wan t! ocoleşte sau îşi croieşte un altul cu totul al nău, nil bătut de valuri şi de vânturi. Ea ştie să fie liWM rttă, puternică şi învăţată şi să-şi aştearnă cttimiresmat. Îi plac viaţa, frumuseţea, fala şi sănllith îi. Dar îndeplinirea ei anume şi neapărata este să

---

129 Paris, eroul legendar, fiu al regelui Troiei Priam.

sa folosească de aceste bunuri cu rânduială şi să le piardă fără cutremurare: îndeplinire mai mult semvnjă decât aspră, fără de care orice trai este nefiH’se tulbure şi sluţit şi pe bună dreptate i se pun în circă acei bolovani, mărăcini şi uscăciuni. Iar de se litlâmplă ca învăţăcelul să fie din fire în anume fel, va să-i placă mai bine istorisirea unei snoave decât povestirea unei călătorii frumoase sau o povaţă înţeleaptă, care la chemarea jocului măscăricilor se depărtează, de sunetul goarnei, înviorător pentru tânăra sa însufleţire şi a tovarăşilor săi, care în loc să se întoarcă împulberat şi biruitor de la luptă, doreşte mai mult să aducă lauri de la jocul cu lapca sau de la dănţuiri, eu nu x7 ăd niciun leac decât să-l strângi de gât fără martori sau să-l trimiţi la brutăria vreunui oraş, fie el fiu de duce, urmând povaţa lui Platon că nu după învrednicirile tatălui trebuie aleşi copiii, ci după însuşirile lor fireştif...)

Copilul trebuie crescut cu blândeţe şi nu cu asprime. Educaţia trebuie să fie firească, neconstrângătonrc, urmând legile naturii, excluzând suferinţa.

CARTEA ÎI CAPITOLUL VIII

Despre iubirea părinţilor pentru copiii lor

(...) înfiere/, orice silnicie în creşterea unui suflei fraged care va să fie învăţat, cinstit şi neatârnatl Eu nu ştiu, dar în ascultarea silită şi în asprime şti oarecare josnicie; şi socot că, dacă nu poţi izbuti pria judecată, chibzuială şi îndemânare, nu izbuteşti nici prin străşnicie (.”)

CARTEA I

căvrrot.n. XXVI

Despre creşterea copiilor

(...) înseşi jocurile, deprinderile trupeşti vor face parte din învăţătură: alergarea, lupta, (c) muzica,(a) dănţuirea, vânătoarea, minarea cailor şi mânuirea armelor. Eu vreau ca înfăţişarea cuviincioasă şi purtarea între oameni să ia chip deodată cu sufletul. Nu se clădesc un suflet şi un trup, se face un om şi nu trebuie făcut pe din

două, fără, cum spune Platon,[130] nu trebuie desăvârşit, unul fără altul, ca o pereche de cai înhămaţi la aceeaşi oişte, (c) Şi ascultându-l parc că a dat mai mult timp şi grijă deprinderilor tru peşti. Şi socoate folosul minţii tras din ele nu dimpotrivă, ci deopotrivă.

(a) De altfel, întreagă această rânduială trebuie mânuită cu negreşită blândeţe, nu cum se face la şcoală.

fit Itiv tiv a îmbia pe copii la cele cărturăreşti şi a le Hi lt ill pofta, nu li se arată cu adevărat decât spaimă ţtl unvzime. Scutiţi-mă de mustrare şi străşnicire; nimic, după a mea părere, care să neomenească şi să hilnicască mai tare o fire bine înzestrată din născare. Ducă doriţi să se ferească de ruşine şi pedeapsă, nu-l impriţi, ca să le simtă; aspriţi-l faţă de sudoare şi fi m şi vânt şi de întâmplările care trebuie să fie nesot Otitv de el; păaiţi-l de moleşite şi gingăşie la îmbrăt ftminte şi aşternut, la mâncare şi băutură; obişnui ţi-l cu toate, să nu fie un băiat frumos, fecioraş, ei tiu băiat verde şi vânjos. (c) Copil, bărbat, bătrân, cu totdeauna am crezut şi judecat aidoma. Dai în cele mai multe din şcolile noastre, între multe alte, felul de călăuzire m-a supărat. S-ar fi ajuns la ţintă vii mai multă îndurare şi iertare, dând greş cu mai puţină păgubire. Găsim o adevărată carceră a tinere ţii captive; o dezmaţă, pedepsind-o înainte să fie dezmăţată. Sosiţi în clipa când ei sunt la treabă nu auziţi decât strigăte, copii chinuiţi şi dascăli îmbă taţi de însăşi mânia lor. Ce fel de a fi este cel care, pentru a trezi pofta de învăţătură în sufletele fragede. Şi sfioase, le mână cu o mutră groaznică şi cu biciul în mină? Netrebnic şi dăunător fel. Şi mai aflăm cât de bine o întâmpină Quintilian1, că asemenea porun citoare străşnicie are urmări primejdioase mai ales în felul cum pedepsim. Cu cât ar fi mai primitoare încă perile şcolii, presărate cu flori şi ramuri, decât cu vărguţe însângerate! Aş pune să se zugrăvească bucu na, voioşia,

130 Platon, Republica, IV,

pe Flora şi Graţiile, precum făcut-a filosoful Spcusip2 în şcoala lui; acolo unde vor avea a. se înfrupta, vor şi zburda. Pentru copii, ca să fie hrana prielnică, trebuie îndulcită, iar cea nepriincioasă, amărâtăţ...)

Copilul trebuie deprins eu exprimarea simpla şi clară şi învăţat a se feri de cea căutată care nu dovedeşte nimic altceva decât o sărmană slăbiciune a vanităţii.

1 Quintilian, *Ins fi tu Ho oratoria*, I, 3, sfârşit. 3 Cf. Diogenes Laortios, *Spe-iisip*, IV, 1.

CAKHLA I r; j

„! i

Caspito-liiil 3E80R

(...) Precum nimicnicie este. a wcri prin port să şi – „meşti într-rtn «atoiroe fel meobişnuitist, >de asemenea, în vorbă cântarea urnei acri înşirâii de cmwte patin cunoscute porneşte din ambiţie leopă Sr cască – şi cu fumuri, cărturăreşti. IDE as putea să fiu folosesc – ttedt cuvintele folosite în piaţă la Paris! Aristefan: grămăticiamul, nu ştia ce spume elncl. Ţinea de rău pe Epictor că vorbirea lui era metodă – şi dibăcia cuvântărM sale era numai ca vorba să răzbată. Uşor este a se lua după un fel de grad care tic îndată este primit de mulţime; dar. a se ţine după o judecată şi a-i da răsărire nu merge atât de lesne. Cea mai mare parte din cititori, fiindcă găsesc astfel de voşmhrt, gândesc greşit că trupul i se potriveşte.

Puterea şi vânjoşi, şi nu se iau eu împrumut, ci numai haina şi gât el îi e. (...)

Cultura mi în e ara n-a o – simtă a ritm etică de inio minţii, ci asimilarea mmoştintelor de către cel cate le absoarbe, inte gri ndn-le în ilinia sa.

(a) Ca să ne întoarcem la spusele *mêle*, mi-i nimic mai bine-decli să aprindem pofta şi ittbirea de carte, alt cum nu se fac decât măgari purta lor, ai poverii cărţii, Li se dă traista lor de ştiinţă, bine virilă cu biciul, ştiinţa căreia, nu-i de ajuns a-i da locaş în sinea ta, clar cu care ai. a te şi

însoţi (...) – FRANÇOIS DE SALES (-Î567 – 1: 622)

Călugăr în 156 S, episcop al Genevei în 1602, preo ieiilor aplecat cu atenţie spre psihicul omenesc, pe lângă prel n i şi corespondenţă, ci scrie introducerea în virata cucernică (Introduction a la vie dévote; o termină în 1608; ediţia a doua şi cea definitivă, modificată şi îmbogăţită, apare în 1618) şi Tratat despre dragostea pentru Dumnezeu (Traité de Vamoiir de DTeu, 1616). A fost canonizat în 1665. Este umanist prin cunoaşterea înţelepciunii antice, respectul experimentului (bolnav fiind, îşi exprimase dorinţa ca după moarto corpul lui să servească studiilor din sala de disecţie), gustul pentru armonie şi încrederea în om. Această încredere în om se împleteşte cu plăcerea şi priceperea popasului asupra problemelor morale (ştim, din propria sa mărturisire că îl admira pe Epictet). Introducerea în viaţa cucernică este alcătuită din scrisori trimise de el, ca director de conştiinţă, doamnei de Charmoisy, soţia unui gentilom de la curtea ducelui de Nemours; alternând-intre plictisul şederii la ţară şi plăcerea mondenă, între tristeţe şi varietate, ea ducea o existenţă plată. François de Sales o învaţă să transpună în orice gest şi în fiece clipă aspiraţia umană către absolut, dorinţa desăvârşirii morale şi autenticităţii, curaju” confruntării cu sm îndrumarea, către meditaţia cotidiană adttce exerciţiul analizei psihologice în actul de pietate, smuls astfel ritualului şi dogmelor şi transformat într-un moment din procesul greu şi îndelungat al autoeunoaşterii. De altfel Sainte-Beuve scria că François de Sales „a fost mai puţin too Jog ciccït un desăvârş it om de acţiune” – înţeleg inel, bineînţeles, acţiunea moralii. François ele Sales crede în perfectibilitatea umană şi vrea să înveţe omul la şcoala energiei morale. După crâncena epocă de sălbăticii a războaielor religioase şi civile, apelul lui la iubire soseşte binevenit. Conştient ele nevoia de comunicare a oamenilor; scria în ea pitolul XI din cartea a patra: „Împărtăşirea

suferinţelor inimii arc, pentru suflet, acelaşi rezultat ca şi luarea de sânge pentru trupul celor ce sufăr de o fierbinţeală neîncetată”. Confesor, devine prin practica zilnică observator al vieţii sufleteşti, pe care o analizează cu căldură. Având drept ţintă transformarea sufletească, François d. e Sales în tră cu o mare forţă de introspecţie în dinamica reală a faptelor omeneşti, în studiul şi caracterizarea situaţiilor, în cea mai bună tradiţie a moraliştilor francezi, el face o analiză metodică şi raţională a resorturilor interioare. Fraza lui necăutată slujeşte dorinţa de cuprindere cât mai bogată a ipotezelor şi nevoia de claritate care îl conduc la descompunerea situaţiilor şi cu sentimentelor.

INTRODUCERE ÎN VIAŢA CUCERNICĂ

(Fragmente)

PARTEA A TREIA A INTRODUCERII

Cuprimând mai multe sfaturi privitoare la deprinde rea virtuţilor.

CAPITOLUL IV[131]

Despre smerenie faţă de ceilalţi

(...) Nobleţea familiei, favoarea celor puternici, faima nu sălăşluiesc în noi, ci, sau în înaintaşi, sau în stima celorlalţi. Unii oameni sunt mândri şi dispreţuitori pentru că să află în şa pe un cal bun, pentru că an panaş la pălărie, pentru că sunt bogat îmbrăcaţi; dar cine nu vede nebunia lot? căci dacă există o glorie în asemenea lucruri, ea aparţine calului, păsării, croitorului). Şi nu e lipsa de curaj în a-ţi dobândi stima printr-un cal, o pană sau un fald? Alţii preţuiesc şi dau însemnătate mustăţilor răsucite, bărbilor pieptănate cu îngrijire, părului încreţit, mâinilor gingaşe, artei lor de a dansa, de a cânta din gură sau cil instrumente; dar nu sunt ei lipsiţi de curaj voind să-şi crească valoarea şi să-şi sporească faima prin lucruri atât

---

131 Din: Saint François ele Sales, Introduction à ta Vie dévots, Texte intégrai, publié d’apres l’édition de 1619, Paris, Collection Nelson (1909). în româneşte de Monica H orga.

de uşuratice şi neserioase? Alţii, pentru puţină ştiinţă, vor să fie cinstiţi şi respectaţi de lume, ca şi cum fiecare ar trebui să vină la ei ca la şcoală şi să-i socotească maeştri: *iată de ce* sunt numiţi pedanţi. Alţii se împăunează din pricina frumuseţii lor, Crezându-se urmăriţi de atenţia tuturor. Toate acestea sunt precât se poate deşarte, prosteşti şi neruşinate, iar gloria clădită pe asemenea şubrede temeiuri se cheamă deşartă; prostească şi uşuratică. (...)

Cinstirile, rangurile, demnităţile sunt asemenea şofranului, căruia îi merge mai bine şi creşte mai din plin atunci când este călcat în picioare. Meritul de a fi frumos piere în omul care ştie că este frumos; frumuseţea trebuie să fie necăutată pentru a fi plăcută; ştiinţa ne necinsteşte dacă ne umple de orgoliu, şi coboară în pedanterie. Dacă avem grija rangurilor, a adunărilor, a titlurilor, în afară că ne expunem la cântărirea, cercetarea şi contestarea însuşirilor noastre, le şi prefacem în lucruri josnice şi ticăloase; pentru că cinstea, frumoasă fiindcă am primit-o în dar, se schimbă în necinste atunci când o pretindem, o căutăm şi o cerem. Când păunul îşi roteşte coada pentru a o vedea, îşi ridică penele cele frumoase, dar le zbârleşte pe toate celelalte, arătându-şi astfel şi într-o parte şi în alta ce are nemernic; florile, minunate în pământul unde cresc, se veştejesc când sunt tăiate şi luate de la locul lor. (...)

CAPITOLUL LX[132] Blândeţe faţă – de noi înşine

Un bun chip de a ne deprinde să – fim bliuzi este acela de a ne încerca bunăvoinţa faţă de noi înşine, fără a ne înciuda vreodată împotriva noastră sau împotriva scăderilor noastre; căci, cu toate că mintea noastră ne cere ca atunci când săvârşim greşeli să fim supăraţi şi întristaţi pentru ceea ce am făcut, trebuie totuşi să nu lăsăm ca supărarea noastră să vină cu acreală, necaz, ciudă şi

132 Din : Saint François tic Sales, op. cit. în româneşte de Cornelia Comovovfki.

mânie. De aceea mare greşeală făptu-l iese mulţi, oameni care, înfurii, ndu-se, se mânie de a se fi mimat, se necăjesc de a se fi necăjit şi se înciudează că s-au înciudat; astfel ei îşi ţin inima pătrunsă şi îmbibată de mânie, şi oricât s-ar părea că cea de a dona mânie îi pune capăt celei dintâi, în faptă, cu primul prilej ce se înfăţişează, ca deschide calea către o nouă mânie; tară pe de altă parte toate aceste mânii, supărări şi acreli împotrivă-ne vădesc trufie şi purced doară din iubirea de sine, care, fiindcă ne descoperim lipsurile, ne tulbură şi nelinişteşte.

Trebuie deci ca neplăcerea de pe urma greşelilor noastre să fie paşnică, chibzuită, egală cu sine; căci, precum un judecător îi pedepseşte pe cei răi cu mult mai bine când dă hotar înle cu socotinţă şi seninătate decât atunci când le dă cu aprindere şi cu patimă – cu atât mai mult cu dat, judecând cu patimă, el nu pedepseşte greşelile după greutatea lor, ci după cea pe care el o vede în ele; tot astfel, cu mult mai bine ne pedepsim prin căinţă liniştită şi necontenită decât printr-o căinţă acră, năvalnică şi mintoasă – cu atât mai vârtos cu ölt asemenea păreri de rău nestăvilite nu sunt cumpănite după greutatea greşelilor noastre, ci după înclinarea noastră către un lucru sau altul. De pildă, acela ce preţuieşte castitatea se va înciuda cu o amărăciune fără de seamăn pentru cea mai mică abatercăe la ea, şi în schimb nu va face decât să râdă de propriile sale vorbe grele şi defăimătoare. Dimpotrivă, acela ce urăşte defăimarea, se va frământa pentru o şoaptă a sa de cârtire şi îi va ţine câtuşi de puţin seama de o mare greşeală, tot de el săvârşită împotriva castităţii sau de alt chip; ceea ce altă pricină nu are decât că ei nu îşi judecă cugetul lor cu înţelepciune, ei cu pati mă. (...)

CAPITOL. VI XXXVI[133] Să avem duhul drept şi cu judecată

---

133 Din: Saint François de Sales, op. cit. In româneşte de Monica J forga.

Deşi suntem oameni doar prin judecată, arareori întâlnim oameni într-adevăr cu judecată; dragostea de sine ne strică judecata, ducându-ne pe nesimţite la făptuirea amiidenedreptăţişi strâmbătăţi mărunte, dar primejdioase, care, asemenea puilor de vulpe de care se vorbeşte în Psalmi, nimicesc viile; căci mici fiind, nu sunt băgaţi în seamă, dar mulţi fiind, multă pagubă fac. Oiire ce vă voi spune nu sunt lucruri ne drepte şi lipsite de socotinţă?

„Pentru puţin ne învinuim aproapele, iar nouă multe ne trecem cu vederea; vrem să vindem scump şi să cumpărăm ieftin; vrem să se facă dreptate în casa altuia, iar nouă să ni se arate înţelegere şi iertare; vrem ca clin cuvintele noastre fiecare să priceapă numai ce este bun, dar suntem simţitori şi supărăcioşi faţă de ale altora. Am vrea ca aproapele să ne dăruie bunul său, pe deasupra şi plătindu-l, dar n-ar fi mai drept să şi-l păstreze, iar noi să rămânem cu banii noştri? îi purtăm pică fiindcă nu se supune vrerii noastre, clar nu are el oare mai multă dreptate să se supere fiindcă vrem să îl stingherim? Dacă îndrăgim o obicinuinţă, le dispreţuim pe toate celelalte şi ne împotrivim la tot ceea ce nu este, pe gustul nostru. Dacă printre cei de sub ordinele noastre se află vreunul lipsit de farmec sau care să ne fi supărat vreodată, orice ar face îl primim rău, îl mâhnim făta încetare, îl bruftuluim necontenit; dimpotrivă, dacă cineva ne este plăcut prin înzestrarea făpturii sale, îi trecem cu vederea orice ar face. Sunt copii plini de virtute, pe care taţii şi mamele lor aproape nu-i pot privi din pricina vreunei imperfecţiuni a trupului; şi sunt unii vicioşi, preferaţi însă pentru o însuşire deosebită a trupului, în toate îi preferăm pe bogaţi săracilor, chiar dacă nu sunt de neam mai vechi şi nici tot pe atât de virtuoşi; îi preferăm până şi pe cei mai frumos înveşmântaţi. Ne apărăm drepturile cu străşnicie, iar celorlalţi le pretindem să şi le ceară cu delicateţe; ne păzim rangul cu mare grijă, dar vrem ca ceilalţi să fie umili şi bine voitori; ne plângem repede de semeni şi nu vrem ca

cineva să se plângă de noi; ceea ce facem pentru altul ne pare totdeauna mult: şi ni se pare un lucru de nimic ceea ce un altul face pentru noi. Într-un cuvânt, suntem ca şi prepeliţele din Paflagonia, care au două inimi; căci avem o inimă plină de dulceaţă, blândeţe şi bunăvoinţă în ce ne priveşte şi alta aspră, severă, pretenţioasă faţă de aproapele nostru. Avem două măsuri; una pentru a cântări înlesnirile noastre cu folosul cel mai mare cu putinţă, alta pentru a cântări pe cele ale semenilor cu paguba cea mai mare cu putinţă. (...)

CAPITOLUL XXVIII*

Despre judecarea pripită a oamenilor

Leacul judecăţilor făcute cu asprime trebuie aflat în pricinile care le-au dat naştere. Sunt inimi acre, amare şi aspre de felul lor. (...) Unii judecă fără de teniei, nu clin acreală, ci din trufie, părându-li-se că pe măsură ce coboară cinstea altuia şi-o înalţă pe a lor; înfumuraţi şi lipsiţi de respect pentru alţii, ei se admiră pe sine şi îşi dau un preţ atât de ridicat în uit îi văd pe toţi ceilalţi ca pe un lucru mic şi josnic: „lin nu sunt ca ceilalţi oameni”, zicea fariseul cel prost. Unii nu au asemenea vădită semeţie, ci simt doar o măruntă plăcere în a cântări meteahna altuia, pentru a se desfăta şi a-i face şi pe alţii să se desfete mat pe îndelete scoţârul în lumină însuşirea contrară, cu care ei se cred înzestraţi; iară această plăcere este atât de trainică şi de ascunsă privirilor, încât cine nu are vederea bună nu o poate descoperi, şi nici chiar cei ce o încearcă nu şi-o cunosc dacă ea nu le este înfăţişată. Unii, pentru a se măguli şi a-şi găsi iertare faţă de ei înşişi, cât şi pentru a-şi îndulci remuşcările, îi judecă pe ceilalţi cu bucurie ca suferind de propriul lor cusur sau de un altul la fel de grav, părându-li-se că numărul mare al celor vinovaţi face ca păcatul lor să fie mai puţin osândit. Sunt iarăşi mulţi din aceia care judecă în chip nesăbuit doară pentru plăcerea pe care o au de a face teorii şi de a ghici moravurile şi firea oamenilor, deci numai pentru a deprinde o anume

îndemânare a minţii; şi dacă din nenorocire se întâlneşte uneori adevăr în părerile lor, cutezanţa şi pofta de a continua le creşte întru atâta încât cu greu pot fi întorşi din drum. Alţii judecă pătimaş şi gândesc întotdeauna bine despre ceea ce le place lor şi întotdeauna rău despre ceea ci urăsc. (...)

LITERATURA
UMANISMULUI ŞI RENAŞTERII
ÎN ANGLIA

Cinci în 1485, ce încoronarea mi Henrio al VII-lea, în încheia Război ni eu lor don à roze* Anglia se nmfică punând capăt luptelor arţar» hice dintre feudali, Henric a) VIII-lea (1509 – 1547), Sul şi succesorulnţi Henric al VII-lea, săvârşoşia, de sus, reformarea bisericii şi devine capul noii biserici anglicane (1584). Suveranul care semnase un pamflet împotriva lui Luther, trimisese pe rug protestanţi sau cărţile lor şi fusese nunii t de papa Leon al X-lea *Fidel Defensor* (apărător al credinţei), tiu reforma biserica din raţiuni teologale, ci urmărind clarificarea unei situaţii personale (divorţul de Cathe rin a de Aragon, pentru a se căsători cu Anno Boleyn) şi determinat de interese statale. Acest divorţ însemna şi o afirmare a statului englez Io faţa puterii spaniole: papa nu îndrăznea să-i satisfacă cererea l-ai Henric pentru că soţia pe care o abandonase era mă tuşa lui Carol al V-lea şi armata spaniolă ocupanţiinci Roma. Pe de altă parte, în Anglia, biserica catolică, instituţie privilegiată, nesupusă jurisdicţiei ordinam, forma nu fel de stat în stat. Între 1536 – 1542 averile bisericilor şi mănăstirilor slut secularizate; se întăreşte astfel forţa economică a puterii laice, clar se distrug construcţii, picturi, manuscrise şi sunt lipsiţi de ultimul adăpost ţăranii alungaţi care mai puteau găsi azil în mănăstiri.

Consecinţă, a pătrunderii protestantismului în An glia – paralelă cu reformarea de către rege a bisericii şi, la început, independentă de ea este traducerea Bibliei. William Tyndale, lipsit de sprijin în ţara sa, pleacă în 1524

la Hamburg, unde termină traducerea Koului Testament (publicat la Worms), începuse şi traducerea, din ebraică, a Vechiului Testament, dar nu o mai încheie: este executat de spanioli pe când se afla la Anvers. Munca începută de Tyndale <? u erudiţie şi înţelegere a fenomenului lite rar este continuată de Mi ies Coverdale, apoi revizuită şi îmbunătăţită ta câteva rândnri, până la Versiunea autorizată (1611), un monument al limbii literare engleze.

Creşterea producţiei de lină şi de stofe – prin sacri ficarea populaţiei rurale izgonite de pe pământurile cultivate – duce la dezvoltarea exportului şi a comerţului. Descoperirea noului continent transformă Anglia dintr-o margine a lumii într-un centru al navigaţiei comerciale. Lunga şi glorioasa domnie a Elisabetei (1558 – 1603) este punctată de înfrângerea Invincibilei armate spaniole (1588) şi marchează începuturile expansiunii engleze pe uscat şi pe ape. Englezii ajung în gheţurile Nordului şi în Pacific, vânoază sclavi în Africa ori călătoresc prin Rusia, şi răzbat piuă în Asia Centrală, Energia şi încrederea în forţele lor cresc; în finalul actuhü I din Tra gedia spaniolă Hicronituo face o pantomimă în care trei nobi li englezi înving şi iau ostatici doi regi portughezi şi nu rege spaniol; toate perspectivele păreau deschise. Era o epocă de eroism şi de învăţătură. Elisabeta, care vorbea curent latina, italiana, franceza, ştia greceşte, încuraja expediţiile de război şi jaf, care aduceau venituri ţării. Oamenii Renaşterii engleze erau totodată soldaţi şi piraţi, curteni, avea turieri. În ei se împleteau, adeseori, ca în Walter Raleigh, calităţile omului de acţiune – politician, navigator, explorator şi soldat – ale intelectualului şi poetului. Precum îi spline Pant hi no lui Antonio, tinerii de atunci

„Purced sebşi cate singuri rost în Iunie, în bit al îi să-şi făurească slava.

Ori lărmuri iioi să afle peste mare.

Ori să înveţe pe la academii”.

{Shakespeare, Cei doi tineri din Verona)

În epistola dedicat orie la Izgonirea bestiei triumfă*, toare Giordano Bruno i se adresa astfel lui Philip Sidney: „nu ştiu ce fel de om aş fi, nobile domn, dacă nu v-aş stima inteligenţa, nu v-aş onora deprinderile, nu v-aş slăvi meritele cu care, în măsura în care timpul v-a v-aţi dezvăluit mie, de la bun încăput, de îndată ce am ajuns în insula Britanică

Dar: culirma engleză, era încă, nesigură în mersul ei şi: lua ca model, pe lângă antichitate, realizările ţărilor de pe continent, începând, bineînţeles, cât Italia». În dialogul lui Giordano Bruno, Cinadin Miercurea păresimilor Teoaila explică de ce Noianul (G. Bruno) nu fusese nevoit să înveţe englezeşte oamenii de cultură englezi „ştiu toţi, să vorbească fie latină, fie franceză, fie spaniolă, fie italiană; ştiind că limba engleză nu le este de folos decât înăuntrul acestei insule, ci s-ar considera sălbatici dacă nu ar cunoaşte o altă limbă în afară de a lor”.

Prezenta lui Giordano Bruno în Anglia (1583 – 1585) este una din mărturiile prestigiului Italici în această ţară, ai cărei umanişti – Grocyn, Fox, Colet – mergeau pe pământul Italiei spre a-şi completa studiile, în timp ce poeţii se inspirau din Petrarca, Se bea de cunoaştere prin călătorie a oamenilor de li tere englezi trebuie să fi fost mai puternică decât a celor de pe continent; cei clintii aveau un sentiment al izolării în ţara lor insulară; Grocyn îl mart un»seşte într-o scrisoare către Aldo Manuzio.

Epigonii au continuat să imite însă şi după ce fuseseră săvârşite marile creaţii shakespeariene. Verbind despre G u arini, lady Politick din Velpe ne spune că englezii fură din el întâi.

„Aproape tot pe-a (îi oct din Montaigne”;

Când înrâuxirea Italiei, se exprima doar într-o îmitaţie formală, fenomenul era satirizat. În Cum vă place, Rosalind îl ironizează pe Jacques: nemulţumit cu ţara lui, el pare a coborî dintr-o gondolă. Chiar italienii au o proastă părere despre englezii care îi mimează; la ei

circulă zicala „Englezul italienizat e diavolul împieliţat” (*Inglese liauanato è un dia bolo încarnate*). Roger. Asham o citează şi atrage atenţia asupra exceselor italienizărli; unii dintre.com patrioţii săi care trec pe acolo 1 se paf metamorfozaţi mai rău dècât a fost vreodată cineva la curtea lui Circe; le reproşează frivolitatea, vanitatea şi laiciza rea, adică preferinţa pentru lectura scriitori lor păgâui şi neglijarea vieţii religioase. În eluda unor rezerve – ca cea de mai sus, în faţa culturii antice – sau dimpotrivă, a unor excese în imitarea altora* se formează în secolul al XVT dea o cultură engleză tunanistă, cu specificul ei şi o literatură al cărei moment suprem – Shakespeare – înseamnă unul din triumfurile geniului omenesc.

Preocupările pedagogice imediate sunt mai intense decât pe continent în Anglia, unde oamenii, mai le gaţi de realităţile practice, vor să transforme principiile în viaţă şi să pună temeliile educării tineretu lui în spirit umanist; se văd asemenea încercări în statutele, cu instrucţiuni exacte, ale unor umanişti cu John Colet sau Richard Pox ori în lucrările de pedagogic ale Lui Thomas K lyot (1490 – 51546} şi Ro ger A sham (fb15 – P567).

Într-o scrisoare din „6 decembrie 1499 Erasmus. «spunea că a dâktl în Anglia „o – cultura l atât de /aleasăeşi atâta erudiţie, nu din aceea înarpotafă şi comună, ei imaaxiâţică, de minuţie, antică, latinăeşigreacă, It – actrni ni ei nu aş mai «dor i şt! t’de mult «să merg în d tafia altfel decât pentru a o vedea când îl aud, pe Celet «Im eu, mi se pare ca îi as cuit pe iimtşi Platon. Cine tiu ar admira ia Orocyn desăvârşita sferă a c’iâiinştinţelor? Cine are o judecată mai ascuţită, mai ndabilă, mai sub t r Jă deei t a lui îi nacre? Ce a făurit vreodată natura mai blând, sau mai suav, sau mai rocinicăecit spiritul lui Thomas Monts?”

JOHN COLET (1466? 1467? – 1519)

Descinde dintr-o familie londoneză care îl sus* ţinuse pe Henric al VIX-lea în timpul Războiului celor două roze;

este singurul supravieţuitor clin 22 de copii, pe care părinţii îi pierd la o vârstă fragedă. Erasmus, cu care Colet va fi prieten toată viaţa, elogiază farmecul mamei lui; o considera una din cele mai Roma reabilo femei intelectuale» ale timpului. Începând din 1483 John Colet studiază la Oxforcit matematica şi filosofia slut disciplinele favorite. După 1490 călătoreşte în Italia, unde se pare ca învaţă greceşte, şi în Rranţa, unde îl cunoaşte pe Guillaume Du de in 1496 revine în Londra şi aici îmbracă haina sacoixuna la între 1496 – 1506 ţine la Oxford prelegeri (în limba latină) care îi sporesc faima. În 1505 Henric al VII-lea îl numeşte decan al Catedralei Sfântului; Pavel. În 1510 ol întemeiază, pentru învăţămâtiiul elementar şi grat îi it al băieţilor, Şcoala Sfântului Pavel, ale cărei statute le redactează din nou în 1518; precum se vede în fragmentul de mai jos, cere ca manuscrisul lor să fii o păstrat în şcoala. Întremoşto pentru această şcoală o carte de gramatică; Erasmus dăruieşte şcolii lucrarea Despre bogăţia cuvintelor şi a lucrurilor pe care i-o dedică lui John Colet. Printre, puţinele scrieri ale lui Colet care s-au păstrat se află, pe lângă scrisori – numeroase către Erasmus, câteva prelegeri, Rudimente de gramatică (Gramm it ices Rudimenta, 1527) elaborate în colaborare cu William Lily; şi Statutele Şcolii Sfântului Pavel. Textul de mai jos exprimă aproape brutal amarări imca învăţatului care vede în jur ivi Ignoranţa, manifestă îndeosebi în coruperea limbii latine* se vede în el şi dorinţa, specifică umanismului timpuriu, de a face o sinteză între tradiţia creştină şi cea păgână. Deşi preot catolic, John Colet nutreşte nădejdea ca Biblia să fie citită în limba maternă»

STATUTELE ŞCOLII SF. PAVEL[134]

---

134 Din: 27i<; Thought &> Culture English Renaissance.

An Anthology of 'Tudor Prose -Edited by Eliza
beth M. Nugent, Cambridge University Press, 1956. în româneşte cle

(Fragmente)

Eu, John Colet, încredinţez această, cărţulie în inimile maestrului Lily, într-a optsprezecelea zi a lui iunie, în anul Domnului nostru Iisus Cristos 1518, pentru ca s-o ţină şi s-o păstreze.

Prolog

Eu, John Colet, fiul lui Henry Colet, şi decanul Cate dralei Sf. Pavel, nedorind nimic mai mult decât educarea şi creşterea copiilor în bune deprinderi şi în literatură, în anul Domnului una mic cinci sute doisprezece, am înălţat o şcoală în capătul de răsărit al Bisericii Sf. Pavel pentru 152 (de băieţi) care să capete fără plată învăţătură în acest lăcaş: şi am desemnat un das că-l şi un mare-dascăl şi un capelan eu îndestulătoare şi perpetui stipendiiintru susţinerea lor, şi am hotărât ca epitropi şi apărători, guvernatori şi legiuitori ai acestei şcoli pe cele mai cinstite şi drept credincioase niădalareale Postăvarilor din Londra. Şi pentru că nimic nu poate ţine îndelung şi dăinui în bună rândnială fără legi şi statute, eu., numitul Jolm, am ară tat şi înfăţişat ce anume, după gândul men, aş vrea şi trebuie să fie cu osândire păzit şi păstrat de către un miţii Postăvari, guvernatori ai şcolii, ca în această carte să se vădească cu ce scop am întemeiat această şcoală. (...)

Ce să se înveţe

Cât ce priveşte ce să se predea de către dascăli şi să se înveţe de către şcolari, nevoiaş mi-e duhul să afle şi să hotărască în amănunt, dar de-a valma vorbind şi după mintea mea: aş dori să se predea copiilor mereu literatură bună, atât latinească, cât şi grecească, şi autori buni care au îmbinat elocinţa romană însăşi cu înţelepciunea, mai cu seamă autori creştini care şi-au scris gândurile în latină curată şi cuviincioasă, fie în versuri, f le în proză; căci scopul meu, este ca prin această şcoală mai cu osebire să sporească cunoaşterea şi venerarea lui Dumnezeu şi a

---

Pan Dufescu.

Domnului nostru Iisus Cristos şi o frumoasă viaţă creştinească şi bunele deprinderi ale copiilor; şi în acest scop vreau ca să înveţe copiii mai iuţii şi mai presus de toate catehismul în englezeşte; iar după aceea, *Accidenta* (Gramatica) pe care eu am întocmit-o, sau o alta, de va fi mai de folos copiilor geiitru a deprinde mai grabnic graiul latinesc, şi apoi *învăţămintele omului creştin*[135], pe care acel învăţat Erasmus le-a întocmit la rugămintea mea, şi cartea numită *Bogăţia cuvintelor şi lucrurilor* a aceluiaşi Erasmus.

Şi apoi alţi autori creştini ca Lacâantius, Prudvntius şi Probus şi Scdulius şi Juvenens şi Battista jvfantovanul şi alţii iisewieaea, care vor fi socotiţi propice şi mai de folos întru adevăratul grai latin. Toată te* l>. ivia, toată corupţia, toată denaturată latinească pe care nişte nerozi orieşi ignoranţi an adus-o într-această lume şi prin aceea au întinat şi otrăvit vechiul grai latinesc şi însăşi romană limbă ce se folosea pe vremea lui Tullius şi Sallustius şi Vergilius şi Te relit ius, pe care şi Sf. Ieronim şi Sf. Ambrozie şi Sf. Augustin şi mulţi alţi sfinţi cărturari au învăţat-o la vremea lor, spun că această murdărie şi toate asemenea neisprăviţi careţ...) se pot mai degrabă numi scârnătnră deelt literatură, eu ai desăvÂTşire le leapăd şi le alung din această şcoală şi-i chem pe dascăli să predea totdeauna ceea ce este mai bun. Şi să-i instruiască pe copii în grecească şi latinească, citindu-le lor acel autori care înţelepciunii i-au adaus curata şi cuviincioasa câocinţă.

Joannès Colet, întemeietorul noii şcoli, eu propria sa mână.

WILLIAM G ROC Y N (1469? – 1519)

Erudit şi pedagog pasionat, în 1465 îşi începe studiile la Oxford, unde după 1481 predă teologie. Între 1488 – 1491 călătoreşte în Italia şi studiază limba greacă. La

135 Probabil că titlul Institţttum dat dc Colet, indică lucrarea Enchiridion mi li lis chrhtiani (învă ţămintele ostaşului creştin).

întoarcere îmbracă haina de preot şi predă limba greacă la Oxford; aici îi sunt studenţi Thomas Morus şi Erasmus. Din 1506, când părăseşte Londra şi până la moarte, este profesor la colegiul de pe lângă o biserică din Kent. Se ştiu puţine lucruri despre el: din catalogul bibliotecii personale – alcătuit de Thomas Linacre – îi deducem lecturile: clasici greci şi latini (îndeosebi Cicero), părinţii bisericii (mai ales Augustin), scriitori italieni contemporani; din scrisorile prietenilor şi elevilor lui – Thomas Linacre, Erasmus, John Colet, Thomas Morus, Aldo Manuzio – îi înţelegem meritele. Nu ne-au rămas lucrările lui; singurele pagini păstrate sunt: testamentul şi o scrisoare către Aldo Manuzio din care face parte fragmentul de mai jos; el respiră atmosfera umanismului timpuriu; se simte mirajul Italiei şi al recent descoperitei imprimerii, sentimentul apartenenţei la comunitatea cărturarilor umanişti.

[SCRISOARE CĂTRE ALDO MANUZIO][136]

(Fragment)

William Groeyn din Britania trimite salutări lui Aldo Manuzio din Roma:

Thomas Linacre, mult stimatul meu prieten ca şi n. l (lumitalc, dragul meu Aldus, s-a întors de curând hi Anglia teafăr şi sănătos, mulţumesc cerului! Povestindu-mi în cele mai mici amănunte despre toate serviciile pe care i le-ai adus, m-a făcut ca degrabă să tu îndrăgesc nespus, chiar şi numai din acest motiv. Deci tot ce ai făcut pentru dânsul socotesc a fi fost o favoare personală către mine, căci interesele prietenilor se cade a fi comune. Şi totuşi nu pot tăgădui că mi-ai făcut un anume serviciu personal, atât în public, cât şi în particular, astfel încât mă găsesc înda torat d tuni tale din trei motive: ceea ce ai făcut pentru prietenul meu, pentru mitic, şi pentru marele public care până la urmă îmbrăţişează toate serviciile durnitalc.

---

136 Din: The Though t & Culture of ike English Renaissance, op. cit. în româneşte ele Dem Du feseu.

Iar acum pentru a vorbi puţin despre acest din urmă serviciu adus tuturor, pare-mi-se mie a fi atât de neobişnuit, încât nici nu ştiu ce să admir sau să land mai mult: talentul sau buna socotinţă a dumitale, stăruinţa sau destoinicia, harul sau curtema. Căci fără mi nease mult talent, nu ai fi putut născoci acel minunat mijloc anume hărăzit tipăririi literelor greceşti. Totuşi dacă nu ai fi fost înzestrat cu o foarte ascuţită judecată în alegerea autorilor ale căror opere doreai să le tipăreşti, nu l-ai fi aşezat pe Aristot înaintea lui Platon, potrivnic părerii lui Cicero.

Şi în această hotărâre sunt întru totul la un gând cu dumneata, fiind cu însumi dintre cei ce socotesc că există multă deosebire între marii filosofi Aristot şi Platon, ca între un om cu multă învăţătură şi un om cu multă cunoaştere, dacă pot spune aşa. Fără o stă ruinţă de necrezut nu ai fi putut duce la capăt un plan atât de înalt în faţa marilor greutăţi ale zilelor noastre; iar fără o uimitoare hărnicie, nu ai fi mânat, printre atâtea piedici, până la încheierea ci cu succes, sarcina pe care ai început-o. În sfârşit, ce liarmai mare decât că i-ai socotit pe toţi oamenii învăţaţi vrednici de acest serviciu din partea dumitale, sau ce curtenie mai mare decât că le doreşti să fie astfel?

fără de vreme ce această mare şi deosebită activitate a dumitale este acum atât de răspândită, încât întreaga lume îţi rămâne îndatorată cu o nepieritoare amintire a mobilei durait a le lapte; şi de vreme ce ajutorai dumitale personal, stilus legat de cei (Oştesc ne-a slujit pia A şi pe noi, pe englexi, care suntena atât ţie izolaţi de restul înmii, eu cared că pentru a părea câtuşi de puţin recunoscători», trebuie să ne socotim îndatoraţi dumitale nu doară alături de ceilalţi, ci chiar mai mult deelt ei.f...) Londra.

27 august 1499.

RICHARD FOX (1448? – 1528)

După studii la Oxford, Cambridge şi Paris (Litere şi Drept canonic), îmbracă haina sacerdotală. Îl sprijină pe

Henry Tudor, conte de Richmond în lupta împotriva lui Richard al III-lea; cel dintâi, după înco ronarea lui, ca Henric la VII-lea, îi acordă posturi de onoare şi încredere – în ţară şi în străinătate. Cu misiuni diplomatice el călătoreşte în Franţa, în Ţările de Jos şi în Scoţia. Ca pedagog, înfiinţează dona şcoli de învăţământ – elementar (15: 22; 1528). În 1516 el întemeiază, la Oxford, Colegiul Corpus Christi, viitor focar de stadii una nişte şi teologice; avteâcunoştinţe de arhitectură, îi schiţează planul; îl înzestrează cu cărţi şi are grijă de alegerea lectorilor: printre ei se află Du is Vives, John Fox, Nicholas Udall. S-au păstrat puţine dintre scrierile l-ai Richard Fox: corespondenţă şi Statutul Colegiului întemeiat la Oxford. Aflăm în statut omul deprins cu servicii de răspundere, cu simţul şi plăcerea organizării; umanistnt care încearcă sinteza între tradiţiile creştine şi cultura pagină proaspăt descoperită (Richard Fox statorniceşte la Oxford primul loc torat de limbă greaca); pedagogul pentru care cultura este o pro Mmnă «obşteafscă a difuzării «cât mai tememioe a cunoştiirţ clor.

[STATUTUL DE ÎNTEMEIERE ALCĂTUIT DE
Episcopul fox pentru colegiul corpus
CHRISTI, OXFORD, 1517 j

(Fragmente)

Despre lectorii publici

Albinele nu fac miere din toate florile fără osebire, ci dintr-aeclea cu cele mai dulci şi mai alese miresme şi arome ce se gustă şi se pot desluşi în mierea însăşi; de aceea soiurile de miere cimentare sau, cutare ţinuturi sunt osebite după felurimea florilor; şi nici Britanii», Attica sau Hyblă nu pot da miere atâta vreme cât florile purtătoare de dulceaţă sunt departe. Noi, de aceea, sântvm hotărâţi să statornicim în grădina noastră de albine pentru totdeauna trei pe drept destoinici botunişti, pentru a sădi şi a semăna într-însa altoiuri, verdeţuri şi flori dintre cele mai alese, atât pentru roade, cât şi pentru bună chibzuială,

pentru ca iscusitele albine roind într-acoace din întregul gimnaziu al Oxfordului să poată sorbi şi alege din ele sucul ce va nu atât să se preschimbe în hrană pentru ele însele, cât să fie întru folosul, harul şi cinstea întregului neam englezesc şi întru lauda lui Dumnezeu, cea mai desăvâr şită şi mai mare dintre fiinţe.

Dintre cei trei de mai sus, unul va să fie săditorul şi semănătorul limbii latine, şi să se cheme Lectorul sau Profesorul de Arte Umanistice, a cărui datorie este să smulgă bărbăteşte buruiana sălbatică din grădina noastră şi s-o azvârle de aici, de s-ar întâmpla vreodată să încolţească într-însa; şi trebuie ca în toate zilele de rând şi în zilele de jumătate sărbătoare pe tot întin sul anului vreme de o oră întreagă sau ceva mai mult, începând pe la orele opt înainte de amiază, să vorbească în public în salalolegiului nostru sau altundeva într-un lăcaş obştesc din Universitate, dacă preşedintele şi cei[137]

mai mulţi dintre cei şapte seniori găsesc cu ea le că e bine aşa, şi să interpreteze limpede părţi din autorii mai jos sorişi; anume, lunca, miercurea şi vinerea, *Epistolele*, *Discursurile* sau Despre *îndatoriri* ale lui Cicero, fie Sallustius, Valerius Maximus sau Sertorius Trantptillus la voia preşedintelui şi a seniorilor. Când însă audienţii săi vor fi făcut asemenea progrese în autorii de mai sus, încât vor dori şi vor fi în stare să urce spre lucruri mai înalte, iar preşedintele şi seniorii şi majoritatea audienţilor vor găsi cu calc că e bine, atunci îngădui-vom pe Pliniu, acea lumină a istoriei naturale, din Cicero *Despre artă*, *1 Despre orator*, sau *Despre părţile* [*artei oratorice*], *învăţămintele oratorice* de Ouintillianus, dau Declamsau vreun alt asemenea înalt scriitor să fie citit şi explicat în locul mai sus pomeniţilor autori şi a lucrărilor lor, fără marţea, joia şi sâmhăta, va să explice pe Vergilius, Ovidius,

137 Din ; The Thought & Culture of the English Renaissance, op. cit, In româneşte de Dan Dufcsou.

Lucan, Juvenalis, Terentius sau Plautus, şi în fieaarc zi de sărbătoare, după amiaza la ceasul stabilit m[2] preşedinte şi seniori, în faţa deplinei adu nări a tuturor va să citească şi să explice pe Horatius sau Persius. Însă noi nu-l împiedicăm să schimbe aceste prelegeri cu încuviinţarea preşedintelui şi a seniorilor şi să explice în zile ce se urmează ceea ce noi am propus să se citească din nou în două zile; şi, pe lângă aceasta, să interpreteze în aceeaşi zi părţi dintr-un poet, dimpreună cu un orator.

Mai mult, de trei ori în decursul fiecărei săptămâni a anului şi de patru ori numai la alegerea sa, în de cursul exceptatelor perioade ale vacanţelor, în zilele şi la orele ce vor fi îngrădite de preşedinte şi seniori, va să citească în cere restrâns, într-o încăpere a Colegiului nostru ce va fi desemnată de preşedinte, întregului personal ce va dori să-l asculte, fie *Eleganţa limbii latine* a lui Lorenzo Valla, fie *Nopţi* ale lui Aulus Gellius, fie Misccilanlui Poliziano, fie vreun alt asemenea autor, după placul preşedintelui şi al majorităţii audienţilor.[138]

Iar cel de al doilea botanist al prisăcii noastre va fi, şi se va numi, Lectorul de autori elini şi de limbă elină (...)

În sfârşit, cel de al treilea grădinar, pe care *se* cuvine ca ceilalţi grădinari să-l asculte, să-l înconjure şi să-l slujească, se va numi şi va fi Lectorul *de* sfânta teologie (...)

Şi dacă niciun ins din Colegiul nostru nu va fi găsit destoinic după judecata preşedintelui şi a electorilor, pentru slujba de lector ce va rămâne neîmplinită, sau dacă vreun ins din colegiul nostru va fi găsit destoinic, dară vreun străin va fi, socotit a fi mult mai învăţat (...) atunci voia noastră este ca acesta să fie ai es cu precădere pentru acea slujba şi ca lector public Smintea tuturor discipolilor – şi cărturarilor Colegiului nostru. (...)

138 Titlul acesta nu se află în canonul Ciceronian. El indică, probabil, lucrarea Despre inven t

THOMAS MORUS
(1478 – 1535)

— Ci a creat natura mai frumos, mai suav, mai fericit ca geniul lui Thomas Morus?" exclamă Erasmus. Ciad îi închină Elogiul nebuniei el notează în prefaţa sub formă de scrisoare; „mă, delectez cu amintirea unor amici, pe cât de iscusiţi într-ale ştiinţei, pe atât de plăcuţi, pe careţi lăsasem aici în Anglia, Printre, aceştia tu, Morus al meu, te aflai în primul rând. Deşi eram departe, totuşi, zburând la tine cu ghidul mă deşteptam aidoma ca şi atunci când mă aflam în apropierea ta, lucru, mai plăcut decât care mărturisesc că nu am avut în viaţă". Cu Erasmus se întâlneşte Thomas Morus în 1497, Morus studiază la Oxford, sub îndrumarea unor profesori ca Grocyn şi Linacre, în primul rând greaca, apoi latina, iar la Londra, ştiinţele juridice. La început avocat, devine, foarte tânăr încă, membra, al parlamentului. Când Henric, al VII-lea cere subsidii pentru înzestra rea fiicei sale, Morus i se opune şi se pare că, înrâurit de atitudinea lui, Parlamentul îl refuză pe monarh. Ca să se răzbune, regele îi închide, tatăl sub un pertext oarecare. Thomas Morus, trebuie să părăsească viaţa politică şi o face dezamăgit de consecinţele încercărilor sale de a-şi transpune în faptă dorinţa de ameliorare a. societăţii. Paralel cu viaţa paşnică şi fericită de familie – are trei fiice şi un băiat – reintră în activitatea politică sub Henric al VIII-lea. Este, printre altele, vistiernic şi preşedinte în Camera comunelor; se face cunoscut prin omenie şi intransigenţă, spirit de dretate şi modestie, Bear la insistenţele regelui şi împotriva propriei sale; ctorinţi, în 1529 este numit lord cancelar.

primul lord cancelar englez care nu descinde dintr-o familie nobilă. Morus primeşte sarcina cu strângere de inimă, iar în cuvântarea cu care îşi începe activitatea vorbeşte apăsat despre greutăţile şi primejdiile pe care

acceptarea ei 3 c include. Dar suveranul îi făgăduise „libertatea conştiinţei” 1 în 1532, după ce regele începuse să acţioneze pentru des prinderea bisericii engleze de hegemonia Romei şi pentru formarea unei biserici naţionale, Morus, care nu-i împărtăşeşte opiniile, se retrage. Este supus unui proces, la început fără consecinţe grave. Însă când refuză să recunoască în Anne Boleyn pe regina cu depline drepturi a Angliei, iar în rege şeful suprem al bisericii, este închis, judecat şi condamnat la moarte. Regele n-ar fi voit să-l ucidă pe Morus, dar nici să pară slab, încâlcind pentru el o legepo care o dăduse; tot timpul stăruie ca fostul cancelar să revină asupra celor afirmate sau, cel puţin, să ceară graţierea. Morus refuză. Se urcă pe eşafod spre a fi decapitat, păstrându-şi până în ultima clipă umorul. În 1935 biserica catolică l-a canonizat. Cu amintirea lui Thomas Morus se asociază imaginea intelectualului renascentist a cărui conştiinţă se teme de ghidul morţii mai puţin decât de trădarea propriilor convingeri. Se pare că Shakespeare a scris o piesă despre viaţa lui.

Thomas Morus face traduceri (Lucian, Pico della Mirandola); scrie mai mult latineşte: versuri, epigrame, pamflete împotriva lutevanismului, o biografie a lui Pico della Mirandola; el este, probabil, cel care, în 1513, redactează în limba engleză o povestire a vieţii lui Richard al III-lea (The History of King Richard III, publicată în 1543).

Cea mai importantă operă a lui este UTOPIA. Elaborată în limba latină în anii 1515 – 1516, publicată la Louvain, în Belgia, în 1516, probabil sub supravegherea lui Erasmus şi ilustrată de Holbein, pictor de curte al lui Henric al VIII-lea, ea a fost tradusă în englezeşte în 1551. Lucrarea este scrisă la X>persoana întâia şi este alcătuită din două părţi. Cu prilejul unei misiuni în Fâandra, naratorul cunoaşte la Anvers un portughez, pe Rafael, liyihlodcuş, fost tovarăş de călătorie al lui Amerigo

Vespucci. Călătorul portughez a fost şi în Anglia; în prima parte Rafael îi comunică conlocutorului său, Morus, părerile despre Anglia, această ţară, străină lui: a văzut acolo parazitismul feudalilor, războaiele lor de jaf, cruzimea legilor faţă de săraci. Analizând mizeria oamenilor sărmani constrânşi să fure pentru a putea vieţui, Rafael o arată şi ea pe o conseeiaţă catastrofală a distrn-gerii micilor forme şi culturi agricola transformate în uriaşe păşuni; proprietarii pământurilor dobândesc astfel venituri mult sporite., prin prelucrarea linei oilor, în timp co ţăranii alungaţi, biete fiinţe dezrădăcinate, pribegesc pradă i nani şi ei şi legilor draconice.

UTOPIA

CARTEA DE AUR LUI THOMAS MORUS, EE GÂT DE UTILĂ PE ATÂT DE PLĂCUTĂ, DESPRE CEA MAI BUNĂ ÎNTOCMIRE A STATULUI ŞI DESPRE NOUA INSULĂ UTOPIA[139]

(Fragmente)

CARTEA I

(...) Dar nu numai cele de mai sus împing la atâtea fur tişaguri: mai e şi o altă pricină, care se întâlneşte în ţara voastră.

— Şi care-i oare? – întreabă cardinalul.

— Turmele voastre de oi, care, dacă îndeobşte sunt aşa de blânde şi se hrănesc cu nimica toată, acum, pe cât se spune, au început să fie atât de lacome şi de neimblânzite, încât ipe oameni îi înghit de-a binelea, iar ogoarele, casele şi satele le nimicesc şi le pustiesc. Într-adevăr, în orice colţ al regatului unde se face lâna cea mai subţire şi, ca atare, mai de preţ, dau buzna nobilii, bogătaşii, şi chiar şi unii dintre cei ce stau în fruntea mănăstirilor – altminteri oameni cucer nici – neîndestulaţi eu veniturile” şi cu dijmele fie cărui an, pe care moşiile lor

---

139 Dm : Thomas Morus, Utopia, Ed* Ştiinţifică, 1958. în româneşte de Ele fier ie şi Şt. Besdechi.

le dau, după obicei, ca pe vremea bunicilor, şi nemulţumiţi că trăiesc în trândävie şi strălucire, fură să fie de nici nu folos ţării, ei mai degrabă păgubind-o, nu lasă nici un petic de pământ pentru arături: pe toate le împrqmmesc, prefăcânâu-le în păşuni, dirâmă case, distrug oraşe şi ttu lasă în picioare decât biserica, spre a face din ea staul pentru oile lor. Şi, ca şi cum păşunile. Şi parcurile de vânătoare n-ar strica şi aşa destul pământ, aceşti oameni de treabă prefac în paragină toate aşezările omeneşti şi preschimbă în pustiu orice locuri de ţarină.

În acest chip, câte un căpcăun lacom şi nesăţios – o adevărată pacoste pentru ţară – încinge cu un gard ogor după ogor, pe întinderi de mii de acri, iar proprie ţării lor sunt zvâtliţi din gospodăriile lor; unii prin vicleşug, alţii prin silnicie, iar alţii, secătuiţi de atâtea strâmbătăţi, sunt împinşi să-şi vândă singuri pământul. Şi aşa, bieţii oameni pornesc în pribegie: bărbaţi, femei, soţi, soţii, orfani, văduve, părinţi cu copii mici şi cu câte o familie mai degrabă mare la număr decât înstărită, fiindcă plugăria are nevoie de braţe multe; pornesc în pribegie, zic, lăsându-şi căminul cunoscut, în care cran deprinşi să trăiască, fără să ştie unde se vor acini a doua zi. Toată gospodăria lor, chiar de-ar avea răgaz să aştepte un cumpărător, nu are cine ştie ce preţ; dar de vreme ce stau să fie alungaţi din casele lor, o dau pe nimica toată. Apoi, după ce rătăcesc câteva zile din loc în loc şi-şi irosesc şi acea brumă agonisită, ce le mai rămâne decât să se apuce de furat, pentru ca apoi să fie spânzuraţi, vezi bine, după dretate! ori, poate să-şi târască mizeria cerşind, şi atunci sunt aruncaţi în temniţe ca nişte vagabonzi fără căpătâi; căci cine să le dea de lucru, măcar că ei ard de dorinţa să muncească? La muncile câmpului, singurele pe care le cunosc, nu e nimic de făcut, căci nu se seamănă nimic, şi întinsele pământuri, al căror arat şi semănat cer multe braţe de muncă, nu cer, când e vorba de păs cut oile sau vitele, decât un cioban sau un văcar în cea de a dona parte

a cărţii, orânduirii socialo şi politice nedrepte din Anglia îi opune Itafacl Hythlodcus organizarea oamenilor de pe insula Utopia. Numele, de origine greacă, al insulei, indică şi etimologic – locul cum nu este (oύ f τoπός) – existenţa ei imaginară: o ţară care nu se află nicăieri. Titlul cărţii lui Thomas Morus a marcat de altfel începutul unui nou gen literar: a) utopiilor. La a patra călătorie a sa, navigatorul, impresionat de noua ţară descoperita, cere să fie lăsat acolo ca să-i studieze organizarea socială şi politică. Călătorul prezintă, în capitole ale căror titluri indică şi cuprinsul, oraşele, mă gistraţii, arte şi meserii, raporturile mutuale între oameni, călătoriile, sclavii, războiul, religiile. Există un monarh, dur vi nu domneşte în virtutea unor drepturi sfinte, ci pentru că populaţia are nevoie de un om capabil care să-i apere interesele, Insula Utopia nu cunoaşte proprietate individuală; mi sunt nici bogaţi, nici săraci. Toată lumea munceşte. ZIun de muncă este redusă ta şase ore, iar fiece om dobândeşte tot ce îi trebuie; lipsa paraziţilor nu mai face necesar un surplus de muncă. Bani nu există; bunurile sunt depoztate în magazii şi fiecare îşi ia cele necesare. Se mănâncă în colectiv, în săli uriaşe. Bolnavii sunt îngrijiţi în spitale publice. Până la cinci ani toţi copiii sunt crescuţi laolaltă în clădiri unde se ocupă de ei femeile care alăptează, căci celelalte muncesc ca şi bărbaţii.

Oamenii îşi trăiesc viaţa în chip firesc, urm îmi, cu dragostea renascentistă de natură, idealul fericirii terestre, bucurându-se de sănătate şi frumuseţe. Insula e bogată în aur şi pietre scumpe, dar de către om nu li se acordă o va loare mai ridicată dec îi cea pe care o au în cadrul naturii” Mai puţin preţuite ca fierul, pentru că fierul le este tot atât de necesar ca apa şi ca focul, ele sunt folosite pentru lanţurile condamnaţilor sau jucăriile copiilor. „Utopienii se miră că nişte fiinţe raţionale se pot delecta eu lumina îndoielnică a unei perle ori pietre, de vreme ce şi-ar putea arunca ochii asupra astrelor şi a

soarelui. Ei sunt uimiţi că există oameni care se mândresc pentru ea sunt înveşmântaţi cu o haină fină; cum se poate făli cineva „că e îmbrăcat cu lina tăiată de pe spatele unei oi, care a purtat-o deci ea mai întâi”?” Utopienii urăsc războiul, îl fac numai pentru a se apăra, sau ca să ajute un popor – asediat, ocupat sau t i raţiizat – să-şi recapete libertatea. Alianţe şi tratate nu fac; ele sunt inutile acolo unde există bună-credinţă. Este evidentă ironia cu care autorul vorbeşte despre „măreţia a Han ţelor” din Europa.

Despre rob!

(„o Cât despre alianţele pe care celelalte neamuri le încheie atât de des, pentru ca apoi să le calce şi să le reînnoiască, ea, Utopia, nu încheie nici una niciodată, Căci la ce slujesc alianţele, dacă natura n-a înlănţuit pe om de om cu legături destul de strânse? Pe cel care dispreţuieşte astfel de legături îl crezi oare eu adevărat pornit să păzească nişte biete cuvinte scrise într-o alianţă? Ceea ce-i întăreşte în această credinţă e împrejurarea că, în ţările acelei inrni noi, învoielile şi tocmelile încheiate sub felurite principii fiu prea sunt ţinute cu btmă-credinţă. În Europa însă, şi mai ales în acele ţări în care domnesc credinţa şi legea lui Cristos, măreţia alianţelor e pretutindeni sfântă şi neatinsă. Aceasta se datorează, în parte, însuşi duhului dreptăţii şi cinstei care sălăşluieşte în inima principilor, iar în parte, veneraţiei şi temerii pe care le insuflă prea înalţii ierarhi, căci papii respectă cu sfinţenie toate sarcinile pe care şi le iau şi silesc pe toţi regii să-şi împlinească făgăduielile cu credinţă, iar pe cei ce pregetă să şi le ţină, îi silesc la aceasta prin aspra lor mustrare bisericească. Papii cred, pe bună dreptate, ea e un lucru foarte ruşinos fit nu păstreze credinţă alianţelor tocmai aceia care se numesc pe ci înşişi credincioşi intru. Cristos. În lumea aceea, însă, pe care ecuatorul n-o desparte de noi tot atât cât obiceiurile şi datinile, nu se pune niciun preţ pe alianţe. De obicei, cu cât o alianţă a fost consfinţită prin mai mari slujbe religioase, cu «tţt m; îi grabnic urmează

ruptura, fiind foarte lesne să găseşti prile de vrajbă în ruj în nsu lunci alianţe scrise, deoarece întocmitorii strecoară dinadins tertipuri vi clene, pentru ca lanţurile ei să mi poată lega niciodată pe regi cu atâta tărie încât să nu găsească, vreo ieşire prin care să calce şi alianţa şi propria credinţă; şi totuşi, dacă s-ar descoperi atare şiretlicuri, şi la drept vorbind atare înşelătorie şi viclenie într-o învoială intro cetăţeni, cum ar tuna şi fulgera din înălţimea lor, împotriva acestei fapte care pângăreşte pe Dumnezeu şi o vrednică de spânzurătoare! Cine ar face aceasta? Nimeni alţii, decât cei care-şi fac o slavă în a fi zămis lit sfatul viclean dat principilor lor. Ajunge astfel să cvnzi că întreaga dreptate sau e o virtute pentru norodul de jos şi fără preţ, menită să se târască departe de măreţia unui tron regesc, sau că sunt cel puţin două feluri de dreptăţi: una, care e pe măsura norodu lui, umblă pe jos sau se târâic pe pământ, necutezând niciodată să treacă peste îngrădiri, fiindcă e încărcată cu multe lanţuri – şi cealaltă, dreptatea regilor, cu mult mai măreaţă decât a norodului, nesfârşit mai slobodă, ca una căreia nimicnu-i este neîngăduit, afară de ceea ce singură binevoieşte să nu-şi îngăduie. Îmi vine să cred că aceste obiceiuri care împing la nerespect arca alianţelor pe principii din acea parte a lumii o pricina pentru care utopienii nu încheie niciun fel de înţelegeri, nefiind cu neputinţă să-şi schimbe această părere, dacă ar trăi aici, în Europa.

Totuşi ei rămân încredinţaţi că deprinderea de a încheia alianţe, chiar dacă ele ar fi ţinute în totul, o un obicei rău, care – pornind de la presupunerea că natura n-a unit prin nimic unul de altul două po poate, de îndată ce le desparte un deal sau un rin cât o palmă – îi face pe oameni să se socotească vrăjmaşi, născuţi spre a se război necurmat unii cu alţii şi spre a se nimici întruna, câtă vreme alianţele încheiate nu-i opresc s-o facă. Şi totuşi, chiar dacă se fac alianţe, ele nu duc la prietenie între popoare, căci prilejuri de război şi de jai se găsesc mereu

din pricina neprevederii cu care se orânduiesc cuvintele alianţelor, scăpându-se de a se scrie în învoieli tocmai hotărârea limpede şi chibzuită, menită să împiedice răsturnarea ei. Utopienii au această credinţă, că nu trebuie socotit duşman cel de la care nu ţi-a venit nicio pagubă ne dreaptă, şi legătura statornicită oamenilor de natură li se pare mai tare decât orice învoială, căci oamenii se leagă mai cu folos şi mai puternic între ei prin ome» ale, decât prin tocmeli, prin cugetul lor, decât prin vorbe.

Despre război

Utopicnii urăsc războiul, cu toată tăria, ca pe o pornire de fiară, deşi la niciun soi de sălbăticiune mi este atât de obişnuită ca la om. Împotriva obiceiului primit de aproape toate neamurile, în Utopia nimic nu e socotit, pe drept cuvânt, mai nevrednic de slavă decât slava dobândită în război. Totuşi aceasta nu-i împiedică să se dedea cu sârguiaţă disciplinei ostă şeşti, nu numai bărbaţii, ci şi femeile, în zile stator nicite, ceea ce le îngăduie să ţină seamă de experienţă şi să nu fie prins nimeni pe nepregătite.

Totuşi, la război nu pornesc fără chibzuială, clar nici nu şovăie, dacă sunt siliţi să-şi apere hotarele, sau să respingă o năvala vrăjmaşă de pe pământnt unui stat aliat; şi tot aşa dacă, plini de omenie, sunt mişcaţi de soarta unui popor asuprit şi pornesc să dezrobească acel popor, smulgându-l de sub jugul tiranului său. Fără să aştepte vreun câştig, statul utopian aleargă în ajutorul prietenilor lui, nu numai când aceştia trebuie să se apere, dar şi când au de respins o jignire adusă lor, sau de răzbunat alta mai veche. Când aşa stau lucrurile, nu trec la fapte decât dacă înainte de a se lua o hotărâre au fost întrebaţi şi ei, pentru a cerceta pricina cu luare-aminte, şi Dacă, nerestituindu-se bunurile cerute înapoi, s-a statornicit cine a pricinuit războiul; şi o hotărâre de acest fel n-o iau numai în caz de pradă ridicată în urma unei navale cu armele, ci cu mai multă mânie atunci când, la adăpostul unor legi rele sau cu

ticăloşie răstălmăcite, neguţătorii dintr-o ţară prietenă se întâmplă să fie despuiaţi pe nedrept de avutul lor într-o ţară străină, sub cuvânt că au suferit numai asprimea dreptăţii (...j

Călătorul portughez, căruia naratorul îi dă ascultare, e învăţat, ştie latineşte şi mai ales greceşte; este un umanist, în carte, naratorul – personaj. Thomas Morus, exprimă păreri moderate, dă replica, îl contrazice şi îi oferă astfel prilej de a-şi desfăşura, elocinţa călătorului portughez, care imix? de fapt, adevărata pânieeţie a scriitorului, Baâtol „Mÿtlilotibus eşfce îtisu Meriis care ve<B prăgile ternie să ib U» e să le accepte în chipconformist sar fatalist – ca pe-o consecinţă a păcatului originar – le analizează şi, dincom pus tune pentru mulţimea de oameni aflaţi în grea nevoie. Ie caută o rezolvare. Soluţiile propuse mărturisesc izvoarele de inspiraţie ale inimorus: modelul antic al R-prttfcii lui Platon sau ascetismul monahal din viaţa evuluintedru creştin. S-a observat fv, J. Bronovski and Bruce Mazlish, The Western intellectual Tradition) deosebirea dintre strălucitoarea mănăstire a telemiţilor şi simplitatea vieţii utopica i lor care îşi limitează trebuinţele şi în orice caz renunţă la lux. Profilarea fiecărei familii, din tată în fiu, pe un meşteşug anume, pare o reminiscenţă a breslelor medievale. Dar în egalitarismul! preconizat de Monts este o deosebire esenţială de societatea feudală rigid ierarhizată, Un biograf al lui Moms (R.W. Chambers) vorbea despre caracterul, prin excelenţă laic, al vieţii duse de cu top icni, a căror or în duire fericită a fost obţinută prin gândire şi raţiune şi nu se datorează unei revelaţii divine sau aplicării unor dogme. O altă sursă i-a oferit-o operei lui Morus realitatea contemporană a descoperirilor geografice; autorul foloseşte informaţii date de Amerigo Vespucci într-o lucrare publicată în 1507. Fapte de viaţă aflate în povestirile despre indigenii găsiţi de spanioli în lumea nouă pătrund şi 111 organizarea socială a Utopici.

Thomas Morus mi înţelege legile progresului tehnic încercând să limiteze necesităţile ori să estompeze diviziu nea muncii care aduce specializarea; pe lângă lucrul său specializat, fiecare trebuie să presteze, ca un serviciu social necesar şi penibil, ce trebuie deci egal împărţit, ajutor în muncile agricole; HI nu înţelege nici legile progresului ştiinţific; doreşte numai exerciţii practice şi nu prevede cercetarea fundamentală: îi admiră pe oamenii de ştiinţă care nu se ocupă cu speculaţii abstracte, ci lucrează cu apa rate de precizie; fac experienţe şi cercetări concrete. Este, poate, pe lângă descoperirea renascentistă a metodei experimentale, şi o reacţie împotriva exceselor speculative ale scolasticii, în Utopia există robi; ei provin; din rânduri le delincvenţilor sau ale prizonierilor de război – dar nu şi din descendenţii lor care sunt, de la prima generaţie, oameni liberi. Cu toate că sclavii din Utopia trăiesc mai bine decât mulţi oameni liberi din Europa, neaşteptata este totuşi acceptarea instituţiei ca atare în societatea ideală imaginată de Morus.

În Utopia nu există tiranie religioasă; religia rămâne o chestiune ele ordin practic. Într-o epocă de aprigi dezbateri, de persecuţii şi războaie religioase, Thomas Morus profesează toleranţa religioasă, Libertatea conştiinţei.

t

CARTEA II

Despre religia utopienilor

(…) Locuitorii insulei care nu îmbrăţişează credinţa creştină nu se împotrivesc prin ameninţări la răspândirea ci şi nu prigonesc pe noii creştini. Numai unul dintre aceştia, din ceata noastră, nu a fost arestat chiar sub ochii mei. Botezat de curând, el propovăduia noua credinţă, deşi îl sfătnisem să nu facă acest lucru, cu râvâia mai mult decât cu cuminţenie. Târât de patimă, se înficrbântasc într-atâta, că nu se mulţumea să slăvească religia creştină, ridicând-o deasupra tuturor celorlalte, dar se apucase şi să

le afurisească pe toate acestea, numindu-le păgâne şi strigând că închinătorii lor sunt nişte nelegiuiţi şi blestemaţi, vrednici de osânda veşnică a flăcărilor iadului. Acest neofit, după ce a predicat astfel o bună bucată de vreme, fu prins şi arestat, dar nu pentru vina că ar fi ocărit credinţa celorlalţi, ci pentru că stârnisc zarvă în popor. Pricina fu cercetată, hotărârea dată, şi cel găsit vinovat fu osândit la surghiun.

Printre rândure Ele lor cele mai vechi ei numără, şi opreliştea de a pricinui un rău cuiva din cauza credinţei lui. Utopus, în vremea întemeierii statului său, aflase ca, până la sosirea lui, băştinaşii se încăieraseră necurmat într-un război religios. De asemenea, el băgase de seamă că starea aceasta îi uşurase mult cucerirea ţării> fiindcă sectele vrăjmaşe, în loc» se inească toate împotriva duşmanului, se luptau fiecare ele capul ei. Îndată ce fu biruitor, el rândui cu sfinţenie că fiecare e slobod să urmeze credinţa care-i place, puţind chiar să aducă pe alţii la credinţa lui, dacă îşi mărgineşte sforţările, paşnice şi cuviincioase, la mărgi prin îndemnul judecăţii religia sa, fără să încerce cu distruge cu silnicie pe celelalte şi fără a se deda la samavolnicii sau la ocări dacă n-a izbutit să convingă prin vorbă cugetată; cine se va strădui fără niciun lrâu la astfel de fapte va fi surghiunit sau trecut în rândui robilor.

LJtopus a luat această măsură nu numai în vederea păcii, pe care o văzuse răsturnată prin lupte neînctate şi printr-o ură nestinsă, dar şi minat de gândul că o asemenea hotărâre, era chiar spre folosul religiei însăşi. În ceea ce priveşte religia, el n-a cutezat niciodată să ia vreo hotărâre nechibzuită, nefiind de loc sigur dacă nu cumva Dumnezeu însuşi, năzuind la o cinstire cât mai deosebită şi în multe chipuri, inspirase oamenilor chipuri de zei care nu semănau între ele. Cât despre întrebuinţarea silniciei şi a ameninţărilor spre a sili pe cineva să treacă la o altă credinţă, fapta aceasta i se părea tot atât de tiranica pe cât

de smintită. ICI prevedea că dacă toate credinţele ar fi înşelătoare, afară de una singură, va veni o vreme când adevărul, eu ajutorul blândeţii şi al judecăţii, se va ridica de la sine luminos şi biruitor; dacă, dimpotrivă, se va duce pentru religia cea mai bună şi mai sfântă o luptă cu arme şi cu zarvă, din pricină că oamenii cei mai răi sunt şi cei mai încăpăţânaţi, ea se va înmormânta sub o mulţime de credinţe deşarte, întocmai ca o recoltă frumoasă sub spini şi mărăcini (...)

Umanistul Thomas Morus este un apărător al culturii antice, cât şi al studiului limbilor în care operele antice au Just scrise şi pot fi deci mai bine înţelese. Timp de douăzeci de ani se purtaseră la Oxford dispute în legătură cu predarea limbilor g venea şi latină. După predicile unui teolog care, Ui 1518, susţinuse, la Oxford, că studiul scriitorilor antici arc consecinţe nefaste datorite înrluririi ideilor pagine, urmează alte atacuri împotriva clasicilor, înjurai acestei controverse are toc la curte o dezbatere publică. În fragmentul ce urmează se simte, ca şi în paginile din Lorenzo Valla, că umanismul a însemnat luptă; apărând bunurile culturii antice şi pagine, atacate de ignoranţi, Morus îmbină antifraza din tonul smereniei» simulate şi virulenţa acuzaţiei dârze. Cu ironia lui tăioasă el satirizează teologia scolastică ce rezidă în îi dicole şi fără de conţinut „chestiuni" formale. În plină tra diţie umanistă preconizează o sinteză între gândirea păgână. Şi tradiţia creştină. Susţinând o idee pe care Vaticanul o combătea cu fanatism, Morus afirmă, pe linia respectului umanist pentru izvoare, importanţa cunoaşterii Bibliei în textul ci original. Teologul despre care se vorbeşte în textul de mai jos şi-a retras tezele. La cerinţa regelui, Morus trimite cuvântarea sa, sub forma unei scrisori, conducătorilor Universităţii Oxford. Deşi se pare că a fost tradusă în limba engleză de una din fiicele autorului, singurul exemplar conservat este scris în limba latină.

THOMAS MORUS PREACUCEKNICILOR PĂRINŢI.

VICECANCELARULUI, CURATORILOR ŞI FACUL TĂŢII UNIVERSITĂŢII DIN OXFORD, SALUTĂR11:

(Fragmente)

M-am întrebat, cinstite feţe, dacă mi-aş putea îngădui să împărtăşesc unor învăţaţi atât de aleşi câteva dintre încheierile la care am ajuns de cumul. Şi dacă am, şovăit să mă apropii de un grup atât de strălucit, mi-a fost din pricina stilului meu, ci pentru îi supărea că fac paradă de mândriv şi îngâmfare. Vine silit cu, cărturar modest, om cu prea puţină socotinţă şi cu mai puţină destoinicir, pentru a-mi aroga dreptul de a vă povăţui, în orice deceniu ar fi? Şi

1 Din: Th & Thought & Cu ÎI ore o/ ihr JCuguaţi Re net istănec, op. cit. În româneşte de l) an Du/esru.

cum as cuteza eu să 4 a» sfaturi, îndeosebi în câmpul Uterelor, când oricare dintre domniile voastre este potrivit, prin înţelepciune şi învăţătură, ca în acest domeniu să dea sfaturi la mii se oameni?

La prima privire, veneraţi părinţi, am fost prin urmare ţinut în frâu de înţelepmtmea voastră iată de pereche. Dar, chibzuind mai mult, m-am simţit încurajat; căci am înţeles că numai nişte nemernici ignoranţi şi îngâmfaţi ar putea refuza să-şi plece urechea pentru a-mi da ascultare, şi că, cu cât eraţi mai înţelepţi şi mai învăţaţi, cu at şi mai puţin era cu putinţă să aveţi o înaltă opinie despre domniile voastre şi să dispreţuiţi părerea altora. Am fost mai îmboldit la ghidul că, de nişte judecători drepţi, aşa cum domniile voastre, mai presus de oricine, sunteţi, nu a fost nimeni vreodată învinuit doar pentru simpla pricina de a-şi fi dat părerea fără a se gândi la urmări. Dimpotrivă, o părere cinstită şi spusă din inimă, chiar dacă a fost necugetată, s-a făcut întotdeauna vrednică de laudă şi mulţămită.

În sfârşit, când mă gândesc că sunt dator, cu ajutorul Domnului, să vă dărui cunoştinţele ce am dobândit oricât ar fi, ele de sărace, de vreme ce învăţătura mea a început la Universitatea domniilor voastre, mi se pare. a fi de

datoria mea, ca prieten credincios, să nu trec sub tăcere aceea ce cred că se cuvine să aduc în faţa atenţiei domniilor voastre. Deci, de vreme ce singura primejdie pe care o întâmpinam punând condeiul pe hârtie mi se părea a sta în faptul că un pumn de oameni m-ar putea socoti prea îndrăzneţ, în timp ce eu ştiu că tăcerea mea ar fi osândită de mulţi alţii drept nerecunoştinţă, am ales ca mai degrabă întreaga lume să-mi osândească îndrăzneala, decât ca cineva să aibă prilejul să spună că m-am dovedit nerecunoscător faţă de Universitatea domniilor voastre, a cărei cinste mă, simt dator să o apăr până la capăt (...) căci, de fapt, ce altceva este decât îngălare, când mai degrabă decât să le înveţi, obicimiieşti să împroşti cu noroi lucrurile pe care nu le ştii. Şi ce altceva este decât ură, când îi defăimezi pe cei ce ştiu ce anume lucruri dispreţuieşti fără ca să le înţelegi. Şi ce altceva este decât cumplită trufie, când doreşti să nu se dea preţuire nici unui fel de învăţătură în afara aceleia pe care te convingi în chip mincinos că tu o ai şi când – nu din modestie, aşa cum s-ar putea întâmpla cu alţi oameni – te lauzi mai mult pentru ce nu ştii, decât pentru aceea ce ştii?

Acum în ce priveşte întrebarea dacă învăţătura umanistă este seculară. Nimeni nu a susţinut vreodată că omul are nevoie de elină şi latină, sau de orice soi de învăţătură, spre a fi mântuit. Totuşi, această învăţătură pe care o numeşte seculară îndreaptă sufletul întru virtute. În orice caz „puţini vor pune la indo iată faptul ca învăţătura umanistă este raţiunea de căpetenie, aproape singura, pentru care oamenii vin la Oxford; copiii pot căpăta o bună creştere acasă, de la mamele lor, dară nu cultură şi învăţătură de carte. Mai mult decât atât, chiar dacă oamenii vin la Oxford ca să înveţe teologia, ei nu încep cu această disciplină. Ei trebuie mai întâi să studieze legile naturii şi comportării omeneşti, un lucru nu lipsit de folos teologilor; fără un astfel de studiu ci ar putea ţine o predică pe placul unui mănunchi academic, fără un astfel

de studiu, în mod hotărât nu vor izbuti să ajungă la omul de rând. Şi de la cine oare ar putea deprinde asemenea is cusinţă mai bine decât de la poeţi, oratori şi istorici?

Mai mult decât atât, sunt unii care, prin cunoaşterea acelor lucruri ce sunt pe măsura raţiunii, înalţă o scară pe care se urcă spre contemplarea celor supranaturale; prin filosofie şi arte liberale pe dare acest om le condamnă ca fiind laice, ei croiesc o potecă spre teologic; ci împodobesc regina cerurilor cu prăzile egiptenilor. Acest om declară că ar trebui studiată numai teologia; dar chiar recunoscând acest lucru, eu nu văd cum îşi poate atinge ţelul fără oarecare cunoaştere a limbilor, fie acestea clasică, clină sau latină, în afară, fireşte, de cazul că sclivisitul domn s-a convins pre sine că s-a scris destulă teologie în limba engleză ori că toată teo logia poate fi înghesuită în limitele acelor „chestiuni” pe care îi place să le pună şi la earfe îi place să răspundă şi pentru care ajunge, recunosc, o latinească rudimentară.

Dar, în fond* cu un pot admite ca teologia, aceasta augustă regină a cerurilor, să poată fi astfel îngrădită.» Nu sălăşluieşte ea în Sfânta Scriptură? Nu îşi urmeazŞ calea prin chiliile sfinţilor părinţi: Augustin şi tvronim; Ambrozie şi Ciprian; Hrisostom, Grigore, Vasile şi alţii asemenea lor? Studiul teologici a fost temeinic clădit pe aceşti predicatori, acum dispreţuiţi, ai adevărului fundamental, de-a lungul veacurilor de creştinism, până la născocirea micilor şi mărunte lor „chestiuni”, singurele care sunt astăzi sucite şi răsucite pe faţă şi pe dos. Oricine se laudă că poate înţelege lucrările părinţilor bisericii fără o cunoaştere temeinică a limbii fiecăruia şi a limbilor tuturor, va fi în neştiinţa lui, să se laude îndelungă vreme până ce vreun învăţat să-l creadă.

Dar dacă acest nărod predicator pretinde că nu os îndea educaţia umanistă în general, ci doară o sete nemă surată pentru ea, eu nu văd în această sete un păcat a tă de mare incit să fie nevoie de discutarea lui publică într-o

adunare, ca şi cum el ar duce iute societatea de râpă. Nu am auzit ca mulţi să fi mers atâta de departe cu aceste studii, încât să ajungă a depăşi în curând mediocritatea de aur. Mai departe, acest om, tocmai pentru a dovedi cât de nesăbuit poate el să fie. Într-o predică, i-a numit pe înseşi studenţii care învaţă clină „eretici”; pe profesorii de clină, „diavolii cei mari”; şi pe elevii de la clină, „diavoli mai mărunţei”, sau, crezând că e glumeţ şi mai modest „drăcuşori”; şi în zelul său, acest om sfânt a numit diavol o fiinţă[140] pe care cu toţii ştim că Satana însuşi nu ar răbda să o vadă stând la o catedră. Pe toatele. – a făcut, afara doar că nu l-a zis pe nume, după cum au observat cu toţii acest fapt de care şi-au dat scama la fel de la murit ca şi de nesăbuinţa vorbitorului.

Lăsând gluma de o parte – nu doresc să mă înfăţişez drept singurul apărător al învăţăturii limbii eline; căci ştiu cât de vădit le este unor cărturari atât de emi nenţi ca domniile voastre că studiul clinei este un lucru încercat şi îndreptăţit. Cui *nu*-i este limpede că elini lor le datorăm toată previziunea noastră în artele liberale în general şi în teologic în special; căci elinii sau au făcut marile descoperiri ei înşişi, sau le-au trecut urmaşilor ca parte din moştenirea lor. Să luăm filosofia, de-o pildă. Dacă facem abstracţie de Cicero şi de Seneca, romanii fie că şi-au scris filosofia în elină, fie că au tradus-o din elină.

Nici nu se cade să mai amintesc măcar vă Noul Testament este în elină sau vă cei mai intui cărturari ai Noului Testament au fost elini şi au scris în elină. Nu fac deed să repet părerea obştească a cărturarimii cinci spun: oricât de mult seva fi tradus în trecut din elină şi oricât de mult se va fi tradus, şi mai bine, în ultima vreme, nici jumătate din învăţătura clină nu a ajuns încă în Apus: şi oricât de bune au fost traducerile, textul originalului rămâne încă o realitate mai sigură şi mai convingătoare.

---

140 Erasmus

Tocmai pentru această raţiune toţi părinţii bisericii latine – Ieronim, Augustin, Bede, şi mulţi alţii – s-au dăruit cu sârguinţă învăţăturii limbii (dine; şi chiar dacă numeroase lucrări fuseseră traduse, ei erau mult mai obişnuiţi să le citească în original decât mulţi dintre contemporanii noştri care se pretind a fi mul îţi; nici nu s-au mulţumit s-o înveţe doar ei, ci au povăţuit pe aceia dintre urmaşii lor care voiau să ajungă teologi ea mai presus de orice, să o facă şi ei asemenea lor. (...)

29 martie.

HENRY HOWARD, LORD OF SURREY (1517 – l-547)

...„Z

Descendent a3 unei familii nobile, el arc o personal date strălucitoare: este războinic şi cultivat, avântat şi eu un farmec liric. Acuzat de trădare – poate consecinţă a unui temperament năvalnic care-i atrage duşmani – a fost închis în Turnul Londrei şi decapitat.

Traduce din Vergilius (fiind astfel primul poet care introduce în literatura engleză versul alb), din Horatius şi Marţial. Scrie versuri, dar în timpul vieţii sale poemele compuse circulă doar în manuscris. Postum, 40 dintre ele apar publicate într-o culegere (Toitevs Miscellany, 1557). Se observă admiraţia lui pentru poeţii latini, ca şi pentru Petrarca sau Wyatt, al cărui discipol şi prieten este. Lasă poezii lirice de iubire, sonete cu motive petrarchiste, ca cel tic mai jos. Vow to Love Faithfully, unde mărturiseşte dragostea fără de margini a omului care, lipsit de nădejdea reciprocităţii, se mulţumeşte doar cu faptul că iubeşte.

FĂGĂDUINŢA IUBIRII CREDINCIOASE1

M-mam-n răsfăţatele livezi.

Prin gheţuri, widesoarele-i în arşiţă, unde îl simţi să vezi.

— JÂN: *The Oxford Book of Sixteenth Century Verse*, Pro sen by E.K. Chambers* Oxford University Press, 1966. În româneşte de Dan *Duţescu*.

În gloatele nebune său cuminţi.

Pe treaptă-naltă şan de jos m-aşază.
În cea mai lungă inapteau zi din an.
Sub cer senin, sau nouri far-de-o raza.
Când tânăr sunt, sau gârbov şi bălan. În cer m-aşază, pe pământ, în iad.
Pe culmi, în hău, pe-oceanul răzvrătii.
Rob sautătăpân, dar pururi vin răsad.
Slab, în puteri, cu faimă sau hulit:
Al ci voi fi, şi cu un ghid ce doare Mă mult urnesc, căci n-am nădejdi sub soare.

PHILIP SIDNEY (1554 – 1586)

Născut într-o familie bine văzută la curte – mama este soră a contelui de Leicester (favorit al reginei Elisabeta), iar tatăl poartă însărcinări de răspundere – Philip Sidney studiază la Oxford şi, se pare, la Cambridge. La ÎS ani, însoţeşte un ambasador englez în Franţa, apoi călătoreşte (Germania, Ungaria, Italia) până la 21 de ani când se întoarce în ţară. Eruditul care cunoaşte limbi clasice fi moderne, poet şi critic literar interesat de muzică şi astronomie, prieten cu Giordano Bruno, ocrotitor al lui Spenser, este în acelaşi timp curtean, diplomat, om de stat, comandant de oşti şi, el însuşi, neînfricat luptător. În 1577 este trimis ea ambasador englez în Germania; un principe german ar fi afirmat că în acest tânăr regina Angliei are unul dintre cei mai maturi sfetnici care pot fi găsiţi în Europa. Curajul de a se opune deschis şi ferm unui proiect de căsătorie al Elisabetei îi aduce un răstimp” de dizgraţie. Se retrage pe domeniile surorii sale şi scrie un roman pastoral, Arcadia (neterminat, el a fost publicat prima oară în 1590). Împăcat cu regina, înnobilat în 1583, Philip Sidney reintră în viaţa activă. Luptând alături de olandezi împotriva spaniolilor, este rănit şi moare la 32 de ani.

Faima lui Philip Sidney era atât de mare încât mulţi contemporani vedeau în legătura cu el supremul lor merit; un prieten (şi biograf) cere ca pe mormântul lui să se amintească: „Prietenul lui Sir Philip Sidneye; un fost

profesor doreşte ca pe piatra lui funerară să se înscrie că Sidney i-a fost elev.

Literatura a emptituit mitral o parte din preocupările l-ai Philip Sidney şi alei una din scrierile Bale în a fost publicată în timpul vieţii. Cu toate acestea el nu a fost un scriitor diletant, ci, dimpotrivă, im deschizător de drumuri; de pildă, prin el începe în Anglia voga, durabilă, a publicării ciclurilor de sonete. Fiicei contelui de Essex, de care este îndrăgostit, păstrându-şi sentimentul şi după ce că se căsătoreşte cu un altul, îi închină un ciclu de sonete, ASTROPH EL ŞI STELA (Astroph e 1 and Stella)» publicat în 1591 într-o versiune neautorizată şi apoi, în 1598, într-o versiune autorizată, supravegheată, ca toate lucrările lui de bază, apărute în acelaşi an, de sora poetului. Ciclul cuprinde 108 sonete şi 11 cântece (*songs*). Titlul indică subiectul; Astrophol înseamnă, în traducere, „cel ce iubeşte stemta” *SUI l-ai* numele fiinţei iubite este în acelaşi timp astrul luminos din înalturi. Ca şi Petrarca, îndrăgostitul este sfâşiat între avântul pasiunii şi sfatul domolitor al raţiunii cuminţi. Înrâurirea e uneori aproape imitaţie – a lui Petrarca sau Ronsard. Poetul erudit, conştient însă de primejdia epigonismului, o mărturiseşte chiar în primul sonet al ciclului: voind să-şi arate dragostea în versuri, a căutat cuvinte potrivite, a cercetat paginile alfcoza; însă fantezia, copită a Naturii, a alungat Studiul celor scrise de înaintaşi: „Nelmnule, îmi spuse Muza, priveşte în inima ta şi serieM fiw/, *said my Mme to me, took in thy hmri*, mă *write*). Bucuria de a crea imagini poetice se observă în sonetul ce urmează. În care, invocându-i cu o serie de metafore, poetul cheamă somnul, alinarea celui ce iubeşte şi suferă.

AST mmmL ŞI STELLA1

(Pragment)

mm 6», somn, tihnă împlinită.

Idmm jämk & fvă, haumn durerii.

— Din: *The Poems of Sir Phi tip Sidney* edited by

William A. Ringler, Jr., Oxford University Press, 1962/ în româneşte de *Dan Duţescu*.

Belşug uşor, robie

Drept jitie între glorii şi cu straşnic scut mă apără pe mine De-a deznădejdii aprige săgeţi:

Adinei dihonii fă-le să:

Tribut îţi voi plăti, de mare preţ. 1 ia-mi perna moale, aromit.

Iatacul molcom, fără de Ghirlanda roză, gânduïistovit:

Şi dacă-acestea, ce-a le slut, Nu-mbie fmm-ţi greu, meu gând

Răsare St vila, vie ca thi ful du manifest estet ic al Renaşterii engleze poate fi considerat I ratatul ÎNTRU APĂRAREA POliZIEI (The Detestee of Poesie, al cărei text, eu uşoare modificări, se găseşte şi sub titlul An Apologie for Poc trie; publicat în 1595). Scris între 1580 – 1582, el răspântie probabil unui pamflet, Şcoala abuzului (The School of Abuse, 1579), pe care autorul, Stephen (basson, îl dedicase lui Sidney, fără a-i fi cerut îngăduinţa. În spiritul rigorismului puritan Gossan ataca teatrul, poezia, muzica, dansul şi alte „abuzuri". Textul de mai jos dă o replică obiecţiilor aduse de Gesson poeziei. Philip Sidney o apără subliniind puterea ci de a stârni emoţii şi funcţia ei etică.

ÎNTRU APĂRAREA POEZIE11

(Fragmente)

(...) Cum? Nu ne place cel mai mult poetul liric, cel care cu bine ins trimit a sa liră şi cu glasul său melodios împarte laudă – răsplata virtuţii – faptelor virtut Din; Philip Sidney, *An Apologie for Poeme*, Cambridge University Press, 1928. În româneşte de oase; care dă precepte morale şi pune probleme fireşti, care uneori îşi ridică glasul până în înaltul cerului, cântând slava Dumnezeului veşnic? De bună seamă, trebuie să-mi mărturisesc propria barbarie şi anume că niciodată mi-am ascultat cântecul

bătrânesc despre Percy şi Douglas fără să nu-mi simt inima înfiorata ca la auzul unei surle; şi totuşi, îl chită cine ştie ce tău tar orb, cu o voce nu mai puţin aspră decât îi este felul de a cânta., Cântecul acesta, atât de stângaci îmbrăcat în praful şi păienjenişul acelei epoci barbare, ar face minuni dacă ar fi înveşmântat în minunata elocinţă a lui Pândari (...)

Recapitulare a Nu am însă de gând să apăr pocvirtuţilor poeziei «ia cu ajutorul slujnicei sale, istoriografia. E de ajuns să spun că ea este un tărâm cât se poate de potrivit pentru statornicirea laudei; iar scăderile ce pot fi puse pe seama ci se înlătură cu uşurinţă sau se preschimbă în dreapta proslăvire. Prin urmare, de vreme ce virtuţile ci pot fi adeverite atât de lesne şi cu atâta dreptate, iar obiecţiile târâtoare călcate în picioare atât de repede – ea nefiind o Artă a minciunilor, ci a învăţăturii adevărate; nu a moleşirii, el a stârnirii avântate a curajului; nu a batjocoririi spiritului omenesc, ci a întăririi lui; nu surghiunită, ei cinstită de către Platon – să sădim şi mai mulţi lauri cu care să încununăm capetele poeţilor noştri (cinstea de a căpăta cununa de lauri de care, alături de poeţi, se bucurau numai căpitanii biruitori, e destul de grăitoare în ceea ce priveşte preţuirea ce li se cuvine) şi să nu îngăduim răsuflării rău mirositoare a unor astfel de defăimători să se mai abată cândva asupra izvoarelor limpezi ale poeziei. (...)

EDMOND SPENSER (1552 – 1599)

F in*ul* mini modest fabricant de postav dr o Londra, în 1576 el termină studiile, la Cambridge, ea bursier (în fapt, student cate plătea, prostind servicii), *în* acea perioadă îl cunoaşte pe Philip Sidney, cu care se împrieteneşte iar prin ei, pe favoritul reginei Eiisabeta, contele de Leicester, în 1579 scrie şi tipăreşte, dedicându-i-l lui Sidney, Calen darul păstorului (The Shepheardes Calendar), alcătuit din 12 egle) ce, precum şi satira Povestea cumătril Hubherd (Mother Hubberdâs Tale). În

1580 părăseşte Londra ca secretar aii loixiu la i-cancelar ai Irlandei, care, pentru a-i timora pe te landezii ce îşi apărau libertatea, le trece ţara prin foc şi sabie şi o conduce săvârşind tot felul de abuzuri şi cruzimi. În izolarea din Irlanda Spenser începe să scrie amplul poem Crăiasa zânelor (The Faerie Queene). În 1589, e înd primeşte vizita lui Walter Raleigh, îi citeşte ceea ce aşternuse pe h în tic; la îndemnul lui, duce la Londra primele trei cărţi, pe care le terminase şi le publică (1590), dedicând poemul reginei Elisabeta. Cu toată admiraţia sttrnită de Crăiasa zme lor, Spenser care se aştepta să fie reţinut la curte, dubândeşte numai o pensie modestă.

Dezamăgit de „Aste vremi de pu trejii né pline”, poetul îic atu este un volum de PL ÎNGERI (Complaints), compus din: traduceri (Petrarca, Marot, Du Bellay), o parafrază după Vergii ins, satire şi poezii. Céa de a şaptea parte a volumului, alcătuită dintr-o suită 4 c sonete, este intitulată Viziuni ale deşertăciunii hunii (Visions of the World's Vanttie). În cuvântul „către cititorul binevoitor” (to the

Gentle Reader) sputm că r îmi udie scriitorii ltd sunt toate „plângeri şi cugetă vi asupra deşertăciunii lumii; foarte grave şi spre mare folosinţa”.

PL ÎNGERI[141]

Viziuni ale deşertăciunii lumii

[Fragment)

1

La ceasn-n oare grijile se sting S-a smuls din închisoarea-i de pământ Acest duh al mm, spre a cugeta adânc la toate ce-n răspărul firii sâni.

Ca aste vremi, în care tot ceri bine E kiem rar, sfialari umilită.

141 Din: The Works of Edmund Spenseri A Variorum Edi tion. Edited by Edwin Greenlaw** Charles Grosvcnor Osgood, Frederick Morgan Padelford... 2' vol. Baltimore, John Hop kins, 1947 - 1949. în româneşte do Dan Duiescu.

Vai> este vremi de putrejune pline Grm chinuie o inimă cinstită.

Şi gâmêurile astfel zăbovind Vedenii mi-apărură deodată.

Chiar gândmrile mele zugrăvind, încât fiinţa-mi e cutremurată.

Prweşterie, domniţă preafrumoasă:

Din ele adevăruri vor să iasă.

După întoarcerea în Irlanda, Spenser compune – probabil între anii 1592 – 1594 – o suită de sonete de dragoste, AMORETXI, închinate femeii iubite, cu care se va căsători şi căreia îi dedică, imediat după căsătorie, oda Epiihalamian, considerată moment culminant al liricii renascentiste engleze. Amorett* şi Epilhâdaarice sunt publicate ia; FÈÉI Amoreţii (titlul original în limba imlină) sunt „amaraşi”, mici Cupidolii, zeităţi ale iubirii, în cole 80 de sonete din Ani o fetii, inspirate în mare măsură de Petrarca şi Tasso, revine o frecventă temă renascentistă: nemurirea dobândită prin poezie.

AMORETTE Sonetul LXXV

I-am Şi râs alesei niwiele-n nisip.

Dar valul năvălind, l-a şters pe dată:

Şi iar l-am scris, mim acelaşi chip.

Dar marea şi-a fămk din unda-mi pradă* copiii>. spuse ea, cmrmrei im un să-meşnicâşti în hmu pieritor.

Eu însămi va la fel să mă destram.

La fel s-o şterge nwmde-mi, uşor.

Nu, nu (strigai)., ce-i calp în iarnă mmm.

Ci tuprin har mi dăinui în lume;

Voi nemuri în vers făplum-ţi mră şi-n cer voi dâltui cerescu-li nume.

Şi-acolo, când pieri-va lumea ţoală.

Trăi-vom cu iubire-mpr ospătată.

În 1595 Spenser publică As tropii el, o elegie care evocă viaţa şi moartea lui Sidney, precum şi Colin Ciont se-ntearce-acasă iar (Colin Clouts Come Home Againe).

Păstorul Colin Clout (apăruse ca personaj şi în Calendarul păstorului) este poetul însuşi; fermecat la început de lumea în care îl dusese

1 Din: The Works of Edmund Spenser, op. cit. Iu româneşte de Dan Ditţescu.

păstorul Ocean (Raleigh), el descoperă apoi în ea făţărnicie şi jos uleie. Dezamăgit, Colin Clout revine ia traiul umil dinainte. În 1596 Spenser publică, la Londra, alte trei cărţi din Crăiasa zânelor şi scrie Prothalamlon, un imn în cinstea căsătoriei celor două fiice ale unui înalt personaj. În 1596 apar şi cele Patru Imnuri închinate Iubirii şi Frumuseţii (Fowre Hymnes în Honour o! Love and Beauty), apologie a iubirii pentru femeie şi divinitate, căutare, prin frumuseţe, a binelui suprem. Scrise în spirit creştin şi platonic, imnurile sunt colorate însă de exaltarea laică a frumuseţii trupeşti, înapoiat în Irlanda, cămine aici până în 1598, când, în timpul unei răscoale, castelul în care locuia este ars de rebeli; atunci se întoarce definitiv în Londra; eu întreaga familie. Foştii ocrotitori nu mai trăiau (Leicester, Sidney) ori se aflau în dizgraţie (Raleigh); Spenser era epuizat, bolnav şi fără speranţe. Moare după scurt timp; este îngropat, alături de Chaucer, în colţul poeţilor din Westminster Abbey.

Spenser este platonizant, ca mulţi poeţi ai Renaşterii. Dar în el ram în puternice ecouri medieva le în măsură mai mare decât în alţi oameni ai Renaşterii.

În viaţă etichetează situaţii noi, conformist, prin concepţia intui vasal; de aceea justifică, în scris, abuzurile comise de lordul cancelar în Irlanda: O privire asupra situaţiei prezente în Irlanda (A view of the Present State of Ire land), Poate că şi însingurarea lui, care îi rupe *de* curentul de opinii, explică atât incomprehensiunea problemelor politice, cât şi particularităţi le artei sale. Izolat în Irlanda, el se află departe de un public mal larg; poet de curte, scrie pentru nobilii cultivaţi. Alegoria, moştenire medievală, răspunde, pe de o parte, gustu lui

lor, şi pe de altă parte, îi dăruie poetului prilejul ca, într-un grai mai criptic, să eludeze realităţile; totodată, refugiindu-se în imagini ale mici idealizate vieţi cavalereşti, el poate să evadeze din lumea de mizerie ce îl înconjura în Irlanda. Concepută ele Spetisev – consecvent şi po plen lingvistic, dorinţei de era ziune – * într-un limbaj arhaizant, poezia lui, şi îndeosebi maiestuoasa strofă de nouă versuri din Crăiasa zânelor, prezintă uriaşe dificultăţi tiv traducere; de aceea a fost foarte puţin transpusă în alte limbi.

Opera lui capitală, poemul epic şi alegoric, CRĂIASA ZINELOR, scris între 1580 – 1595, rămâneu ueterminată, trebuimă cuprindă 12 cărţi, iar figcarc carto – 12 e into îi. Spenser n încheiat numai şase cărţi şi. a lăsat fragmente din cea de a ţtption (Fragmentele sunt publicate în 1609). Se simte înrâu* firea scriitorilor antichităţii clasice (dovadă a erudiţiei unul om de Renaştere), a alegoriilor medievale şi a poemelor cava Dreşti. Captarea unor influenţe at îl ele varia te aduce, într-o serie ele aventuri complicate – în care se întâlnesc Hvn Im v i feudali, personaje din mitologia elină, sau din lumea lulmloasă a basmelor – împletirea tradiţiilor pagine şi creştine, a structurilor din alegoriile didactice şi din romanele cavalereşti.

În scrisoarea dedicatorie adresată lui Walter Raleigh, Spenser vorbeşte despre sursele de inspiraţie şi construcţia /t h-go licit a poemului său. De altfel cititorul observă semnil ira (iile personajelor şi ale faptelor desfăşurate: G lor rana v. str regina Elisabeta, dar şi gloria celui ce deţine toate virtuţile; Arthur este contele de Leicester, dar şi eroul lui Malory; Ţara zbici or este Anglia şi totodată lumea ideală ti virtuţilor, sau poate, cea platonică a ideilor. (Deşi Robert Kllcodt socoteşte în teza sa – Neoplatonism Id thie Poetry o If Spenser, Geneva, 1960 – bizuuidu-se pe scrisoarea de clicatorie, că *„o* interpretare neoplatonică a Crăiesei zânelor nu are consimţătnântul autorului.) Cavalerii sunt întrupări ale virtuţilor (pietate, temperanţă, castitate, prietenie,

dreptate, curtea le) spre deosebire de vrăjitorii şi monştrii vu care se ciocnesc – întrupări ale viciilor; lupta cavalerilor este şi cea a protestantului împotriva rătăcirilor care pot zăgăzui calea către în tutui re. Alegoria servea intenţiilor «1 it tactice ale autorii în i, de asemenea mărturisite în epistola dedicatorie, din care face parte fragmentul de mai jos.

CRĂIASA ZÂNELOR[142]

(Fragmente)

O scrisoare a autorului prin care acesta îşi dezvăluie intenţiile urmărite în lucrare; la ea adăugata, întrucât îl luminează mult pe cetitor şi-l ajută să înţeleagă mai bine poemul.

Prea nobilului şi întru toate vrednicului cavaler Sir Walter Raleigh, mai-maselui Lord peste minele de cosi tor şi locţiitor al Majestăţii Sale în comitatul Corn wa111.

Sir.

Întrucât ştiu cât de multe înţelesuri poate avea o alegorie/ iar această carte a mea, intitulată de mine *Crăiasa zânelor* fiind o neîntreruptăalegoric, plină de aluzii nu foarte uşor de lămurit, am socotit cu cale – pentru a îndepărta părerile invidioase şi greşitele interpretări, precum şi pentru a vă înlesni cetirea ei (lucru pe care domnia-voastră mi l-a cerut) – să vă arăt felul şi tâlcul ei de obşte pe care l-am urmărit de-a lungul ei, fără a stărui asupra gândurilor sau întâmplărilor neînsemnate câte s-art fost ivit în drum. Aşadar, în mare, scopul întregii cărţi este de a forma gentle meni sau persoane nobile prin virtuoasă şi aleasă disciplină; drept care am socotit că tot ce am de gând să spun trebuie să fie cât mai rezonabil şi plăcut, colorat de o povestire istorică, dintre cele pe care cei mai, mulţi oameni le citesc cu încântare, mai curând pentru

142 Din: Spenser's Poetical Works* edited by J.C, Smith and E. de Sclincourt, Oxford University Press, 1912. I’mgmcntu 1 în proză In româneşte de Leon Leviţchî; versa* ri Ie In tălmăcirea lui Dan Dut eseu.

varietatea conţinutului decât pentru foloasele pilde lor: am ales povestea regelui Arthur ca fiind cea mai potrivită datorită strălucitelor însuşiri ale persoanei sale – poveste care a devenit vestită prin lucrările de mai înainte ale multora iar, pe de altă parte, este cea mai depărtată de primejdia invidiei şi de bănuie lile timpurilor acestora în care trăim. De asemenea, am urmărit pe toţi poeţii antici în ordine cronologică: mai întâi Homer, care prin Agamemnon şi Ulise ne-a dat pildele cele mai grăitoare despre un bun conducător şi un om virtuos unul în *Iliada*, celălalt în *Odiseea*, apoi. Vvrgilius, cart» a căutat să facă acelaşi lucru când la zugrăvi t pe Eneas; după dânsul, Ariosto i-a cuprins pe amândoi în Orlando; iar mai târziu Tasso i-a des părţit din nou, stăruind asupra celor două înzestrări *în*: două personaje, şi anume, asupra a ceea ce în filo zofie este denumit Etica, sau virtutea individului, înfăţişată în Rina Ido; şi cealaltă numită politica – În al său Godfredo. Folosind pMda acestor străluciţi poeţi, mă străduiesc să înfăţişez în Arthur – înainte cu el să fi devenit rege – chipul unui cavaler brav, dosăvârşit în cele douăsprezece virtuţi morale ale omu’ lui, aşa cum a arătat Aristotel; şi acesta este scopul primelor douăsprezece cărţi; şi dacă le voi afla a fi bine primite, s-ar putea să mă îndemn să înfăţişez cealaltă parte a virtuţilor politice în persoana sa, după ce s-a încoronat rege.

Ştiu că o asemenea metodă au este pe placul unora, care sunt de părere că buna disciplină trebuie înfăţişată de-a dreptul cu ajutorul preceptelor sau predicată deschis „aşa cum fac ei, şi nu învălui tă în norii procedeelor alegorice. (...)

23 ianuarie, 13$9 Cu smerită ajecinmea al dumneavoastră

Ed, Spenser

Poemul unim să descrie aventurile prin care regele Arthur şi 12 cavaleri îşi dovedesc frumuseţea morală şi în & rilele de viteji. Întrerupt de moartea autorului, ol

înfăţişează doar şase dintre coi *12* cavaleri. Primul cavaler, pur» I irul pe piept, ca semn al credinţei sale, o cruce roşie ca sângele, pleacă în căutarea unui balaur ce pustieşte de multă vreme ţinutul.

CARTEA ÎNTÂIA

Cinttii I

1

Un mândru Făt da pinteni peste plai, înveşmântat în fier, eu scut de-arghir Pe care zimţi de răni adânci vedeai Tot semn de-ncrâncenate-mpotrmri;

Fier nu purtase încă în turnir;

Sirep fugaci, muşca zăbala grea j

Ne-nduplecalsă rabde Frumosul Făt, ce falnic se ţinea

Ca unul vrednic de-ncleşlănânfiorate prea.

2

1 Purta fie pieptu-icruce sângerie.

Drag suvenir murindului Domn şi-n dragul lui purta crucea vie.

Drag sus în cer, precum şi pe pământ.

Pe scut acelaşi semn şi fost Nâdejăe-naltă-nnaltul ajutor:

Cinstit era în fapta şi-n

Dar chipu-i prea înnegurat nor;

El cel mereu temut –, ci temător.

3

Cu mare faptă se ştia dator Domniţei Gloriana cea crăiască.

1 Regiuă-n glorii-a Ţării – Lui slavă, şi al ei har să-şi Cea mai râvnităavere

Şi tot gonind, gonind simţea ardoare Mult, să străluce-n lu’ voinicească

Frângând vrăjmaş, ca braţul să-şi măsoare Frângând vrăjmaş. Ba laur, fiară-ngroziloare. (...)

WAITER ELLEIOH

lmptm & tor prtă şi inteligeniţă, el este noltlai,

navigator, om de statf i explorator. Luptă de la vârsta tiv 18 ani; se bate eu spaniolii în Inâitle de *Vast,* participă *M* înfrângerea Invincibilei Armate şi la asediul Cadmilui, Organizează o expediţie în America; aduce de acolo cartofi şi tutun; explorează şi colonizează o regiune numită, în citi Kt va reginei; Virginia; descopere Guyana. Îndrăgostit de o doamnă de onoare, din gelozia capricioasei regine Elisabeta este închis un timp în turnul Londrei, Dar Elisabeta îl preţuieşte în fapt; îl eliberează şi Raleigh se căsătoreşte cu iei no ia iubită. După moartea Elisatetei cade victimă lut încoh *U în* urma înscenării unui complot este pe nedrept acuzat şi condamnât la moarte. Execuţia se amâtââ şi, din.1803, Raleigh rămâne închis, peste 12 ani, în Turnul Len ei a-i. În nevoie de veniturr regele îl eliberează, spre a căuta, dur fără a-i supăm pe spanioli, mine de aur la gurile Orino< uliii, Raleigh nu găseşte însă metalul preţios şi, intiM> luptă. În care propriul lui fin este ucis, intră în conflict ca spaniolii, încâlcind astfel condiţia cu care fusese trimis. Sub pretextul înlăturării tisei tensiuni diplomatice şi, Să lumi, personal interesat în a le demonstra spaniolilor prielvit ia să, Iacob *I* decide executarea lui Sir Walter Raleigh. Raleigh se urcă pe eşafod glumind şi îl face singur semn ca Ian lut să îndeplinească ceea ce i în imlonase, spunându-U „i. uveşte, omit le r

(diimist, muzician, istoric, om de litere care făcuse studii la O. xford, cunoscător de limbi vechi şi moderne* intelectual reputat pentru conversaţia. Süi scâtitmetoare, Raleigh, ocrotitor al lui Spenser, este şi poet. Nu i s-au păstrat toate scrierile. Puţine din poeziile lui au fost tipărite – mai mult. În culegeri sau ca prefeţe în cărţile altora. Unele au fost publicate sub pseudonimul *Ignoto* într-o culegere din timpul Eiisabetei (England's Helicon, 1600). Multe poezii circulau în manuscris. Lirica erotică nu lipseşte din creaţia sa >octică. Versurile lui au o factură deosebită. Personalitate puternică, cu cu gândire

independentă şi originală, Raleigh refuză în gçnere conform is melc; printre ele şi motivele convenţionale ale liricii contemporane. Uneori le parodiază; într-o eglogă de Marlowe Păstorul înflăcărat către iubita sa (The Passionate Shepherd to His Love), eroul îşi chema iubita, ea să împartă ara în doi bucuriile vieţii pastorale: să hoinărească prin munţi şi prin păduri, să se odihnească în culcuş de roze, să se împodobească cu iarbă şi flori, să cânte. Şi să danseze. Raleigh serie Răspunsul nimfei (The Nimph/s Reply to the Shepherd): tânăra păstoriţă ştie că florile se vor ofili, că zăpada va să acopere câmpiile şi păstorii se vor risipi pe la casele lor. Versurile, care încep imunizând cu graţie poncifele poetice, sfârşesc cu o strofă de scepticism şi tristeţe: bucurii a, ca şi iubirea, sâni trecătoare.

Aceeaşi îmbii arc le nonconformism şi scepticism o aflăm în cutezătorul poem satiric Minciuna (The Lie). Se pare că poezia a fost scrisă în 1592, în timpul detenţiei temporare în Turnul Londrei, din capriciul Eiisabetei. Experienţa arbitrar în hi i şi a inechităţii îl fac pe scriitor suspicios; neîncrederea îi extinde mâhnirea de moment, cu prie mi certe, la tristeţea unui scepticism învăluitor; totul trece, ea şi favoarea celor mari; se pierd frumuseţea, tinereţea şi dragostea. În versurile de mai jos străbate pasiunea pentru adevăr şi nevoia de răzvrătire.

MINCIUNA[143]

(Fragmente)

Mergi, suflete, tu impl-al trupului.

Pe-o cale tara de ras flata;

Să nu te temi de cluhu-nalktlui:

Ţi-e adevărul stea mm

Tu mergi – pemim moartea mă adună. Iar lumii spune-i că-i minciună.

Regeştii curţi tu spum-ică

143 Din: The Oxford Hook of Six lee nth Cmtvry Verse. Chosen by E,K. Chambers, Oxford, University Press, 1966. în româneşte de Van J J it lesen.

Ca Imwml cd putregăit;

Bisericii tu spune-i că Ce-i binele, dar nu l-a

Biserica şi curtea împreună De-ţi dau răspuns, le spune minciună.

Şi spune celor mari şitari cum vieţuiesc, Prin faptele auâra-nfăptuind

Neîndrăgiţi, decât când dăruiesc.

Puternici nu altfel decât

Iar spre a-ţi da răspuns de se adună.

Le spune celor mari şi tari că e minciună.

Şi spune celor de înaltă stare Ce-şi apără stnnsura

Că ţelul lor e râvnade-n

Iar calea lor e ura;

Răspunsul lor dacă răsună.

Le spune tuturor că e minciună. (...)

Tu Boarfeisă-i vorbeşti despre orbire;

Prieteniei despre zăcăşie

Iar firii să-i vorbeşte de putrezire;

Dreptăţii – veşnic, spune-i, că-ntârzie:

Cu lauri dacă vezi că's

Tu spune-le că e minciună.

Tu artelor le spune că n-au crez

Ci după vânt se schimbă;

Iar şcolilor le spune că n-au

Pospaiul doar le-nnimbă.

Şcoli, ark, dacă se războună cu vreun răspuns, le spune că-i minciună, (...)

În lungii ani de claustrare din Turnul Londrei unde îl azvârlise Jacob I, Walter Raleigh se apucă să scrie o ISTORIE A LVMII (The History of the World): începe cu Geneza, şi vrea să o ducă până în zilele sale; ajunge doar în anul 130 î. c.u. Scrierea nu are valoare ştiinţifică, pe alocuri sunt însă pagini frumoase; fragmentul de mai jos, în care autorul trăgea concluzii la primul său volum, arată fragilitatea minciunii convenţionale de care se înconjură puternicii zilei. Confruntarea eu moartea deschide cale

adevărului; ea le dezvăluie nimicnicia.

ISTORIA LUMII[144]

(Fragment)

În sfârşit, dacă e să căutăm raţiunea succesiunii şi continuării acestei ambiţii nemăsurate la oamenii muritori, putem adăuga la cele spuse mai înainte că regii şi principii lumii şi-au pus totdeauna în faţa ochilor faptele, dar nu şi scopurile celor mari, care le-au fost înaintaşi. Ei sunt pururi pătrunşi de gloria unuia, dar nu se sinchisesc niciodată ele năpasta celuilalt, până ce nu află această trăire în ei înşişi. Ei nesocotesc povaţa Domnului, cât timp se bucură de viaţă, sau nădăjduiesc într-însa; însă urmează sfatul Morţii la prima sa apropiere. Ea este cea care sădeşte în om toată înţelepciunea lumii, fără să rostească un cuvânt, înţelepciune pe care Domnul, cu toate cuvintele legii sale, cu toate făgăduielile şi ameninţările, nu o insuflă.

Moartea, care îl urăşte şi-l nimiceşte pe om, este crezută; Domnul, care l-a făcut, şi îl iubeşte, este mereu lăsat mai pe urmă. *Am cugetat*, spune Solomon, *la toate lucrările ce se află sub soare, iată, totul este deşertăciune şi goană după vânt*. Dar cine crede aceasta, până ce nu ne-o spune Moartea? Moartea este cea care, descetluind conştiinţa lui Carol Quintul, l-a făcut să-l îndemne pe fiul său Filip să dea înapoi Navarra; şi pe regele Francisc I al Franţei să poruncească împotriva ucigaşilor protestanţilor din Mérindol şi Gabrières pedeapsa de care până atunci uitase. Singură Moartea deci, este cea care-l face pe om deodată să se cunoască pe sine. Ea le spune celor mândri şi sfruntaţi că sunt doar nişte nemernici şi netrebnici; şi-i face în clipa aceea să plângă, să se eluie şi să se căiască, ba chiar să-şi urască trecută fericire. Ea deschide catastiful bogătaşului şi-l dovedeşte a fi un cerşetor, un

144 Din: B.D. Grebanicr, SL Middlebrook, S. Thompson..., English Literature and its Backgrounds... (An anthology). N.Y., 1958. In româneşte de Dan Dut eseu.

cerşetor golaş, care nu-şi află altă dobândă decât pietrişul care-i umple gura. Ea ţine o oglindă în faţa ochilor celor mai frumoase făpturi, şi le face să-şi vadă într-însa hidoşenia şi putreziciunea, şi ele o recunosc.

O, Moarte dreaptă, puternică şi plină de elocinţă! cel pe care nimeni nu l-a putut povăţui, tu l-ai făcut să te creadă? ceea ce nimeni nu a îndrăznit, tu ai săvârşit; şi cel pe care o lume întreagă l-a măgulit, numai tu l-ai zvârlit din lumea aceasta şi l-ai dispreţuit; tu ai strâns laolaltă toată lăbărţat a mărire, toată a omului mândrie, cruzime şi ambiţie, şi ai acoperit-o cu aceste două scurte cuvinte[145]

TÜOMÄS KYD (1558 – 1594)

Se cunosc foarte puţine lucruri din viaţa lui; de pilda că a studiat la universitate ştiinţele juridice* Nici despre operă nu avem, date sigure: i se atribuie mai multe piese publicate sub anonimat; se crede că el ar fi autorul unei prime versiuni teatrale despre Hamlet şi că ar fi colaborat la scrierea tragediei Arden din Fevershara» Cu certitudine ştim că a tradus piesa lui Robert Garnier, Cornelia, şi că a scris tragedia spaniolă (reprezentată/i se pare, în 1587 – 1589).

Dramă a răzbunării, piesaeste vădit influenţată de Seneca. Răzbunarea există şi ca personaj, declanşând, atât la propriu cât şi la f sigurat, o serie de violenţe şi nefericiri; la începutul piesei şi la sfârşitul fiecărui act apare Xin cor compus din Răzbunare şi duhul lui Andrea. Andrea a murit în războiul dintre spanioli şi portughezi, ucis de Balthazare fiul viceregelui Portugaliei. S-ar părea că, pentru a sfârşi astfel dragostea dintre Andrea şi Bellimperia, fiica ducelui de Castilia (frate cu regele Spaniei), moartea lui a fost pusă la cale chiar de tatăl şi de fratele tinerei fete, Lorenzo. Într-o subtilă analiză de text William Empson demonstrează aşa sinarea premeditată a lui Andrea, săvârşită cu intenţia aranjării unei căsătorii

---

145 Aici zace fn.t.).

favorabile dinastici. Balthazar a fost luat ostatic de către Horatio, fiul lui Hioronimo, mareşal al Spa mei. Bellimperia îl îndrăgeşte pe Horatio, în care vede totodată o posibilitate de a răzbuna uciderea lui Andrea. Dar şi Balthazar o iubeşte pe Bellimperia, iar Lorenzo doreşte căsătoria surorii sale cu fiul viceregelui portughez. Omul de încredere al Beliimperiei îi vinde lui ţorenzo taina iubirii şi a întâlnirii dintre ea şi Horatio. Luat prin surprindere, covivşit de cei patru atacanţi înarmaţi, Horatio e spânzurat de un pom şi înjunghiat* La ţipetele Bellimperiei, Hienx, ntmo iese din casă, descoperă crima şi hotărăşte să se răzbune. Pe o hârtie scrisă cu sânge, Bellimperia, claustrata de fratele ei, îi dezvăluie lui Hieronimo vinovaţii şi îi cere să se raz* imne. Hieronimo se teme ca scrisoarea să nu fie o cursă: dacă, dându-i crezare, el şi-ar pierde viaţa, nu ar mai putea răspunde nelegiuirii; şi de aceea nu acţionează încă în niciun fel. Pentru a îndepărta martorii crimei, Lorenzo plăteşte slujitorul Bellimperiei ca să-l ucidă pe celălalt părtaş; straja, rânduită tot de Lorenzo, îl surprinde pe asasin asupra faptei şi îl arestează; e judecat de Hieronimo, nedreptă ţitul, care, împărţind dreptate, începe, fără a şti, lanţul răzbunărilor. Ucigaşul a fost spânzurat, iar călăul îi aduce lui Hieronimo o scrisoare găsită la el; ea confirmă cele spuse de Bellimperia. Momentul deciziei a venit. Acţiunea trebuie însă bine gândită. Plângerea directă la rege ar putea fi ineficientă, căci culpabilii îi sunt rude de sânge. Rugat să impro vizeze o reprezentaţie pentru a sărbători nunta Bellimperiei cu Balthazar, Hieronimo înscenează o tragedie cu asasinate; Bellimperia, Lorenzo şi Balthazar vor interpreta rolurile alături de el. Teatrul în teatru devine instrumentul răzbunării. Scenariul se trăieşte. Bellimperia îl ucide pe Balthazar, apoi se omoară. Horatio îl ucide pe Lorenzo.

Tragedia spaniolă este o dramă a răzbunării şi a violenţei. O răzbunare se realizează printr-o altă răzbunare; răzbunând uciderea fiului său, Heronimo

săvârşeşte în fapt şi răzbunarea lui Andrea. Destinele omeneşti sunt complexe*; legăturile între oameni – prietenie sau ură – nu dispar odată cu pieirea fiinţei fizice; umbra lui Andrea şi Răzbunarea fac aluzie şi la o judecată escatologică. Dar pe par curs ponderea cade asupra sorţii celor deveniţi instrument al pedepsirii, asupra suferinţei lor şi a cauzelor ei. Discriminarea socială şi urmărirea fără scrupule a intereselor curţii sunt culpe în ochii lui Thomas Kyd; au săvârşit-o casele regale şi, ca o consecinţă, copiii lor se vor stinge. Nelegiuirile sunt izebânzi fugare urmate de pedepse.

Kyd este unul dintre primii dramaturgi englezi care ştie să zugrăvească durerea pustiitoare. Ea se exprimă cu mijloace care vor face tradiţie în teatrul elisabetan. De pildă, prin nebunia eroilor: simulată

(Hieronmio) pentru a-şi ascunde intenţiile, dar şi reală (Hieronimo, Isabela) fiindcă durerea pentru copilul pierdut sparge tiparele obişnuite ale comportării fireşti; cea reală nu exclude un plan coerent de pedepsire a vinovaţilor şi de aceea, pentru cititor, pluteşte ambiguitate asupra momentelor de luciditate şi tulburare din manifestările lui Hieronimo. Aceeaşi funcţie de a sugera uriaşa durere care nu ar putea găsi forme de expresie o au şi antitezele între facilitatea descrierii lumii exterioare şi dificultatea de a o înfăţişa pe cea interioară. Buruienile pot fi bune să spele ochii sau capul, dar nimic nu poate spăla inima – spune Isabella (IV, I). Pe un pictor neîntrecut Hieronimo îl întreabă: „Poţi să-mi zugrăveşti o lacrimă, sau o rană, un geamăt, sau un suspin? (...) „Ştii să zugrăveşti un ţipăt de jale?” (1, 6). Durerea tatălui şi ideea obsedantă a pedepsirii sunt întărite şi prin efectul hiperbolizant al repetării situaţiei tragice. Vin la Hieronimo să i se plângă pentru omorârea fiului lor un pictor şi un sărman bătrân; repetarea situaţiei devine, ca un *memento ulei* să îndemn spre acţiune şi în acelaşi timp reproş pentru amânarea ei. Durerea sfâşietoare a lui Bazulto care cere dreptate îl face

pe Hieronimo să se ruşi neze că a dat uitării răzbuarea lui Horatio, prefigurând reproşurile pe care şi le va face Hamlet văzând cu câtă pasiune trăiesc actorii nişte suferinţe imaginare. Repetarea situaţiei creşte durerea; durerea unui tată se transformă într-o sumă a durerilor identice: pentru copilul, din mormo loc, devenit om, apoi ucis; pentru un fiu ucis, indiferent al cui., De aceea în scena finală Hieronimo se simte alături de părinţii ucigaşilor: „hai să fim prieteni”.

În această scenă, din care face parte fragmentul ce urmează, regăsim motive specifice teatrului clisabetan: eroii cred că trăiesc „cumplite vremi”, iar viaţa este văzută ca „vremelnica (...) tragedie”, ceea ce înseamnă că lumea este imaginată de ei ca un teatru. Complicata cale a răzbunării lui Andrea, de „dincolo”, prin urmărirea unui şir de crime şi orori răspunde gustului clisabetan pentru violenţe. În dialogul fina” cu Răzbunarea, Andrea face, cu deliciu, repertoriul actelor de violenţă, al uciderilor şi nenorocirilor. Uneori, dramaturgii le acumulau şi fără temei; de pildă, nemotivat este Hiero nimo când îşi rupe limba cu dinţii, pentru că el a spus tot şi nu mai are nimic de ascuns.

Pirna lui Kycl este o „tragedie sângeroasă”, şi una dintre ivit mai preţuite ale timpului; între 1592 – 1633 au

MjMiut (fără numele autorului) zece ediţii.

TRAGEDIA SPANIOLĂ1

(Fragmente)

ACTUL V Scena 3

VICEREGELE

(...) De ce mi l-ai ucis pe Balthazar?

DUCELE DE CASTILIA

Şi pe copiii mei pe amândoi?

HIERONIMO

[Dar sunteţi siguri că sunt morţi?

DUCELE DE CASTILIA Da, ticăloase, dureros de siguri.

HIERONIMO Cum, şi copilul tău?

VICEREGELE

Da, toţi sunt morţi.

Niciunul nu mai supravieţuieşte.

HIERONIMO

Atunci e bine; hai să fim prieteni;

Şi să ne strângem capetele snop:

În laţul ăsta vor încape toate.

1 J) în: *Teatrul Renaşterii engleze*, vol. I, ELU, 1964.

În româneşte de *Dan Duţescu*.

VICEREGELE

O, diavol blestemat* ce fără teamă-i! HIERONIMO

Da, fără teamă! Ce te minunezi?

Azi am văzut cu ochii răzbunarea şi m-am făcut un mai măreţ monarh Decât tot şirul ce-a purtat vreodată Coroana Spaniei. Şi de-aş avea Atâtea vieţi cât arc cerul stele – Şi tot atâtea ceruri, câte vieţi.

Să-mi stea deschise, dărui-le-aş toate, şi sufletul din mine pe deasupra.

Doar să te văd călcând prin balta asta De sânge]1

O, cuvinte mângâioase!

La fel de drag mi-a fost feciorul meu, la şi al tău, şi-al tău, stăpâne, vouă, Nevinovatu-mi fiu a fost ucis De-acest Lorenzo, şi pe-acest Lorenzo, şi pe-acest prinţ m-am răzbunat deplin, şi încă mai răzbună-se şi cerul Asupra sufletelor lor, mai greu De cât le-a fost de greu sfârşitu-acesta.

DUCELE DE CASTILIA Dar cine-au fost părtaşii tăi la crimă?

VICEREGELE

Doar unul: Bellimperia, fiica ta;

Ea l-a ucis pe Balthazar al meu:

Sub ochii mei l-a-njunghiat.

REGELE (către Hieronimo)

Eşti mut?

1 Fragmentele între paranteze drepte reprezintă

adao surile din cea de a doua versiune a dramei – 1602. Intervenţiile, atribuite lui Jonson, au o forţă egală cucele mai penetrante dintre paginile autorului (n.t.).

HIERONIMO

Din câte libertăţi ne poate da Un suveran, au care-i mai măruntă Decât tăcerea ne vătămătoare? Îngăduie-mi-o, şi atât să ştii că nu vorbesc, şi nici nu pot vorbi.

REGELE

Atunci să vină-aici schingiuitorii:

Mişel cum eşti, îţi descleştez eu gura.

HIERONIMO

Mă poţi zdrobi sub cazne, tot aşa cum l-a muncit acest netrebnic fiu Pe fiul meu: dar nu mă vei sili să spun ce am jurat să ţin în mine.

Eu nu mă tem de-ameninţarea ta.

Acum că-s mulţumit de moartea lor şi uşurat mă simt prin răzbunare.

Ia-mi limba-ntâi, şi inima apoi.

(îşi retează limba cu dinţii.)

REGELE

Vezi, sire, şi-a rupt limba; mai degrabă Decât să dea-n vileag ce-am vrut să ştim.

DUCELE DE CASTILIA Dar poate scrie.

REGELE

De nu se pleacă-n faţa voii voastre.

Vom născoci cea mai cumplită moarte De care a pierit vreun ticălos.

(Hieronimo face semn să i se dea pentru a-şi ascuţi pana.)

DUCELE DE CASTILIA Vrea un cuţit să-şi potrivească pana.

VICEREGELE

Poftim, şi vezi de scrie adevărul.

Fereşte, duce! Hieronimo, câine!

(Hieronimo îl înjunghie pe duce şi se înjunghie)

REGELE

Cumplite vremi, cum n-au mai fost pe lume! Ferit-ai, frate, şi-au pierit vlăstarii, Nădejdea ţării după moartea mea!

Duceţi-i trupul, să putem jeli Grea pierderea iubitului meu frate.

Să-l îngropăm! Eu cel dintâi la rând îl voi urma în moarte pe curând.

VICEREGELE

Şi tu, don Pedro, fă aşijderea:

Ridică-l pe nefericitu-mi fiu.

Ce prea vremelnic şi-a găsit sfârşitul; Legaţi-ne, pe mine alături lui.

Pe el alături mie, ndureratul.

Pe marele catarg al linei nave Lipsită de matrozi, şi-apoi lăsaţi Furtuna şi talazul să mă poarte Spre hăul ne-mblinz, it şi mugi tor Al Scyllei, sau spre iazul cel spăimos Al Acheronului, să-mi plâng ursita şi pierderea lui Balthazar cel drag.

Un porţingal nu-şi află loc în Spania.

(Trompetele intonează un marş funebru; ies, regele Spaniei jelind trupul fratelui său mort şi regele Porţiigalici piirtând trupul fiului său.)

C o r il 1

(Duhul lui Andrea şi Răzbunarea:) DUHUL

Acum îmi sunt nădejdile-mplinite – în sânge şi durere mă desfăt:

Răpus a fost Horaţio-n umbrarul

Lui Hieronimo, tatăl său; ucis j\Iârşavul Cerberin de Pedringano Hainul Pedringano spânzurat Prin joc viclean; suava Isabella Făcându-şi seama; prinţul Balthazar De mina Bellimperiei junghiat;

Castilia şi păcătosu-i fiu Daţi morţii de bătrânul Hieronimo Frumoasa-mi Bellimperia surpată Asemenea Didonei; iar bătrânul şi bunul Hieronimo s-a ucis:

Da, sufl: etu-mi s-a desfătat văzându-i!

O voi ruga pe dulcea Proserpina.

Ce hotărăşte sorţii, să m-ajute A sta alături de-ndrăgiţii mei.

Trecând plăcute clipe, şi-a lovi cu răzbunare crunt? pe duşmani, îl voi purta pe bunul meu Horatio Prin câmpuri de bătaie unde încă Mai dăinuie nestînsele războaie;

O voi purta pe buna Isabella Spre alaiu-acela-n care mila plânge.

Dar niciodată chinul nu o frânge;

O voi purta pe Bellimperia mea Spre acele bucurii ce-s hărăzite Vestalelor şi mândrelor regine; îl voi purta pe bunul Hieronimo Acolo-unde-Orfeu dulci cânturi cerne, Dând farmec proaspăt zilelor eterne, şi-acum dă-mi, Răzbunare, sfatul bun: Pe ceilalţi toţi au cum să mă răzbun?

RĂZBUNAREA

În iad am să-i prăval cu mâna mea, De Furii spre a fi puşi la caznă grea.

DUHUL

O, dulce Răzbunare, fă-mi batirul:

Ci, lasă-mă să-i judec eu: râvnesc la neodihnă-n veci să-i osândese. SLoboade-l din a vulturului gheară

Pe-acel nefericit de Tityus[146] Şi locul său să-l ia don Cyprian;

Pe don Lorenzo să-l aşezi pe roata Lui Ixion, şi chinul nesfârşit AI celui ce-a iubit-o pe Junona Sfârşească-se (Junona-i uitat oare şi-n marea-i bunătate-i dă iertare.) Pe Balthazar mi-l spânzură de gâtul Himerei[147], dorul crud să-şi tânguiască şi bucuria noastră-nalt cerească;

Lui Cerberin dă-i caznă piatra grea şi lui Sisyphus geamătul să-i ia; Târăşte-l pe hainul Pedringano Prin clocotitul Acheron, să moară şi să învie-n flăcări iar şi iară.

---

146 Personaj mitologic pedepsit să fie sfîşiat de vulturi şi de şerpi (n.t.).

147 Monstru mitologic care aruncă foc pe nări. Avea partea din faţă a trupului ca de leu şi cea din spate ca de balaur (u.t.).

Pe zi hulind şi numele lor sfânt.

RĂZBUNAREA

Să coborâm degrabă sub pământ: Prietenii în trai senin şi har să-i rostuim, duşmaÿi-n chin amar; Vremelnica din viaţa tragedie o vor trăi acum în veşnicie.

(Ies)

CHRISTOPHER MARLOWE (1564 – 1593)

Fiul unui cizmar din Canterbury, el face, la Cambridge, studii de teologie (1581 – 1587). Nu devine slujitor al bisericii dimpotrivă: după ce, începând din 1588, i se reproşa lipsa credinţei, în luna mai 1593 se eliberează împotriva lui un ordin de arestare pentru liberă cugetare şi ateism. La terminarea studiilor, în 1587, Marlowe venise la Londra. Aici face parte din grupul „universitarilor”, intră într-o bine cunoscută companie de teatru (*The Admiral's Men*), dar şi într-un şir de complicaţii xjire până azi nu s-au clarificat încă. Se pare că lucrează într-o reţea de spionaj internaţional, în serviciul reginei Elizabeta. În 1589, acuzat de omucidere, este arestat (13 zile) apoi eliberat, după ce se dovedeşte că decesul nu era urmare a unui asasinat, ci consecinţă a unei bătăi în care fiece participant se apărase. Scriitorul moare ucis în împrejurări misterioase; nu se ştie de ce şi se pot face numai supoziţii: răspuns la un act de violenţă? măsură de precauţie a unui om politic căruia îi cunoştea secretele? sau, poate, lovitură a duşmanilor Angliei. Marlowe este un om de Renaştere: vital, iubitor de libertate, cunoaştere şi experiment – şi de aceea prieten cu oameni scoşi din rândurile celor „onorabili”; dornic de acţiune, cunoscând tot ce este nou şi absorbind frenetic şi imediat aceea ce exprimă noul: scrie, de pildă, o tragedie despre Faust în acelaşi an (probabil) cu traducerea în limba engleză a cărţii populare germane; lucrând, poate, pentru curtea Angliei; având puterea de a-şi păstra tainele astfel încât ele să nu poată fi nici până acum descifrate.

În scurta lui viaţă de 29 de ani a făcut traduceri

(Ovidiu şi Lucan), a scris poezie şi teatru. Prima piesă este Tragedia

IDâdonei, regina Cartaginei (The Tragedy of Dido, Queen of Carthage), după care urmează Tamerlan cel Mare (Tamibiirla îne the great, 1587), Tragica istorie a doctorului Faust (The Tragical History of Doctor Faustus, 1588), Evreul din Malta (The Jew of Malta, 1589), Eduard alII-lea, (Edward II, 1592), Masacrul Parisului (The Massacre at Paris, 1593).

TAMERLAN CEL MARE, piesă alcătuită din două părţi, este inspirata din traducerea în limba engleză a unor cronici, la care, pe lângă un episod din Ariosto, Marlowe adaugă forţa neobişnuitei lui imaginaţii. La început un păstor scit, Tamerlan, ajutat de hoarde barbare, face expediţii război nice (în Orientul Mijlociu), şi ajunge monarh puternic, mare stăpânitor de împărăţii. Pe el îl cucereşte numai frumuseţea; a captivei sale, Zenocrate, care îi va fi soţie şi mama celor trei fii. Este energic, temerar, fără îndurare; faţă de sine şi de ceilalţi, incluzând propriii copii. Îşi face o adâncă tăietură în braţ, ca ei să-şi spele mâinile în sângele lui şi să se pătrundă astfel de pofta lui de luptă. Îşi ucide băiatul care dovedeşte contrariul. Cu plăcerea cruzimii, dar şi cu o permanentă nevoie de a-şi demonstra forţa, el nimiceşte regate, masacrează populaţia, iar pe foştii suverani îi zdrobeşte, moral şi fizic. Pe, împăratul Persiei, Baiazid, şi pe soţia lui, Zabina, îi închide într-o cuşcă; pe Baiazid îl scoate de acolo când vrea să-l întrebuinţeze ca scaun pe care să păşească pentru a se urca pe tron. Umblă într-un car tras, în loc de cai, de regi şi de împăraţi.

TAMERLAN CEL MARE1

(Fragmente)

Partea iotâia

ACTUL IV Scena 1

Intră TAMERLAN, TEC HELLES.

RI A S, USUMCASANE, ZENOCRATE, ANTPPE.

1 Din: *The Works of Christopher Marlowe*. Edited by. C.F. Tucker Brooke. Oxford, 1929. În româneşte de *Dan D n le sou*.

If” f mauri /răgind-o cuşcă în care se şi

I HIN. 1 urmiiidu-l

TAMERLAN

Adiiceţi-mi din cuşcă scara.

(îl scot pe Baiaz din

BAIAZID

Sfinţi preoţi ai cerescului Mohamed.

Voi ce, jertfind, tăiaţi din carnea voastră şi-altarele-i stropiţi cu sânge roş.

Faceţi ca cerurile să se-nenmte şi neclintita stea să soarbe-otravă Din maurele mlaştini şi s-o toarne Pe gâtu-acestui preasemeţ tiran!

TAMERLAN

Supremul zeu, dintâiu-nvârtitor Al sferei ghintuită-n mii de sclipeţi.

Slăvită boltă mai degrab ar arde-o Decât căderea să-mi urzească-astfed.

Ci, ticăloase, tulfee-aşa-mi meneşti, în brânci să cazi, pământul pângărindu-l.

Şi scară fii lui Tamerlan cel mare.

Spre a mă-nălţa în tronul meu regesc.

BAIAZID

Ba sparge-mi măruntaiele cu spada-ţi şi-n moarte-aruncă-mi inima, şi-n iad.

Decât robiei tale să mă las.

TAMERLAN

Hoit josnic, şerb şi rob lui Tamerlan.

Nevrednic nici să-mbrăţişezi pământul

Ce poartă-n cinste trupul meu regesc; în brânci, în brânci, în brânci! îţi porunceşte

Acela ce te poate osândi

Să fii în mici fărâme sfârtecat

Sau risipit ca cedrii cei semeţi

Loviţi de glasul-tunet al lui Zeus.

BAIAZID

De cât în jos la diavoli, şi voi, diavoli Cătaţi la mine! iară tu, temut Stăpân din iad, cu sceptru-ţi de eben Loveşte-acest pământ nelegiuit şi fă-l să ne înghită pe-amândoi!

(Tamerlan Urcăm iron, calând Bai azid).

TAMERLAN

Vă limpeziţi, văzduhuri întreite.

Ca zeii din înalturi să privească Pedeapsa lor călcând peste-mpăraţi.

Voi stele ce vegheaţi când m-am născut, Zâmbiţi (...)

Partea două

ACT-l? L IV Scena 3

ni ib

— stră TAMERLAN în carul său, tras de REGELE T RAPEZ UNT ULUI ŞI REGELE SORIET, cuză bale în gură; Tamerlan ţine frâiele în mâna stângă, iar în mâna dreaptă un bici cu care-i loveşte; AM Y RAS, CELEBINUS, TEC HELLES, THERIDAMAS.

USUM CA SANE; ORE ANES, regele Anatoliei, şi REGELE IERUSALIMULUI, minaţi de cinci, şase soldaţi de rând; şi alţi soldaţi.

TAMERLAN

Hei, gloabe îmbuibate ale Asiei!

Doar douăzeci de leghe într-o zi Puteţi trăgea asemeni mândru car.

Cu Tamerlan cel mare vizitiu.

De la Asphaltis, tinde v-am învins.

La Byron, unde vă cinstesc astfel?

Cei cai ce mână naltul ochi de aur

Al cerului, şi zorii îi revarsă

Pe nări, gonind cu mers de foc pe nouri.

Nu sunt mai vredniciţi cu-al lor stăpân

Cât voi, sclavi răi, cu Tamerlan cel Mare.

Răpciugile-ndărătnice din Tracia.

De-Alcide îmblânzite, şi pe care Aegeus riga le-a hrănit cu carne De om, şi le-a făcut atât de vane încât îşi cunoşteau puterea lor.

N-au fost supuse de-un stăpân mai sfânt Cum fost-aţi voi de braţu-mi neînfrânt.

Spre a vă face aprigi, cum îmi place.

Veţi fi hrăniţi cu carne-nsângerată şi din găleţi veţi bea muscat vârtos:

De veţi trăi, trăiţi, să-mi trageţi carul Mai iute decât norii fugăriţi;

De nu, muriţi ca dobitoace, vrednici A fi doar hrană pentru negrii corbi.

Pe drept numit sântbiciul lui Zeus!…

AMYRAS

Dă-mi o caleaşca, doamne, să mă plimb.

Şi tras să fiu de-aceşti doi regi trândtivi.

TAMIÂKI. AN

Prea (măr eşti, regescul meu fecior:

În inline au de tras la carul meu Spre a-mprospăta pe-aceşti fraţi-regi ai lor.

ORGANES

O, tu ce stăpâneşti tărâmu-adânc şi rege eşti cât Zeus de puternic.

O, vino cum în rodnica Sicilie Te-ai dus să vezi minunăţia ţării.

Şi cum ai luat pe mândra Proserpină.

Desfăt aflând în roadele grădinii Lui Ceres, pentru dragoste şi cinste.

Şi ca s-o faci regină; tot astfel.

Din ură dreaptă, pentru obrazul tău.

Şi spre a zdrobi pe cel ce te sfidează.

O, vino, aprig, să-i măsori trufia şi-n iadul tău cel mai adânc să-l surpi!

THERIDAMAS

Măria ta, mai pune-le zăbale să-nfrâi aceste veninate limbi Ce-asemenea nedaţilor-pe-brazdă Sparg prin hăţişul

gurilor pocite şi fără de măsură-şi ies din ţarc.

TECHELLES

Ba să sfărmăm hăţişul celor guri şi să le smulgem mânjii nărăvaşi.

USUMCASANE

Măria ta a şi găsit un mijloc Prea potrivit sânfrâné-qcesle limbi De gloabe surugieşti c18 la hulire.

CELEBINUS

Ei, cum îţi place, rege? de ce taci?

PIEGELE IERUSALIMULUI

Puştan câinos, aşchie din os tiran!

Cum a-nceput, ca şi procleţii i tată, Cu-mpunsături şi-amare împilări! (…)

În fragmentul de mai sus Tamerlan se compară cu Phae ton (imagine iubită de Marlowe). Piesa dă glas veleităţilor titanice ale omului renascentist. Faptele eroului se desfă şoară pe o vastă arie geografică, iar el se ridică, într-un fel, deasupra obişnuitelor dimensiuni omeneşti. Se simte făcând parte dintr-o lume supraumană, zeificat parcă; puternic fiind – „biciul lui Dumnezeu” – pentru el Dumnezeu este puterea. La început în competiţie cu oamenii, lui Tamerlan l ap parc că se poate întrece cu zeii şi cu destinul. Vorbeşte (lvMpro tul Jupiter temător de forţa lui, care l-ar putea de borî. Crede că el poate, cu mâna lui, să-ntoarcă a „sorţii roată” (*And with my hande turn Fortunes wheel about*”). Uneori însă câte ceva i se sustrage. Când Baiazid şi Zabina nint dărâmaţi de umilinţe, ei le pot sfârşi, sinucigându-se; t’d doi soţi îşi izbesc capetele de pereţii cuştii. Tiranul ponto hotărî moartea oamenilor, dar nu-i poate da nimănui viaţa. Zenocrate, soţia mult iubită, moare. În această primă întâlnire a lui cu moartea implacabilă Tamerlan refuză aproape să o recunoască; pentru îndrăzneala ei de a ho apropia de el, Tamerlan ar pedepsi pământul însuşi. „Cum, ea e moartă? Techelles, scoate sabia/Şi-njunghie pământul”. Pe Zenocrate o îmbălsămează, ca să rămână

precum era în viaţă. Tamerlan se ciocneşte de limitele condiţiei omeneşti; însă nici propria lui moarte, care se arată, iminentă, nu înseamnă recunoaşterea lor. Fiii lui sunt mai slabi şi împărăţiile nu durează în veci; dar cuceritorul nu vrea să vadă într-un viitor prea îndepărtat. Uimirea lui nu se rezolvă în acceptarea destinului, deşi acesta îl frânge. În fragmentul de mai jos moartea îl află, uluit parcă de cutezanţa ei, şi gata să o înfrunte, dacă nu în luptă „cu zeii/Pizmuitori ai sănătăţii mele” „«cgţ puţin prin faptele urmaşilor care îi vor duce mai departşpropriile veleităţi.

Partea două

ACTUL V Scena 3

Intră TAMERLAN is când sau, tras (ca p mm înainte) de ORE ANES, regele Anatoliei, şi de REGELE IERUSALIMULUI; AMYRAS, CELEBINUS, şi doctori. (...)

TAMERLAN

Ce zeu sfruntat îmi chinuieşte trupul Spre a-l frânge pe măritul Tamerlan?

Mă dovedi-va boala că sunt om.

Eu cel ce-am fost numit teroarea lumii? Techelles şi voi céilalţi, trageţi spada şi-ameninţaţi pe cel a cărui mină îmi chinuieşte sufletul – şi haideţi să înfruntăm puterile cereşti şi s-atârnăm pe boltă negri prapuri la semne pentru al zeilor măcel.

Prieteni, vai! Picioarele-mi se surpă. Purtaţi-mi braţul la război cu zeii.

Pizmuitori ai sănătăţii mele. (...)

TAMERLAN

(...) o hartă-mi daţi, căci voi să văd-rămas-a mult

Pânâumea-ntreagă cu s-o cuceresc?

Feciorii mei dorinţa-mi vor plini. (...)

Tamerlan spune la un moment dat: „Sufletele noastre, setoase de cunoaşterea cea nesfârşită, sunt, ca sferele neos tenite, în vecinică mişcare”. El nu urmărea însă în viaţă cunoaşterea, ci puterea nemărginită.

Cunoaşterea este ţelul lui Faust, personaj inspirat din cartea populară germană publicată de Johann Spies în 1587 şi tradusă în limba engleză (probabil în 1588). Povestea este aceeaşi; a învăţatului care stăpâneşte toate cunoştinţele omeneşti şi care, în dorinţa de a stăpâni mai mult, apelează la magie. Consecinţă firească, apare slujitorul lui Lucifer. Faust face un pact cu Mefisto: îşi oferă sufletul pentru 24 de ani de satisfacere a dorinţelor. Cei doi îngeri – bun şi rău – ilustrează dualitatea eroului: sfâşiat între principiile eticii vechi şi noi, între liniştea asigurată de interdicţia interogaţiei şi frământarea răzvrătirii luciferice a omului nesăturat cu puţin. Deasupra celor din jur prin învăţătură, savantul aspiră către mai mult, iar mai mult înseamnă, în creştere firească, totul – „aflã cum s-ajungi un demiurg”. Înţelegând mai bine decât Tamerlan limitele condiţiei omeneşti – „eşti doar Faust, un biet om” – Faust, care jinduieşte după nemurire, nu crede ca omul o poate ciobindi de la Dumnezeu; el ştie

< h trebuie „să murim de-o moarte veşnică” (*Ay* „w *t/în an ever lasting death*). Doreşte ca scurtimea vieţii să se» <w» tă compensa prin plenitudine; şi speră ca pe aceasta să o

< upete *de* la i>actul cu Mcfisto. „Prin el voi fi al lumii împăint” spune Faust. Satisfacţiile oferite de Mefisto sunt „1 mec. Faust nădăjduise altceva – „Nu-i vrăjitorul prin

< «put un zeu?” Dar prin Mefisto el nu poate înfrânge limitele esenţiale ale condiţiei omeneşti; se poate, cel mult, sustrage, temporar, unora dintre legile fizice – prin călătorii şi nemaiauzite întâmplări. Mefisto nu-i poate răspunde însă la marile întrebări; nu află de la el nimic despre începuturile lumii, şi nici nu este scutit de groaza omului care, odată cu un boierea sorocului, întâmpină chinurile iadului.

TRAGICA ISTORIE A DOCTORULUI FAUST[148]

(Fragmente)

Sdena 1

Odaia de lucru a lui Faust în fala spectatorilor apare Faust.

FAUST

Alege-ţi studiul, Faust, şi începe în firea firii sale să-l pătrunză.

Arată-te ca doctor-teolog.

Dar fă-ţi din toate artele o ţintă.

Trăind cu Aristot, murind cu el.

Tu, Analitică, m-ai cucerit!

Bene disserere est finis logices,[149] Atât ne-nvaţă logica: disputa?

Minuni mai mari nu are la-ndemână?

N o mai citi: e-o ţintă ce-ai atins.

O artă mai măreaţă pentru Faust!

Filosofie, bun rămas! în locuţi Galen să vină, căci se ştie doar:

Ubi desinit philosophis, ibi incipit medians1 Fii doctor, Faust: grămădeşte aur.

Câştigă-ţi nemurirea printr-un leac!

Summum bonum medicinae sanitas2.

Al medicinei ţel e sănătatea.

Dar, oare, ţie, Faust, ţi-e străin?

Orice cuvânt al tău c-un aforism;

Reţetele ţi-au fost săpate-n aur:

Au izbăvit oraşe-ntregi de ciumă şi-au vindecat puzderie de boli.

Şi, totuşi, eşti doar Faust, un biet om. Nemuritori pe oameni de i-ai face Sau, morţi fiind, dacă i-ai învia.

Preavrednică i-am spune Medicinei...

---

148 Din: Teatrul Renaşterii engleze, vol. I, ELU, 1964. în româneşte de Leon Levifchi.

149' 2 A discuta bine este scopul logicii (n.t.).

Pe când aşa… Unde-i Justinian?

Şi una cădemque res legatar duobus.

Alter rem, alter valorem, rei etc A Ce ieftină chichiţă de Tavocat! (*Citeşte*) *Exhaereditare filium non potest pater nisi1*, etc. Aşa scespune-n „Institutiones” 5 Şi-n cartea dreptului universal.

E-un studiu vrednic doar de trepăduşii Ce dupănzorzonări se dau în vânt;

Prea strâmt şi prea slugarnic pentru mine-L La urmă, bună e teologia.

Vulgata6, dar! S-o cercetez temeinic.

(Citeşte)

1 Unde sfârşeşte filosoful, acolo începe medicul (n. t,).

2 Supremul bine al medicinei e sănătatea (n.t.).

3 Dacă unul şi acelaşi lucru e lăsat moştenire la două persoane, una primeşte lucrul, cealaltă valoarea lucrului (n.t.).

4 Tatăl nu-şi poate dezmoşteni fiul decât dacă… (n.t.).

5 Este vorba de *Corpus Juris Civilis*, clasica lucrare juridică alcătuită la indicaţia împăratului Justinian (n.t.).

6 Versiune latină a Bibliei, întocmită în secolul al IV-lea (n.t.).

Stipendium peccatimors est. Ha! Stipendium etc.

l'Acatu-i pedepsit cu moartea. Crâncen!

(Citeşte)

Şi peccasse negamus, fallimur, et est nobis veritas;

Dacă zicem că nu avem păcat, ne înşelăm singuri şi nu este adevăr în noi. Cu alte cuvinte, s-ar părea că trebuie să facem păcate şi să murim:

Dar, să murim de-o moarte veşnică.

Doctrină-i asta: *Clic sera*, V Teologie, eu te las cu bine!

Cerească-i metafizica de vraci.

Ceresc e tomul de nécromancie.

Iar ce-mi doresc eu cu-nfocare acum sunt linii,

cercuri, semne şi bucoavne.
Ce lume de foloase, de-ncântări.
Putere, cinste şi atotputinţă L-aşteaptă pe artistul silitor!
Tot ce viază într-ai lumii poli va fi-n puterea mea: pe împăraţi I-ascultă o ţară – două: ei nu pot S-asmută văntul, norii să-i destrame J Ci stăpânirea unui magician E necuprinsă, asemenea gândirii.
Nu-i vrăjitorul priceput un zeu?
Hai, Faust, creierii ţi-i chinuieşte şi află cum s-ajungi un demiurg.
Mergi, Wagner, la Cornelius şi Valdes: Transmite-le din parte-mi salutări şi roagă-i să poftească pân la mine.
WAGNER
Da, domnule. (*Iese*)
FAUST
Povaţa lor e de mai mult folos Decât întreaga osteneala mea.
(Intră îngerul bun şi îngerul
Aruncă, Faust, blestemata carte.
Ca nu cumva-n ispită să te ducă şi-asupra-ţi Domnul să-şi abată-urgia 1 Ia Biblia, de blasfemie fugi!
ÎNGERUL RĂU învaţă, Faust, arta ce cuprinde A firii nesecate bogăţii;
Fii pe pământ ca Jupiter în ceruri;
Peste stihii poruncitor stăpân. (*îngerii ies.*) (...)
Scena 7
(Intră Faust şi FAUST
Călătorit-am aşidillhr, Mefisto.
Prin Trier1, o mândreţe de oraş înconjurat de piscuri, avântate.
Pereţi de Cremeni, iezere adânci.
De netrecut pentru pizmaşii principi.
De la Paris, urmând hotarul Franţei, Văzut-am râul Maine curgând spre Rin.
Sub straja nesfârşitelor podgorii;

Am străbătut Campania până la Neapel.

A'cărui drepte străzi de cărămidă Tivesc clădiri semeţe şi oraşul în patru părţi egale îl împart.

Virgiliu are-aici mormânt de aur şi-n stâncă se mai vede şi acum Tunelul lung de-o milă ce-ntr-o noapte L-a fost tăiat. Veneţia apoi şi Padova şi alte mari oraşe

Am cercetat; şi-ntr-unul am văzut Un templu maiestuos a cărui turlă înfruntă stelele. Într-acest chip A petrecut mai multe zile Faust. Şi-acum, Mefisto, unde ne oprim?

Ai ascultat porunca mea dinţii şi m-ai adus în zidurile Romei? (...)

Scena 14 (...)

FAUST

Ah, Faust.

Un ceas îţi mai rămâne de trăit;

Apoi te-aşteaptă veşnica osândă!

Opriţi-vă, luminători cereşti.

Ca vremea să stea-n loc şi miezul nopţii să nu mai bată; ochi frumos al firii. Răsări din nou şi-nveşniceşte ziua;

De nu, prefă-te, ceaşule-ntr-un an.

O lună, şapte zile, (fitptr-o zi.

Ca Faust să se poată pocăi!

O lente, lente cunite, noctis Dar stelele se mişcă, vremea, fuge.

Va bate ceasul, dracii vor veni şi Faust îşi va căpăta osânda!

Să mă avânt spre Cel-înalt! Ah, cine E cel care mă trage-n jos? Priviţi!

De sângele lui Crist e plină bolta...

Un singur strop m-ar izbăvi... Iisuse!

Nu mă zdrobi, puternic Lucifer.

Din pricina chemării ce i-o fac!

Eu am să-l strig mereu... Fii milostiv! Unde-i acum? S-a dus! Ah, iată, Domnul şi-ntinde braţul şi tăcut se-

ncruntă!

Vă prăvăliţi asupră-mi, munţi şi dealuri, şi de urgia lui mă tăinuiţi!

Nu vreţi?

Mă-nghiţă-atunci genunea fără fund! Pământule, te cască! Nu mă vrea...

Voi, stele ce sclipeaţi când m-am născut şi mi-aţi ursit pieirea şi gheena.

Mă soarbeţi ca pe-o ceaţă şi mă duceţi în pântecele norilor scămoşi Ca-n clipa când mă veţi zvârli-ndărăt, Prin gura lor de fum să-mi iasă trupul, Iar sufletul să urce către cer!

(Orologiul bate.)

Din ceas a mai rămas doar jumătate!

O, Doamne!

De nu vrei să mă cruţi, atunci măcar Sfârşit durerii melc hotărăşte în numele lui Crist, al cărui sânge A curs şi pentru mine; să trăiesc o mie, zeci de mii de ani în iad şi-apoi să-mi aflu tihna. Însă, \Tai.

Cei păcătoşi sunt osândiţi pe veci...

De ce nu-s o făptură fără suflet?

Sau pentru ce-i nemuritor acesta? Pitagoreica metempsihoză De-ar fi adevărată, duhul meu şi-ar căuta sălaş în dobitoace!

Ah! Cât le fericesc! Suflarea lor.

Când pier, o-nghit stihiile; al meu Trăieşte-n veci ca să-l muncească iadul. Părinţii mei să fie blestemaţi!

Ba nu! tu însuţi, Faust, şi Satana Ce de cerescul har te-a văduvit!

(Orologiul bate miezul nopţii.)

E miezul nopţii! Trup, prefă-te-n aer. Altminteri mergi cu Lucifer în iad!

(Tunete şi fulgere.)

Prefă-te, suflete, în stropi mărunţi şi-n mări te spulberă: să-ţi piară urma! (*Intră diavolii*)

Nu mă privi atât de mspra, Doamne!

Năpârci şi şerpi, Bseiœa să suflu!

Iad hâd, nu te căsca i Stai, luciferl sunt gata să-mi ard cărţile! Mefisto!

(Ies diavolii cu Faust. Intra Corul)

CORUL

Tăiat e ramul ce putea să crească şi să dea rod; cununa lui Apollo.

Ce-a It Jdată l-a încins pe cărturar.

S-a prefăcut în scrum. Plecat-a Falist4 Priviţi la prăbuşirea lui grozavă.

Ternei pentru nţelepţi de minunare în faţa tainelor oprite care îndeamnă dârzul cuget să-ndrăznească şi să înfrunte pronia cerească!

Terminat hora Bem: terminat auctor opus)

(Iese Corul)

Eroii titanici ai lui Marlène sunt purtătorii unor pasiuni gigantice: ei vor, în lipsă* transcendentului, un absolut lu' tu mon aceasta: o putere supremă care să-i aşeze mai pre miu de ceilalţi muritori; ci vor să fie atotputernici (deci e, pnwmto un atribut al divinităţii): prin fapte războinice (Ta mor Ian), prin cunoaştere a forţelor naturale şi supra naturale (Kamt), prin bogăţie (Bambus, evreul din Malta). Omul slab, Edward al IMen, prefigurare a lui Richard al Il-loa (Shakespeare), este o excepţie. Eroul lui Marlowe este omul care năzuieşte, vrea şi ia iniţiativă, călcând peste normelo lumii sale, dar fără a le înlocui cu o etică proprie: amăgindu-se cât iluzia, ca Tamerlan, înspăimântat pentru că e damnat, ca Faust, sau ticăloşit, ca Barabas. Marlowe râmâno un sceptic; nemulţumit cu ceea ce timpul său îi oferă, dar neîncrezător în ceea ce ar putea dobândi părăsind vechile coordonate. De aici, uneori, echivocul şi falsul: crudul şi neomenosul Tamerlan se crede „biciul lui Dumnezeu” şi ar părea, într-o măsură, justificat, pentru că luptă[150]

---

150 Ora aceasta încheie ziua, autorul îşi încheie lucrarea (n.t.).

Împotriva turcilor; Barabas este monstruos „dar creştinii din Malta, interesaţi şi ipocriţi nu constituie nici ci o pildă de umanitate; eroul (Barabas) îşi enumera cu dezinvol tură defecte cumplite sau dă, făţiş, lecţii imorale (lui Ithamore). În jurul personalităţii eroului se construieşte acţiunea pieselor lui Marlowe. Replicile sunt scrise cu fervoare, într-o limbă avântată şi înnobilată de mânuirea cu artă a versului alb pe care îl încetăţeneşte în drama engleză Mar lowe, cel mai de seamă predecesor al lui Shakespeare. În Cum vă place Marlowe este amintit cu o preţuire implicită:

Phebe.

Ce bine-a spus acela ce-a grăit:

„Iubirea te loveşte dintr-odată!” („Who ever lov’d that lov’d not at jirst sight”).

WILLIAM SHAKESPEARE (1564 – 1616)

Fiul unui cetăţean respectat din Stratford-onAvon, el intră la şcoală în vârstă de şase ori şapte ani şi întrerupe învăţătura pe la 13 ani, separe, datorită declinului material al tatălui său. Se căsătoreşte în 1582; în 1583 se naşte primul copil, Susanna, iar în 1585 cei doi gemeni, I lain net şi Judith. Între 1585, an în care părăseşte localitatea şi familia, şi 1592 i se pierde urma. În 1595 îl aflăm stabilit în Londra, cunoscut ca actor şi dramaturg. Nu se ştie exact ce roluri a jucat. Tradiţia îl aminteşte ca inter preţ al bătrânului Adam (Cum vă place) şi al Umbrei din Ham let. Uneori el menţionează în sonete durităţile vieţii de actor pecetluite „de-un nume rău, purtat ca un stigmat” (EXI) şi de aparent artificiu: „E drept c-am tot cutreierat pribeag/ îşi c-am făcut din mine o paiaţă/ Vânzându-mi ieftin gândul cel mai drag/ Şi dând durerii vechi o nouă viaţă”. (EX) Ca dramaturg (se pare că a început să scrie înainte de 1590) stârneşte ciuda lui Robert Greene, care, într-un fel de scrisoare destinată publicării şi aşternută în 1592, în pragul morţii, face aluzie la Shakespeare.

În 1594 era actor de vază şi societar în compania

„slujitorilor lordului-şambelan”. În 1598 actorii mai de seamă din companie iau iniţiativa de a-şi construi propriul lor teatru, „Globe”, unde se pare că încep să joace în 1599. La moartea reginei Elisabeta, în 1603, „Compania slujitorilor lordu la işambulan”, cea mai renumită trupă din Londra, devine Compania slujitorilor regelui”. În 1608 „slujitorii regelui” închiriază încă un local de teatru: sala închisă a unei foste mănăstiri dominicane; Shakespeare făcea parte dintre cei t; tplo societari ai noului teatru. În cei douăzeci de ani de v iiiţă londonezei el nu a rupt legătura cu Stratford. În preajma anului 1612 se întorcea în Stratford; acolo îşi petrece restul zilelor. În 1613 Teatrul „Globe” este distrus de incendiu, cu prilejul primei reprezentaţii a lui Henric al VIII-lea.

Nu se poate vorbi despre o cunoaştere exactă a ordinii cronologice în care au fost scrise piesele lui Shakespeare. Şi nici în ce măsură la unele dintre ele nu au colaborat şi dramaturgi contemporani (1 Henric VI, Titus Andronicus, Henric VIII). Majoritatea dramaturgilor elisabetani nu se preocupau de publicarea pieselor scrise de ei. Ele erau de multe ori tipărite printr-un act, de piraterie literară, după texte incomplete, nerevăzute de scriitor, luate de la actori sau de la sufleur. Astfel s-a întâmplat şi cu piesele lui Shakespeare, din care, în timpul vieţii, şapte au apărut, izolat, (format *inquarto*) în versiuni corupte, iar 14 au apărut, (tot format *inqnarto*), în versiuni corecte. După moartea scriitorului, doi actori, John Heminge şi Henry Condei 1, colegi şi prieteni cu Shakespeare, se ocupă de publicarea unei ediţii complete a operelor lui dramatice. Volumul, apărut în 1623, cunoscut, după format, cu numele de in *folio*, cuprinde 36 de piese (Perlele nu este inclusă). Ediţia cuprinde, pe lângă un portret, şi versuri închinate autorului, un apel către cititori, în care răzbate marea preţuire penetru Shakespeare a contemporanilor; nu se îndoiau, aşa cum avea să o facă uneori posteritatea, că geniala operă

dramatică îi aparţine lui: Citiţi-l, deci; încă odată şi încă odată. Iar dacă nu vă este pe plac, neîndoielnic că vă aflaţi într-un vădit pericol de a nu-l pricepe”. Piesele cuprinse în volum sunt împărţite în trei mari secţiuni: Comedii, Piese istorice, Tragedii. (în secţiunea pieselor istorice intră cele zece piese inspirate din istor; a Angliei, excluzând atât Macbeth, inspirată din istoria Scoţiei, Regele Lear – din legendă, cele trei piese cu subiecte romane, cât şi Cymbeline, incluse toate în capitolul Tragedii.) Volumul se deschide cu Furtuna. În 1923 canonul shakespearian a fost îmbogătit cu 147 de versuri manuscrise, făcând parte din piesa Thomas Morus, al cărei autor (sau autori) îi ceruse contribuţia în refacerea unei scene asupra căreia cenzura ridicase obiecţii. Din numeroasele tabele cronologice care încearcă să pună ordine în canonul shakespearian (E. Dowden, E.K. Chambers, H. Fluchère, G.B. Harrison, G.L. Kittredge, Peter Alexander etc.), îl reproducem pe cel publicat de Peter Alexander în ediţia din 1959 a operelor complete;

Ordinea aproximativă în care Shakespeare şi-a compus operele:

Pe rlor	Ida Comedii	Piese istorice	Tr agedii /	Ut e opere
I 1 502	Comedia erorilor Îmblânzirea îndărătnicei Cei doi tineri din Verona	1, 2, 3, – Henricus al VI-lea, Richard XII-lea (posibil) Regele Ioan	Tit Androni alcus	
1 504	Chinurile zadar-l			Venus şi Adonis

		nice ale dragostei			Răpirea Lucreţiei
1 599	1 1	Visul unei nopţi de vară Neguţătorul din Veneţia; Nevestele vesele din Windsor Cum vă place	Richard al II-lea 1 Henric al IV-lea 2 Henric al IV-lea Henric al V-lea	Romeo şi Julieta	
608	III 1	A douăsprezecea noapte Troilus şi Cresida Faptă şi răsplată Bine-i ce sfârşeşte cu bine		Iulius Cezar Hamlet Othello Timon din Atena Regele Lear Macbeth Antonm şi Cleopatra Coriolan	
	IV 1	Pericle	Henric al VIII-		

613	Cymbelin lea e Poveste de iarnă Furtuna

Pentru foarte învăţatul Ben Jonson, Shakespeare ştia ceva latină, iar greacă şi mai puţin. Că nu era un erudit o dovedesc anacronismele şi inadvertenţe geografice; Boémia se află pe malul mării; Padova – * în Lombardia, eroi ai războiului troian citesc Aristot, Henric al V-lea vrea să-i alunge pe turci de la Constantinopol etc., etc. Fără să aibă informaţiile bogate şi exacte ale eruditului, Shakespeare asimilase substanţa culturii antice şi moderne şi din esenţa celor pătrunse scotea seva operelor sale. Pentru stabilirea surselor ştim că era familiar cu Metamorfozele lui Ovidiu cu Biblia, Cronicile lui Holinshed, Vieţile paralele ale lui Piu ţării în traducere engleză de North şi Eseurile lui Montaigne în traducerea lui Florio. În linia principală a pieselor sau în detalii surprindem ecouri din Plautus, Boccaccio, Bandello, Seneca, Chaucer. Şi personajele lui Shakespeare cunosc autorii de căpătâi; Lavinia şi cei din jurul ei (Titus Andronicus) au citit Metamorfozele, căci ea îi demască pe criminali, deschizând cartea la povestea Philomelei; Polo nais îi recomandă pe actori spunând: „Seneca nu poate fi prea greoi pentru ei, nici Plaut prea uşor”. Când Gonzalo îşi spune tirada despre viaţa utopică pe care ar orându-i-o pe ostrov (Furtuna, II, 1) el pare a fi citit eseul lui Montaigne Despre canibali. 1, – 10

SONETELE lui Shakespeare apar prima oară în 1609, publicate, după toate probabilităţile, printr-un act de pira terie literară, fără corectura autorului. Cartea era intitulată Sonetele lui Shakespeare. Niciodată până acum tipărite (Shakespeares Sonnets. Neuer before Imprinted). Volumul, care cuprinde şi un poem, Plângerea unui îndrăgostit (A Lovers Complaint) era dedicat unei

personalităţi indicate prin iniţiale: W.H. Iniţialele ar fi putut aparţine lui Henry Wriothesley, al treilea conte de Southampton (1573 – 1624) sau lui William Herbert, al treilea conte de Pembroke (1580 – 1630).

Asupra datei la care sonetele au fost scrise s-au făcut diverse presupuneri de către Samuel Butler, Alfred Douglas, Leslie Hotson, T.W. Baldwin etc. Ipotezele variază; de pildă: 1592 – 1595 (J.O. Campbell), 1593 – 1598 (R. Gittingsi. S-ar părea că Shakespeare începuse să le scrie diii 1590 (E.I. Fripp), iar după aluziile la eclipse şi la evenimente istorice ele par a fi scrise până la 1598. Prima menţiune a

Monet clor, care circulau în manuscris printre prieteni, o nu o Mores în 1598. Din cele 154 de sonete, conform ordinii în care au apărut întâia dată, primele 126 vorbesc despre un Uităr nobil sau i se adresează chiar lui; celelalte, adresate aceleiaşi persoane, vorbesc despre o femeie brună. Se regămosc în sonete ecouri din scriitorii antici (Ovidius, Horatius) şi moderni (Petrarca, cunoscut poate prin traduceri ale lui Wyatt şi Surrey, Philip Sidney, S. Daniel). Istoricii literari contemporani nu mai cercetează în sonete valoarea de document biografic care ar consemna anume episoade o în viaţa scriitorului. Suita shakespeariană de sonete, departe de conformismul secvenţelor la modă, adeseori petrarchizanie în chip excesiv, refuză, uneori în mod explicit, convenţiile poetice: „De ce mi-e versul văduv de tertipuri, / Lipsit de tropi ciudaţi de-ntorsături? / Spre cei ce-l înfloresc în fel şi chipuri, / De ce nu trag şi eu cu ochii-n jur?” (LXXVI). Poetul opune convenţiilor sinceritatea simţămintelor. Spre deosebire de canonul frumuseţii feminine, femeia cântată în suita ultimelor sonete este brună (CXXVII, CXXX); iluzia nu îi ascunde defectele (CXLI); autorul o ştie libertină şi necredincioasă (CXXXVII), dar este atras de ea, chiar dacă după aceea îşi regretă slăbiciunea. Iar nota ţie ironie învăluie atât convenţiile poetice, cât şi această slăbiciune a

scriitorului (CXXX).

Marea temă a sonetelor rămâne trecerea timpului. Ireversibil, el fură tinereţea, frumuseţea1, 1 iubirea, fericirea, viaţa. Pe segmente ce nu depăşesc vârsta unui om, timpul poete fi înfruntat prin dragoste; trainică, ea poate salva iluzii şi bucurii (CXVI). În mijlocul mizeriei omeneşti ea rămâne unică raţiune de a exista (LXVI) şi dă preţ vieţii (XCI). Dar, indiferent de forţele iubirii, până la sfârşit făptura omenească este secerată în individualitatea ei. Ka se poate salva doar rodind o altă viaţă, prin urmaşi. Sonetele I – XXV îl îndeamnă pe prieten să se căsătorească şi să aibă copii. Dragostea creează viaţă şi reînnoieşte natura I o rămâne astfel într-o perpetuă tinereţe. O altă formă de creaţie ce se poate opune timpului este arta, iar dintre arte, aceea care, prin imaterialitatea ci, este mai puţin supusă degradării: a cuvântului (XV, XVIII, XIX, LIV, LV, LX, LXIII, LXV, C). Se regăseşte aici vechiul şi adeseori reluatul motiv horaţian *exegi monument am*.

SONETE[151]

XV

Ghid mă gândesc că tot ce este n-are Decât o clipă-n plin desăvârşire.

Că veşnic scena lumii e-n schimbare Sub tăinuita stelelor rotiref

Că oamenii şi ierburile cresc Hrăniţi şi arşi pe rând de-acelaşi cert că seva şi vigoarea-şi cheltuiesc Fălându-se că-s vii, şi-n urmă pier.

Când văd atâta nestatornicie.

Mult mai de preţ îmi pari, ştiind că pot Pustiul Timp şi Vârsta, raza-ţi vie în noapte grea s-o schimbe, prin complot.

De dragul tău, hptihid cu Timpul, vreau Ce-ţi fură el pe veci la loc să-ţi dau.

---

151 Din: Sonete, Ecl. Tineretului, col. Ce Ic mai frumcase poezii, 1963. In româneşte ele Ion Frunze tiu

XVI

De ce n-alegi mai bune căi să-nfrângi în crunt război despotul Timp, adică?

Drept stăvili vârstei, pentru ce nu-ţi strângi Mai greu răgaz ca versu-mi de nimica?

În floarea vieţii, răsfăţat de ore.

Ce pajişti nenuniite, azi, de plug N-ar vrea sămânţa viitoarei flore să ţi-o rodească-n brazde din belşug?

Dinei vieţi din tine, preţ dai ăstei vieţi.

Ce pana mea şi-a Timpului, gângavă.

N-ar şti-n splendoare şi-n lăuntric preţ să ţi-o păstreze-n veci, cântându-ţi slavă.

Doar de te dann veşnic te păstrezi. Trăieşti pe veci cum ştii să te gravezi.

XXI

Eu nu pot fi ca Muza ce se-mhată De-un chip sulemenit, şi-i toarnă stihuri şi-l piine-n rină cu bolta înstelată.

Şi-i urcă-n slăvi te miri ce mai-nimicuri.

Eu nu cutez, ca alţii, să-ţi apropii Sori, lună, perle, pietre nestemate.

Ori flori de-april, vârând în vers toţi tropii Ce-nchid ce-i rar în patru zări rotate.

Mă lasă, drept iubind, tot drept să scriu! Şi crede-mă: mi-e dragostea lumină.

Ca pentr-o mamă pruncul, chiar de ştiu că nu-i ca aştrii nopţii de senină.

Se-mbete alţii, deci, cu tropi de rând Nu vreau să laud ce nu vreau să vând

LV

Nu-i marmoră, nu-s lespezi de morminte Regeşti, mai mult ca versul meu să ţină* Va să-ţi păstrez lumina prin cuvinte.

Că-n piatră zgura vremii n-o întina.

Cină în război cu timpul cad statui şi ard cetăţi şi se prăvăl palate.

Doar ţie Mars, prin fier şi focul lui.
Să-ţi treacă amintirea nu mai poate.
Tu calci, deci, peste Moarte şi Uitare.
Şi preţul tău la fel va fi şi-atunci în ochii viitorului prin care Spre tristul capăt orele-şi dau brânci.
Pânta judeţul care să te-nvie.
[Trăieşti, ca-n ochii mei, şi-n poezie.
LX
Cum valuri fug la ţărm spre stânci, şi-s sparte, Aşa se-alungă clipele-nspre capăt Schimbând mereu pe cea împinsă-n moarte.
Şi către hăul veşnic, veşnic scapăt.
Născându-te, în marea de lumină Urci panta vârstei ce te-o-ncununa.
Eclipse de s-or pune de pricină.
Ce-ţi dote Timpul, Timpul îţi va lua.
Căci Timpul vârsta-n floare – o smulge-n treceri şi brazde sapă-n frunţi de frumuseţi.
Şi tot ce-i viu, e viu doar ca sub seceri Să i-i cadă, hrană luându-şi ce-i de preţ.
Şi totuşi versul meu va sta să-nfrunte, Cântându-ţi slăvi, mâniile lui crunte.
LXVI
Scârbit de toate, tihna morţii chem;
Sătul să-l văd cerşind pe omul pur, Nemernicia-n purpuri şi-n huzur, Credinţa-marfă, legea sub blestem.
Onoarea – aur calp, falsificat.
Virtutea fecioriei tir guiţă.
Desăvârşirea jalnic umilită.
Cel drept de forţa şchioapă dezarmat.
Şi arta sub căluşe amuţind;
Să văd prostia – dascăl la cuminţi Şf adevărul – „semn al slabei minţi” 9 Şi Binele slujind ca rol la rele.
Scârbit de tot, de toate mă desprind:
Doar că, murind, fac rău iubirii mele
XCI

Sunt unii mândri că-s de neam. Mai sâni De bani, de har, de vârsta ce le-o dai.

De scump-plătitul, hid, modern veşmânt.

De şoimii lor, de câinii lor, de cai.

Sunt firi şi firi: plăcerea şi-o găseşte în viaţă flecare-n felul lui.

Pe mine, însă, ce mă fericeşte E mai presus de binele oricuie

Iubirea-ţi mai de preţ mi-e şi mai sfinia Decât averi, ori rang, ori strai, ori nume.

Nici şoimi, nici din, nici caii nu mă-ncinlă; De tine-s mândrii cât de-o-ntreagă lume.

Nenorocirea-i doar că poţi să faci Oricând s-ajung sărac între săraci.

CXVI

Nu cred în piedici puse de noroc Unirii sufletelor mari. Iubirea Iubire nu-i când face silei loc.

Trădării răspunzând cu părăsirea.

Nu, ea e vernie semn şi far străjer Ce-ntâmpină furtuna şi nu cade.

E steaua fiecărui corăbier.

Al cărei preţ nu-i măsurat în grade.

Iubirea nu-i paiaţa vremii, chiar De intră sub compasul coasei sale.

N-o schimbă ani, şi n-o clintesc măcar Tăişurile clipelor fatale.

De spun minciuni, şi pot fi dovedit.

N-am scris nimic, şi nimeni n-a iubit!

CXXX

Nu-s ochii dragei mele stropi de soare şi roşul gurii ei nu-i de coral.

De-i albă neaua, sânu-i oacheş pare şi negrul păr i-e ca o sârmă-n val

Ştiu roze albe, ştiu şi roze roşi.

Dar nu-i socot obrajii trandafiri şi-s balsamuri mai dulci să le miroşi Decât e boarea întregii sale firi.

Îmi place s-o aiul, deşi plăcut
Mai mult mi-e zvonul muzicilor, parcă.
Eu mers de zână încă n-am văzut.
Dar draga mea e clar că-n târnă calcă.
Şi totuşi, eu o cred la fel de vară Cum spun şi cei ce mint cină o compară.

DRAMELE ISTORICE îmbrăţişează evenimente importante din istoria Angliei: războiul de o sută de ani sau războ inicelor două roze (de la sfârşitul secolului al XIV-lea până la sfârşitul secolului al XV-lea); ele înfăţişează conflictele dintre nobilii englezi, rezistenţa opusă de către feudali puterii regale, ciocnirea între Franţa şi Anglia.

Principalele surse de inspiraţie sunt Cronicile lui Halle şi I toi inshed; Cronicile lui Edward Halle (sau Hall; 1498? – 1517), scrise după 1530 şi publicate, cu adăugiri, postum (1518), sub titlul Unirea celor două nobile şi ilustre familii de Lancaster şi York (The Union of the Two Noble and Illus tre' Fame lies of Lancastre and York), vorbesc despre istoria Angliei între Henric al IV-lea şi Henric al VIII-lea; au fost folosite de Raphael Holinshed (? – 1580?) ca izvor de informul ic pentru evenimentele engleze din Cronicile Angliei, Scoţiei şi Irlandei (Chronicles of England, Scotland and Ireland), apărute în 1577 într-o primă ediţie, îmbogăţite şi republicate în 1587 într-o a doua ediţie, cea pe care a cunoscut-o Shakespeare.

Unii shakespearologi (E.M.W. Tillyard, R.A. Fraser, J.r. Danby, H. Fluchère etc.) grupează cele zece piese de inspiraţie istorică din primul folio în două tetralogii – ordinea în care Shakespeare le-a scris este inversă faţă de cronologia evenimentelor – urmate, fiecare, de câte o piesă izolată. După prima tetralogie (cele trei părţi din Henric al VI-lea, Richard al III-lea) Shakespeare scrie Regele Ioan (acţiunea se desfăşoară la sfârşitul secolului al XII-lea şi începutul secolului al XIII-lea); a doua tetralogie (Richard al II-lea, cele două părţi din Henric al IV-lea, Henric al V-lea) este urmată de scrierea lui Henric al VIII-lea.

Derek Travers! priveşte cele două părţi din Henric al IV-lea şi Henric la V-lea ca pe o trilogie, izolându-le oare cum de Richard al II. le-a. Este drept că piesele Henric al IV-lea şi Henric al V-lea dau imaginea formării personalităţii unui rege ideal pentru Shakespeare; principele moş tenitor, tovarăş de şotii al lui Falstaff, se dovedeşte un luptător neînfricat şi un monarh înţelept. Dar în Henric al IV-lea regele este obsedat de uciderea lui Richard al II-lea, temerile şi intenţiile lui aici îşi află izvorul; E.M.W. îi îl lyard atrage atenţia, ca mărturie a închegării organice a pieselor din cea de a doua tetralogie, şi asupra revenirii unor versuri: Henric al IV-lea îl citează pe Richard al II-lea (Henric al IV-lea, partea a doua, III, 1).

Tragismul cronicilor shakespeariene este generat de întâlnirea între neputinţa şi puterea omenească. Pe de o p; t vie evenimentele se înlănţuie, determinate de cele preu, lente; prezentul este un efect al faptelor trecute şi opregătire a celor viitoare. Contele de Warwick îi spune regelui. Henric al IV-lea: „În viaţa fiecărui om sunt lucruri/Careamintesc de vremuri ce-au apus; / Citindu-le el poate desluşi/ Făgaşul întâmplării viitoare, / Ascuns în tainică sămânţa ei/ Şi-n firav început de încolţire. / Acestea-s mugurii şi rodul vremii”. Personajele par pătrunse de ideea necesităţii istorice. Când rebelii hotărăsc (Henric al IV-lea, partea a II-a, I, 3) ziua în care se vor ridica, lordul Hastings spune: „Suntem supuşii vremii, că ne-o cere”. Lordul Mowbray vorbeşte despre apăsarea monarhului, iar contele de West moreland îi cere să înţeleagă”... Strânsa legătură/ A vremii cu nevoia! Vei vedea/ Că vremea, nu coroana, v-asupreşte”.

Distrugerea brutală a ordinii existente într-un moment dat nu se reduce la ecouri imediate; actele de violenţă se repercutează în altele, cu rezonanţe nebănuite. De aceea ele poartă în sine, ca orice greşeală, potenţialul unei pedepsiri viitoare. Prin uzurparea şi uciderea lui Richard al II-lea, Henric al IV-lea a pus o primă verigă a

unui lanţ de suferinţe ale Angliei – războiul celor două roze. Henric al V-lea se teme că în lupta cu francezii va plăti vina tatălui său: „... Doamne, azi nu-ţi aminti/ Păcatul săvârşit de-al meu părinte, / Uzurpator de tron...”

S-ar părea că în acest lanţ cauzal nu se poate interveni, deci că acţiunea este inutilă.

Dar ÿb de altă parte, cei ce, din naivitate ori inerţie, sunt pasivi, greşesc. Mulţimea tăcută, care-i lasă pe câţiva partizani ai lui Buckingam să-l ceară rege pe Richard (Richard al III-lea) pregăteşte, fără să vrea, un şir de nelegiuiri. Prin cuvintele unui personaj secundar Shakespeare subliniază explicit consecinţele nefaste ale lipsei de atitudine: „Nimic în lume nu e de-ndreptat/ Când răul în tăcere e răbdat”. În aceeaşi piesă lordul Hastings îşi pierde viaţa deoarece nu înţelege că într-o ţară unde sunt ucişi inocenţii (fie aceştia propriii lui duşmani), or ic inel, în virtutea unui gest arbitrar de acelaşi tip, poate să cadă oricare alt nevi novat dintre cei ce nu şi-au luat măsuri de apărare sau n-au încercat pedepsirea fărădelegii; astfel, încrezător în Richard.

dosi iz voci de crime, refuzând să fugă, deşi avertizat, lordul Hastings merge la moarte, dindu-şi aproape singur sentinţa.

Vremurile necruţătoare sunt dezlănţuite de săvârşirea unei nelegiuiri; ea generează la rându-i altele şi astfel suferinţa se perpetuează. Făptaşii crimelor, autori imediaţi ori instigatori, sunt regi sau principi. În Turnul Londrei, în faţa ducelui de Clarence sosesc ucigaşii plătiţi de fratele său, Richard. Întrebat de Clarence cine este, întâint uci gaş îi răspunde: „Un om ca şi tine”. La replica lui Clarence – „Dar nu ca mine, de sânge regesc” – el precizează: „Nu, dar nici dumneavoastră atât de cinstit ca mine”. Din convor birea ce urmează se vede că se află faţă în faţă trei ucigaşi; asasinii plătiţi îi amintesc lui Clarence trădarea şi crimele săvârşite de el. Călăii pot avea şovăieli sau remuşcări, uneori pot refuza să îndeplinească porunca

primită. Hubert, însărcinat de regele Ioan să-l piardă pe tânărul Arthur, nu poate făptui gestul nelegiuit. Unul dintre cei doi ucigaşi ai duce lui de Clarence regretă „O faptă sânge roasă şi pripită” şi mărturiseşte „Că mă căiesc amar – de acest omor”. Cei doi criminali de meserie „Flămânde fiare, clini se tos i de sânge”, care i-au sugrumat pe copiii lui Eduard, „Plecat-au răvăşiţi de grea căinţă”. Ducelui de York, regele Richard al III-lea, vestea crimei săvârşite îi aduce „bucurie”. Cro nicile lui Shakespeare înfăţişează o lume în carta există regi sau principi mai răi decât ucigaşii de profesie ultimi oameni ai societăţii, numiţi „fiare” de aceia care-i tocmesc. Pe cei din urmă îi mină lăcomia de bani, pe ceilalţi orgoliul şi pofta de putere. Cei din urmă cunosc însă uneori graiul conştiinţei, ceilalţi o înăbuşe. Unuia dintre ucigaşii lui Clarence i-a „mai rămas oleacă de conştiinţă”, deci o posibilitate de regenerare morală. Richard, care plăteşte omorurile, refuză să asculte glasul conştiinţei, deci să iasă din lumea fărădelegii. Remuşcările lui Henric al IVrlea fac excepţie.

Imagine a suferinţelor sunt victimele neputincioase – copiii, înlăturaţi pentru că poartă în ei ameninţarea puterii viitoare. În durerea mamelor care, pierzându-şi cor iii, pierd fie sensul vieţii lor, fie al vieţii în genere, reînvie drama Hecubei; „De ce nu-mi dă pământul un mormânt,< spune mama tinerilor principi sugrumaţi, Elizabeth (Richard al III-lea). Constance, mama lui Arthur, îşi doreşte moartea sau nebunia, deci tot o formă a pierderii de sine.

Nu distrugerea oricărei ordini existente este blamată de Shakespeare. Ciad regicidul curmă faptele sânge roase ale unui tiran el este văzut ca o salvare; de pildă uciderea lui Richard al III-lea sau a lui Macbeth. Persoana monar hului nu este, în principiu, inviolabilă. Derek Traversi observă că exerciţiul conducerii politice, care asigură ordine în ţară şi succes în război, cere monarhului o despersonali zare apropiată dezumanizării. Iar suveranul

este în acelaşi timp un om ca toţi ceilalţi – Henric al V-lea o declară – şi atunci exigenţa încrederii şi fidelităţii absolute, care pot servi un nelegiuit ca Richard al III-lea, devine arbitrară.

Suferinţelor le poate pune capăt pacea şi stabilitatea; cu viatul *pace* revine frecvent în piesele istorice; îl rostesc des şi rebelii (Henric al IV-lea, partea a Il-aj; îl cuprind, într-o apoteoză, în finalul piesei Richard al III-lea, declaraţiile învingătorului. Ele exprimă năzuinţa Angliei lui Shakes peare.

Tragedia istorică RICHARD AL III-LEA este prima capodoperă a dramaturgului: publicată în 1597, că a fost scrisă, poate înainte de 1592, poate în 1592 – 1593. Sursa directă de inspiraţie au constituit-o Cronicile lui Holinshed. Acţiunea piesei se desfăşoară ţie un interval de 14 ani (1471 – 1485). S-ar părea că, odată cu încoronarea lui Edward al IV-lea (casa York), Anglia şi-a aflat liniştea. Dar Richard, duce de Gloster, frate al regelui, nu-şi găseşte mulţumire. Diformitatea îl aşază în afara bucuriilor obişnuite; în acest chip explica însuşi Richard, în piesa Henric al VI-lea, izvorul răutăţii sale: „Şi cerul zămislindu-mi astfel trupul/ Fu lesne iadului să-mi dea el suflet!” Drept compensaţie el hotărăşte să smulgă vieţii totul, captând, prin orice mijloace, puterea.

RICHARD AL III-lea[152]

(Fragmente)

ACTUL I Scena I

Londra. O.

Intră Gloster.

GLOSTER

(...) Dar cu, ce nu-s croit nici pentru tumbe.
Nici să desfăt oglinda-ndrăgostită
Eu, ce port grea pecete şi n-am harul

152 Din: Shakespeare, Opere, vol. VII, Editura pt. lite- ratura şi artă, 1959. în româneşte de Florian Nicolau••

De-a mă roti în jurul unei nimfe

Cu paşi uşori şi repezi; eu ce-am fost în strâmbă-alcătuire zămislit

Şi jefuit la chip de firea hoaţă.

Pocit, sluţit şi prea de timpuriu Zvârlit în lume, un neisprăvit.

Şchiop şi certat de tot cu moda zilei.

Incit şi câinii latră când mă văd.

Ei bine, eu, în trândăvia păcii.

Nu pot să-mi irosesc într-altfel vremea Decât tot stând şi iscodindu-mi umbra cu gândul numai la sluţitu-mi trup.

Cum n-am să pot să fiu iubit vreodată.

Nici să ţin pas cu vremea-n vorbe dulci.

Ei bine, iată, vreau tâlhar să fiu şi să urăsc răsfăţul ăstor vremuri

Primejdioase uneltiri u. ezit-am Prin false profeţii şi defăimări.

Prin născociri să isc o aspră ură între-al meu frate, Clarence, şi-al meu rege.

O energie titanică slujeşte voinţa de putere a lui Richard, îl aţâţă pe rege împotriva celuilalt frate al lor, George, duce de Clarence; îl determină să-l întemniţeze în Turnul Londrei şi dă ordine ca acolo să fie grabnic ucis, pentru ca, aşa cum era de aşteptat, regele să nu se răzgândească şi nici, bolnav fiind, să nu moară înaintea ducelui de Clarence. Apoi Richard se căsătoreşte cu lady Anne, căreia i-a omorât soţul şi socrul, convingând-o că a făcut-o de dragul ei. Regele Eduard moare. Nobilii care trebuiau să-l aducă în Londra pe moştenitor, pe tânărul Eduard, prinţ de Wales, sunt arestaţi. Cei doi fii ai defunctului rege, fraţii Eduard şi Richard, în vârstă de 12 şi de 10 ani, sunt duşi în Turnul Londrei, sub pretextul că ar fi mai potrivit să rămână acolo până la încoronare. Ducele de Buckingam le vorbeşte cetă ţenilor: le sugerează că cei doi principi şi chiar tatăl lor, sunt bastarzi şi deci, că

nu au drept la tron; vreo zece oameni ai lui Richard strigă „Trăiască regele Richard!” Mulţimea adunată tace şi ducele de Buckingam îi exploatează pasivitatea: primeşte cuvintele celor zece slujitori ca şi cum ar veni din partea tuturor celor de faţă. Într-o întâlliire cu primarul Londrei, regizată de către ducele de Buckin gam, sirnulând pioşenie şi indiferenţă faţă de onoruri, Richard joacă rolul celui ce acceptă coroana doar fiindcă e stăruitor rugat. Fragezii prinţi sunt ucişi în Turn, iar Richard, pentru a-şi întări poziţia, hotărăşte să se căsătorească cu Eli sabeth, sora lor. Pune la cale îmbolnăvirea gravă şi moartea soţiei sale, iar pe mama prinţilor asasinaţi o încredinţează că din căsătoria lui cu fiica ei va rezulta mulţumirea tuturor. Dar moştenitorul familiei de Lancaster, contele de Rich mond, se îndreaptă spre Anglia. Pe câmpul de luptă se pregă tesc cele două tabere; a doua zi va avea loc întâlnirea hotărâtoare. Se lasă întunericul nopţii; sosesc orele în care, adă postit sau descoperit de odihna celorlalţi, f iece om rămâne singur şi se simte întărit ori slăbit. Somnul lui Richard e zbuciumat, spectrele victimelor sale vin să-i anunţe înfrângerea şi moartea. Lin este somnul lui Richmond; aceleaşi spectre îi vestesc triumful. La trezire Richard e zdruncinat. Acordul cu sine, ce-i asigurase tenacitatea cu care a urmărit fără scrupule coroana, pare şubrezit. După uciderea regelui Henric al VI-lea, îşi recunoscuse cu bucurie structura sân gulară; neîmpărtăşind ideile şi sentimentele nimănui, măr urisind că mi cunoaşte frăţie sau dragoste, se simţise soli dar cu sine. Dar la trezirea din somnul frământat de apari ţii nu mai este solidar cu sine: conştiinţa devine acuzatoare şi Richard cunoaşte suferinţa remuşcărilor. El se teme de apariţia lor, căci ele marchează slăbirea forţei sale; se teme de lupta posibilă între cele două părţi ale fiinţei lui – făp taşa crimelor şi acuzatoarea – şi încearcă să-şi redobândească vechea unitate. Dezbaterea morală este scurtă şi dovedeşte mai degrabă teama decât o posibilitate

auten tică de înnoire morală.

ACTUL V Scena 3 (...)

(Fantomele dispar. Regele Richard se trezeşte tresă rând din vis)

RICHARD

Să-mi daţi alt cal! Şi rănile legaţi-mi!
Iisuse, fie-ţi mila! Nu!... E-un vis!
O, cuget laş, ce mult mă întristezi!
Albastră e lumina: miezul nopţii;
Reci picături îmi înfioară trupul.
De ce mă tem? De mine? Alt – nu-i nimeni. Richard la Richard ţine! Eu nu-s eu?
E-un ucigaş aici? Nu-i! Ba da: eu!
Să fug atunci? De mine? Am temei:
Să nu mă pedepsesc. Cum, eu pe mine?
Eu însă ţin la mine, de ce-aş face-o?
Pentru ca mie bine mi-am făcut?
Dar nu, căci ura mea spre mine cată v şi demn de ură-i tot ce-am săvârşit.
Da, sunt un ticălos; ba mint, nu sunt.
Nu te huli, dar nici să nu te minţi, în mii de limbi vorbeşte conştiinţa şi fiecare o poveste spune.
Iar oricare poveste mă condamnă.
Sperjurul, cel mai crunt sperjur.
Şi crima, cea mai sângeroasă crimă.
Iar toate-aceste crime vin nainte-mi şi-mi strigă: „Vinovat! Eşti vinovat!”
Pieri-voi, căci nu mă iubeşte nimeni!
Şi dacă mor, nu mă va plânge nimeni!
Şi de ce-ar plânge, dacă nici chiar eu, în mine, pentru mine, n-aflu milă!
Mi s-a părut că duhurile celor Pe care i-am ucis veneau în cort Ameninţând că mâine răzbunarea va fulgera asupra frunţii mele! (...)

Richard respinge obiecţiile conştiinţei. Cinci le spune soldaţilor: ... conştiinţa c-un cuvânt scornit/ De laşi, – ... –

„/ el îşi răspunde sieşi. În zori cele două tabere se înfruntă. Richard se bate cu vitejia obişnuită, chiar după ce calul i-a fost ucis sub el. Se întâlneşte cu Richmond pe câmpul de război; cei doi rivali se încleştează în luptă, Richard este ucis, şi Richmond încununat ca rege al Angliei. În finalul piesei, în cuvânt ui de încheiere al lui Richmond, viitorul Hem-ic al VII-lea, ca şi în toată desfăşurarea piesei, Shakespeare arată primejdia neînţelegerilor interne; în mijlocul dezordinii un tiran poate pune mâna pe conducere. Sanguinarului Richard, indiferent la suferinţele ţării, i-l opune pe Richmond, dornic să săvârşească dreptate, iar nu răzbunare, şi să instaureze pacea:

„Tar rănile războiului civil închise sunt. Azi pacea să-nflorească să fie cât mai mult să dăinuiască!”

Unil, iţea drumul hă. a celor două părţ i ale piesei HENRIC Al. IV l.l. X (pe care John Dover Wilson sau E.M.W. Tilliyard la studiază ca pe un toi) se afirmă în continuitatea acţiunii, existenţa unor structuri simetrice şi a replicilor încărcate cu semnificaţiile prefigurării.

Prima parte, scrisă, probabil, la sfârşitul anului 1596, şi înregistrată în 15 t) 8, este publicată într-o ediţie *inquarto* în 1600. Partea a doua, scrisă probabil la sfârşitul lui 1596 sau la începutul lui 1597 şi înregistrată în 1600, apare într-un *inquarto* în 1600 şi republicată în primul *in-folio* (1623); de ambele dăţi cenzura taie din text scene considerate importante pentru că puteau fi asociate cu atmosfera de răzvrătire împotriva coroanei (în februarie 1601 avea loc revolta ducelui de Essex). Principalele surse de inspiraţie ale celor două părţi din Henric al IV-lea sunt: ediţia a doua a Cronicilor lui Holinshed, poemul epic scris de Samuel Daniel despre luptele dintre casele de Lancaster şi York, piesa anonimă, Faimoasele izbânzi ale lui Henric al V-lea, care consemna imaginea tinereţii zburdalnice a regelui, aşa cum ea fusese păstrată în tradiţia populară.

Acţiunea celor două părţi ale piesei Henric al IV-lea

se desfăşoară pe un interval de 11 ani (1402 – 1413). După uciderea lui Richard al II-lea a fost încoronat (1399) rege autorul moral al crimei, Bolingbroke, devenit Henric al IV-lea (din familia de Lancaster). Ca expiere pentru omorârea lui Richard al II-lea şi în acelaşi timp pentru a-şi imobiliza astfel rivalii posibili, noul rege doreşte să pornească o cruciadă spre Ierusalim. Planurile îi sunt zădăr nicite de înfr înger ea, de către o căpetenie din Wales, a unei oşti engleze, al cărei conducător, Edmund Mortimer, cade captiv. Regele este înciudat de răspunsul viteazului Harry Percy care condiţionează încredinţarea prizonierilor luaţi în urma unei victorii dobândite de el asupra scoţienilor, de răscumpărarea, de către rege, a cumnatului său captiv, Mortimer. Henric al IV-lea îl refuză pe Harry. Clanul Percy (fiul – Harry, tatăl – contele de Northumberland şi unchiul – contele de Worcester) vede în acest refuz teama de un rival posibil – căci Mortimer ar fi urmaşul de drept al lui Richard al II-lea – şi pune la cale o rebeliune. Vitejia lui Harry Percy îl făcuse pe rege să se gândească, cu invidie şi durere, la uşurătatea fiului său, Henric, moştenitorul tronului; în timp ce Harry este supranumit pentru ardoarea lui războinică Hotspur (în traducere, „pinten fierbinte"), moştenitorul, interpelat diminutival, prinţul Hal, nu se află pe câmpul de luptă, ci într-o tavernă, „La capul de mistreţ", unde petrece cu John Falstaff. Petrecerea loc întreruptă de chemarea regelui ameninţat de rebeli. Henric îşi dojeneşte fiul, iar acesta făgăduieşte să întunece slava lui Harry. Lagărul rebel este mai slab decât aşteptările celor răsculaţi: unii – contele de Northumberland, tatăl lui Harry – nu mai vin de loc, alţii întârzie. În toiul luptei Hal îşi salvează tatăl şi, într-o încleştare corp la corp, alături de Falstaff, care se preface mort, îl ucide pe Hotspur. Când pericolul se îndepărtează, „înviat", Falstaff îşi asumă gloria de a-l fi răpus pe viteazul Harry Percy. Regele ia măsuri împotriva rebelilor: executarea unora dintre capi, iertăciune altora, proiecte de

zăgăzuire a mişcării. În partea a doua a piesei răzvrătiţii continuă să lucreze împotriva monarhului. Regele adună forţe împotriva rebelilor. Printre cei chemaţi se află prinţul Hal şi John Falstaff, care petreceau, ca de obicei, în taverna „La capul de mistreţ”. Încrezători în făgăduielile de împăcare ale prin ţului John, răzvrătiţii, care dau drumul ostaşilor, sunt apoi arestaţi şi executaţi; revolta a fost înăbuşită. Regele Henric cade însă la pat, grav bolnav. Înainte de a muri îi dă principelui moştenitor, care i-a câştigat încrederea, ultimele sfaturi. Noul rege, Henric al V-lea, îşi asigură supuşii de grija ce le-o va purta; pe primul judecător al ţării – de lipsa oricărei dorinţe de a se răzbuna pentru binemeritata pedeapsă pe care acesta i-a aplicat-o odinioară, închizându-l, fiindcă nesocotise legile; îl roagă să ducă şi mai departe sarcina de a împărţi dreptatea. Pe hal staff, care, tocmai când trece procesiunea încoronării, apare împreună cu suita lui, grăbit să capete mai iute avantajele la care se aşteaptă de la fostul tovarăş de petreceri, îl alungă, făgăduindu-i mijloace de trai, spre a nu apuca pe căi greşite.

Formarea lui Henric al V-lea, desprins de plăceri şi mergând pe calea virtuţilor, a făcut ca piesa să fie des.com parată cu tradiţia moralităţi lor medievale, unde se dă lupta între viciu şi virtute. În prima sa tinereţe prinţul moştenitor prefera vieţii de curte traiul dezordonat din tavernă. La curte el se afla într-o atmosferă apăsătoare, cea din jurul tatălui său, Henric al IV-lea, rege copleşit de sentimentul culpabilităţii şi de aprehensiuni, uzurpator trăind cu teama că ar putea fi, la rându-i, uzurpat. Politician calculat, Henric al IV-lea da fiului sfaturi care nu pot atrage un om spontan, iubitor de cunoaştere şi sinceritate: îi recomandă, în locul conduitei autentice, arta de a impresiona, poza şi măreţia va it tată, ilustrându-le în propria sa persoană (partea I-a iii, 2). Fiul, care nu este ros de ambiţii, se simte mai bine, pentru moment, alături de Sir John Falstaff. Lângă el, fără a fi părtaş la greşeli, îşi

lărgeşte experienţa şi câmpul de observaţie a naturii umane şi află iluzia vieţii libere de convenţii, bucuria jocului.

J.J.M. Stewart şi C.I. Barber, printre alţi cercetători mai apropiaţi de noi, văd în Henric al IV-lea o structură arhetipală: uciderea tatălui vinovat, monarh a cărui ţară e bântuită de năpastă, de către fiul hă răzit să o mintiile. Simbolic, tatăl este „îndepărtat" de două ori: înscăunându-se în locul lui Falstaff (şi el, într-o măsură, „părinte" al prinţului, ca generator al momentelor sale de plăcere) în timp ce acesta joacă rolul de tată şi rege dojenitor (partea 1, I I, 4); luând coroana de pe perina adevăratului tată şi rege, pe care îl crede mort.

Sub aparenţa hedonismului şi a frivolităţii, prinţul Hal rămâne un voluntar, a cărui personalitate nu se formează întâmplător, ci se desfăşoară pe căile de el însuşi propuse (v. partea I, I, 2). E.M.W. Tillyard vede în el un om evoluat, tipul curteanului înfăţişat de Castiglione, cu acea *sprezzatuva* – firesc şi graţie în gesturile capitale făptuite cu desăvârşirea maestrului şi detaşarea omului complex: prinţul care nu pare a, pune la inimă rebeliunea clanului Percy, în timp ce Harry Percy îşi mistuie toată fiinţa în ea, este însă eroul şi învingătorul; iar după ce îl ucide pe viteazul Harry îl lasă pe Falstaff să-şi asume gloria, fără a-l dezminţi. u

Sir John Falstaff se numea la început Sir John Oldeastle, ca şi personajul-sursă de inspiraţie din piesa anonimă Fai moasele izbânzi ale lui Henric al V-lea; prototipul lui, despre a cărui realitate istorică vorbesc Cronicile lui Holinshed, pire să fi fost un luptător viteaz; adevăratul Sir John Oldeastle fusese acuzat de erezie şi ars pe rug în 1417. La cererea unui urmaş al victimei, devenite erou comic, Shake speare îi schimbă numele: la început Fastolfe, apoi, definitiv, Falstaff. Vechiul nume revine într-un joc de cuvinte, pe buzele prinţului, care-i spune… %z*my old lad of the castle*"). i în epilogul părţii a doua, ca o

reparaţie datorită urmaşului:

Oldeastle a murit în chip de martir, dar Falstaff nu e

Oldeastle”. În acelaşi epilog autorul anunţa că „va continua povestea cu sir John; desigur se gândea la Henric al V-lea, pentru că o vestea şi pe „frumoasa Katherina a Franţei”; dar în Henric al V-lea se menţionează doar moartea lui Falstaff. Ca personaj, el mai apare în Nevestele vesele din Windsor, însă fizionomia lui se schimbă în această piesă scrisă, se pare, la comanda reginei Elisabeta: prilej de haz, prin comicul situaţiilor în care îl duce lipsa de inteligenţă şi humor.

Sir John Falstaff din Henric al IV-lea este, pe deoparte, un nobil declasat: înlocui suitei credincioase de viteji îl urmează o bandă de băutori şi fricoşi, fură în loc să apere, şi în loc să trăiască pentru iubire, se lasă întreţinut de stă, până unei taverne. Fricos şi lăudăros, el descinde, într-un sens, din Miles Gloriosus. Când i se spune „sir John Burtea” îi este schiţat portretul fizic şi moral: carnea care îşi cere plăcerile specifice; dar şi vitalitatea, care caută veselia, ştie să guste jocul cu gratuitatea lui, cu desfăşurarea lui verbală în humor, căci omul are înţelegere iute şi ascuţitei. Refuzând să vadă greutăţile vieţii, Falstaff”… ne eliberează de coşmaruri şi ne înalţă în atmosfera desăvârşitei libertăţi”. spunea Bradley. Această eliberare de convenţii şi de griji este geneza bucuriei pe care el o emană. De aceea îl preţuieşte moştenitorul Henric; pe llngă el poate simţi, pentru o clipă, „… toate bucuriile câte au fost bucurii de la Latrinele zile ale lui Adam şi până-n copilăria ceasului de faţă…”

Fiecare gest reprobabil şi fiece minciună, descoperite, îşi găsesc apărarea în arta eludării sau a născocirii, mânuite de o minte dotată cu pătrundere psihologică. Unul dintre oamenii din ceata lui Falstaff, Ned Foins, îl convinge pe prinţ să simuleze acordul de a participa la o tâlhărie, ca apoi, când deghizaţi, ei doi vor lua prada din mâinile fricosului Falstaff, să petreacă pe

scama minciunilor şi lăudăroşenie! lui. Farsa le reuşeşte. Falstaff minte cu avântul poetului, fantezia lui nu suspectează conlocutorul de inteligenţă şi astfel îl apără de simţul ridicolului; minciuna se desfăşoară în gradaţie progresivă. Limba îi e bogată, smălţată cu meta fore. Principelui moştenitor, care pare a se întrece cu el în invective, i-a fost poate mentor în arta vorbirii.

HENRIC AL IV-LEA[153]

(Fragmente)

Partea I-a

ACTUL II Scena 4

East cheap. O odaie a hanului „La capul mistreţ". Intră prinţul Henric şi Foins. (...)

PRINŢUL HENRIC Şi v-aţi bătut cu toţi?

FALSTAFF

Cu toţi! Nu ştiu ce-nţelegi când spui cu toţi, dar de nu m-am războit cu cel puţin cincizeci, apoi eu nu mai sunt decât o legătură de ridichi! Să nu rămân făptură cu două picioare de nu săriseră pe biet bătrânul Jack peste cincizeci de inşi!

PRINŢUL HENRIC

Mă rog lui Dumnezeu să nu-l fi ucis pe careva din ei.

FALSTAFF

Prea târziu te rogi! Am ciuruit vreo doi. De doi sunt încredinţat că i-am pus bine – doi pungaşi îmbrăcaţi în anterie de cânepă. Auzi tu, Hal... Dacă te mint să mă scuipi în ochi şi să-mi zici gloabă. Tu cunoşti garda mea cea veche; ui l-a şa stăteam şi uite-aşa ţineam vârful paloşului. Patru pungaşi îmbrăcaţi în anterie de cânepă se reped la mine...

PRINŢUL HENRIC

Cum patru? Adineauri spuneai că numai doi. FALSTAFF

153 Din: Shakespeare, Opere, vol. IV, ESPLA, 1957. în româneşte dc Dan Duţescu.

Patru. Hal; patru am spus.
POINS
Da, da, patru a spus.
FALSTAFF
Aşadar ă, ăştia patru mi-au sărit în faţă şi au dat să mă-mpungă. Eu nici nu m-am sinchisit şi le-am primit toate cele şapte lovituri în pavăză, uite-aşa...
PRINŢUL HENRIC
Şapte? Cum, adineauri erau numai patru.
FALSTAFF în anterie de cânepă.
POINS
Da, patru, în anterie de cânepă. FALSTAFF
Şiipte! Pe paloşul acesta!... Că doar n-oi fi lichea.
PRINŢUL HENRIC (*către Poins*)
Hai, lasă-l în pace. Se fac şi mai mulţi, numaidecât
FALSTAFF Hal, mă asculţi?
PRINŢUL HENRIC Da, Jack, te ascult şi iau aminte.
FALSTAFF
Ascultă căci face să auzi. Cei nouă în anterie de cânepă de care-ţi spuneam...
PRINŢUL HENRIC Au şi sporit cu încă doi!
FALSTAFF
Văzând că nu-i mai ţin curelele cu mine...
POINS
Şi-au pierdut nădragii î[154] FALSTAFF
Au început să dea îndărăt. Eu, după ei, de-aproape, îi iau în piept şi iute ca gândul Je şi închei soco teala la şapte din cei unsprezece.
PRINŢUL HENRIC
Ce grozăvie! Din doi inşi în anterie de cânepă se făcură unsprezece.
FALSTAFF
În clipa aceea, vârându-şi dracul coada, trei pu sta în

---

154 Joc de cuvinte: în original, Puins foloseşte cu vînt ui point, care înseamnă şi „vîrful unei spade“ si „şiretul care leagă pantalonii de pieptar“ (n.t.).

a le îmbrăcate în verde de Kendal,[155] venind pe dina poi, mi-au sărit în spinare; căci era o beznă, Hal, de-ţi dădeai cu degete le-n ochi.

PRINŢUL HENRIC

Minciunile astea sunt leite cu părintele lor din care au purces: gogonate cât munţii, sfruntate şi cusute cu aţă albă. Măi, burdihan cu cap de lut, zevzec cu tărtăcuţa cucuiată, fecior de târfă, dezmălalulc, osânză râncedă…

FALSTAFF

Ce, ai căpiat? Te-ai ţicnit? Nii-i ăsta adevărul adevărat?

PRINŢUL HENRIC

Păi cum de-i putuşi vedea pe ăia că-s în haine verzii tlacă-ţi dădeai cu degetele în ochi de întuneric ce era? Ia lămureşte-ne cum vine asta: ce mai ai de spus?

POINS

Haide, lămureşte, Jack, lămureşte.

FALSTAFF

Păi cum, aşa cu de-a sila? Nici gând! Chiar dacă m-ar da în tărbacă şi m-ar pune la toate caznele de pe lume, cu de-a sila tot nu spun nimic. Cum, să vă dau dovezi aşa cu de-a sila! Chiar dacă ar fi dove zile dese ca mura pe rug, cu de-a sila tot n-aş da cuiva vreuna.

PRINŢUL HENRIC

Nu vreau să mai fiu părtaş la minciuna asta Acest mişel sângeros, acest frânge-paturi, acest deşală-cai, acest gogeamite munte de carne…

FALSTAFF

Ajungă-ţi, liămesitule, piele de strigoi, limbă uscată de vacă, vână ele taur, ţârule! Ah, de m-ar ţine baierele pieptului să ţi le-nşir pe toate cu câte semenii… Cot de croitor, păstaie, cucură de săgeţi, spangă proţăpită…

PRINŢUL HENRIC

155a Kendal, oraş în Westmoreland, vestit prin atelierele sa Ic de stofă vopsită de culoare verde aprins (n.t.).

Hai, mai răsuflă, pe urmă ia-o de la capăt şi după ce o să ţi se acrească de asemenea josnice asemuiri, să mă asculţi şi tu pe mine.

POINS

Ascultă, Jack.

PRINŢUL HENRIC

Noi amândoi v-am văzut pe voi patru când v-aţi năpustit asupra celor patru inşi. I-aţi legat, şi i-aţi jefuit. Ei, şi acum să vedeţi cum vă dăm de gol numai cu o istorioară. Chiar în clipa aceea noi doi ne-am repezit asupra voastră şi a fost de ajuns o vorbă ca să vă lepădaţi prada şi să punem mina pe ea. Putem să v-o arătăm, e aici în casă. Cât despre tine, Fals taff, tu ţi-ai adunat sprintenel burţile şi ai luat-o la picior cu multă iscusinţă, cerând din fugă îndurare şi mugind cum niciodată n-a mugit vreun malac! Ce puşlama; ţi-ai ciumpăvit singur sabia în aşa hal ca să ne spui pe urmă că ai ştirbit-o în luptă! Ce viclenie, ce şmecherie ai să scorneşti, pe unde-ai să scoţi cămaşa ca să ieşi din ruşinea asta atât de vădită?

POINS

Haide, Jack, să te-auzim; ce-ai să mai născoceşti!?

FALSTAFF v...

Pe sfântul Dumnezeu, v-am recunoscut de parc-aţi fi fost copiii mei. Dar ia să-mi spuneţi, meşterilor, puteam eu să ucid pe moştenitorul tronului? Să lovesc în prinţul cel adevărat? După cum foarte bine ştiţi, eu sunt viteaz ca Hercules, dar iată ce vasăzică instinctul: leul nu se atinge niciodată de nu prinţ adevărat.[156] Instinctule lucru mare... Am fost fricos din instinct. Şi toată viaţa am să mă mândresc, şi de mine şi de tine, Hal: de mine fiindcă sunt un jeii viteaz şi de tine fiindcă eşti un prinţ adevărat.

I >. În zău, măi băieţi, tare mă bucur că aveţi bănetul...

Hangiţo, zăvoreşte uşile! Noaptea asta stai de strajă,

---

156 Superstiţie foarte răspîndită in evul mediu [$x.t.)4

rugăciunile lasă-le pe mâine! Vitejilor, fraţilor, copiii mei, inimioare de aur, vouă vi se cuvin cele mai frumoase nume ale prieteniei. Să ne desfătăm! Hai să jucăm, aşa pe nepregătite, o comedie! (...)

Apărându-şi plăcerile, vitalitatea loveşte obstacole putrede şi dă, uneori, de lucirea adevărului; atunci Falstaff devine purtător de cuvânt al dramaturgului. Liber de prejudecăţile unei caşte căreia nu-i mai aparţine, care de fapt nu-şi mai are locul în istorie, când îi întâlneşte idealurile devalorizate, le arată cu prefăcută candoare a bufonului, în antiteză cu el se înfăţişează Hotspur, care trăieşte să se războiască; pentru el, cu toată conştiinţa caducităţii dove dite în tristele ultime reflecţii asupra neputinţei gânduluv supus trecerii timpului, viaţa pierdută nu cântăreşte „cât numele şi faima”, pentru el onoarea cunoaşte o pricepere „doftoricească”. Falstaff ştie că oamenii sunt cu uşurinţă duşi la moarte în interesul altora; cu simţul realităţii el respinge vechea etică a cavalerului în celebra replică despre onoare. Prinţul Hal le cunoaşte le amândoi eroarea şi meritul: Hotspur este „mândrie rău ţesută”, dar şi viteazul fără seamăn, Falstaff este „deşertăciunea”, dar şi „prieten vechi”. Respingând valori anacronice, Falstaff se simte liber, însă libertatea lui, dăruită exclusiv plăcerilor, este stearpă. Refuzul vechii etici se face cu vervă şi inteligenţă, dar inteligenţa lui nu are un suport moral. Falstaff cunoaşte, observă Derek Travers! „o evoluţie paralelă cu cea a personalităţilor politice care îl înconjoară”. Într-adevăr, aproape toţi, mânaţi de calcul sau de frică, sunt în regres moral; prinţul John îi înşală pe rebeli şi încalcă făgăduielile; contele de Northumberland lipseşte, de fiece dată, în momentul luptei; Falstaff nu-şi plăteşte datoriile, iar când strânge recruţi, lasă la vatră tineri voinici care îl mituiesc şi trimite la moarte săracii, adunând un grup de făpturi nehrănite, neputincioase. Scenele în care apare Falstaff, scrise în proză, creează interludii comice în epopee, unde

problemele de stat şi a vânt ui războinic îşi află expresia în vers.

ACTUL V Scena I

Tabăra regelui, lângă Shrewsbury. Intra regele IIcurie, prinţul Hemic, John de Lancaster, s/> Hza/Lr JB & w* st şir /o/z/z Falstaff (...)

FALSTAFF

Hal, dacă mă vezi căzând în luptă, acoperă-mă cu trupul tău; e o chestie de prietenie.

PRINŢUL HENRIC

Numai un uriaş ar putea da asemenea dovezi de prietenie. Fă-ţi rugăciunile şi noapte bună!

FALSTAFF

Aş vrea să fie ceasul de culcare şi toate cele la locul lor.

PRINŢUL HENRIC

Îi eşti dator lui Dumnezeu cu moartea.

(iese)

FALSTAFF u m.

Nu-i grabnică plata; ar fi o jale să plăteşti înainte de soroc. Ce nevoie am să mă grăbesc atâta timp cât im mă strânge cu uşa? Dar nu-i vorba de asta. Onoarea mea împinge înainte. Da, dar dacă mă împunge de moarte când păşesc înainte? Atunci? Poate onoarea să-ţi tămăduiască un picior rupt? Aş! Sau o mână? Aş! Sau să-ţi aline durerile unei răni? Aş! Care vasăzică onoarea nu are nicio pricepere doftoricească; Niciuna. Ce-i onoarea? O vorbă. Ce se află în această vorbă: onoare? Văzduh. Grozavă socoteală!

ţine este plin de onoare? Cel care a răposat miercuri. O simte el oare? Aş! O aude el oare? Aş! Atunci înseamnă că onoarea nu poate fi simţită. Da, morţii n o simt. Au poate ea vieţui cu viii? Nu. Pentru ce?

Defăimarea se împotriveşte. Prin urmare nu-mi face trebuinţă: onoarea e ca un prapure la-nmormântare. Şi cu asta mi-am încheiat simbolul credinţei. (*iese*.) (...)

Scena 4

Altă parte a câmpului de Trompete. Mişcări de trupe. Intră regele Henrprinţul prin ţul John de Lancaster şi West mor cland. (...)

HOTSPUR

De nu mă-nşel, eşti însuşi Harry Monmouth.

PRINŢUL HENRIC Vorbeşti de parc-aş vrea să nu se ştie.

HOTSPUR

Sunt Harry Percy.

PRINŢUL HENRIC

Am atunci în faţă Pe tizul meu – un răzvrătit viteaz.

Sunt prinţ de Wales; să nu-ţi închipui, Percy.

Că voi mai împărţi cu tine faima;

Nu se rotesc doi sori pe-acelaşi crug şi nici nu pot domni în Englitera şi Harry Percy şi un prinţ de Wales.

HOTSPUR

N-ai grijă, Harry, ceasul a sunat să se aleagă între noi; Dea Domnul să-ţi fi o spada vrednică de mine!

PRINŢUL HENRIC

Prin moartea ta mai vrednică voi face-o!

Căci de pe coiful tău cosi-voi lauri Spre a-mpleti cunună frunţii mele.

HOTSPUR

Nu voi să-ţi mai ascult deşarta-ţi falā.

(Se luptă amânăoi. Intră Falstaff)

FALSTAFF

I-ai zis-o, Hal! Pe el, Hal! Mă, n-ai de-a face cu un* coşii, s-o ştii de la mine 1

(Intră Douglas. Îl atacă pe Falstaff, care cade, prefăcându-se mort, Douglas iese. Hotspur este rănit şi cade).

HOTSPUR

Mi-ai jefuit, o, Harry, tinereţea Dar nu mă doare moartea timpurie Cât numele şi faima ce-mi răpeşti;

Mai crud m-a-njunghiat în suflet spada Decât în trup;

dar gându-i robul vieţii.

Iar viaţa e paiaţa timpului şi timpul – care e măsura lumii – Se va curma cândva. Aş profeţi Dar mâna morţii, rece ca pământul.

Mă gâtuie! O, Percy, eşti ţărână şi hrană pentru…

(Moare.)

PRINŢUL HENRIC

Da, pentru viermi… Adio, suflet mare!…

Cum te destrami, mândrie rău ţesută!

Când leşul tău mai găzduia un suflet O-mpărăţie nu ţi-ar fi ajuns;

Acuma te încap doi coţi de glie.

Dar pe pământul peste care zaci Nu calcă alt voinic asemeni ţie!

De-aş crede că-ţi mai poate place slava Nu te-aş slăvi cu-atât de multă râvnă.

Mă lasă faţa spartă să-ţi acopăr şi-s împăcat în suflet pentru tine Că-ţi port acest prinos de duioşie.

Adio! Slava poartă-ţi-o în slăvi!

Trădarea ta îngroapă-se cu tine Nedăltuită-n piatra-ţi de mormânt.

(îl zăreşte pe Falstaff la pământ)

O! Prieten vechi! Nu poate-atâta carne Păstra un strop de viaţă? Jack sărmane.

Mai mult decât pe mult mai buni te plâng.

O, de-aş iubi mai mult deşertăciunea.

Ce stearpă fără tine mi-ar fi lumea! în luptă moartea mi-a scurtat de ani Prieteni dragi, dar nu mai dolofani.

Ram îi cu mândrul Percy, se înger înd: îmbălsămat vei fi curând… cur înd…

(Iese.)

FALSTAFF (Ri di cindu-se încet)

Să mă-mbălsămezi? Iaca, dacă mă-mbalsf, mezi azi, mâine am să te las să-mi dai sare şi să mă înfuleci. Pe sângele Domnului! Venise vremea să mă prefac mort, căci altfel arţăgosul de scoţian mă scăpa de toate datoriile.

Adică, de ce spun: „să mă prefac?” Mint, nu m-am prefăcut de loc. Numai mortul se pre face; căci mortul se preface că este om deşi nu mai are viaţă omenească într-însul; clar dacă faci pe mor… Uil pentru ca pe calea asta să scapi viu nu se mai cheamă că te prefaci, ci se cheamă că înfăţişezi adevăratul şi desăvârşitul chip al vieţii. Cea mai bună latură a vitejiei este prudenţa. Prin această latură bună mi-am izbăvit zilele. Măi, să fie… Mă sperie butoiul ăsta de pulbere cu numele de Percy, măcar că-i mort! Dacă se preface şi el şi sare-n sus? Zic zău că mi-o cam frică să nu se dovedească un şi mai mare prefăcut ca mine! ia să luăm nişte măsuri împotriva dumnealui: aşa, şi am să jur că eu l-am omorât. Ce? N-ar putea învia şi el cum am înviat eu? Numai un martor mă poate da de gol, dar nu mă vede nimeni; prin urmare, băiete (îl înjunghie) încă o rană în coapsă şi poftim dumneata cu mine.

În COMEDIILE de început, izvorul râsului rezidă în situa ţi i neobişnuite create prin aventuri, coincidenţe, quiproquo-uri, în satirizarea unor caractere (prostie, pedanterie, lăcomie sau încăpăţânare), în jocuri de cuvinte. Comediile de maturitate (etapa a LI-a în tabelul lui Peter Alexander) – cu excepţia Nevestelor vesele din Windsor – nu declan şează râsul, care presupune de obicei o dizarmonic; ele nu creează o lume de haz, ci una de seninătate, prin izbânda, fără eforturi grele, a unor eroi activi, inteligenţi şi întreprinză tori, a tinereţii şi a iubirii. Comediile amare (perioada a 11 l-a) ridică probleme grave născute din răutatea sau uşu rătatea oamenilor. Într-un univers de cupiditate şi cruzime, comediile romantice din perioada a IV-a salvează, prin miracol de feerie, oamenii cinstiţi cu suflete nobile, aflaţi în grea cumpănă şi supuşi durităţilor. Feeria corespundea mai bine publicului din teatrul închis, achiziţionat în 1608; ea se încadra şi tehnicii teatrale aduse de Beaumont şi Fletcher şi gustate ca o noutate; iar Shakespeare era întotdeauna atent la reacţiile auditoriului.

Comedia Cum vă place (As You Like It) scrisă, probabil, în 1599 (– 1600?) şi înregistrată în 1600, a fost publicată în primul *in-folio*. O povestire în proză de Thomas Lodge, a cărei eroină se numea Rosalynde, îi este sursa imediată şi principală de inspiraţie.

Comedia este construită cu elemente convenţionale de basm şi cu repetarea voita a unor grupări similare de personaje. Un frate, lacom de putere sau avere, şi invidibs, îi uzurpă drepturile celuilalt şi îl prigoneşte: Ducele Fre derick şi-a înlăturat de la conducere fratele, i-a luat locul şi o urgiseşte pe fiica acestuia, Rosalinda. Oliver, frate mai mare, îl oropseşte pe Orlando şi îl aţ-îţă, prin minciuni, pe atletul curţii, convingându-l ca, în luptele ce vor avea loc a doua zi, să nu îl cruţe pe mezin, ci, dimpotrivă, să îl piardă; însă Orlando, învingător, câştigă, odată cu lupta şi iubirea Rosalindei de care şi el este cucerit. Sub amenin ţarea cu moartea ducele uzurpator o alungă pe Rosalinda din palat. Cu ea pleacă, în taină, şi fiica lui Frederick, Celia, o tânără cu gânduri curate; le însoţeşte bufonul curţii, Tocilă. Toţi trei ajung în pădurea Ardenilor, unde cele două Iote cumpără o păşune şi o turmă. Sfătuit de Adam, bătrână slugă a familiei, Orlando fuge, împreună cu el, de ura lui

Oliver; ajung şi ei în aceeaşi pădure a Ardenilor. Tot aici se află şi ducele surghiunit împreună cu suita celor fideli. Celia şi Rosalinda găsesc, agăţate de coj) aci, versurile de dragoste scrise de Orlando pentru Rosalinda. Rosalinda umblă travestită în haine bărbăteşti şi Orlando nu o recunoaşte. Ea îi propune, ca să-l „vindece” de iubire, să joace rolul Rosalindei. Jocul, amăgire pentru Orlando, este trăit de Rosalinda; ea primeşte răspunsuri, mărturisiri şi făgădu ieli hărăzite fetei iubite. La o întâlnire Orlando întârzie; în locul lui apare Oliver, fratele mai mare; povesteşte cum, ameninţat de fiare, a fost salvat de Orlando – rănit astfel, iar ca dovadă a faptului şi motivare a lipsei lui Orlando, aduce o năframă ins Inge rată. Se află acum în pădure patru perechi de îndrăgostiţi: Orlando şi

Rosalinda, Tocilă şi Andrey (o fată de la ţară), păstorul Silvius şi ciobăniţă Pliebe, Celia, iubită de Oliver pe care îl iubeşte. Silvius este respins de Pliebe, căci ea l-a îndrăgit pe tânărul sub ale cărui haine se ascunde Rosalinda. Încheierea aduce, aşa cum Rosalinda o vestise, împlinirea tuturor dorinţelor: lui Frederick – fiica fugită, lui Orlando – pe Rosalinda, lui Să vius – pe Phebe; piesa se termină cu patru căsătorii.

În final toată curtea se găseşte în pădurea Ardenilor. Dar oamenii care o alcătuiesc nu mai sunt cu toţii cei de la început; răii s-au metamorfozat, au abandonat ura şi lăcomia, au devenit buni. Motivaţia nu interesează, ci faptul în sine. Oliver, după ce e salvat de Orlando, îşi recunoaşte greşelile proprii şi bunătatea fratelui şi se căieşte. Ducele uzurpator, pornit spre codru cu armată, ca să-i ucidă pe toţi, întâlneşte un sihastru sub a cărui înrâurire hotărăşte să-i redea fratelui coroana şi să ducă apoi o viaţă retrasă în codru.

Povestea este ţesută dintr-o urzeală scânteietoare de fraze sprintene şi cuvinte colorate. A.W. Schlegel ca şi W. Haz nu observaseră că atenţia cititorului este atrasă, nu de ceea ce ho întâmplă, ci de ceea ce se spune. Într-adevăr, numărul personajelor cu graiul ales osie maro: trei dintre ele – To cilă, Corin şi chiar melancolicul Jacques – împlinesc, întru totul sau într-o oarecare măsură, funcţia bufonului, care spune, cu cinism sau candoare, adevărul; îl spune direct, sau îmbrăcat în frază jucăuşă; a iubitorului de haz, a celui care vrea să-şi ascută observaţia critică ori să coloreze o cenuşie cugetare asupra timpului (unul din motivele frecvente în teatrul lui Shakespeare şi în comedia Cum vă place). Depăşindu-i pe tovarăşii de exil prin inteligenţă, pe Tocilă prin cultură, pe Rosalinda prin vârstă şi experienţă, era firesc ca buzele melancolicului Jacques să rostească multe din ideile autorului. În cunoscuta tiradă de mai jos Jacques reia teme frecvente ale Renaşterii: lumea ca teatru şi meditaţia asupra etapelor vieţii gonite

de timpul ireversibil. E.I. Fripp subliniază cinismul cu care Jacques vorbeşte despre această veche temi.

Viaţa omului este prea marcată de timp şi nicio fiinţă cugetătoare nu îi poate ignora; nici Rosalinda; dar ea preţuieşte măsura (IV, 1) şi reflecţiile ei asupra timpului nu poartă în ele amărăciune, ci sunt făcute cu observarea fluxului vital; ea constată, de pildă, existenţa timpului subiectiv. Rosalinda iubeşte şi trăieşte activ – fuge, se travesteşte, cumpără o stână, vindecă de capricii o fată mofturoasă, născoceşte un joc care să o apropie pe neştiute de iubitul ei. Tânăra fată sprinţară la minte, lirică şi energică, îndrăgostită şi lucidă, este cel de-al doilea personaj al comediei dă ruit de Shakespeare cu graiul ales şi vorba de duh. Dacă „bufonii” exprimă adeseori în cuvintele lor opinii ale autorului, Rosalinda le întrupează în fiinţa ei. Ea îl ironizează pe melancolicul Jacques pentru straiele căutate şi vorbirea afectată, caracteristice pe atunci unor nobili englezi proaspăt întorşi din Italia ori Franţa. Când Jacques i se adresează lui Orlando spunându-i „Signor love”, acesta îl parodiază răspunzându-i „Monsieur Melancholy”. Astfel de călători sfârşeau prin a fi mereu nemulţumiţi de realităţile din ţara lor. Nu rareori erau îndreptăţiţi. Dar funcţia nemulţumirii este să genereze acţiunea şi nu stearpă tristeţe. Pe „accidioşi”, fiinţe care nu ştiu să se bucure de viaţă, întunecând, prin aceasta, atât propria lor existenţă, cât şi pe a celor din jur, Dante îi aşezase în noroiul infernului. Lui Jacques îi lipsesc două însuşiri fundamentale: bucuria de a trăi şi capacitatea de acţiune. El rămâne alături de Frederick, ducele pustnic, izolat în pădure, într-o „sinucidere de comedie” – cum o numeşte H. Fluchère.

CUM VĂ PLACE[157]

(Fragmente)

---

157 Din: Shakespeare, Opere, voi. 7, ESPLA, 1959. în româneşte de Virgil Teodorcscu,

ACTUL II Scena 7

Pădurea. Masa pregătită, ducele surghiunit.

Amiens şi alaiul de nobili îmbrăcaţi (...)

DUCELE

Aţi văzut?

Nu suntem singurii nefericiţi.

Căci în nemărginitul teatru-al lumii. Se joacă întâmplări mai dureroase Decât pe scena noastră.

JAQUES

Lumea-ntreagă

E-o scenă şi toţi oamenii-s actori.

Răsar şi pier, cu rândul, fiecare:

Mai multe roluri joacă omu-n viaţă.

Iar actele sunt cele şapte vârste.

Întâi e prunc: în braţele dădăcii Scânceşte, ţipă şi nu-şi află loc.

Şcolar apoi, cu un ghiozdan în mână şi faţa fragedă ca zorii zilei.

Târându-se spre şcoală-ncet, ca melcul.

Pe urmă-ndrăgostit, suflând, încins la un cuptor, slăvind, cu glasul stins.

Sprâncenele-mbinate-ale iubitei.

Soldat, pe urmă, suduitul amarnic.

Bărbos şi mustăcios ca leopardul.

Bănuitor mereu că-i cauţi price.

Şi gata să se-ncaicre oricând.

Dând buzna, până-n gurile de tun.

Să-ngbeţe băşicuţa de săpun

A gloriei; judecător apoi

Ou pintec rotofei, mai mare dragul.

Plin de claponi, şi barba rotunjită cu îngrijire, vorba înţeleaptă.

Ochii-ncruntaţi, aşa îşi joacă rolul.

Ciorapi de lină poartă-n vârsta-a şasea.

Papuci şi ochelari pe nas, nădragi Păstraţi din tinereţea lui cu grijă, în care descărnatele-i picioare

Plutesc ca-n nouri; bărbătescu-i glas Piţigăiat e iar, ca de copil.

Pa re-ar sufla în foaie şi în fluier, în scena cea din urmă care-ncheie Peripeţiile acestui basm.

E prunc din nou, nimic nu ţine minte.

Dinţi n-are, n-are ochi, nici gust – nimic. (...)

ACTUL III Scena 2

Pădurea. (...)

ROSALINDA (încet către Celia)

Am să vorbesc cu el ca un valet neobrăzat, şi la adăpostul veşmintelor ăstora am să-l fac să-şi iasă din sărite. Hei, pădurarii Ie! M-auzi?

ORLANDO

Că doar n-oi fi surd! Ce doreşti? ROSALINDA

Spune-mi, te rog, cât e ceasul?

ORLANDO

Întreabă-mă mai bine de-i dimineaţă, prânz sau scară! De unde vrei să iau ceas în pădure?

ROSALINDA

Se vede treaba că-n pădurea asta nu-i nimenea îndrăgostit cu-adevărat. Că altfel, suspinând la fiecare mi nut şi-oftând la fiecare ecas, ar cunoaşte mersul leneş al Timpului mai bine ca un ceasornic.

ORLANDO

De ce nu zici: mersul grabnic al timpului? N-ar fi mai nimerit?

ROSALINDA

Vezi bine că nu, domnule. Timpul n-are acelaşi mers pentru toţi oamenii. Şi am să-ţi spun îndată cu cine merge Timpul în buiestru, cu cine la trap, cu cine în galop şi, în sfârşit, cu cine stă pe loc.

ORLANDO

Spune-mi te rog, cu cine merge la trap?

ROSALINDA

Ei bine, află că merge-n trap sâcâitor cu fata mare, de la logodnă pân la cununie. De-ar fi doar un râs timp de

şapte zile, atât de greu se mişcă Timpul, că cele şapte zile-i par lungi cât şapte ani.

ORLANDO

În buiestru cu cine merge Timpul? ROSALINDA

Cu popa care nu-nţelege o boabă latineşte şi cu bogatul care nu e bolnav de gută; căci neavând habar de-nvăţătură, întâiul adoarme cât ai zice peşte, iar celălalt, scutit de suferinţă, în veselie viaţa şi-o tră* este. Unul nu simte povara învăţăturii serbede şi obositoare, iar celălalt nu duce-n cârcă povara lipsurilor ucigătoare. Deci cu aceştia doi Timpul merge în buiestru.

ORLANDO

Cu cine-aleargă Timpul în galop?

ROSALINDA

Cu un tânăr în drum spre spându-rătoare: oricât do-ncefe l-ar duce picioarele, lui tot prea repede-i pare că merge.

ORLANDO

Şi-acum: cu cine stă pe loc?

ROSALINDA

Cu judecătorii în timpul vacanţei judecătoreşti, căci între două termene de judecată ei dorm atât deadine, încât nici n-au habar când trece Timpul.

ORLANDO Unde stai, frumosule?

ROSALINDA

Cu soră-mea, ciobăniţă asta, aici la poalele pădurii, ca dantela pe poala rochiei.

ORLANDO Eşti de pe-aici?

ROSALINDA

Ca iepurele care unde-l vezi, de-acolo este.

ORLANDO

Ţi-i vorba mai aleasă decât de obicei prin locurile acestea pustii şi-ndepărtate.

ROSALINDA

Mi-au mai spus-o şi alţii. Am deprins vorbirea aleasă de la un unchi bătrân, care a trăit în tinereţe la oraş. Ştia

cum să se poarte cu femeile pentru că acolo, la oraş, fusese chiar îndrăgostit. De câte ori nu l-am auzit ţinând predici împotriva dragostei şi-i mulţumesc domnului că, nefiind femeie, nu mă simt cu nimic atins de nemaipomenitele ocări pe care le arunca asupra întregului neam* femeiesc.

ORLANDO

Nu-ţi aminteşti pentru care anume cusur le ocăra mai ales?

ROSALINDA

Niciunul nu era mai breaz, ca altul, asemuindu-se între ele ca gologanii. Luat în parte, fiecare cusur părea să fie el cel mai grozav, până când frate-său venea din urmă să-i ia locul.

ORLANDO

N-ai vrea să-mi spui vreo câteva din ele? ROSALINDA

Nu. De ce să prăpădesc leacurile pe oameni teferi? E însă cineva care cutreieră pădurea aceasta şi aduce într-o stare de plâns copacii, crestând în coaja lor numele „Rosalinda”, îşi atârnă odele prin curpeni şi elegiile prin tufele de mure, şi în toate, închipuieşte-ţi, ridică în slavă numele Rosalindei. Ei bine, dacă l-aş întâlni pe omul ăsta, a cărui închipuire a luat-o razna, aş fi oricând gata să-i clan sfaturi, căci pare într-adevăr cuprins de frigurile dragostei.

Nu se cunoaşte o sursă imediată a FURTUNII (The Tem peste) – scrisă în 1611. Se regăsesc însă în piesă ecouri din că lătoriile contemporane sau din lecturile dramaturgului (Erasmus, O vid în, Montaigne). În 1609 unul dintre cele nouă vase care transportau colonişti către Virginia a eşuat pe o insulă din arhipelagul Bermudelor; echipajul a fost salvat şi a izbutit, construind corăbii improvizate, să-şi atingă ţinta în 1610. În toamna aceluiaşi an vestea circula în Anglia, în zvonul public sau în relatări scrise, pe care Shakespeare trebuie să le fi cunoscut.

În două linii secundare ale intrigii, două comploturi plă nuite şi neizbutite, revine motivul fundamental al piesei, uzurparea; el constituie sursa principală a acţiunii: un complot vechi, efectuat, ale cărui rezultate nu s-au stins încă. Victima lui este fostul duce al Mi lanului, învăţat ca un umanist al Renaşterii, Prospero; „râvnind lambogăţirca minţii”, biblioteca era ducatul său. Ca şi în Cum vă place, fratele îşi uzurpă fratele. Sunt două perechi de fraţi: Alonso, regele Neapolelui şi Sebastian; Prospero, ducele Milanului şi Antonio. Ajutat de Alonso, Antonio, profitând de cufunda rea lui Prospero în studiu şi încrederea lui în oameni, aluat conducerea din mina fratelui, iar pe acesta l-a izgonit împreună cu fetiţa lui, Miranda. Călătorind pe corabia aprovizionată în ascuns de credinciosul Gonzalo, tatăl şi fiica au ajuns pe o insulă pustie unde trăiesc fericiţi, datorită forţelor magice ale lui Prospero. Două făpturi îl slujesc: fiul vrăjitoarei Sycorax, Caliban şi Arici, spirit care fusese închis de Sycorax în trunchiul unui copac şi fusese eliberat de acolo de Prospero. Astfel trăiesc tatăl şi fiica pe insulă timp de 12 ani.

Un vas falnic pare înghiţit de ape în urma unei furtuni stârnite de Prospero. Mirandei, impresionate de naufragiu, Prospero îi povesteşte evenimentele care i-au adus pe insulă. Pe corabia furată acum de valuri se aflau, cu slujitorii lor, tocmai cei vinovaţi odinioară de alungarea lui. Nimeni nu a pierit şi totul a fost rânduit spre fericită încheiere. Naufragiaţii se risipesc. Ferdinand, fiul lui Alonso, ajunge în peştera lui Prospero; aici se întâlneşte cu Miranda şi cei doi tineri se îndrăgostesc.

Antonio şi Sebastian vor să-l ucidă pe Alonso pentru ca Sebastian să devină rege, al Neapolelui în locul; pe Ferdi nand îl cred înecat. Planul nu li se realizează: Arici îi trezeşte la timp din somn pe Alonso şi pe Gonzalo. Împiedicaţi pentru moment, Antonio şi Sebastian îşi urzesc însă mai departe planurile criminale. Doi beţivi din echipaj, măscă riciul Trinculo şi pivnicerul Stephano, îl întâlnesc pe

Caliban şi îi cuceresc veneraţia oferindu-i băutură; aceştia trei pun la cale un complot şi o uzurpare: uciderea lui Prospero, ca ei să poată stăpâni instala. Pentru B. Evans, în această piesă care înfăţişează o lume unde răul există şi nu este distrus, climatul de comedie este asigurat prin preinformarea auditorilor care, spre deosebire de personaje, cunosc dinainte cursul evenimentelor: „Monştrii pot fi comici când ştiu că nu pot face rău”. Şi cu toate că surpriza lipseşte pentru public, ignoranţa totală a personajelor, deci emoţia lor, asigură tensiunea dramatică.

După ce l-a pus pe Ferdinand să-i slujească pentru ca astfel să le poată mai îndeaproape verifica sentimentele celor doi tineri, Prospero înfiripă, cu personaje mitologice, un ceremonial de logodnă. Dar serbarea este oprită – Pros pero îşi aminteşte de complotul lui Caliban, care trebuie zădărnicit; actorii se destramă asemeni vieţii şi lumii omeneşti, căci moartea pândeşte totul, aşa cum intenţiile mârşave spulberă feeria din lume.

Îndemnat de Ariei, Prospero îi iartă pe vinovaţi; îşi părăseşte apoi bagheta şi cărţile de mag. Îi aduna pe naufra giaţi; li-i arată pe cei doi tineri îndrăgostiţi; le declară în taină lui Sebastian şi Antonio că le cunoaşte planurile. Îl iartă pe Caliban. Ca printr-un miracol, vasul care părea fărâmat este gata de plecare; îi va duce înspre Ne apoi e să serbeze nunta; de acolo Prospero se va retrage la Milan. Ariel, pe care îl eliberează, le va pregăti o mare lină.

Smirnov observa caracterul simfonic al piesei unde replicile se împletesc cu sunete stranii, cântece, gemete, vuiet de valuri, şuierul vânt ului şi al furtunii, paşi inexplicabili şi freamăt de frunze.

FJR. Leavis, B. Evans şi alţi slutkcspcarologi subliniază fundalul de amărăciune al acestei comedii feerice. Nu mai puţin decât în Regele Lear există şi aici răul şi violenţa. Caliban imaginează cu amănunte crude cum îi vor zdrobi capul lui Prospero. Spre deosebire de

Cum vă place şi de tragedii, răul nu este metamorfozat, nici înlăturat, ci doar paralizat – şi poate numai provizoriu. Puţini din cei ce au greşit regreta: Alonso, regenerat printr-o mare suferinţă – convingerea că şi-a pierdut fiul. Sebastian şi Antonio rămân aceeaşi, iar prezenţa lor ar putea tulbura sau distruge lumea unde vor trăi Miranda şi Ferdinand, neocrotiţi de magic. De aceea, observa F.R. Leavis, încântarea Mirandei la prima ci întâlnire cu oamenii este, parţial, ironizată de autor. Ea cuprinde. Încrederea tinerei generaţii, care concentrează credinţa renascentistă în om: „Să ascundă rele – un templu ca acesta?" întreabă Miranda contemplând făptura lui Ferdinand. Dar admiraţia ci îi îmbrăţişează în egală măsură pe Sebastian şi pe Antonio, iar publicul ştie ce fel de oameni sunt aceştia din urmă. De altfel cuvântul lui Prospero („Knouă pentru tine" lumea oamenilor) rămâne sceptic şi ambiguu.

K le mente le reprezentative ale răului se răzvrătesc împotrivă, ord inei existente, vor să o răstoarne pentru profitul lor. Antonio şi Sebastian, Stephano şi Trinculo se bucură de i aţa, tăism pentru că le-a creat un mediu propice uneltirilor. Viaţa socială include abuzul deţinătorului puterii care tinde să subordoneze, dar şi năzuinţa spre libertate a celor supuşi cu sila. Toate personajele au suferit: surghiunite, condamnate, închise, constrânse să slujească după voia unui stăpân; şi toate au voit eliberarea.

Prospero este un om de Renaştere nu doară prin pasiunea pentru studiu, interesul pentru magie, şi cunoaşterea vieţii din experienţă, ci şi prin dorinţa de acţiune; pe insula pus ţie şi apoi populată, el este omul poliţie şi învăţat care încearcă să dirijeze fibrele foarte variate ale naturii umane. Dar după ce a pus temelii unei vieţi fericite pentru generaţia tânără, Prospero vrea să-şi întoarcă mintea spre sfârşitul firesc care îl aşteaptă, ca pe orice om; la Milan, „din trei gânduri, unul/Am să-l îndrept

înspre mormânt”.

Caliban (prin anagramă-Canibal) reprezintă planul biologic, natura animală elementară din om, instinctualitatea. Nu gândeşte, nu judecă şi de aceea greu poate fi făcut răspunzător de răul comis cu imaginaţia sau fapta; fără Stehpa, no el nu ar fi pus la cale uciderea lui Prospero. Lipsit de voinţă, nu poate acţiona cu adevărat. T. Eagicton observa că în imaginea lui despre lume lucrurile „cad din cer”. El are nevoie să fie condus, căci îi lipseşte discernământul; uşor este gata, pentru că i se oferă băutură, să-l schimbe pe Prospero cu, cele două fiinţe triviale, Stephano şi Trinculo. Ei reprezintă un alt moment uman posibil: îndepărtaţi de natură, nu-i simt frumuseţea şi poezia de care, în schimb, Caliban este pătruns (Clifford Leech crede că relaţiile dintre ei sunt un fel de comentariu al relaţiilor dintre indigeni şi colonizatori). „Idealurile” lor sunt meschine: plăcerea alcoolului şi a haine lor strălucitoare; uită şi complotul „de dragul unor zdrenţe” r. cum spune Caliban. Nu ştim dacă cei doi beţivi (care nu vorbesc decât în proză) mai sunt recuperabili. Caliban, lu’ tul uman, mode labil poate („Mă fac om de ispravă” spune el la sfârşit), iubeşte frumosul şi natura, ca un poet; Shakes peare îl face să vorbească în versuri. Lăsată în libertate, instructuralitatea umană, care are frumuseţea poetică a elementelor naturii, devine o forţă anarhică ce aduce dezordine şi rău. De aceea trebuie încadrată unei ierarhii şi supusă unei discipline. În strunirea celor din jur Prospero are nevoie de subtilitatea şi elasticitatea spiritului, de Arici (imaginaţie, poezie şi pătrundere, lipsită însă de energic, iniţiativă şi ţel precis).

Conducătorul cel înţelept, Prospero, eliberează spiritul creator, pe Ariei, de brutalitatea instinctelor posesive şi dominatoare Sycorax. Arici îi slujeşte recunoscător şi îi sfătuieşte să fie clement; energia conducerii învaţă prin poezie nobleţea iertării. Însă Ariei vrea să trăiască nesupus vreunei coroane, neîncadrat

niciunui regat, nelegat inacţiuni coerente; el vrea libertatea, rătăcire fluidă în vis şi natură. Dar pentru Shakespeare, observă E. Dowden, adevărata libertate constă în dreptul şi puterea de a servi cuiva. Oamenii caută legături, deşi acestea le îngrădesc mişcările; însă doar în asemenea legături închegate de dragoste ori de sentimentul datoriei îşi află ei personalitatea, deci şi adevărata libertate.

FURTUNA[158]

(Fragmente)

ACTUL IV

Scena 1 (...)

PROSPERO

Pari, fătul meu, cuprins tic tulburare.

Şi-aş zice, trist. Te-nseninează; – acum Serbarea noastră s-a sfârşit. Actorii.

Ţi-am spus, au fost, toţi, duhuri, şi-n văzduh S-au destrămat cu toţii. Şi întocmai la funigeii viziunii, turnuri

Cu turlele în nori, palate mhidre.

Biserici maiestuoase, chiar pământul.

Cu tot ce-a moştenit, se vor topi şi, duşi, ca-nchipuită scena aceasta.

Nici spulber n-au să lasc-n urma lor.

Plămadă suntem, precum cea din care Făcute-s visele; şi scurta viaţă împrejmuită ni-e de somn. Mă iartă.

Mi-o răvăşită mintea de bătrân...

Să nu te mişte slăbiciunea mea.

Duceţi-vă-n chilia mea, de vreţi.

Şi v-odihniţi – eu mă mai plimb puţin.

Să-mi vin în fire. (...)

ACTUL V Scena 1

În fala peşterii lui Prospero.

Intră Prospero, îmbrăcat în veşmântul său magic, şi

---

158 Din: Shakespeare, Opere, vol. XI, ELU, 1963. în româneşte de Leon Lev iţe hi.

Ariei.

PROSPERO

Se-apropie de pârg lucrarea noastră.

Sunt ascultat de duhuri; vraja prinde;

Iar timpul mă slujeşte1. Cât e ceasul?

ARIEL

Păi să tot fie şase, timpul când Ziceai că vom sfârşi.

PROSPERO

Aşa ziceam

Când am stârnit furtuna. Dar, ia spune-mi:

Ce face regele şi-ai lui?

ARIEL Stau toţi îngrămădiţi, precum ai poruncit şi i-ai lăsat tu însuţi – prizonieri în crângul teilor de-alături;

Cât nu-i dezlegi, nici gând să se clintească! Alonso, frate-său şi Antonio sunt ca şi scoşi din minţi; ceilalţi îi plâng, Jelind neputincioşi, dar mai ales Xccvcăruia-i spui „bunul Gonzalo"; în barba-i lacrimi cad ca iarna picuri Din streaşină de stuf. Îi ţine vraja Atât de strâns, încât, de i-ai vedea.

Le-ai plânge, zău, de milă.

PROSPERO

Oare?

ARIEL

I-aş plânge de-aş fi om.

PROSPERO E-acicvăra t.

Cum, tu, că nu eşti alta decât abur.

Să-i înţelegi, iar eu, semenul lor.

Simţind ca ei, supus ca ei durerii.

Să nu fin mai mişcat decât eşti tu?

Am fost rănit adânc de fapta lor.

Dar, judecând mai nobil, nu doresc să dau mâniei pas; nu răzbunarea/

Ci mila-i mai presus. S-au pocăit;

De-a iei încolo nu s-ar mai cădea

Nici să înă-nenmt măcar. Mergi, dă-le drumul.

De vrajă-i voi desface şi astfel îşi vor veni în fire.

ARIEL îi aduc.

(lese)

PROSPERO

Voi, silfi din măguri, râuri, bălti şi crânguri, şi voi, cari, fără urme pe nisip.

Goniţi după Neptun când e-n reflux şi o zbughiţi din faţa-i; voi, păpuşi Sădind, pe lună, brazde verzi şi acre.

Din care nu pasc mioare; voi, ce-n joadt, în crucea nopţii scoateţi hribi, râzând când sună a nopţii stingere; prin voi.

Puteri plăpânde, soarele de-amiază L-am stins, am solobozit turbatul vânt.

Şi marca verde-am încleştat cu-nzurul. Aprins-am tunetul temut şi surd.

Crăpând stejarul mândru al lui Joc Chiar cu săgeata lui; din temelii Clintit-am promontorii; pini şi cedri Am smuls din rădăcini; la glasul meu Căscatu – s-au mormintele, şi morţii.

Prin arta-mi, s-au trezit. Ci iată, acum Mă leapăd de magie. Mai cer doar – Şi asta chiar acum – un cânt ceresc la să-mi sfârşesc asupră-le lucrarea.

Prin vrăji de sus; apoi bagheta-mi frâng şi-o-ngrop la câţiva stânjeni sub pământ.

Iar cartea mai afund am s-o înec Decât s-a-ncumetat vreodată plumbul. (…)

PROSPERO

Cât despre tine, domn hain la suflet – Spunându-ţi frate, gura am să-mi spurc –, îţi iert ticăloşia ta cea mare Pe toate ţi le iert! însă ducatul Mi-l vei întoarce.

ALONSO

Prospero de eşti.

Cum ai scăpat, arată-ne; şi cum Ai dat de noi, ce-am fost zvârliţi de mare.

Acum trei ceasuri, pe-acest ţărm, pe care – O, doamne! – l-am pierdut pe Ferdinand, Iubitul meu fecior.

PROSPERO îmi pare rău.

ALONSO

Răbdarea însăşi spune că nu poate să vindece nimic.

PROSPERO

Cred mai curând că n-ai rugat-o să te-ajute. Eu.

Lovit la fel ca tine, aflu-ntr-însa Supremul sprijin.

ALONSO

Tu – lovit ca mine! PROSPERO

Asemeni ţie, şi-încă de curând!

Dar pierderea cumplită ca s-o-ndur Am mai puţine mângâieri ca tine – Eu mi-am pierdut copila.

ALONSO Cum! O fată?

O, doamne! Dacă-ar fi trăit, în Neapol Puteau să fie rege şi regină!

Iar pentru ca acestea să se-ntâmple.

M-aş afunda-n nisipul unde doarme Băiatul meu. Când ai pierdut-o?

PROSPERO

În ultima furtuna. Văd că domnii Atât sunt de uimiţi de întâlnire.

Încât, prostind. a-şi mintea, nu-şi cred ochii şi se-ndoiesc că vorba li-i firească.

Şi totuşi, buimăciţi cum sunteţi.

Aflaţi – şi asta fără a vă-ndoi – Că-s Prospero, fost duce de Milan.

Ce, izgonit, ajuns-a ca prin farmec

La ţărmul unde voi v-aţi dus afund.

Iar el domneşte. Dar, destul! Acestea N-au niciun rost acum, căci sunt un hronic Ce-l depeni zile-ntregi, nu snoave spuse la un ospăţ. Binevenit fii, doamne!

Palatul meu e peştera ce-o vezi; în ea – puţini curteni; şi-n ţară – Niciun supus; priveşte, dacă vrei.

De vreme ce-mi înapoiezi ducatul.

Să-ţi dau răsplată pe măsura lui; în semn de mulţumită, cel puţin să facem o minune…

(Se deschide intrarea peşterii, lăsând să fie văzuţi Ferdinand şi Miranda, care joacă şah)

MIRANDA Trişezi, alteţă.

FERDINAND

Draga mea, n-aş face-o Pentru nimic în lume.

MIRANDA

Chiar de-ai juca pe zece – mpărăţii.

Tot joc cinstit i-aş spune.

ALONSO

Dacă-aceasta E tot o viziune, pe băiat îl pierd de două ori.

SEBASTIAN Minune mare!

FERDINAND

Cum am hulit de-a surda! Mările Amenință şi iartă.

(îngenunchează înaintea lui Alonso)

ALONSO Fer din o ud!

Te binecuvântează-un tată fericit!

Cum ai ajuns aici?

MIRANDA O, ce minune!

Ce de făpturi alese! Ce frumoşi Silit oamenii! O, mândră lume nouă.

Care-i cuprinzi!

PROSPERO

E nouă pentru tine. (...)

În TRAGEDIILE lui Shakespeare se întâlneşte acelaşi univers de lăcomie, ură şi violenţă din ultimele comedii; dar niciun miracol nu mai salvează existenţa celor drepţi în cuget şi în faptă. Scoşi din feeric, oamenii rămân biete fiinţe neputincioase, cu atât mai sigur supuse pieirii cu cât sufletele lor sunt mai alese. „Atât de puţin este omul?” se întreabă Lear. „Omul e un vierme” spune Gloucester; şi tot el, reluând o imagine care sugerează nimicnicia omenească, iubită de antici şi preluata apoi de Renaştere, spune: „Ca muştele, pentr-un copil zburdalnic, /Aşa, pe lângă zei, sunt muritorii. / Ne nimicesc în joacă” /.

Oamenii pot fi victime ale conflictului dintre două epoci pe care le reprezintă: aceea a vendettei şi urii între familii – caracteristice anarhiei feudale – şi cea de

înţelegere, comunicare şi dragoste – a noii lumi renascentiste (Romeo şi Julieta); sunt osândită să iubesc/ Pe omul ce-s datoare să urăsc” /, exclamă deznădăjduită Julieta.

Conflictul între rău şi bine se dă în sufletul eroului (Macbeth, de pildă) sau între fiinţele benefice şi malefice (Goneril, Regan, Cornwall, Edmund – Cordelia, Edgar). Binele e strivit de rău, atât în conştiinţa unui erou (Mac beth), cât şi în ciocnirea dintre oameni buni şi răi. Făptuitorii răului îşi capătă pedeapsa – sunt demascaţi, exter minaţi. Dincolo de vieţile încheiate şi prin ele, se afirmă pretutindeni existenţa binelui, deşi acesta eşuează în practivă. I Cm ii rămaşi în viaţă fac din el flamura lor, reinstaurând în finalul piesei, pentru o vreme pe care o ştim trecătoare, o ordine morală, mereu vulnerabilă şi, pentru că răul există, iluzorie. Dar în ea autorul crede şi de aceea vicisitudinile, tranzitorii, nu o zdruncină din temelii.

TRAGEDIA LUI HAMLET, PRINŢ AL DANEMARCEI (The Tragedie of Hamlet, Prince of Denmarke) a fost probabil scrisă în 1601. Sursa directă de inspiraţie pa re a fi o altă piesă despre Hamlet (existenta în 1589) – istoria literară o numeşte Ur-Ham let – al cavei text, pierdut, îi este atribuit lui Thomas Kycl. Viaţa e rou lui e ircu lase în tradiţia orală a vechilor povestiri scandinave până ce istoricul danez Saxo Grammaticus (1150? – 1206) o fixase în scris, într-o lucrare de compilaţie (Historia Danica) alcătuită din fapte autentice şi legendare; drama lui Hamlet devine şi una dintre povestirile tragice (Histoires Tragiques…) lăsate de François de Belieferest (vol. Y, 1576). S-au făcut apropieri între evenimentele din viaţa lui Hamlet şi din cea a contelui de Essex, Construcţia eroului shakespearian, sceptic şi trist, pare înrâurită de tratate contemporane despre melancolie şi de Eseurile lui Montaigne.

Regele Hamlet al Danemarcei a. murit de puţină vreme. Duhul lui, mut şi neliniştit, apare noaptea pe o

terasă a castelului din Elsinore; străjerii îi vestesc prinţului Hamlet, fiul regelui mort, faptul cel straniu. Hamlet este, ca şi prietenul său, Horatio, un cărturar; amândoi s-au întors de curând din Wittenberg, de la studii. Prinţul întrupa idealul uman al Renaşterii, pe care Ofelia îl conturează zugrăvindu-l pe Hamlet şi vorbind despre „nobila-i gândire”;

OFELIA

(…) minte-aleasă (>.)

El, ochi şi grai şi spadă totodată.

Curtean şi cărturar şi-ostaş. A Vf lejdm şi fi o a rea-a ceste i mvnăve ţări. Oglinda şi pilda fritmaseţii-n chip şi port.

El, pilda tuturor (–).

Viaţa armonioasă de familie şi liniştea învăţăturii sunt zguduite de suferinţă: moartea părintelui iubit şi căsătoria neaşteptată şi pripită, cu fratele celui mort, a mamei adorate de fiu. Noul soţ şi rege, Claudius, petrece în castel împreună cu regina şi ceilalţi curteni. Hamlet se găseşte alături de ei, dar cu veşminte îndoliate, suflet îndurerat şi cuvinte mân nite. El îşi descopere acum singurătatea: în loc să se întristeze împreună cu fiul, printr-o nepotrivită înlocuire, Ger truda îl uită repede pe fostul rege, om ca nimeni altul. Şi astfel, mania, în care crezuse, începe să spulbere încrederea lui Hamlet în oameni. Tendinţa de generalizare a gânditorului îl face să vadă cu precădere în jur şi în lume untul şi răul şi îi stinge dorinţa de a trăi.

Mintea lui pătrunzătoare bannie o nelegiuire dincolo de faptele nefireşti.

HAMLET

PRINŢ AL DANEMARCEI[159] TRAGEDIE

(Fragmente)

---

159 Din : Shakespeare, Henrie al V-lea, Hamlet, Othello, Macbeth, Poveste de iama, Editura Univers, 1U71. în romă neşte de Ion Vi ne a.

ACTUL I

Scena 2 (...)

HAMLET

O carnea aceasta mult prea închegată De s-ar topi şi s-ar preface-n rouă.

Sau dacă Cel-de-sus n-ar sta-mpotrivă.

Cu legea lui, uciderii de sine!

O, Doamne, cât de obosit şi searbăd.

Şi de prisos, şi muced mi se pare Tot rostu-acestei lumi. E o grădină Ce creşte neplivită, ierburi rele în voie-o cotropesc. Unde-am ajuns!

Doar două luni de când muri... nici două!

Un rege atât de bun! Ca un luceafăr Pe lângă un satir, faţă de acesta.

Şi-atâta de duios cu mama mea.

Că n-ar fi îngăduit să se atingă Nici vântului ceresc mai cu asprime De chipul ei. O, ceruri şi pământ!

Să mai mi-aduc, aminte? Cât de strâns De el se alipea, de parcă doru-i Creştea din chiar îndestularea sa...

Şi-apoi, după o lună... De-aş putea să nu mă mai gândesc! O, slăbiciune.

Ţi-o numele femeie! Doar o lună.

Când nici încălţămintea-i nu s-a rupt cu care a dus pe tatăl meu la groapă în lacrimi toată-ntocmai ca Niobe – (...)

ACTUL I Scena 2 (...)

HAMLET

(...) Al tatălui meu dull, în za. Nu-i bine! Presimt o mârşăvie. Vino, noapte!

Iar până-atunci, fii suflete pe pace.

Că făr' delegea iese la iveală Chiar dacă-ntreg pământul se prăvale la s-o ascundă de-ochii omeneşti.

Duhul, care îi vorbeşte (loar fiului şi îi dezvăluie cum a fost ucis de Claudius, nu îi aduce o veste neaşteptată; îi confirmă o presupunere implicată în replica scurtă: „Un chiul meu! / O, sufletu-mi *profeticii*” (subl.n.). Aflarea crimei trezeşte în fiu sentimentul datoriei: trebuie să

demaşte adevărul şi să pedepsească fărădelegea. Hotărârea de a purcede la faptă aduce problema acţiunii în toată complexitatea cu care se înfăţişează unui umanist. A o săvârşi înseamnă a se consacra integral ei, a renunţa la bucuriile zilnice ale vieţii obişnuite; înseamnă acceptarea unei asceze.

ACTUL I Scena 5 (…)

HAMLET

(…) Voi şterge

Din amintire orice dor mărunt.

Tot ce-am aflat din cărţi, învăţături şi chipuri, cercetate-n tinereţe.

Şi. fără-amestec cu-alte griji de rând

Trăi-va singură porunca ta în cartea şi-n cuprinsul minţii mele. (…)

Cu o felia, pe care o iubeşte, se poartă dur; mai poate crede în femeie când vede pilda mamei? şi nu e mai bine ea în această lume a răului oamenii să nu mai procreeze?

A trece la act mai înseamnă, printr-un proces de abstractizare, firesc intelectualului rafinat, şi raportarea actului la întreg, la societatea în care urmează a-i înfăptui. De la Cazul izolat al răului din casa domnitoare a Danemarcei, Hamlet merge cu gândul la existenţa răului general în vremurile pe care le trăieşte. Schimbarea de plan aduce, prin dilatarea scopului, o angajare mai largă, povara unei datorii mai vaste. În cuvintele de mai jos Goethe găsea cheia atitudinii lui Hamlet.

ACTUL I Scena 5 (…)

HAMLET

(…) vremile ieşitu-şi-au din matcă – O soartă blestemată, nenoroc

Să fiu născut ca să le-adun la loc. (…)

„Danemarca e o temniţa”; şi lumea întreagă e o temniţă. Omul este totodată lut şi desăvârşire. În fragmentul ce urmează se alipeşte momentul eroic al Renaşterii, în care Pico della Mirandola sau Marsilio Ficino

îl vedeau pe om asemeni Domnii lui şi momentul sceptic al întrebărilor fără de răspuns:

ACTUL II Scena 2 (...)

HAMLET

(...) şi minunata alcătuire care e pământul îmi pare doar o stâncă stearpă. Vedeţi xroi, acel prea frumos balda chin, văzduhul, mândra boltă ce atârnă asupră-ne, ca un acoperământ falnic, bătut în scântei de aur, nu e pentru mitic altceva decât, un vălmăşag de miasme spurcate şi rău mirositoare. Ce lucru desăvârşit e omul! Ce aleasa îi e cugetarea! Şi cât de nemăsurate însuşirile! Ce falnic şi minunat în portul şi mişcările sale! întocmai ca un înger în fapte şi ca un zeu în năzuinţele lui. Podoaba lumii! Pildă a vietăţilor! Şi totuşi ce e pentru mine această mână de lut? (...)

Conform moravurilor unei curţi deprinse ou intrigă şi căi lăturalnice, Hamlet este iscodit de regele culpabil: prin Polonius, care o foloseşte ca unealtă pe Ofelia şi prin vechi prieteni ai copilăriei, Rosencrantz şi Guildenstern. Ca să se poată feri şi să cerceteze la rându-i, Hamlet trebuie să poarte o mască: simulează nebunia.

Acţiunea îi cere lui Hamlet, cel plin de rigoarea omului renascentist, dornic de cunoaştere şi adevăr, desăvârşită încredere în temeiurile ei şi în potrivirea căilor alese. Urmează pentru el o etapă de investigaţie. Hamlet vrea dovezi, care să-i confirme vorbele duhului.

ACTUL II

Scena 2 (...)

HAMLET

(...) Duhul ce-am văzut E poate diavolul, că-i stă-n putere să-şi dea cea mai plăcută-nfăţişare şi folosindu-se de-a mea tristeţe şi slăbiciune – că-i puternic foarte Pe-astfel de suflete – să m-amăgească şi să mă ducă la pierzare. Vreau Dovezi mult mai temeinice ca astea. (...)

(Iese)

S

De aceea pune la cale, în cadrul unui spectacol, o scenă care să reproducă întocmai uciderea tatălui său şi în timpul căreia să urmărească reacţiile lui Claudius. Înaintea reprezentaţiei le dă actorilor sfaturi. Teatrul scoate în relief adevărurile, uneori prea ascunse, pentru a fi uşor înţelese, ale vieţii; nu trebuie interpretat pentru plăcerea celor care nu gândesc, ci pentru bucuria puţinilor care caută miezul. Clifford Leech subliniază în cuvintele lui Hamlet, care ţintesc să mărească forţa de iluzionare a teatrului, o etapă nouă în evoluţia spectacolului care îşi pierdea caracterul originar ritual.

ACTUL III Scena 2

O sală în castel. Intră Hamlet şi actorii.

HAMLET

Te rog spune tirada răspicat şi curgător, aşa cum am rostit-o eu? dacă însă te-apuci să răcneşti, cum fac mulţi actori de-ai voştri, pun mai bine pe crainicul

1 îl cu lui să-mi strige stihurile. Nici să nu dai din mâini prea tare, aşa de pildă ca şi cum ai tăia actul cu ferestrăul. Fii cât mai potolit. Chiar în mijlocul noianului, al furtunii – ca să zic aşa – în vârtejul pasiunii, trebuie să cauţi să păstrezi măsură, care s-o mai astâmpere puţin! Oh! Mă doare în suflet când aud vreun vlăjgan cu căpăţâna vârâtă într-o perucă, sfâşiind o pasiune în bucăţi, făcând-o zdrenţe, şi spărgând urechile spectatorilor de la parter, care, de cele mai multe ori, nu sunt în stare să preţuiască altceva decât pantomime de neînţeles şi gălăgia. *Pe unul* ca ăsta, *ce* se crede mai grozav decât Termagant şi mai Irod decât Irod-împărat, aş pune să-l bată cu biciul. Te rog, fereşte-te de astfel de luci un.

ÎNTÂIUL ACTOR îţi făgăduiesc, măria-ta.

HAMLET

Să nu fi totuşi nici prea molatic. Dar lasă-te călăuzit de bunul simţ. Potriveşte fapta cu vorba şi vorba cu fapta; ia aminte numai să *nu* depăşeşti măsura; fiindcă tot ce întrece măsura se abate de la scopul teatrului, acest scop

fiind încă de la începuturile sale şi până astăzi să se păstreze ca o oglindă a firii; să arate virtuţii adevăratele ei trăsături, păcatului icoana lui şi tuturor vremilor şi vârstelor tiparul lor. Dacă depăşeşti acest ţel, sau dacă nu-l poţi atinge, chiar de-ai face să râdă de prostănaci nu poţi decât să nemulţumeşti un om cu mintea întreagă. Iar părerea unuia ca acesta trebuie, în preţuirea voastră, să atârne tot atât de greu cât mulţimea întreagă care umple teatrul. Sunt şi unii actori, i-am văzut jucând şi am auzit pe alţii ridicându-i în slava cerului, n-aş vrea să vorbesc cu patimă, care nu mai aveau nimic creştinesc în spusa lor, nici măcar înfăţişarea de creştin, de păgân, sau chiar de om n-o mai aveau. Se umflau în pene şi răgeau de am ajuns să cred că i-a făcut oameni vreun salahor de-al creaţiei şi că i-a făcut greşit, aşa de cumplit maimuţăreau tot ce e omenesc.

ÎNTÂIUL ACTOR

Trag nădejde că noi am îndreptat oarecum cusurul ăsta.

HAMLET

Îndreptaţi-l cu totul. Şi nu îngăduiţi celor ce fac pe paiaţele să spună mai mult decât e scris pentru ei. Sunt unii care se pornesc pe râs, ca să facă să râdă câţiva spectatori nerozi, deşi între timp se joacă vreo scenă însemnată, pe care ar trebui s-o asculte. Urât obicei! Şi trădează o ambiţie vrednică de milă la caraghiosul care se foloseşte de asemenea mijloace. Duceţi-vă să vă pregătiţi! (…)

În timpul spectacolului Claudius se trădează şi Hamlet este acum sigur de vinovăţia lui. În chip firesc culpa ar trebui imediat pedepsită. Prinţul trece pe lângă făptaş în timp ce acesta se roagă; îl poate ucide pe loc, dar nesiguranţa alegerii judicioase a momentului îl împiedică să acţioneze. „Să chibzuiesc” îşi spune prinţul şi acest moment de meditaţie premergător faptei îi este specific eroului. Nu îl ucide pe vinovat pentru a nu-i oferi

paradisul, omorându-l în timpul rugăciunii. Reţinerea, lui Hamlet nici nu îşi are însă temei real; Claudius nu izbuteşte să se roage: „Să mă rog / Aş vrea şi nu pot”. Şi poate că motivarea explicit dată de erou nu este cea autentică; Peter Alexander şi E.M.W. Tillyard văd mai degrabă în rezerva lui Hamlet refuzul luptătorului corect de a înjunghia un om lipsit de apărare. Simţămin tele şi gesturile violente sunt străine naturii lui, stoicismului gândirii sale. În Horatio preţuieşte moderaţia şi stăpânirea de sine.

ACTUL TTÏ

Scena 2 (...)

HAMLET

(...) Ai fost ca unul ce tot suferind.

Nu suferă nimic, bărbatul care

Primea lovirea sau surâsul soartei şi mulţumea la fel pentru amândouă.

Să fie binecuvântaţi acei în care sângele şi judecata. Se află-atât de bine contopite încât ei nu-s asemeni unui fluier Ce-n degetele soartei va să cânte Ce-i place ei. Dă-mi omul care Nu-i robul patimii, şi-l voi purta în miedul inimii, n străfundul ei.

Precum te port pe tine. („.)

În textul compus de Hamlet şi introdus în piesa jucată în faţa curţii revine ideea datoriei omeneşti de a înfrânge patima.

Dar nevoia de absolut a lui Hamlet, făptură complexă şi contradictorie, îl face ca în acelaşi timp să-şi reproşeze şi lipsa de pasiune. E nemulţumit de sine când se compară cu actorii care se zbuciumă interpretând un rol sau cu Fortinbras care, pentru a cuceri o mică bucată de pa mint, conduce oameni către moarte.

ACTUL II Scena 2 (...)

HAMLET

(...) Ce ticălos, ce sclav bicisnic sunt! să nu te-nfiori când vezi un comediant Doar într-un vis de chin, o-

nchipuire.

Că-şi poate sufletul supune minţii Atât de mult, că prin silinţa-i, chipul De-a binelea-i păleşte, ochii-i plâng şi parc rătăcită-nfăţişarea-i.

Şi glasu-i frânt e, şi cu-nt regu-i zbucium El cugetului potriveşte chipuri.

Şi toate-acestea sunt pentru nimic i Pentru Hecuba!

Ce-i lux Hecuba şi ce-i el Hecubci.

De-o poate plânge-aşa? Ce-ar face el C-un gând ş-o pricină ele suferinţă l-a mea? Ar potopi cu lacrimi scena şi l-ar înnebuni pe ucigaş.

Cel fără vină s-ar îngălbeni.

Pe cel neştiutor l-ar îngrozi şi-ar tulbura vederile şi-auzul Oricui. Iar cu.

Un aiurit ş-un josnic ins, tânjesc.

Lunatic şi nevrednic de-al meu ţel, Ne-nstarc de-un cuvânt nici pentr-un rege Al cărui tron şi viaţă-au fost răpite Prin mârşave mijloace. Nu cumva sunt un mişel? (...)

ACTUL IV Scena 4 (...)

HAMLET

(...) Cum fiece prilej mă-nvinuieşte Dând pinteni răzbunări-mi amorţite!

Ce-i omul, dacă n-are alt gând pe lume Decât să doarmă şi să se hrănească?

Un dobitoc şi alt nimic mai mult.

Desigur, cel ce ne-a făcut cu-atâta Cuprindere de minte să vedem Ce-a fost şi ce va fi, nu ne-a-nzestrat Cu-această judecată şi putere Dumnezeiască pentru a le lăsa să prindă mucegai în sinea noastră.

Şi fie că-i becisnică uitare.

Sau poate doar sfială mişelească Aceea ce mă face-a cumpăni

Prea mult asupra faptei plănuite.

Un gând ce-i doar pe-un sfert înţelepciune.

Şi numai mişelie pe trei sferturi.

Nici eu nu ştiu de ce trăiesc spunându-mi: „Lucrul

acesta trebuie să-l fac şi am de ce să-l fac, şi îl voiesc şi am puteri şi mijloace să-l fac.

Mă-ndeamnă pilde mari cât tot pământul, şi-această oaste-mi stă de mărturie cu numărul şi greutatea ei.

C-un prinţ firav şi blând care-o comandă.

AI cărui duh purtat de-o sfântă râvnă îşi bate joc de piedicile sorţii.

Iar tot ce-i nestatornic şi vremelnic într-însul, el le-anmcă-acum în faţa Norocului, primejdiei şi-a morţii.

Spre cucerirea unei coji de ou”.

A fi om mare într-adevăr nu-nseamnă să te frămânţi, doar pentru pricini mari.

Ci să te baţi chiar pentr-un fir de pai.

Atunci când cinstea-ţi însăşi este-n joc.

De ce mai stau pe gânduri, când un tată

Ucis şi-o mamă pângărită sunt îndemn pentru al meu gând şi pentru sânge.

Şi las s-acloarmă tot, pe când privesc – Spre a mea ruşine – douăzeci de mii De-ostaşi ameninţaţi să moară-ndată şi care numai pentru o-nchipuire şi numai pentru umbra unei glorii. Se duc la groapă cum s-ar duce-n pat.

Se bat pentru un petic de pământ în care nici n-au loc toţi să se lupte.

Şi-n care nu-s nici locuri de mormânt Destule să-şi înmormânteze morţii.

O, de-azi nainte, gândurile-mi pline să-mi fie, ori de sânge-ori de ruşine.

Setea de absolut a eroului subînţelegea, bineînţeles, eli minarea îndoielilor; şi nu doar cu privire la datele concrete ale crimei. Nevoia lui permanentă de generalizare îi cere să-şi precizeze una din e ritudinile omeneşti posibile, atât într-o situaţie dată, cât şi în cadrul aspiraţiei fierbinţi către dretate; revine în celebrul solilocviu de mai jos trista consem n-are, din sonetul 66, a inechităţii sociale. Comentariul ambiguu al deciziei şi acţiunii lui Fortinbras arată că scep ticul Hamlet, ce

respectă prea mult viaţa omenească pentru a găsi firească o astfel de cheltuire a ei, nu mai are poate în credere nici în nevoia lui de certitudini şi de acţiune. O spune şi textul de mai jos. A pune capăt propriei vieţi ar însemna, poate, a rezolva problema acţiunii. Dar, pentru moment, lui Hamlet îi este teamă de necunoscutul morţii. Wilson Knight observa că gândul sinuciderii se împleteşte cu tema morţii şi că acest faimos solilocviu constituie un „micro cosmos" al ideii despre Hamlet.

ACTUL m

Scena I (...)

HAMLET

A fi sau a nu fi: iată-ntrebarea.

E oare mai de laudă să suferi, în sinea ta, săgeţile şi praştia Norocului vrăjmaş, sau mai degrabă să te-narmezi în faţa unei mări De zbucium şi prin luptă s-o răpui?

Să mori, să dormi... nimic mai mult. Să ştii că printr-un somn poţi pune-odată capăt Durerii sufleteşti şi-atâtor chinuri Ce-s partea cărnii, iată o-ncheiere Spre care năzuim. Să mori, să dormi;

Să dormi poate visând? Aici stă totul.

Ce vise-n somnul morţii poţi visa când am scăpat vremelnicei strânsori?

E tocmai ce ne-ndeamnă a pregeta.

Şi-aici se află şi acea-ndoială Ce dă restriştii-o viaţă-atât de lungă.

O, cine-ar mai răbda dispreţul, biciul Ac. vstor vremi şi-obida asupririi.

Jignirea-adu, să numelui de om.

Durerea dragostei ne-mpăitâşite.

Trufia dregătorilor, dreptatea Zăbavuică, bătaia de picior Pe care vrednicia răbdătoare o tot îndură de la nedestoinici.

Cinel liniştea şi-ar căpăta-o sigur

C-un vârf de jungher. Cine-ar sta să-şi ducă

Povara vieţii-n geamăt şi sudori.

De n-ar fi spaima de ceva de-apoi.

De ţărmul neştiut de unde nimeni N-a mai venit şi care ne-ngrozeşte Făcându-ne mai lesne să-ndurăm Urgiile de-aici, decât să tindem Spre altele pe care nu le ştim.

Şi cugetul ne schimbă-n bieţi mişei.

Incit firescul chip al hotărârii Sub raza slabă a ginţi ului păleşte.

Şi-avânturile cele mai măreţe Sub semnu-acesta se abat din drum şi pier ca faptă. (…)

Realitatea morţii i se impune însă mereu mai puternic lui Hamlet. Crezând că îl înjunghie pe Claudius, îl ucide pe Ooaonins. Plecat în Anglia, descoperă că se pusese la calc cu hârtii oficiale asasinarea lui; printr-un schimb de peccii şi ele nume el modifică destinul şi îi duce la moarte pe Guildonstern şi Rosenkrantz. În 1 îi»se lui din ţară, Ofelia, cu mintea tulburată de moartea tatălui şi tic purtarea ciudată a tânărulţii prinţ iubit şi care păruse a o iubi, moare, cu voie poate, înecată. Iar la întoarcerea lui Hamlet în ţară, are loc, într-un cimitir, întâlnirea decisivă între Hamlet şi iilvea morţii, iar prin această întâlnire, confruntarea lui cu voi vii.

Raportat la fragilitatea fiinţei omeneşti, actul de pedepsire a lui Claudius îşi pierde greutatea, poate şi sensul; gest izolat, el îi pare, eroului, a rămâne ineficace faţă de marea tragedie omenească. În acelaşi timp însă, în faţa morţii permanente, teama de moarte a prinţului danez se topeşte; şi de aceea actul pedepsirii se poate săvârşi. Hamlet e gata să întâmpine moartea; tot misterul vieţii omeneşti stă în pregătirea întâlnirii cu ea (*Readiness is all*). J. Middleton Murry, C.S. Lewis, Mack Maynard şi E.M.W. Tillyard văd în scena cimitirului momentul de răscruce în evoluţia lui Hamlet: aici îşi înfrânge el teama de necunoscutul morţii, în cimitir Hamlet., se împacă cu moartea”, observă şi Wilson Knight. Toate tainele vieţii ajung aici, aici se află limitele condiţiei umane; şi ca o ilustrare grotescă a simbiozei dintre mărunţişuri şi orgoliul

suprem, laolaltă adunate, groparii glumesc, iar unul dintre ei chită în timp ce sapă mo nu! ntu 1 O le 1 le i.

ACTUL V Scena 1

La Elsinor. Un cimitir. Intra doi gropari cu hârleţe. (...)

HAMLET

Hire a aceasta avea şi ea o limbă şi putea ciuta. Şi cum o mai dă de-a rostogolul nemernicul cela, de parcă ar fi falca lui Cain, cel care a săvârşit întâiul omor. Şi asta, de care îşi bate joc dobitocul, poate că o fi căpăţâna unui politician; vreunul care era în stare să-l tragă pe sfoară şi pe bunul Dumnezeu.

HORAŢIO

Se prea poate, măria ta.

HAMLET

Sau a vreunui curtean, care se pricepea să zică: „Bine v-am găsit, scumpul meu stăpân! Cum vă mai merge, bunul meu stăpân?” Ar putea fi a seniorului cutare, care lăuda calul seniorului cutare, cu gândul că o să-i fie dăruit. Şi de ce nu?

HAMLET

Chiar aşa o Iar acum a luat-o în primire jupi nul Vierme, scofâlcită şi lovită peste falcă de sapa unui gropar. Ce adâncă prefacere, dacă am fi noi destul de iscusiţi ca s-o vedem. Oare aceste oseminte nu au preţuit nimic atunci când au fost făcute, dacă ajungi să joci arşice cu ele? Numai la gândul ăsta, ale mele mă dor.

ÎNTÂIUL GROPAR

Sapa şi hârleţul, şi hârleţul.

Şi giulgiul...

O groapă-n cimitir E de-ajuns pentru aşa musafir.

(Scoale la iveală o hârca.)

HAMLET

Încă una! De ce n-ar fi aceasta, căpăţâna unui avocat? Unde i-or fi acum vicleşugurile, chiţibuşurile, pricinile, câştigurile şi toată iscusinţa? Cum de poate

îndura ca ticălosul cela mojic să-l pocnească peste scăfârlie cu lopata lui murdară şi nu-l dă în judecată pentru lovire şi răniri? Hm! Fârtatul ăsta poate că era pe vremuri un mare cumpărător de pământuri, cu zapise, ţidule, amenzi, privilegii şi garanţii. Cu atâta privilegiu s-a ales din toate privilegiile lui: capul lui care nu visa decât pământuri, îi e plin cu pământ. Oare martorii şi răsmartorii lui o să-i poată garanta din toată agonisita lui măcar atât cât ai întinde câteva contracte? Toate actele moşiilor sale ar încăpea cu greu în cutia asta. Şi sigur că nici chiar moştenitorul n-o să aibă parte de mai mult. Hai, ce zici?

HORAŢIO

Nicio iotă mai mult, măria ta. (...)

ÎNTI IUL GROPAR

(...) Uite o căpăţână! (apăţiua aceasta a stat în pământ douăzeci şi trei de ani.

HAMLET

A cui ora?

ÎNTÂIUL GROPAR

A unui smintit de fecior de Jele. A cui crezi?

HAMLET Habar n-am.

ÎNTÂIUL GROPAR

Mâncă-l-ar ciuma de zănatec! O dată mi-a turnat în cap o sticlă de vin de Rin. Hârca asta, domnule, e a lui Yorick, măscăriciul regelui.

HAMLET

Asta?

ÎNTÂIUL GROPAR

Chiar asta![160]

---

160 HAMLET

l)ă-o încoace ! (Iahîrca în mină.) Vai, bietul Yorick ! L-am cunoscut, Horaţio. Era un om plin de haz şi de o minunată fantezie. De mii de ori m-a dus în circă şi acum cît mi sc îngrozeşte mintea ! îmi viile rău. Aci se deschideau buzele, pe care le-am sărutat de a (it ca ori. Unde-ţi sînt poznele? Tumbele? Cîntecele? Sclipirile acelea de veselie, care stîrncau hohote la masă? N-a mai rămas nici una, ca să-şi rîdă de

HAMLET
Crezi oare că Alexandru arăta la fel în pământ?
HORAŢIO
Întocmai.
HAMLET
Şi tot aşa mirosea? Putut!
(Pune jes ti
HORAŢIO Tot aşa, stăpâne.
HAMLET
La ce josnice întrebuinţări putem coborî, Horatio!

Şi de ce n-am putea să căutăm cu închipuirea urma nobilei ţărâne a lui Alexandru, până ce o găsim astli până o vrană de butoi?

HORAŢIO

Ar însemna să priveşti lucrurile într-un chip prea neobişnuit.

HAMLET

Nicidecum, pe legea mea. Poţi urmări asta, cu gândul plin de sfială şi ţinând seama de ceea ce pare cu putinţă. Cam în felul acesta: Alexandru a murit. Alexandru a fost îngropat, Alexandru s-a prefăcut în ţărână. Ţărâna e pământ. Din pământ facem lut şi cu lutul acesta în care s-a preschimbat el, de ce n-ar putea cineva să astupe un butoi cu bere?

Cezarul mort şi-ajuns pământ
Azi umple-o bortă şi de vânt.
Ăst pumn de lut, mai ieri a.
Cu viscolul se luptă-ntencuială! (...)

În cimitir se mai află un fiu, Laertes, al cărui tată, Polonius, a fost ucis. Laertes, om al Renaşterii galante şi mondene este format, nu la Wittenberg, ci la Paris. Iute la mânie, sonor în vorbe, el trece la fapte fără multă

---

strîm- bătura ta de-a cum? Stai cu fălcile încleştate? Du-te pînă în iatacul frumoasei doamne şi spunc-i că, chiar de i-ar fi sulimanul de un deget dc gros, tot aici o să ajungă. Fă-o să rîclă de gluma asta bună. Dar, te rog, Horaţio, spune-mi un lucru.

chibzuială şi eroarea pe care o comite procedând astfel dovedeşte, prin contrast, temeinicia principiului de a delibera al lui Hamlet.

În castel, sub aparenţa unei prinsuri făcută de rege, se pune la cale o competiţie – într-o luptă cu florete – între Laertes şi Hamlet. Instigat de Claudius, Laertes unge vârful floretei sale cu otravă. Ca să fie mai sigur că-şi atinge scopul, regele îi pregăteşte lui Hamlet o cupă cu băutură otrăvită. Din cupă bea însă regina şi moare, înţelegând adevărul.

În drama lui Shakespeare aflăm ce înseamnă pentru umanistul Renaşterii şi fiinţa cu trăire etică a tuturor timpurilor dilema acţiunii. Mack Maynard observă că Hamlet îşi dilată sarcina lui, oricum grea, la dimensiunile unei „probleme cosmice” aşa cum de fapt, orice sarcină trebuie să fie; nu izolată, ci integrată contextului uman. Dar complexitatea cu care că se încarcă îngreunează şi amână actul. Piesa devine dramă a îndoielii şi a nevoii de certitudini; de aceea, atât în replici cât şi în monologări, se revarsă întrebări; întors în Danemarca, Hamlet, care ştie că regele actual i-a ucis tatăl şi a pus la cale propria lui pic în e, se mai întreabă încă, întrebându-l pe Horatio, dacă este dator sau nu să-l pedepsească. Duelul Hamlet – Laertes precipită lucrurile.

Laertes şi Hamlet îşi schimbă floretele în toiul luptei; fiecare a fost atins fatal de vârful otrăvit. Laertes destăinuie trădarea urzită de rege şi apropierea sfârşitului: „viaţă n-ai mai mult de-un sfert de ceas”. Moartea ineluctabilă şi gră bâtă, care nu mai lasă vreme pentru „chibzuială” devine cel mai eficace stimulent al acţiunii; cu aceeaşi floretă otrăvită Hamlet îl înjunghie pe rege şi îi toarnă pe gât restul băuturii otrăvite pregătite pentru el. Aparent Hamlet nu alege momentul acţiunii, ci el este alesul acestuia, determinat să pedepsească de împrejurări care nu-i dau timp să delibereze şi nici nu deschid alternative; de fapt Hamlet este determinat de aceea ce,

printr-o serie de opţiuni, el determinase: prinţul hotărâse ruptura legăturii cu Ofelia, interpolarea episodului demascator în piesă, uciderea lui Cruildenstern şi Rosenkrantz, acceptarea duelului cu Laertes.

Umanismul. Renaşterii, în setea lui de absolut nu putea trece la faptă fără deliberare, fără a cântări îndoieli şi certi tudini; analizat şi raportat la universul uman, cazul izolat se minimalizează, gestul e judecat sub semnul relativităţii, decizia e marcată de scepticism. Cazul individual, cu toată complexitatea raporturilor umane care îl încarcă, nu poate fi rezolvat rapid, prin încadrarea lui într-o schemă generală – de pildă a răzbunării. Dar omul şi societatea trăiesc prin acţiune; „restu-i tăcere”; de aceea, cu ultimele lui cuvinte, Hamlet îl indică pe Fortinbras ca urmaş: „Şi glasul meu ce moarc-i pentru el”. Pe structura unei tragedii a răzbunării, în bună tradiţie elisabetană, plină de orori, Shakespeare a creat o dramă care analizează prin caractere şi relaţii umane complexe, eterna dilemă a acţiunii omeneşti.

REGELE LEAR (The Tragedie of King Lear), scrisă probabil în 1605 sau 1606, reprezentată la curte în decembrie 1606, este una dintre piesele al căror text a fost cu dificultate stabilit. Lyr sau Ler era o siluetă din mitologia britanică. Geoffrey of Monmouth introduce în Historia Regum Britan îi îae (1137) povestea lui. Holinshed o inserează în Cronicile sale, iar Spenser în Crăiasa zânelor. Din povestea lui Lear se inspira o piesă anonimă, publicată în 1605; Adevărata Cro nică a Regelui Lear şi a celor trei fiice ale sale, Gonerill, Ragan şi Cordelia (The True Chronicle History of King Le în and his three daughters, Gonerill, Ragan and Cordelia). Celălalt părinte urgisit, Gloucester, i-a fost inspirat lui Shakes peare de Povestea regelui orb din Paphlagonia (The Tale of the Blind King of Paphlagonia), aflătoare în Arcadia lui Philip Sidney.

Acţiunea tragediei pare a se desfăşura într-o lume atem porală, de basm. Două intrigi paralele, una

principală, i regelui Lear, cealaltă, mai palidă, ca un ecou, a nobilului Gloucester, întăresc imaginea unei aceleiaşi direcţii a suferinţei – căreia îi sunt supuse toate destinele. Înbăl rin il, regele Lear vrea să-şi împartă regatul între cele trei fiice; cuvintele prin care ele îşi vor exprima dragostea fil ia la constituie criteriul după care li se vor dărui pământtil i Ic. Go nor îi şi Regan ştiu să-l incinte pe tată cu vorbe can inir şi mincinoase. Mezina, Cordelia, îi face o mărturisire sinceră şi simplă care nu-l satisface. Pe ea o dezmoşleneşte (Cordelia se va căsători cu regele Franţei), iar pe credincio sul curtean Kent, care încearcă să-i arate greşeala, îl sur ghiuneşte. Cele două fiice mai mari, la care urmează să fie, cu rândul, găzduit, îl primesc rece, îi cer să-şi reducă suita, îngăduie oamenilor din serviciul lor să-l ofenseze; când izbucneşte o furtună cumplită, fiicele interzic să fie primit în castei bătrânul lor părinte care se afla sub cerul liber. Lear rătăceşte în noapte, însoţit de Kent, care-l slujeşte deghizat, şi de bufon.

Linia secundară de acţiune urmăreşte familia lui Glou cester, pe care fiul bastard, Edmund, îl îndepărtează, cu intrigi mincinoase, de Edgar, fiul legitim. Urmărit cu falsa învinuire că vrea să-şi ucidă tatăl, ca să-şi apere viaţa Edgar fuge, travestit în nebun; pribegind, Lear şi umila lui suită îl întâlnesc şi se adăpostesc cu el într-o colibă. Acum dă Lear primele semne de nebunie; crede că săracul Tom (Edgar deghizat) este şi el victima unor fiice.

Kent şi Gloucester vor să facă legătura între Lear şi Cordelia care a debarcat în Anglia împreună cu regele Franţei pentru a-şi salva tatăl, Edmund îi dezvăluie ducelui de Cornwall, soţul Conorilei, intenţiile lui Gloucester; ca răzbunare, i se scot ochii şi este alungat. Pe Gloucester orb, îl întâlneşte şi îl călăuzeşte Edgar, Cordelia îşi găseşte tatăl. Cei doi părinţi sunt îngrijiţi de copiii năpăstuiţi. Dar în lupta dintre francezi şi englezi, francezii sunt învinşi, iar Cordelia şi Lear cad prizonieri. Din ordinul lui Edmund,

Cordelia este ucisă. Surorile mai mari sunt rivale: amândouă îl iubesc pe Edmund; Regan, văduvă, pentru că un slujitor indignat de cruzimea orbirii lui Gloucester îl omorâse pe Cornwall, este otrăvită de Goncril; Goneril moare înjunghia ta. Edmund e răpus în luptă dreaptă, de Edgar. Lear o poartă în braţe pe Cordelia, moarta; cu mintea lui tulburată, poate crezând că ea încă mai respiră, copleşit de suferinţe, el moare.

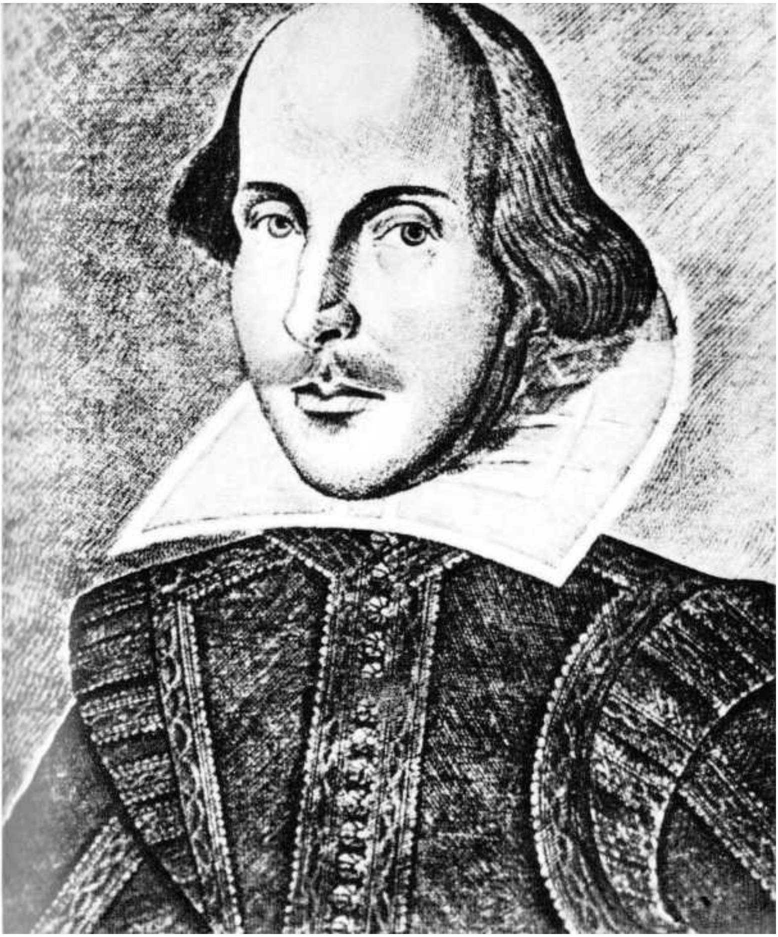
Lear, regele, se lasă înşelat de aparenţe, observa L.C. Knights. Îi place să creadă că omagiile i se aduc persoanei şi nu rangului; după ce şi-a părăsit rangul, uluit, îl întreabă pe Oswald, slujitorul Gonerilei, care nu îl introducea la stăpâna lui: „Cine sunt eu, boierule?” Gestul lui de cedare a puterii este rezultatul unei candori vinovate: generalizând mulţumirea lui de până acum, fără cercetare a oamenilor

Tornas More. (Desen de Hans Holbein cel Tânăr. Biblioteca reginei Angliei, Castelul IWindsor).

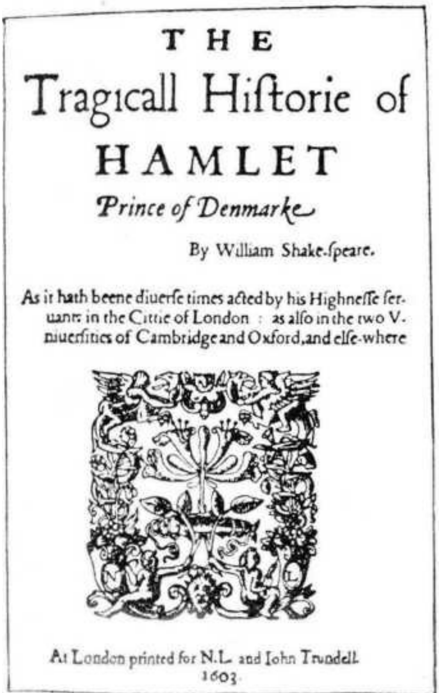

Walter Raleigh şi fiul său. (*Anonim*. *Către 1590, Londra, Naţional Portrait Gallery*).

William Shakespeare. (Gravura lui Droeshout. Pare a fi singurul portret care îi înfăţişează adevăratul chip. Pe coperta primului in-folio, 1623).

Încăperea în care Shakespeare a învăţat în şcoala din Stratfordon-Avon.

THE

Tragicall Hiſtorie of

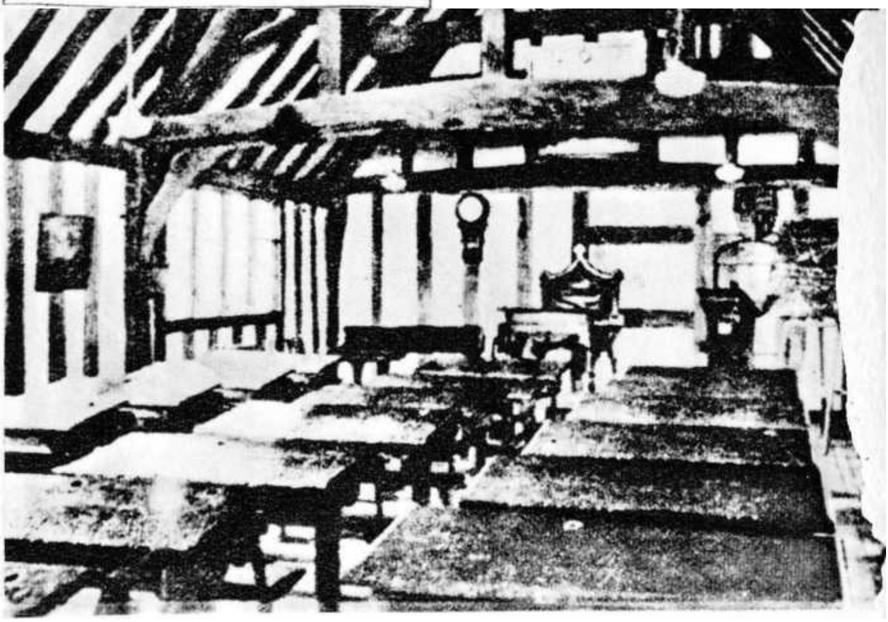
HAMLET

Prince of Denmarke

By William Shake-ſpeare.

As it hath beene diuerſe times acted by his Highneſſe ſeruants in the Cittie of London : as alſo in the two Vniuerſities of Cambridge and Oxford, and elſe-where

At London printed for N.L. and Iohn Trundell. 1603.

Foaia de titlu la prima ediţie din *Hamlet*. (*Londra,*

1603)

9 i fără judecată lucidă, prin refuzul de a gândi asupra răului, acordă un credit nejustificat tuturor. Lear ignoră de fapt viaţa – începând cu propriile sale slăbiciuni. Regan afirmă la un moment dat că „el s-a cunoscut întotdeauna prea puţin pre sine”. Orgoliu), capriciul şi credulitatea lui dau libertate forţelor rele care năvălesc asupra neputinţei şi a vir tuţii, generând durerea. Calea suferinţelor duce la purificare prin cunoaştere şi autocunoaştere. Cunoaşterea se face treptat; păstrând încă iluzii asupra-şi, la început Lear îşi vede păcatele proprii mai mici decât pe cele săvârşite împotrivă! Păstrând iluzii asupra lumii în care trăieşte, refuză să constate agresivitatea şi, când se reîntâlneşte, cu Cordelia, după luptă, visează încă o posibilă fericire alături de ea.

Izgonit, fără acoperiş, el descoperă nedreptatea socială; întâi în forma izolată a suferinţei individuale: în timp ce furtuna bântuie, i se face milă de bufon şi îl întreabă dacă nu îi e frig. Apoi cugetul lui se îndreaptă către toţi oamenii oropsiţi şi fără adăpost, la care, în huzur trăind, nu se gândise. El nu cunoscuse lumea cea strâmbă, despre care îi vorbeşte bufonul în cuvinte ce amintesc celebrul solilocviu al lui Hamlet, ori sonetul 66. Nu o cunoscuse nici Glouces ter; orb, îi dă o pungă cu bani celui pe care-l crede un sărac, dorind ca fiece om să aibă cele de trebuinţă. Orgoliosul rege Lear află că omul trebuie să înveţe îndurarea şi smere mă şi dragostea. Îl îndrăgeşte pe bufonul care îi spune în forme paradoxale adevăruri noi, care îi înfăţişează eroarea comisă de el ca rege, perfidia fiicelor şi inutilitatea speran ţelor, calculul interesului şi etica omului de curte; toate acestea îi sunt bufonului at it de bine cunoscute şi totuşi atât de străine, de vreme ce îl însoţeşte în restrişte şi pe fur tună pe bietul rege Lear.

Furtuna zbuciumă natura; Lear e dornic să o vadă cum distruge o lume care îi era străină şi necunoscută. Jar preţ al cunoaşterii este suferinţa. După ce orbeşte îşi vede

Glou cester greşeala şi află care este fiul cel bun, înţelegerea erorii îi tulbură mintea lui Lear – furtuna îi frământă şi sufletul – dar abia în nebunia lui el descoperă adevărul despre cei din jur şi despre nimicnicia bietelor făpturi omeneşti. Fragil prin condiţia sa, victimă a răutăţii celor ce nu cunosc în birea şi se hrănesc din ură, omul este slăbiciune. Nebunul Tom, aproape gol, nu e departe de un animal. Iar Cordelia, pe care o poartă pe braţe, după ce a fost sugrumată, este un fulg ce nu mai tremură. Cornwall spune că va călca sub talpă ochii scoşi lui Gloucester. Cordelia a fost ucisă, în timp ce „un câine, un cal, un şobolan trăiesc". Lear descoperă că şi omul vremii sale este hărăzit suferinţei; cuvintele „Toţi am venit plângând pe lume" (*We came crying hither*) poartă în ele înţelegerea condiţiei umane corelată cu durerea; prin aceasta din urmă omul se formează.

Trebuie „să căutăm sensul destinului nostru omenesc nu în aceea ce ni se întâmplă, ci în ceea ce devenim", scria Mack Maynard. *Ripeness is all*, spune Edgar. Tragedia regelui Lear este povestea înţelegerii naturii umane în care se află răul şi binele: deşertăciune, orgoliu, lăcomie, violenţă; dar şi dragostea.

REGELE LEAR1

(Fragmente)

ACTUL I Scena 4

O sală în acelaşi palat.

Intră Kent, deghizat. (...)

LEAR

Mulţumesc, amice, pentru slujbă. (*îi dă hani lui Kent*). Primeşte-ţi acontul la soldă.

BUFONUL

(intrând)

Dă-mi voie să-l acontez şi eu (*îi dă boneta sa lui Kent*). Primeşte boneta mea de nebun.

1 Din: Shakespeare, *Opere*, vol. X, ELIT, 1962. În româneşte de *Mihnea Gheorghiu*.

LEAR

Ei, dragul meu aghiotant, ce mai faci?

BUFONUL

Aş face mai bine dacă ţi-aş pune ţie boneta mea de nebun.

KENT

Be ce, nebuniile?

BUFONUL

(către Kent)

De ce? Pentru că ici partea cuiva care nu mai e la putere: dacă nu ştii să zâmbeşti încotro bate vântul, ai să faci guturai; ia tichia mea, să nu răceşti. Amicul ăsta şi-a surghiunit două fete şi-a binecuvântat-o pe a treia, fără să vrea. Dacă-l slujeşti, e cazul să-mi porţi tichia. Ce mai faci, unchiule? Dacă aş avea două lete, aş vrea să am două tichii.

LEAR

De ce, băiete?

BUFONUL

Pentru că, dându-le tot avutul meu celor două fete, mi-ar rămâne câte-o tichie de căciulă. Una ţi-o dau eu, pe cealaltă cere-o de pomană la ele.

LEAR

Ia scama la bici, pungăşiile.

BUFONUL

Adevărul e un dulău credincios pe care-l dai în bice afară, dar căţeluşa cocoşneaţă arc voie să şadă pe cuptor şi să pută după pofta inimii.

LEAR

Gluma asta nu-mi miroase-a bine.

BUFONUL

Să te-nvăţ una mai bună?

LEAR

Fie.

BUFONUL

Ascultă, unchiule:

Să ai mai mult clocit arăţi.
Fă mai puţine decât poţi.
Nu-ţi da averea cu-mprumut.
Că nu mai vezi din ce-ai avut.
Puţin pe jos, mai mult călare să-ţi fie mersul la plimbare.
Să nu te-ncurci la băutură.
Nici cu femeia rea de gură.
Atunci, câştig, pe legea mea.
Tot sută-n sută vei avea.
KENT
Asta-i ca şi nimic, nebunule.
BUFONUL
Nimic iese şi din gura avocatului fără onorariu. Nimic nu dai, numit nu iese, unchiule.
LEAR
Păi altfel cum? Din nimic – nimic, băiatule.
BUFONUL (către Kent)
Spune-i, te rog, că tocmai la atâta urcă şi dobânda pământurilor lui; pe mine nu mă crede, zice că-s nebun.
LEAR
Amar nebun!
BUFONUL
Ascultă, copile, poţi să-mi spui care-i deosebirea dintre un nebun amar şi unul dulce?
LEAR
Nu, băiete. Învaţă-mă şi asta.
BUFONUL
Stăpânul care te-a-nvăţat că tot pământul ţi l-ai dat Aicea, lângă mine, vie.
Să-mi ţină dânsul locul mie;
Atuncea doi nebuni vor fi şi doi nebuni ţi-or năzări Unul – eu, care vorbeşte.
Altul – cel ce mă priveşte.
LEAR
Mă faci nebun, adică?

BUFONUL

Dat fiind că la celelalte titluri ai renunţat, e tot ce ţi-a mai rămas, fiindcă pe ăsta îl ţii din născare.

KENT

Dar nu-i nebun chiar de tot, stupine.

BUFONUL

Nu-s chiar de tot, fiindcă lorzii şi marii seniori nu-mi dau voie să deţin monopolul nebuniei. Căci dacă au pus monopol pe toate bunurile regatului, îşi cer partea leului şi la asta. Şi cucoanele cele mari tot aşa, să aibă şi dânsele, acolo, cât de cât. Dă-mi un ou, unchiule, şi-ţi fac rost de două coroane regale.

LEAR

Ale cui coroane adică?

BUFONUL

Coroanele oului, după ce-l sparg în două şi-i beau gălbenuşul. Când ţi-ai spart coroana în două şi ai dă ruit jumătăţile, ai făcut tocmai ca ăla de-a luat mă garul în circă să-l treacă şanţul. Puţină minte mai era sub coroana cheliei talc, clacă pe cea ele aur ai dat-o de dar! Dacă şi acuma-s nebun, să pună biciul pe spinarea ăluia de n-o zice ca mine:

Anul ăsta nebunia E la mare trecere.

Că-nţelepţii cu iubiţii îi S-au luat la-ntreicre.

LEAR

Do când ştii atâtea cântece, păcătosule?

BUFONUL

De când ai lăsat pe seama fetelor tale autoritatea părintească. De când le-ai pus în mână harapnicul, iar tu ţi-ai lăsat nădragii-n jos.

Ele sar de bucurie.

Eu mă scarpin de necaz.

Iar un rege cu nebunii Joacă-n horă, face haz.

Fii bun, unchiule, şi tocmeşte-i nebunului tău un dascăl de minciună. Ar vrea grozav să înveţe ştiinţa asta. (…)

Scena 5

În faţa aceluiaşi castel.

Intră Lear, Kent şi Bufonul

LEAR

Ţine drumul drept, la Gloucester, cu scrisorile acestea. Fiicei melc să nu-i povesteşti nimica până când nu te va întreba ca, după ce va ci ti scrisoarea. Dacă nu te grăbeşti însă, voi fi acolo înaintea ta.

KENT

Nu voi şti ce-i odihna, stăpâne, până ce nu voi fi înmânat depeşa măriei-tale.

BUFONUL

Dacă omul ar avea creierul la călcâic, n-ar fi în primejdie să-i degere iarna?

LEAR

Ba da, băiete.

BUFONUL

Atunci, bucură-te că mai e încă vreme bună.

LEAR

Ha, ha, ha!

BUFONUL

Ai să vezi ce drăguţ te va ţine în palme fiica ta cealaltă; ea nu seamănă cu sora ei, cum nu seamănă tuşea cu junghiul. Crede-mă.

LEAR

Ce să te cred, băiete?

BUFONUL

Că seamănă la gust ca două mere acre. Ştii de ce stă nasul omului în mijlocul feţei?

LEAR

Nu.

BUFONUL

Ca să-i stea de strajă, câte-un ochi de fiecare parte, să nu scape văzului ce scapă mirosului când n-ai fler, moşule.

LEAR

Am nedreptăţit-o.
BUFONUL
Ştii cum îşi face o stridie casa?
LEAR
Nu.
BUFONUL
Nici cu Dar ţi-aş putea spune de ce îşi face melcul
LEAR De ce?
BUFONUL
Ca să aibă unde să-şi ascundă capul, şi nu ca s-o dea fetelor lui şi să rămână cu coarnele goale-n drum.
LEAR
Am să-mi schimb firea. Am fost un părinte prea bani... Sunt gata caii mei?
BUFONUL
Măgarii tăi se ocupă de ei. Ştii pentru ce cele Şapte Stele sunt numai şapte?
LEAR
Pentru că nu sunt opt.
BUFONUL
Bravo, ai stofă de bufon!
LEAR
Să mi le ia cu sila! Monstru de nerceunoştinţă! BUFONUL
Dacă ai fi bufonul meu, moşule, te-aş bate toată z.un numai fiindcă ai îmbătrânit înainte de vreme.
— LEAR
Cum aşa?
BUFONUL
Fiindcă nu trebuia să îmbătrâneşti până nu te cocea! la minte.
LEAR
Nu mă lăsaţi să-n nebunesc, o? zei;
Ţine-mă, nu vreau să-nnebunesc! (...)
ACTUL III
Scena 2

În altă parte a pârloagei. Furtuna continuă.

Intră Lear şi Bufonul.

LEAR

Suflaţi, turbate vânturi, să vă crape şi bucile obrajilor, suflaţi;

Vă revărsaţi, puhoaie, peste praguri.

Urcaţi până-n clopotniţe, deasupra.

Cocoşii cei de tablă să le smulgeţi.

Voi, focuri de pucioasă, iuţi ca gândul.

Voi, olăcari ai trăsnetelor care Stejarii năruiesc, hai, pârjoliţi-mi Aceste tâmple albe. Iar tu, fulger.

Cu tunetul atotzguduitor Turteşte-odată sfera lumii-aceste.

Tiparele naturii să le spulberi.

Ca-n vânt să piară tot ce v sămânţă De nerecunoştinţă-n omenire.

BUFONUL

Uncheşule, cu zic că-i mai bine să te uiţi cum seacă, uiieasma într-o casă omenească, decât să priveştî belşugul ăsta de ploaie sub cerul slobod. Zău, un chiule, fii bun şi cere fetelor oleacă de adăpost, că I vremea asta se prăpădesc şi-nţelepţii şi nebunii

LEAR

Mugiţi, buhaie! Foc scuipaţi, şi pară!

Nici trăsnetul, nici vântul, şi nici ploaia Nu sunt copiii mei; de ce mă cruţă? Loviţi-mă, voi, forţc-alc naturii;

Nu cer îngăduinţa de la voi.

Căci vouă nu v-am spus „fetiţa tatii”.

Şi nu v-am dat regatul meu de zestre;

Nimic nu-mi datoraţi; urgia voastră De ce n-o sloboziţi asupra mea.

Aşa, cum sunt, căzut, un rob netrebnic.

Sărac şi prăpădit, un biet moşneag?

Dar v-arătaţi şi voi ca slugi mişele.

Căci, precum văd, v-aţi înhăitat cu ele, Război cumplit, de partea lor, să duceţi cu tâmplele-mi bătrâne.

Ce ruşine!

BUFONUL

Un om care poate să-şi reazeme capul de un scaun. Ia o vreme ca asta, ăla-i un om cu scaun la cap.

Cin se-ncrede în muiere şi nunteşte ne-nsurat Vara umblă, iarna cere.

Şi nu-şi află loc în pat;

Casă n-are, masă n-are.

Teleleu pe drumul mare:

Când n-ai cap, vai de picioare.

De-aia fetele, când se uită-n oglindă, scot limba la ce văd cu ochii.

(Intră Kent) LEAR

Voi fi o pildă de răbdare. Iată.

N-am să mai spun nimic.

KENT Cine-i acolo?

BUFONUL

O tichie de hârtie şi-o pană la pălărie; nu nebun şi-un rege: înţelepciunea şi prostia se ţin de mână pe muchia cuţitului.

KENT

Vai, doamne!

— Aici erai, măria-ta?

Nici ale nopţii arătări nu umblă în nopţi ca asta. Cerul răscolit Alungă şi pe cei ce trag la beznă.

Vârându-i, zgribuliţi, prin vizuini.

De când mă ştiu, n-am pomenit vânt oaie»

Şi trăsnete, şi ropot de potopuri Atât de-asurzitoare. Omul, bietul.

Nu-i făurit să rabde-atâtea spaime!

LEAR

Acuma zeii, ce răstoarnă lumea Pe capetele noastre, pot s-alcagă Pe buni de răi. Să tremure mişeii Ce-au făptuit ticăloşii în taină şi nu le-au ispăşit. Acum te-ascunde.

Tu, ucigaş cu mâna năclăită.

Făţarnic păcătos, ce jură strâmb.

Tâlhari în straiul nevinovăţiei.

Ai omului duşmani, să dârdă îţi Din creştet până-n tălpi. Voi, făr' delegi Ferite de priviri, ieşiţi la faţă şi seamă daţi la marea judecată!

Ca om ce sunt greşit-am, dar mi-o plata cu mult mai grea decât mi-a fost greşeala 1

KENT

Cu capul gol, vai! bunule stăpân.

E o colibă-n preajmă, hai, degrabă.

Să stai la adăpost; în vremea asta.

Mă duc să bat, din nou, mai tarc-n poarta Castelului cu inimă de piatră – Mai rece decât zidurile-i reci – Şi dacă, iarăşi, nu vor să-mi deschidă, îi voi sili să fie primitori.

LEAR

Mă tem că mintea-nccpe să mă lase.

Băiete, hai să mergem. Unde eşti?

Ţi-o frig? Mi-e tare frig şi mic. Unde-i Coliba ceea, omule? Nevoia Ne-nvaţă repede să preţuim şi lucrurile cele mai umile.

Hai, du-ne la bordei. Sărman nebun.

Din inimă mi-o milă şi de tine.

BUFONUL (*ciulă*)

Cine are – un pic de duh Nu se plânge, nu se teme Nici de soartă, nici de vreme.

Nici de apa din văzduh.

LEAR

Aşa o fi… Hai, du-ne la colibă.

(Ţes Lear şi Kent)

f BUFONUL

Cinstită-i noaptea care-i răcoreşte Pe nobilii trufaşi la scăfârlie.

Şi-n cinstea ei vă fac o profeţie;

Când popii scot panglici pe nas.

Şi cârciumarii vinu-l strică;

Când croitorii n-au chembrică să facă lorzilor obraz;

Când fetele nu ştiu de frică şi fac vrăji noaptea la

pârleaz;

Când tot ce-i drept, în strâmb se schimbă şi-i plină ţara de datornici;

Când cei cu otrăvită limbă La-nalte cinuri toţi sunt spornici;

Când ni s-au boierit pungaşii şi umplu strada cămătarii;

Şi când se plâng enoriaşii că târfele sfinţesc altare;

Păi, Albioane prea nălţate.

Se uită lumea să te vadă.

Tu, cel mai frunte-ntre regate.

Cât te mai laşi călcat pe coadă? Prorocirea asta are s-o facă, odată şi-odată, Mer lin1; numai că eu n-am să apuc timpul să-l aud şi pe el.

(Iese.) (...)

Scena 4

Pârloaga. În faţa bordeiului.

Intră Lear, Kent şi Bufonul

KENT

Aicea-i locul; hai de intră, doamnei Natura n-o-ndura ca tirania Furtunii să nu cadă.

(Urlă furtuna)

LEAR

Lăsaţi-mă singur.

KENT

Stăpâne, intră.

LEAR

Inima mi-o frângi.

KENT

Mai bine-o frâng pe-a mea. Stăpâne, intră, LEAR

Tu crezi că-i chiar aşa de nerăbdat Furtuna ce ne tăbăceşte pielea?

1 Vrăjitor legendar, al cărui nume a circulat foarte mult la cu u 1 mediu (n.t.).

Ghid omul a re-o boală fără leac.

Nu-i pasă că-l mai prinde-un fleac de tuse. Un urs de-

ar fi pe urme să-ţi alerge, şi-ajungi, fugind, la marginea viitorii.

Nu sari, ci să-nfrunţi fiara te încumeţi.

Sunt slabi doar cei cruţaţi de suferinţă. Furtuna cea din mine mai turbată-i Pocit cealaltă şi-amuţeşte totul;

Doar inima-mi aud cum se mai zbate.

O, nerecunoştinţa! c'a şi cum în loc de mulţumire, gura asta Ar rupe mina care-i dă mi nea rea.

Pedeapsa fi-va aspră, Nu mai plâng.

Lăsat în câmp, pe-o noapte ca aceasta!

Hai, toarnă; voi răbda! Pe vremea asta.

O, Regan! Goneril! Sunt tatăl vostru.

Bătrânul vostru tată bun şi darnic.

Să nu mă mai gândesc, că-mi ies din minte; Prin fapte se răspunde, ajunge vorba»

KENT

Măria-ta, pe-aici.

LEAR

Te rog să intri;

Vifornița mă-mpiedică să cuget la răul meu mai rău. Intra-voi, totuşi. (*Către Bufon*)

Băiete, intră-ntâi. O, sărăcie.

Câţi n-au un adăpost! Am să mă rog;

La urmă, dorm şi eu.

(Bufonul intră)

Voi, despuiaţi şi oropsiţi ai sorţii.

Pe vremea asta unde vă pitiţi.

Sub lovitura ci necruţătoare cu capul gol şi costelivi de foame, şi-mbrăcămintea numai găuri toată.

Să ţineţi piept urgiilor furtunii?

De Voi puţin mi-a mai păsat-nainte!

Hai, ispăşeşte-ţi azi huzuiul, rege, îndură a nevoiaşilor durere.

Şi vei afla ce n-ai ştiut vreodată:

Când cerul te-a-nvestit cu judecată.

Să ştii a ţine cumpăna mai dreaptă.

EDGAR (dinăuntru)

O prăjină şi jumătate! Săracul Tom! BUFONUL

(*ieşind repede din bordei*) Nu intra aici, uncheşule, că e un duh! Ajutor!

Ajutori

KENT

Dă mâna-ncoace... Cine-i acolo?

BUFONUL

Un duh rău! Un strigoi! zice că-l cheamă Tom săracul.

KENT

Hei, tu, cel care grohăi colo-n paie.

Arată-te la faţă.

(Intrăedgar, deghizat fugar de la ospiciu)

EDGAR

Îndărăt! Fugiţi! Mă urmăreşte tartorul cel mare. Când bate vântul rece, răsura plânge. Vă leu! Du-te-n iatacul îngheţat, să te-ncălzeşti.

LEAR

Cum de-ai ajuns aici? Te pomeneşti l-ai împărţit averea la copii.

EDGAR

Faceţi-vă milă şi pomană de bietul Tom, pe care-l chinuieşte necuratul; prin foc şi pară l-a purtat, prin ape fără vad, prin mlaştini şi pustiuri neumblate, îi lasă cuţite sub căpătâi şi funii sub scaun, ca să-şi ia zilele; îi toarnă şoricioaică-n oala cu ciorbă, îl face semeţ, şi-l pune să fugă călare pe un cal nărăvaş peste prăpăstii cu poduri de-o şchioapă, să-şi prindă din urmă umbra trădătoare... Dumnezeu să-ţi blagos lovească văzul şi auzul şi toate celelalte! Lui Tom i-e frig. Să vă izbăvească Domnul de cele rele. Faceţi-vă pomană de sărmanul Tom... Ajutaţi-l să-l prindă pe duhul necurat... Oh, dac-aş pune mâna pe el, la... la-la şi tra-la-la şi-ncă-odată tot aşa!

(Furlimacontinuă)

LEAR

Tot fetele l-au dus aici, sărmanul.

Nimic n-ai pus deoparte? Le-ai dat tot?

BUFONUL

Nu. Şi-a păstrat şorţul dinainte, ca să nu roşească cine-l vede.

LEAR

Prăpădul tot al soartei, omeneşti să cadă pe-ale tale fete rele.

KENT

Stăpâne, omul ăsta n-are fete.

LEAR

Să nu mă minţi, la moarte mincinoşii! în halul ăsta nu-l puteau aduce Decât copiii răi. Acuma-i moda Copiilor ce-şi vitregesc părinţii. Pedeapsa-i dreaptă. Căci din carnea asta S-au zămislit şi puii ce-o sfâşie.

EDGAR

Unde-s puii cucului.

Puii mamei, pui, pui, pui…

BUFONUL

În noaptea asta, ori înnebunim cu toţii, oii, ajungem toţi măscărici.

EGDAR

Păzea., că vine şi iar m-apucă ducă-se-pe-pustii. Ascultă de tatăl tău, ţine-te de cuvânt, nu blestema, nu te lega de muierea altuia, nu-ţi găti mândra cu ţoale mândre. Ce frig i-e lui. Tomi

LEAR

Ce-ai fost tu în viaţă, omule?

EDGAR

Un cavaler trufaş la inimă şi la minte. Îmi puneam mănuşile iubitei la pălărie, ca să ştie lumea cu cine petrec noaptea; şi câte cuvinte, atâtea jurăminte, pe care le călcam de cum le rosteam. Mă culcam şi mă sculam cu păcatul, căci cum e sacul şi peticul. Vinul tare mi-a plăcut şi eram tare la barbut. Eram din fire prefăcut, plecam urechea la orice, gata să vărs stace nevinovat, murdar ca

un porc, viclean ca vulpea, ca lupul de lacom, apucat ca un câine turbat şi apu cător ca un leu-paraleu. În viaţă nu-i bine să te dai în vânt după o femeie, doar când auzi că-i scârţâie pantoful şi-i foşneşte rochiţa de mătase. Mai bine să nu-ţi vâri mâna-n sân la muiere, nici pana-n fiere, nici nasul unde nu-ţi fierbe oala. Cu dracu' să nu-ţi faci veacu. Bate vântul şi-nghează apele; auzi răsurile cum plâng; nuiaanii! Lasă-le-n pace, fiule; termină, băiete. Taie curmul şi dă-i drumul, că s-a-nfuriat nebunul.

(Furtună)

LEAR

Mai bine ţi-ar fi fost în mormânt, băiatule, decât să-nduri aşa, golaş, furiile văzduhului… Atât de puţin este omul? Să ne uităm la el. Tu nu-i datorezi nici viermelui mătasea; nici sălbăticiunii blana; oilor Una şi moscului parfumul. Ah! Cât de prefăcuţi suntem noi ceştilalţi! Omul, în chip firesc, nu-i mai mult decât un biet animal, gol şi în două labe, ca tine. (*îşi sfâşie hainele*.) în zdrenţe, în zdrenţe, lucruri de-mprumut. Scoate, desfă-le toate.

BUFONUL

Te rog, uncheşe, potoleşte-te. Noaptea asta nu-i bună de scăldat… Acuma, un locuşor pe câmp ar fi întocmai ca o inimă de crai bătrân: o scânteie, şi restul trupului, apă rece. Uite, chiar văd venind un focşor umblător.

EDGAR

Vine Aghiuţă cel întunecat; seara se trezeşte şi bate drumurile până la cântatul cocoşului. El seamănă albeaţa în ochi, te face saşiu şi-ţi pune gură de iepure. Strică făina şi schingiuieşte pe bieţii pământeni:

Umblă sfântul pe câmpie.
Ia pe dracu' de chelie;
Scoate, drace, ce-ai furat
Şi pleacă la tine-n sat.

KENT

Cum te mai simţi, măria-ta?

(Intră Gloucester cu o torţă)

LEAR

Cine-i acolo?

KENT

Cine eşti? Ce cauţi aici?

GLOUCESTER

Ce căutaţi roi aici? Cum vă cheamă?

EDGAR

Torn Nebunul, săracul de el, mănâncă broaşte înotătoare şi şopânc din soare când îl apucă ducă-se-pe-pustii, mănâncă laur în loc de lobodă şi bea lintiţa de pe baltă, şi-i dus cu biciul din judeţ în judeţ şi pus în butuci şi ţinut la beci, că a avut odată trei sumane-n spinare, şase cămăşi pe el, un cal sub el şi-o sabie la şold:

Dar şoarecii, şi alte dobitoace M-au jefuit de şapte ani încoace.

Păzea, frăţioare; taci, Aghiuţă; ptiu, drace.

GLOUCESTER

Ce văd? în ce tovărăşie, Doamne!

EDGAR

Scaraoţchi, marele tartor, e-mpărat.

GLOUCESTER

Copiii, trup şi sânge, atât de rău
Sunt azi stricaţi, încât şi-urăsc părinţii.

EDGAR

Bietul Tom tremură de frig.

GLOUCESTER

Vino la mine. Datoria-mi core să n-ascult de-a le fetelor porunci:

Deşi mi-au spus să trag la porii zăvorul şi nopţii grele să te las zălog.

Eu n-am putut răbda să nu te caut.
O masă caldă-n casa mea să-ţi dau.

LEAR

Cu filosoful ăsta am o vorbă:
Din ce provine trăsnetul?

KENT

Maria-ta, primeşte-i ospeţia.

LEAR

Cu-acest teban prea învăţat, o vorbă Mai am: ce-nveţi acum cu-atâta sârg?

EDGAR

Cum să mă scap de draci şi de păduchi, KENT

Domnia-ta, pofteşte-l înc-o dată.

I-e duhul rătăcit.

GLOUCESTER

Cum să nu-i fie? (*Furtună*)

Fiicele-i vor moartea. Bunul Kent A spus c-aşa va fi şi e-n surghiun!

Ai zis că-şi pierde minţile; ascultă, Prietene, şi eu mi le voi pierde;

Aveam un fiu, l-am şters din neamul meu\ A vrut să mă omoare, nu demult.

Şi l-am iubit cum nu-i pe lume tată. Prietene, copilul să-şi iubească.

E-adevărat ce-ţi spun. Şi gândul ăsta Mă-nnebuneşte.

(Furtună continuă.)

Ce noapte! Doamne, rogu-te, să mergem, LEAR

O! Mulţumesc, stimate. Filozoafe, Urmează-mă.

EDGAR

Lui Tom i-e tare frig.

GLOUCESTER

Intră-n bordei, băiete, e mai cald. LEAR

Veniţi cu toţi.

KENT

Pe-aici, măria-ta.

LEAR

Eu nu plec fără filosoful meu. KENT

Fii bun şi fă-i hatârul, las să-l ia.

GLOUCESTER Ia-l şi pe el şi haidem.

KENT

Vino, şi tu, flăcăule, cu noi. LEAR

Hai, bunul meu atenian.

GLOUCESTER Tăcere 1
EDGAR
Roland în Turnul Negru A început a plânge.
Ţipând: miroase-a sângea…
(Ies.)
THOMAS DEKKER (1572? – 1632)
Duce o viaţă anarhică; adeseori înglodat în datorii este, de pildă, închis ca datornic, timp de 7 ani, între 1613 – 1619. Scrie mult şi variat: piese, poezii, pamflete. I se atribuie, alcătuite uneori în colaborare, 44 de piese, dintre care se păstrează şase. Ca dramaturg evocă pregnant şi în acelaşi timp liric, Londra zilelor sale. Co media Praznicul ciubotarului (The Shoemakers Holiday, 1599) este considerată capodopera lui; tot comedii sunt Fortunatus bătrânul (Old Fortunatus, 1600) şi Răbdătoarea Crisellis (Patient Grissell, 1600). În Curtezana virtuoasă (The Honest Whore, 1604) compune o tragedie. O celebră hoaţă a epocii devine eroină a unei piese: Fata zvăpăiată (The Roaring Girl, 1611). Proza lui satirică evocă Londra de la începutul secolului al XVII-lea într-un amestec de notaţii pitoreşti ale realităţilor şi ale anecdotelor de largă circulaţie: Anul cel minunat (The Wonderful Year, 1603) aminte ştie o mare epidemie de ciumă; în Veşti noi din iad (News Fromf Hell, 1606) şi în Cele şapte păcate capitale ale Londrei (The Seven Deadly Sins of London, 1606) vorbeşte cu durere despre corupţia morală din anii după stingerea molimei. Alte scrieri zugrăvesc o lume londoneză, prea puţin cunoscută, de mizerie materială şi morală.

Azbuchea prostănacului sau mode pe placul a tot felul de prostănac! (The Gull's Horne-booke, or Fashions to Please Ali Sorts of Gulls, 1609) este poate capodopera scrierilor sale de pamfletar. Autorul se adresează unui om necultivat venit pentru prima dată în Londra, însă dornic să-şi dea importanţă, şi îl „încurajează” cu variate sfaturi „folositoare”: ce iei de haine să poarte, cum să umble prin

oraş, în ce mod să-şi petreacă timpul sau în ce chip să se comporte în diverse ocazii, de pildă – cum se vede în fragmentul de mai jos – la teatru. Stilistic, tonul care mimează povaia prietenească, poartă marca unei oralităţi neglijente: repetiţii retorice, sugerarea comodă a unei serii prin etc, etc.

AZBUCHEA PROSTĂNACULUI[161]

(Fragmente)

Cum trebuie să se poarte filfizonul la teatru

(...) De atunci încoace într-atâta de darnic este teatrul cu ospitalitatea lui, încât îi dă un scaun feciorului de fermier întocmai ca şi cavalerului templier; ţărănoiul se bucură de aceeaşi libertate de a sta acolo învăluit de fumul ţigării sale, ca şi distinsul curtean; căruţaşul şi tinichigiul înţeleg să-şi facă glasul auzit atunci când judecă soarta unei piese – şi o spun la fel de răspicat ca şi cel mai încrezut Momus[162] al breslei criticilor; cuvine-se ca venind la teatru, acela căruia socotelile croitorilor îi hărăzesc haine îndeajuns de încăpătoare să nu fie înghesuit în chip nevrednic (ca o violă) într-un ungher. (...)

Fiind aşezat pe scenă, ai căpătat uridul ce-ţi dă dreptul să critici în voie, să te socoteşti, pe temeiuri legale, piatra din capul unghiului; şi să stai la cârmă pentru a dirigui înlănţuirea scenelor; cu toate acestea, te încredinţez, nu se va găsi nimeni care să încerce să te împiedice de a-ţi câştiga renumele unui filfizon închipuit şi obraznic.

Fiind aşezat pe scenă, poţi, fără a te urni clin loc, să întrebi la prima uşă a cui piesă este; şi, îngăduindu-ţi un asemenea mijloc de cercetare, legea te fereşte de a greşi prea rău; dacă nu-l cunoşti pe autor, n-ai decât să-l faci harcea-parcea; şi, la nevoie, să te porţi în aşa fel încât să-l

---

161 Din : John Dover Wilson, Life in Shakespeare's England, Cambridge University Press, U)26. In româneşte de Leon Lev itch i.

162 Mounts - în mitologia greacă, zeul der jderii şi al criticii (n.t.).

sileşti pe autor să te cunoască.

Fiind aşezat pe scenă, dacă eşti cavaler, s-ar putea să te căpătuieşti cu o ibovnică; dacă eşti un domn de pe Fleet-street[163], cu o nevastă; dar, fii încredinţat că, şezând acolo mereu, eşti întâiul şi cel mai de seamă bărbat care va fi ales pentru a face începutul nu mărului „Noi trei”.[164]

Lăbărţându-te fel şi chip pe scenă şi făcându-te judecător în cercetarea pieselor, vei deveni o asemenea autoritate scenică încât s-ar putea ca un poet să nu cuteze a-şi înfăţişa muza privirilor tale, fără să-i fi scos mai întâi masca, fără s-o fi dezbrăcat şi fără să-ţi fi arătat într-o cârciumă toate părţile ei goale şi cele mai ascunse în timp ce dumneata, în chipul cel mai cavaleresc, va trebui să-i plăteşti pentru este reală, dându-le la amândoi câte o cină.

Fiind aşezat pe scenă, poţi (pentru o nimica toată) face mult râvnita cunoştinţă cu băieţii; poţi căpăta un scaun bun în schimbul a şase pence; poţi şti în orice clipă ce anume rol joacă oricare dintre nevârstnici; poţi da să ţi se aprindă iasca; poţi pipăi dantela costumelor şi chiar câştiga rămăşaguri susţinând că e aramă, etc. Ce mai calea-valea, fie că eşti măscărici sau judecător de pace, încornorat sau căpitan, fiu de primar sau pui de lele, tâlhar sau ajutor de şerif – nu are nicio însemnătate hramul ce-l porţi, dacă eşti ban bun sau chior – scena, asemenea timpului, te va pune în plină lumină şi arăta-te-va întocmai uşa cum eşti; nici, iarăşi, nu fi-vei gonit dintr-acolo, chiar clacă gogoriţele te huiduie, te fluieră, te scuipă, ba chiar te împroaşcă în obraz cu noroi; adevăratul gentleman rabdă şi îndură toate acestea şi-şi râde de ticăloasele dobitoace. Dacă însă, care cumva, gloata răcneşte clin adâncul rărunchilor: „Afară cu nerodul!” – ar însemna să fii nebun de legat dacă ai mai zăbovi o clipă; pentru că gentleman-ul

---

163 Fleet Street - stradă din Londra, ulterior faimoasă prin aceea că a devenit centrul ziaristicei engleze (n.t.)«

164 O glumă populară: trei măgari (three asses) (n.t.j.

şi măscăriciul nu trebuie să stea niciodată laolaltă pe scenă.

Bagă de seamă: cele ce-am spus să meargă mână-n mână cu celelalte; sau, mai degrabă, să fie precum sluga de la ţară – să păşească înaintea lor cu vreo cinci iarzi. Să nu te înfăţoşezi pe scenă – mai ales dacă piesa e nouă – până când Prologul, dârdâind din toate încheieturile, nu s-a îmbujorat (frecându-se pe obraji) şi nu a vestit trompeţii că e gata să intre. Aceasta este clipa când, ca şi cum ai fi parte din decor sau te-ai slobozi din draperii, să te strecori din spatele gobelinurilor cu trepiedul sau scăunelul cu trei picioare într-o mână şi o monedă Me şase pence între arătător şi degetul mare în cealaltă; gândeşte-te că dacă te arăţi vulgului atunci când pântecul sălii este plin nu mai pe jumătate, straiele îţi sunt mototolite, s-a dus naibii fasonul, şi chipeşia trupului este în mai mare primejdie de a fi mistuită decât dacă ar fi zvârlită în mijlocul unui coteţ de orătănii; fereşte-te de aşa ceva ca de ciomăgeală. Spre mare lauda ta fi-va să râzi cu hohote în mijlocul celei mai mâhnitoare scene a celei mai grozave tragedii; şi să îngădui moriştii care, este limba ta să se-nstrunească la o astfel de înălţime încât să răsune întreaga sală. Aşa fac stăpânii tăi; cavalerii, coşcodanii stăpânilor, fac precum aceştia; iar oamenii legii căpiază după chipul şi asemănarea cavalerilor şi (mulţi dintre ei nu fără mişelnicie) îi urmează – şontâc-şontâc; fii asemeni copoiului, nu înceta să adulmeci până ce nu le vei fi prins urma; pentru că, mai cu vorba, mai cu râsul, ca plugarul într-un morris[165], adaugi Pel ionul peste Ossa, slavă peste slavă; în primul rând, ochii tuturor celor de la galerie vor înceta să mai pribegească după actori, urmărindu-te pe tine doar; cel mai sărac cu duhul dintre nătângii din sală îşi va întipări în minte numele tău şi dacă se va întâmpla să

165 mor vis sau mow is dann - dans executat în costume nie eroilor din legendele vu Robin Hood (n.t.).

te întâlnească pe uliţă sau ai să-i cari în mână în miezul unui priveghi, va pune o vorbă bună pentru tine; o să strige: „E un cetăţean de treabă!” şi ai să-ţi vezi de treabă mai departe. În al doilea rând, îţi veseşti cumpătarea întregii lumi prin aceea că nu laşi să se creadă că te îmbii într-acolo ca să guşti plăceri deşarte cu nesăţioasă poftă; ci doar ca un gentleman care-şi petrece un ceas-două de zăbavă, pentru că nu ai ce face altceva; în al treilea rând, scârbeşti publicul la culme şi-l nimiceşti pe autor; unde mai pui că – fie chiar şi pe temeiuri dintre cele mai josnice – îţi faci o părere solidă despre propria-ţi judecată şi-l sileşti pe poet să i se facă mila de slăbiciunea ta şi, printr-un sonet închinat ţie, să te aburce spre paradisuri mai înălţătoare, numai ca să-ţi închidă gura. (...)

Înainte de a începe piesa, neapărat să joci cărţi; s-ar putea să câştigi sau să pierzi (asemeni duelgiilor care se întrec), să ieşi învingător prin „bună înţelegere” şi să împarţi banii la cină; totuşi, ca să-i amăgeşti pe desculţii de la galerie care te privesc cu gura că-s cată, azvârle cărţile cât colo (după ce mai întâi vei fi rupt patru-cinci) în preajma scenei, la al treilea semnal, ca şi cum ai fi pierdut; nu are nicio însemnătate dacă cei patru ticăloşi[166] stau culcaţi pe spate şi înfruntă publicul; şi nimeni nu e atât de prost încât să se simtă jignit de dânşii, pentru că, până să se termine piesa, ticăloşi mai de temut decât ei au să le ţină de urât.

Şi-acum, domnul meu, dacă autorul piesei e un cetăţean care te-a luat peste picior într-o epigramă sau i-a făcut ochi dulci iubitei dumitale sau ţi-a adus pe scenă pana, barba roşie, picioruşele etc., ai să-l faci mai rău de ocară decât l-ai da în tărbacă sau l-ai cotonogi într-o cârciumă dacă, în mijlocul piesei sale (fie aceasta pastorală, comedie, moralitate sau trage die), ai să te ridici de pe scăunel cu faţa încruntată şi nemulţumită ca să

166 Valeţi din jocul de cărţi (n.t.).

pleci; nu are însemnătate dacă scenele sunt bune sau nu; cu cât sunt mai bune, cu atât mai tare să te scârbească; iar când te-ai sculat în picioare, să nu te furişezi afară ca un fricos, ci să le închini la toţi cunoscuţii de scamă aşezaţi pe rogojini sau pe scaune în juru-ţi, străduindu-te, de asemenea, să-i faci şi pe alţii să părăsească scena şi să te urmeze. Actorii îţi vor fi recunoscători pentru că în felul acesta se pot mişca mai în voie; se prea poate ca poetul să strige: „Ajungă-te-ar ciuma”, dar să nu te sinchiseşti – muzică fără supărare nu se poate.

Şi încă ceva; dacă eşti nevoit să stai până la capăt – din pricina însoţitorilor sau a vremii urâte – sfatul meu este să faci tot felul de năzbâtii; ia un fir de trestie şi gâdilă prea serioasele urechi ale celorlalţi domnişori, ce te însoţesc, ca să-i faci pe alţi năzdrăvani să râdă; miaună în timpul replicilor înflăcărate; zbiară în timpul celor hazlii, critică muzica, arată-ţi nemulţumirea faţă de jocul copiilor, fluieră cântecele; şi, în primul rând, înjură-i pe acţionarii teatrului, spunând că în chiar acea zi ai plătit patruzeci de şilingi pentru o pălărie de fetru cu pană model scoţian pentru ibovnica de la curte sau matracuca din târg şi, poftim! după două ceasuri a trebuit să vezi acelaşi calapod pe scenă, deşi vânzătorul te-a încredinţat, sub dare de jurământ, ca fasonul e nou-nouţ, născocit de el în dimineaţa aceea.

Şi ca să nu mai lungim vorba, adună cele mai îmbietoare fragmente de piese pe care le găseşti – fărâmituri din care în lipsa altei hrane să se ospăteze cu nesaţ mult înfometatul tău cuget, atunci când doamnele arcadiene şi eufuistice[167] şi-au ascuţit limba ca să te înfrunte. O asemenea însuşire (alături de jocul mingii cu pene) este singura podoabă a unui curtean ageamiu, aflat la azbuchea gloriei. După ce s-au golit teatrele, clădirile

---

167 Folosind un limbaj afectat, pretenţios (după romanele Arcadia de Philip Sidney şi Kude John Lyly) (n.t.).

care trebuie umplute numaidecât sunt cârciumile. Într-acolo să păşim, dară (...)

JOHN WEBSTER

(1570 – 1580)? – (1625 – 1634)?

Dramaturg a cănii viaţă şi debuturi literare sunt aproape necunoscute. Se pare că a colaborat cu J. Marston, Th. Middleton, Th. Heywood, J. Ford, Th. Dekker. Rumine celebru prin două tragedii „sângeroase” care-i aparţin: Diavolul alb sau Viitor ia Corombona (The White Devii; Or the Tragedy of Paulo Giordano Ursini Duke of Brachiano, scrisă probabil între 1609 – 1612, publicată în 1612); Tra gedia ducesei de Amalfi (The Tragedy of the Duchess of Malây, scrisă în 1613 – 1614, publicată în 1623). Ambele drame se inspiră din fapte autentice: prima din evenimentele stârnite între 1581 – 1585 de pasiunea ducelui de Bracciano pentru Vittoria Accoramboni; a doua din persecutarea ducesei de Amalfi de către fraţi (1504 – 1513), pentru că se recăsătorise, şi, mai cu seamă, pentru că soţul era de rang social inferior; faptul servise drept sursă unei povestiri de Bandello, preluată apoi de Belleforest în Istoriile tragice... pe care William Painter le traduce în englezeşte.

Tragediile lui Webster înfăţişează capacitatea omeneasca de a face rău desfăşurându-se prin teroare morală şi fizica, în vi clene crime. Ducele de Bracciano, căsătorit cu Isabella, o iubeşte cu pasiune pe Viitor ia; în calea dragostei lor stau căsătoriile existente. Un frate al Vittoriei, Flaminco, om fără se rtipule şi cu dorinţă de înavuţire, ca să fie pe placul ducelui, îl ucide pe Camillo, soţul Vittoriei. Isabella moare otrăvită cu ve ninul aşternut pe portretul, zilnic sărutat de va al soţului necredincios. Celălalt frate al Vittoriei, virtuosul Mă reel lu’, piere înjunghiat de Flaminco care nu îi suportă reproşurile. Mama lor, Cornelia, înnebuneşte. Fratele Isabel lui, Francisco de Medic is, îl ucide pe duce, otrăvindu-i casca, iar Flaminco, Vittoria şi slujitoarea ci sunt omorât i se

oamenii lui Francisco. H.T. Price atrage atenţia asupra tensiunii dramatice izvorâte din conflictul tragic între realitate şi aparenţa înşelătoare; simbolică i se pare de aceea otrava, care ucide tocmai pentru că nu este bănuită; în această tragedie unde sunt otrăvite două personaje, cuvântul „otravă „revine de peste 30 de ori. Titlul evoca aceeaşi contradicţie între nevinovăţia sugerată de frumuseţea Vittoriei şi lipsa ei de principii morale; de altfel şi cuvântul „diavol” revine în piesă de 36 de ori. Oamenii poartă în ei cruzimea demonilor. H.T. Price subliniază aceeaşi opoziţie între aparenţă şi realitate şi în folosirea deghizării: în actul V asasinii sunt îmbrăcaţi în haine de călugăr.

Aproape toate personajele sunt minate de patimi: iubire, ură şi dorinţa de răzbunare, poftă de avere. Excepţie fac Isabella, Cornelia şi Marcello. Personajele malefice – în afară de Flamineo – nu sunt dezgustătoare: au forţă afectivă (pasiunea între Braceiano şi Vittoria nu poate fi contestată), curaj în faţa morţii, vorbire înaripată şi imaginaţie. Opulenţa verbală, forţa poetică a limbii dau rea lizare artistică viziunii răului în această tragedie care cu mulează crime, răzbunări crude, fantome şi demenţă. Nebunia este aci tulburare a minţii care precede moartea sau expresia suferinţei; Cornelia, care nu poate mărturisi cine poartă vina uciderii lui Marcello, pentru că este mama ucisului şi a ucigaşului, înnebuneşte. Ca regele Lear, refuză întâi să creadă că fiul a murit; speră să-l vadă că mai respiră; ca Ofelia, împarte celor din jur flori.

DIAVOLUL ALB SAU VITTORIA COROMBONA[168]

(Fragmente)

ACTUL V Scena 3

În curtea palatului. Şarje şi strigăte. Se luptă la stănoage, mai întâi perechi, apoi trei contra trei. Intră

---

168 Din: Teatrul Renaşterii engleze, op. cit. În româneşte de Dan Duţescu.

Bracciano, Francisco şi Flamineo, cu alţii.

BRACCIANO

Un armurier! Blestem! Un armurier!

FLAMINEO

Hei, armuriere! Un lei armurierul?

BRACCIANO Smulgeţi-mi coiful.

FLAMINEO

Eşti rănit, milord?

(intră armurierul)

BRACCIANO

Jar simt în creieri. Coifu-i otrăvit»

ARMURIERUL Stăpâne, jur...

BRACCIANO

Duceţi-l la tortură! (*Iese armurierul, între străji*) Aceasta e! mâna câtorva sus-puşi Din preajma mea. {*Intră Vittoria*.)

VITTORIA

Stăpânul meu e (1 drag!

Eşti otrăvit?

FLAMINEO

Îndepărtaţi stănoaga!

Halal petrecere! Chemaţi pe doctori! (*Intră doi doctori*)

De ciumă s-aveţi parte! Ni-i destulă şi prea destulă iscusinţa voastră.

Mă tem că şi pe soli i-au otrăvit.

BRACCIANO

Mă pierd. Veninul năvăleşte-n creier şi-n inimă. Tu, inimă voinică!

Ai legământ cu lumea şi ţi-i greu

Să-l rupi. (*Intră Gio*

GIOVANNI

Tatăl meu cel mult iubit! BRACCIANO

Luaţi-l pe băiat. Unde-i femeia Cea bună? De-aş avea lumi nesfârşite să-ţi dărui, prea puţine-ar fi.

Va să te las? Ce spun acele cobe?

E fără leac veninul?

DOCTORUL Este moarte.

BRACCIANO

Caiafe şi călăi putregăiţi.

Ucideţi pe de rost; dar vraja voastră De-a mântui adesea vă trădează.

Ca pe cei mari prietenii la greu.

Eu care-am dăruit atâtor sclavi şi ucigaşi viaţa, n-am putere să-mi dărui înc-un an.

(Către Vittoria.)

Nu, nu mă săruta:

Te otrăvesc. Unsoarea e trimisă De ducele Florenţei.

FRANCISCO Te linişteşte, doamne.

BRACCIANO

O, tu, sfârşit de moarte bună, geamăn Al dulcii aţipiri! Nicio cometă cu barba-ţepi nu-nspaimă blându-ţi somn; Nu-ţi bate-n geam posomorâtă buhnă;

Lupi răguşiţi n-adulmecă-n nări stârvul.

Ci mila te-nfăşoară-n giulgiul ei.

Cât timp pe principi groazele-i petrec.

VITTORIA Pierdută sunt pe veci.

BRACCIANO

Ce jalnic mori în urlet de femei.

(Intră Lodovico şi Aceia cine-s?

FLAMINEO

Sunt franciscani; aduc supremul mir.

BRACCIANO

Cu moarte-l cert pe cel ce-mi pomeneşte

De moarte; e-un cuvânt cum nu e altul

Pe lume mai cumplit. Duceţi-mă la mine.

(Toţi, în afară de Francisco şi se retrag în camera

FLAMINEO

Ce singurătate în jurul prinţilor care mor! Aşa cum ei mai înainte au pustiit oraşele de oameni, i-au smuls pe prieteni unii altora, şi au lăsat marile case neprimitoare; tot astfel, o, dreptate! unde le sunt acum linguşitorii?

Linguşitorii nu sunt decât umbrele ce-nsoţesc trupurile prinţilor; norul cel mai firav îi face nevăzuţi.

FRANCISCO

E geamăt mult pe seama lui.

FLAMINEO

Crede-mă, vreme de câteva ceasuri va curge din bel şug saramură în toate cămările curţii; dar să ştii că cei mai mulţi plâng la mormântul soacrelor.

FRANCISCO Ce vrei să spui?

FLAMINEO

Vai de mine; se prefac; aşa ca unii dintre acei ce trăiesc roată de o poştă de aici.

FRANCISCO

Ei, lasă, că ţi-a mers bine sub domnia lui.

FLAMINEO

Drept e, ca racului în sânul femeii: m-am hrănit cu orătănii; cât despre bani, tare mi-ar fi plăcut să-l văduvesc de câţiva, ca toţi slujbaşii săi, dar n-am avut destulă iscusinţă pentru asta.

FRANCISCO

Ce părere aveai despre el? Haide, zău, spune-mi deschis.

FLAMINEO

Era soiul acela de cârmuitor care numără mai degrabă ghiulelele de tun pe care le-a tras asupra unui oraş, ca să-şi socotească astfel paguba, decât supuşii vrednici şi viteji pe care i-a pierdut în faţa zidurilor sale.

(Reintră Lodovico)

FRANCISCO

Ce face duca?

LODOVICO

E bolnav de moarte, li rătăceşte mintea-n chip ciudat.

De bătălii vorbeşte şi de vămi.

De biruri; iar apoi aprinsu-i creier

Revarsă vorbe fără şir. Se-anină

De-mprăştiate lucruri, vălmăşind

Cuvinte-nţelepţeşti şi bazaconii;
Să-nveţe din sfârşitul său năprasnic
Câţiva cu moţ prea nalt la coiful lor.
Că de-au trăit ferice, jalnic mor.
Ducatul l-a trecut surorii sale.
Să-l cârmuie pân va ajunge prinţul
De vârstă coaptă.
FLAMINEO
Bine-i şi aşa.
FRANCISCO
Priveşte-l.
(Intră Bracciano purtat pe un pat, Vittoria, Gasparo şi alţii) îi citesc pe faţă moartea. (...)
BR ACE IA NO
Ba mi, vreau mreană friptă. Potârnichea Hrănită-i cu otravă. O, vulpoiul.
Sforaru-acela, ducă din Florenţa...
Las vânătoarea şi mă fac hingher.
Grozav! Prieten am să-i fiu; căci, vezi,
Câinii-ntre ei se-mbie la lătrat.
Tăceţi, tăceţi! Căci iată, intră-aici
Un minunat nemernic.
FLAMINEO
Unde?
BRACCIANO
Uite-l.
Cu scufă vânătă şi taşcă-n faţă.
Ha, ha.
În taşcă-nfipte-s bolduri fără număr cu capete de perle. Nu-l cunoşti?
FLAMINEO Nu, doamne.
BRACCIANO
Cum de nu-l cunoşti? E dracul: îl ştiu după paftaua ceea mare Ce-o poartă la botfor ca să-şi ascundă Copita despicată. E măiestru în arguţii. Vreau să-l stârnesc la vorbă»

VITTORIA

Stăpâne-al meu, aici nu e nimic. BRACCIANO

Nimic? Grozav! Nimic! Când vreau eu bani, Haznaua-i goală: n-a rămas nimic.

Dar nu mai rabd.

VITTORIA Stai liniştit, stăpâne!

BRACCIANO Priviţi, priviţi.

Pe Flamineo, ucigaş de frunte:

Dansează-acolo pe frânghii, în mâini Purtând câte o pungă de bănet să-şi ţină cumpăna, de teamă mare Că-şi frânge gâtul. Şi-uite-un avocat în robă cu tighel de catifea.

Aşteaptă jos, căscat, să-i pice banii.

Cum zvârle din picioare, secătura! în ştreang să zvârle-aşa. Ea cine este?

FLAMINEO

Vittoria, stăpâne.

BRACCIANO Ha, Ha Ha!

Cu pudră-n păr, parc-a păcătuit în brutărie. Cine-i el?

FLAMINEO

Un preot.

(Se pare că lui Bracciano i se apropie sfârşitul; Lodovico şi Gasparo, în veşminte de capucini, ţin crucifixul şi lumânarea sfinţită) (...)

(Când ceilalţi s-au îndepărtat, Lodovico şi Casparo s-o dezvăluie).

GASPARO

Tu, Bracciano!

LODOVICO Diavole 1

Eşti blestemat!

GASPARO

Eşti blestemat pe veci LODOVICO

Domn şi stăpân îţi e acum procletul Spânzurătorii hărăzit!

GASPARO

Aşa!

Eşti arvunit de diavoli

LODOVICO
Sclav nemernic!
Treceai drept ocârmuitor vestit.
Iar iscusinţa ta era otrava…
GASPARO
Iar cugetul, uciderea de oameni!
LODOVICO
Pe scări i-ai frânt soţiei tale gâtul şi-apoi i-ai dat otravă!
GASPARO
Cu salături Inventate ai lucrat…
LODOVICO Cu şipuri
Măiestru împletite, cu parfumuri
Ce ucideau ca secerile iernii.
GASPARO
Coclealǎ.
LODOVICO
Şoricioaică…
GASPARO
Argint-viu…
LODOVICO
Şi alte bunătăţi de la spiţer,
Se fierb acum în capul tău isteţ.
Auzi? auzi?
GASPARO
Acesta-i Lodovico.
LODOVICO
Acesta e Gasparo; şi-ai să mori
Ca o lepădătură.
GASPARO
Şi-ai să puţi.
Precum un câine mort roind de muşte.
LODOVICO
Şi dat uitării încă ne-ngropat.
BRACCIANO
Vittoria! Vittoria!

LODOVICO
Procletul!
Îşi vine-n fire! S-a sfârşit cu noi.
GASPARO
Sugrumă-l într-ascuns.
(Reintră Vittoria însoţitorii)
Vrei iar să-l strigi şi caznele să-i întreieşti? Din milă, Din milă creştinească, nu intra. (*Vittoria şi însoţitorii ies*)
Ai trăncăni, seniore? Uite-o fundă
Din partea ducăi din Florenţa.
(Lodovico îl sugrumă pe Bracciano)
GASPARO
Gata?
LODOVICO
S-a stins feştila. Nici măcar o soră
Ce-a îngrijit ciumaţii şapte ani
N-ar fi lucrat mai gingaş. Domnii mei.
S-a prăpădit. (Ceilalţi se întorc).
OMNES
Să-l odihnească Domnul.
VITTORIA
O, Dumnezeule! Ce iad e-aici.
(Viitoria iese)
FRANCISCO Cât suferă! (…)
Scena 4 (…)
FLAMINEO
(…) Vreau să le văd: aici după perdea sunt!
Jelind în legea datinii smintite.
(Trage la o parte perdeaua. Cornelia, maura Zanche şi alte trei doamne îl înfăşoară în giulgiu pe Marcello. Se aude un cântec.)
CORNELIA
E veşted rozmarinul, daţi-mi proaspăt.
Să-i crească în mormânt aceste ierbi când eu voi fi murit şi putrezit.
Dă-mi dafinul; voi împleti cunună în jurul frunţii sale,

să păzească

Băiatul meu de trăsnet. Giulgiu-acesta

De douăzeci de ani îl ţin, sfinţindu-l cu rugăciuni; nu m-am gândit vreodată să-l poarte el.

ZANCHE

Priviţi acolo cine-i.

CORNELIA

Dă-mi florile.

ZANCHE

(aparte)

Mă tem c-a luat-o razna.

O DOAMNĂ (*aparte*)

Vai, de durere mare-a dat în mintea Copiilor!

CORNELIA

Vă foarte mulţumesc:

Ia rozmarin: (*către* Flamineo tu, rutişor, iar tu, Pansele; şi vă rog să le-ndrăgiţi.

Mai am şi eu.

FRANCISCO Acesta cine-i, doamnă?

CORNELIA Eşti, cred, groparul.

FLAMINEO

Da?

ZANCHE E Flamineo.

CORNELIA

Mă faci nebună? Mâna lui e albă:

Aşa uşor speli sângele? Să văd:

Cinci ţipă bufniţa pe horn de piatră.

Când greierele ţârâie sub vatră.

Când stropi gălbui îţi vezi pe mină stând, De-un mort, să ştii, vei auzi curând.

Afurisită fie, ce pete are pe ea! Parcă s-a jucat ca un broscoi râios; apa de aglică e bună pentru ţinerea de minte; cumpăraţi-mi, rogu-vă, trei uncii.

FLAMINEO (apa de)

Aş vrea să fiu departe.

CORNELIA

Auzi, domnule? Bunica avea obiceiul, când bătea clopotul de moarte, să cânte cântecul acesta pe strunele lăutei. Ascultă-L

FLAMINEO

Mă rog, dacă vrei: mă rog.

(Cornelia chila, cu gesturi care-i trădează duhul răvăşii)

CORNELIA

Prigori şi pitulice să-mi chemaţi

Ce peste crânguri adumbrite zboară şi flori şi frunze proaspete presară Pe trupurile celor ne-ngropaţi.

Chemai i-i pe groparii săi.

Furnici, soboli şi popândăi.

Din muşuroaie cald lăcaş să-i crească! De hoţii de morminte să-l ferească.

S-alunge lupul, duşmanul ce sapă cu unghiile, şi morţii ni-i dezgroapă.

Ei n-au vrut să-l îngroape fiindcă a murit la ceartă

Dar dumnealor eu le răspund:

„Biserica-n sânu-i primească-l

C-a dat zeciuială la dascăl”.

I-am socotit avutul; atâta-i tot ce are:

Cu-atât se-aleg săracii şi cei mai acătare.

Acum că marfa-i dusă, închidem dugheana. Eu, oameni buni, vă binecuvântez.

(Cornelia, Zanche şi doamnele ies.)

BEN JONSON
(1572 – 1637)

Viaţa lui e caracteristică pentru un umanist englez din familie modestă: pe de o parte studii universitare la Cambridge şi apoi, adâncirea continuă a culturii antice (autori predilecţi: Vergilius, Horatius); pe de altă parte un trai zbuciumat (ucide un actor într-un duel) şi cu activităţi variate: zidar, actor, ostaş (în Ţările de Jos, împotriva spaniolilor). El era însă cu precădere dramaturg, poet (sub Iacob I – poet laureat), critic literar, eseist şi traducător (Arta poetică a lui Horatius), faimos printre contemporani pentru erudiţie şi conversaţie încântătoare. Se pare că a fost prieten cu Shakespeare; în orice caz, în pofida rezervelor pe care i le dictau principii dramatice deosebite, îl admira – o dovedesc versurile de mai jos.

Nu s-au păstrat primele sale opere dramatice. Dintre cele rămase, mai cunoscute sunt: două comedii despre particularităţi caracterologice, Fiecare cu toana lui (Every Man in His Humour, reprezentată în 1598 de trupa Lordului Şambelan – la insistenţa lui Shakespeare şi cu Shakespeare în distribuţie, însă publicată abia în 1601); Fiecare fără toana lui (Every Man Out Of His Humour, reprezentată în 1599 sau 1600, publicată în 1600); Volpone (Volpone or the Foxe, jucată în 1605 la teatrul Globe, publicată în 1607); Epicoene sau Femeia fără glas (Epicoene, or the Silent Woman, scrisă, probabil, între 1609 – 1610); Alchimistul (The Alchemist, reprezentată în 1610, publicată în 1612); Târgul Sf. Bartolomeu (Bartholomew Fair, reprezentată în 1614); pe lângă două tragedii de inspiraţie istorică, el a lăsat şi o serie de „piese-măşti”, în care textul literar se împleteşte cu muzică şi coregrafie.

În teatru Ben Jonson este premergător al clasicismului; didactice, piesele lui îşi propun să îndrepte moravurile, „amestecând plăcutul cu folosul” (Volpone,

Prolog). În piesa Fiecare fără toana lui, după ce pune întrebarea: „Ce este comedia?” (*Quid sit comedia*?), propune ca, cel ce o poate defini, să se mulţumească a cere comediei, ca şi Cicero, să fie „imitaţie a vieţii, oglindă a moravurilor, imagine a adevărului (*Imitatio vitae, spaeculum consuetudinis, imago veritatis*). De aceea Jonson se opreşte la situaţii verosimile prin care poate satiriza societatea contemporană sordidă.

Volpone, bogătaş veneţian, adoră aurul ca o supremă valoare a vieţii şi se mândreşte pentru viclenia cu care ştie să-l adune. Pentru a-şi spori avutul simulează o boală gravă, care l-a adus în pragul morţii, gata de a-şi face testamentul. Vânătorii de moştenire îl copleşesc cu daruri. Sluga lui Volpone, Mosca, îi lasă pe fiecare dintre ei să creadă că va deveni legatar prin sprijinul lui, care îl poate înrâuri pe muribund; astfel încasează sume mari de bani, ca să insiste în favoarea unuia sau a altuia. Unul dintre cei care urmăresc moştenirea, Corvino, îşi oferă chiar soţia. Altul îşi dezmoşteneşte fiul. Cu plăcerea de a-şi bate joc de lacomii adulatori, Volpone îl iasă moştenitor pe Mosca şi însceneazǎ decesul. Situaţia se schimbă: Mosca, devenit stăpân, întrebuinţează metodele vechi şi împotriva lui Vol pone; cel care îi ajuta să-i înşele pe toţi, îl înşală şi pe el. Comedia se încheie cu pedepsirea, de către Senat, a lui Vol pone, Mosca şi Corvino.

Piesele lui Jonson ţin seama de regula unităţilor: „E respectată-aici poruncă; / De timp, de loc, de personagii...” / (Volpone, Prolog). Teoretizând adeseori în cadrul piesei (prolog, epilog, comentarii), autorul îi dă cititorului posibilitatea să-i afle concepţiile estetice. Personajele sunt tipuri şi nu individualităţi; particularitatea fiecăruia e determinată de echilibrul sau dezechilibrul», umorilor*”. Aproape fiece erou întrupează un defect; pe oameni îi mână poftele – de putere, de bani, de plăceri; chiar un figurant cu funcţie oficială (jude) este bucuros să-l câştige pe Mosca drept ginere, pentru că îl ştie bogat. Oamenii nu

au principii şi nici sentimente; dragostea şi gelozia lui lor vino dispar în faţa perspectivei de îmbogăţire. Iar „cinstea”, în numele căreia soţia, Cella, îl refuză să i se ofere lui Volpone, este pentru Corvino „O suflare: / Natura n-o cunoaşte; e un termen/ Scornit să-i sperie pe cei proşti...” / Eroii nu se schimbă, iar lipsa lor de evoluţie, ca şi reducerea lor la o schemă, în cea mai mare măsură, negativă – personajele pozitive sunt rar întâlnite şi palide – le dă un caracter abstract. De aceea numele lor sunt alegorice; în Volpone ele evocă universul subuman al instinctelor: Muscă (Mosca), Uliu (Voitore) etc.; iar numele lui Bonario arată, etimologic, onestitatea eroului. Uneori autorul creează şi personaje exterioare intrigii propriu-zise, de pildă Sir Politick Ar-Ei, în care conturează tot un tip, al iubitorului de cancanuri şi noutăţi a cărui imaginaţie este desigur înfierbântată de lărgirea lumii renascentiste. Ben Jonson, ale cărui piese îşi propun o funcţie etică, satirizează lumea pe care o veştejesc îngroşând trăsăturile până la o amară caricatură şi obţinând siluete groteşti. De altfel dramaturgul urmăreşte un râs grav şi nu un haz izvorât din situaţii ieftine: „În piesă nu se văd bătăi cu ouă, / Nici lacomi dinţi muşcând avan din riscă/ Nici alte trucuri ce la râs te pişcă; „/ De aceea scria poate Robert Omstein: Jonson s-a apropiat în comedie de grandoare tragică”.

VOLPONE SAU VULPEA1

(Fragmente)

ACTUL I Scena 1

O cameră în casa lui Volpone, Intră Volpone şi Masca

VOLPONE

Bună dimineaţa, zi-nsorită.

Şi ţie, aur, bună dimineaţa!

1 Din: Teatrul Renaşterii engleze, op. cit. În româneşte ilv Mi ţinea Gheorghiu.

descuie-altarul, idolul să-mi văd!

(Mosca trage perdeaua şi apar de *aur, vase, giuvaericaete.*) Slăvit să fii, al meu şi-al lumii suflet!

Mai bucuros ca glia cea mănoasă.

Când vede mult doritul soare-n zori Prin coarnele berbecului ceresc.

Sunt cu, să-ţi văd splendoarea-ntunecându-l; Ascuns aici, printre comori, sclipeşti la o văpaie-n noapte, ori precum ziua Din haos când răsare, izgonind Spre fund de hăuri bezna. Pui de soare.

Dar mai strălucitor ca tatăl tău.

Smerit şi cu evlavie te sărut Pe tine şi-aste sfinte nestemate Din binecuvântatul meu tezaur.

Pe drept cuvânt, poeţii şi-nţelepţii Au botezat cu numele tău veacul Pe care l-au crezut mai glorios.

Căci tu eşti lucrul cel mai bun şi totul. Iubirea de părinţi, copii şi prieteni şi toate celelalte bucurii.

Eşti orice vis văzut cu ochii firii;

Dacă privirea ta ar fi atins-o Pe Venus, i-ar fi zămislit o mie De Cupidoni, atât eşti de frumos!

Tăcute idol, bucuria noastră.

Tu lumii-ntregi dai viers, deşi tu singur Nimic nu poţi să faci, ci numai omul Pe care tu-l slujeşti c-atotputernic;

El sufletul ţi-l vinde şi chiar iadul cu tine i se pare că e cerul.

Eşti faima şi virtutea, cinstea, tot.

Cel ce te are-i nobil, înţelept.

MOSCA

E tot ce vrea, stăpâne. Dacă soarta îţi hărăzeşte-averea-i mult mai bine Decât dacă-ţi dă firea-nţelepciune.

VOLPONE Adevărat, iubite Mosca. Totuşi Eu mă fălesc mai mult cu dibăcia cu care m-am îmbogăţit, decât Mă bucur de tihnita-mi stăpânire.

Negoţ nu fac, nu speculez, nu ar.

Nici vite n-am pentru casapi, nici fierul Nu-l bat, nu macin grâu, nici oameni, nu.

Nu suflu fin cleştar, nici nu trimit Corăbii pe-ncruntata mării faţă.

N-am bani prin bănci, dar nici nu-s cămătar (…)

ACTUL II Scena 1 (...)

SIR POLITICK

Ce minuni!

La Berwick, focuri... Nouă stea pe cer...

Şi toate-odată! Semne şi vestiri.

Văzut-ai meteorii?

PEREGRINE Cum de nu t

SIR POLITICK

E groaznic! Sir, adevărat să fie că trei delfini au fost văzuţi umblând Pe Podul Londrei?

PEREGRINE

Şase, şi-un nisetru.

SIR POLITICK Mă îngrozeşti 1

PEREGRINE

Aceasta nu-i nimic l să vezi minunăţie mai dihai...

SIR POLITICK

Şi ce să-nsemne, oare, toate astea? PEREGRINE

Da, chiar în ziua când m-am îmbarcat Au pescuit în fluviu o balenă Cât Arsenalul, aşteptând acolo De cine ştie câte luni la rând ia să înece flota Stode.

SIR POLITICK

Se poate?

Să ştii că au trimis-o arhiducii Sau Spania. Balena lui Spinola.

Pe cinstea mea de cavaler ţi-o spun!

Nu se mai lasă de-astfel de izvoade?

Ei, altceva?

PEREGRINE

Nebunul Stone e mort. Se simte lipsa unui măscărici.

SIR POLITICK Cum? A murit bufonul Stone?

PEREGRINE

Da, sir.

Că doar nu l-ai crezut nemuritor!

De-ar fi mai cunoscut, acest Ar fi Ar fi de ne-ntrecut pe scena noastră! Pe-acel ce-ar scrie despre cavaler L-ar crede toţi un mare mincinos...

SIR POLITICK Stone mort!
PEREGRINE
Da, mort. De ce te-ai întristat aşa?
N-aţi fost, doar, rude…
SIR POLITICK
Nu, fireşte.
Săracul! Un nebun necunoscut.
PEREGRINE
Şi, totuşi dumneata l-ai cunoscut…
Aşa se pare.
SIR POLITICK
Da, aşa e, Sir.
Nu cred c-am întâlnit vreun cetăţean Mai de temut pentr-o întreagă ţară.
PEREGRINE Ei asta-i!
SIR POLITICK
Sigur. Cât a fost în viaţă, Primea în fiecare săptămână.
Din Ţările de Jos, ascunse-n verze.
Ştiri despre toate colţurile lumii.
De aici le trimitea la ambasade în portocale, pepeni, în caise.
Lămâi şi altele – adeseori în stridii de Colchester şi în scoici.
PEREGRINE Mă uluieşti!
SIR POLITICK
Sir, după câte ştiu.
— „Ce zic! Nu l-am văzut cu ochii mei? – într-o bodegă şi-a primit tainul De la un călător (un om de stat) într-un hartan de carne de pe-o tavă;
Şi cât ai zice peşte, după masă, l-a dat răspunsul printr-o scobitoare.
PEREGRINE
Ciudat! Cum a putut să facă asta?
SIR POLITICK
Să vezi! Aşa fel a tăiat hartanul şi-aşa l-a dres, încât

lui Stone nebunul i-a fost uşor să desluşească cifrul.

PEREGRINE

Ştiam că nu e-n stare să citească.

SIR POLITICK

Aşa dădeau să se-nţeleagă-acei în slujba cărora era, pricepi?

De unde! Omul era cărturar şi-avea un cap. (...)

PEREGRINE

I-auzi!

Cum le mai ştii pe toate, Sir!

SIR POLITICK

De unde!

Cunosc doar lucrurile-n general, îmi place să observ. Trăiesc retras De aprigul şuvoi al vieţii, totuşi, Mi-nsemn făgaşul întâmplărilor (...)

B (en) J (onson)

ÎNTRU MEMORIA PREA DRAGULUI MEU AUTOR MR. WILLIAM SHAKESPEARE Şi A TOT CE NE-A LÄSAT EL NOUÄ1

(Fragmente)

Ca să te mântui, Shakespeare, de pizmaş.

Eu cârtii, faimei talc li-s chezaş.

Îi) în: *Shakespeare şi opera lui*, texte critico, Editura pentru literatură universală, 1964. În româneşte de *Tudor Ihw* în

Zic, deci, că nu pot muzele, nici omul să-ţi laude, cât nu s-ar cade, tomul.

E drept, şi toţi te preţuie. Dar vreau.

Ca să te laud, alt făgaş să iau.

Căci ignoranţa bate calea veche Sunând – ecou, şi-atâta – în ureche.

Ori oarba prefăcătorie care Minţind slăveşte totul la-ntâmplare.

Sau poate fi maliţia şireată.

Slăvind făţarnic când să stirpe cată. (...) Deci dar încep. O, duh al vremii tale, Minunea scenei noastre,

osanale!

Te-nalţă *Shakespeare*! Nu te-oi pune lângă *Chaucer* sau *Spenser*, nu-l rog să se strângă Pe Beaumont, spre aţi face loc în rând;

O statuă tu eşti, fără mormânt;

De-a pururi viu cât cartea-ţi va trăi.

Şi noi, citind, vom şti a o slăvi.

Să li te-alătur lor aş pregeta:

Sunt pene mari, dar nu-s de scama ta. De-aş măsura cu ani şi nu cu veci.

Te-aş pune lângă ei, zicând că-ntreci Pe Kyd (din cei ce nu ţi-s mai prejos).

Pe Lyly şi-al lui Marlowe stih vânjos. (…)

Britania mea, tu ai – deci, te făleşte – Pe-acel ce Europa-l proslăveşte.

El nu-i al unui veac, ci al veciei!

Era pruncuţă muza poeziei

Când, ca Apollo, el să ne-ncălzească

Veni, sau, ca Mercur, să ne vrăjească!

De el e mândră firea, şi-mbrăcată De el în strai de stihuri, se desfată! (…)

Dar stai! te văd deasupra noastră-n spaţii: Stea naltă lângă nalte constelaţii!

Luceafăr printre barzi, dă sfat, sau ceartă A scenei noastre asfinţită artă:

De când te-ai dus, ea negru plâns boceşte.

Şi tomul tău e singura-i nădejde.

Versuri publicate ca introducere la prima ediţie in-folio 1623.

FRANCIS BACON

(1561 – 1626)

Studiază filosofia la Cambridge, apoi, în scopuri practice, ştiinţele juridice. Avocat, iar mai târziu membru în Camera Comunelor, el are mijloace restrânse de existenţă; trece prin închisoarea datornicilor şi face multe şi umilitoare încercări de a obţine o activitate bine plătită,

ca să poată avea un trai înlesnit şi răgaz pentru gândire. Se bucură de ocrotirea contelui de Essex, favorit al reginei, dar după răzvrătirea din 1601 a acestuia din urmă nu refuză sarcina de a susţine în public temeiurile executării lui. Actul de acuzaţie alcătuit de Bacon aminteşte, ca premeditată, şi reprezentaţia, în ajunul răscoalei, a lui Richard al II-leas arătând doborârea unui monarh, piesa îi putea atrage lui Essex susţinători. După venirea la tron a lui Iacob I, Bacon primeşte funcţii şi titluri din ce în ce mai înalte: devine lord cancelar, este numit baron de Verulam, viconte de St. Alban, îl sprijină po rege, care încearcă să se întărească slăbind parlamentul. Acuzat, judecat şi condamnat pentru luare de mită (1621), scos definitiv din funcţii oficiale, Bacon îşi închină restul vieţii operelor sale. În urma lui rămân lucrările unui jurist, istoric, om politic, moralist şi filosof. Opera sa fundamentală de gânditor era plănuită cu ambiţii şi dimensiuni uriaşe: Marea Instaurare a ştiinţelor (Instauraţio magna) urma să cuprindă şapte părţi şi să arate posibilitatea de a stăpâni lumea, a omului care ştie să-şi lărgească domeniul cunoscut. Părţile încheiate sunt: Despre însemnătatea şi progresul ştiinţelor (Of Proficience and Advancement of Learning, apărută în 1605) – Întâia lucrare filosofică importantă scrisă în limba engleză, Era concepută ca primă parte din Marea Instaurare* Revizuind-o, autorul a tradus-o şi în latină (De dignitate et augmentis scientiarum – 1623). A doua parte din Instauratlo Magna urma să fie Noul Organon (Novum Organum, scrisă între 1608 – 1620, publicată în 1620); elaborată în limba latină* ea pune problema metodelor de studiu şi încearcă să găsească un nou instrument de gândire, opus celui aristotelic practicat de contemporani. Romanul utopic neterminat. Noua Atlantidă (New Atlantis), ale cărui versiuni – engleză (1621) şi latină (1625) – lăsate de autor, au fost publicate postum (1627, 1628), închipuie o societate unde oamenii sunt preocupaţi de îmbogăţirea

cunoaşterii ştiinţifice. Opera filosofică a lui Bacon, bazată pe observaţii şi experiment, este antiscolastică.

Dorinţa de cunoaştere a lumii su îndreaptă şi către mecanismul psihicului omenesc; de aici izvorăsc lucrările lui de moralist. Cea mai însemnată, Eseuri ori Sfaturi în probleme civile şi morale (The Essayes or Counsels Civili and Morali) a fost publicată în 1597; această primă ediţie, tipărită împreună cu alte două lucrări, cuprindea 10 eseuri, în 1612 se publică *à* ediţie lărgită (38 de eseuri), iar în 1625 o alta îmbogăţita (58 de eseuri). Cu interesul moralistului, el publica tot în 1625 circa 300 de Aforisme vechi şi noi (Apophthegms New and Old). În ciorna unei dedicaţii (abandonate apoi) a Eseurilor către Henry, prinţ de Wales, autorul lor indica sursele: „Cu v tutui /eseu/ este nou, dar aceea ce el arată este vechi. Căci Epistolele adresate de Se neca lui Lucilius, dacă le observăm cu băgare de seamă, nu sunt altceva decât Eseuri – adică nişte meditaţii împrăştiate”... Bacon dă a înţelege că nu îl consideră pe Montaigne creatorul genului. Eseurile lui Bacon, ale căror dimensiuni variază – cele mai multe au 2 – 3 pagini şi unele ajung până la 15 – cuprind observaţii închegate în jurul unor probleme diferite: adevăr, moarte, răzbunare; adversitate, căsătorie, celibat, invidie, dragoste, îndrăzneală etc, etc. Cele mai multe. s-ar încadra în teme de morală şi politică. În centrul preocupării lor se află omul, fiinţă socială, aflat într-o situaţie specifică san alta şi supus, ca şi elementele naturii, observaţiei şi experimensi faptele bune sunt ţelul ostenelilor noastre; iar con ştiinţa de a fi făcut bine ne răsplăteşte prin odihnă şi linişte. Acela care, ca şi Dumnezeu, poate să-şi contemple lucrarea, poate şi să se odihnească. *„Et conversus Dens, ut aspiceret opera quae fecenmt nianus suae, viclU quod omnia essent bona nimis” 1* – după care urmează Sabatul.

În îndeplinirea slujbei pe care o ai, urmează cele mai bune pilde, pentru ca o pildă face cât un tom de învăţături. După o vreme, urmează-ţi propria pildă şi cercetează

temeinic cele trecute ca să vezi dacă nu cumva ai procedat mai bine la început. Iarăşi, nu da la o parte nici exemplul celor care s-au purtat prost într-o aceeaşi slujbă; şi aceasta nu pentru a te ridica în ochii tăi criticându-le amintirea, ci pentru a des prinde ceea ce trebuie să ocoleşti.

Aşadar, propăşeşte fără să preamăreşti sau să ponegreşti vremile şi oamenii de altă dată; preluând ceea ce au făcut bun înaintaşii, deprinde-te să creezi tu însuţi.

Urmăreşte lucrurile până la izvorul lor şi vezi în ce anume şi cum au degenerat; totuşi, cerc povaţă atât de la vremi le mai noi cât şi de la cele mai vechi – pentru a deprinde de la cele mai vechi tot ce este mai bun şi de la cele mai noi tot ce este mai potrivit.

Caută să te porţi cât mai consecvent, ca oamenii să ştie dinainte la ce se pot aştepta; să nu fi, însă, prea rigid şi tăios; iar atunci când te abaţi de la făgaşul obişnuit, lămureşte-i în chipul cel mai desluşit de ce anume faci asta.

Apără-ţi drepturile fără să recurgi mereu la legi, preferând să te bucuri de ele în tăcere şi *de facto* decât să le trâmbiţezi în chip provocator. De asemenea, respectă drepturile subalternilor şi consideră că este o cinste mai mare să dirijezi decât să te amesteci în toate.

Încurajează ajutorul şi sfatul tuturor celor care pot fi de folos slujbei tale şi nuri îndepărta pe cei ce-ţi dau informaţii ca mijlocitori, ci, dimpotrivă, întâmpină-i cu bunăvoinţă.

1 „Şi s-a înturnat Domnul ca, să vadă lucrarea mâinilor sale şi a văzut că este bună” (citat incorect din *Cartea Facerii, i. 31*).

Demnitarii au de înfruntat îndeosebi patru vicii: amânările, corupţia, brutalitatea şi slăbiciunea. Pentru a evita întinderile, fii accesibil, respectă termenele hotărâte, nu amina treburile de fiecare zi şi nu te apuca de mai

multe treburi de odată decât la mare nevoie. Cât priveşte corupţia, nu te mulţumi să legi mâinile tale şi ale slujitorilor în aşa fel încât să nu poată lua nimic, ci şi pe cele ale petiţionarilor, ca să nu ofere nimic. În primul caz trebuie să fii cinstit; în al doilea, să vorbeşti răspicat şi să arăţi că îţi este scârbă de mită. Ocoleşte nu numai greşeala, ci şi bănuiala; omul care îşi schimbă părerile fără temeiuri vădite poate fi bănuit de corupere. Drept aceea, ori de câte ori îţi schimbi părerile sau modul de a acţiona, vorbeşte făţiş şi lămureşte temeiurile care le-au făcut să procedezi altfel; nu care cumva să lucrezi în taină. Un servitor sau un favorit care la suprafaţă nu este vrednic de niciun fel de încredere este îndeobşte socotit o unealtă a corupţiei ascunse. Cât priveşte brutalitatea, ea este un neîntemeiat izvor ele nemulţumire; asprimea dă naştere fricii, dar brutalitatea dă naş tere urii. Până şi mustrările superiorilor ar trebui să fie grave, însă nicidecum jignitoare. C îl priveşte slăbiciunea, că este mai rea decât corupţia; pentru că oamenii mituiesc din când în când, pe câtă vreme cel care cedează stăruinţelor sau preferinţelor nejustificate nu este nici cum lăsat în pace. După cum spune Solomon: „Nu este bine să te uiţi la faţa omului, căci pentru o bucată de pâine cineva poate să greşească/[169]

Mult adevăr se cuprinde în vechiul adagiu: „Locul îl arată pe om”[170][171]. Unii sunt înfăţişaţi frumos, alţii urât. „*Omnium consensu capax imperii, nisi impemssei* spune Tacitus despre Galba; dar tot el spune despre Vespasian: „Solus imperantium, Vespasianus mutatus in melius”[172]; deşi prima propoziţie priveşte talentele iar a doua

---

169 Pildele lui Solomon, 28, 21 (n.t.).

170 Nu sc ştie originea exactă a acestui citat; a fost pus pe seama lui Solon," Pittacus, Bias, Epamitionda etc. (n.t.).

171 „Pacă nu ar ti fost niciodată împărat, toţi ar fi spus că este vrednic să stăpîncască un imperiu“ (n.t.).

172 „Dintre toţi împliniţii, numai Vespasian s-a schimbat In bine“ (Tacitus,, Istorii, T, 50) (n.t.).

moravurile şi sentimentele. Acela pe care onorurile îl schimbă în bine este, hotărât, un suflet demn şi generos. Pentru că onoarea este sau s-ar cuveni să fie locaşul virtuţii; şi după cum în natură toate se mişcă iute pentru atingerea ţelului şi mult mai încet după aceea, tot astfel şi meritul este impetuos când e stăpânit de râvnă şi se domoleşte când puterea a fost dobândită. Oamenii ajung întotdeauna la putere pe scări şerpuitoare; dacă sunt partide, este bine ca la urcare să cauţi sprijin, iar odată ajuns sus, să fii neutru. Fii drept şi afectuos cu amintirea înaintaşilor tăi; altminteri datoria aceasta va fi plătită după ce vei fi plecat tu. Dacă ai colegi, respectă-i; şi este mai bine să le ceri sfatul atunci când nu se aşteaptă decât să nu ţii seama de ei atunci când au temeiuri să se ştie consultaţi. În conversaţiile personale cu petiţionarii să nu te arăţi prea pătruns de însemnătatea rangului pe care-l ai; mai bine să se spună: *„Când este la postul său, e un alt om”*.

XXVI

Despre înţelepciunea înşelătoare

S-a spus că francezii sunt mai înţelepţi decât par, iar spaniolii par mai înţelepţi decât sunt. Oricum ar sta lucrurile când e vorba de popoare, este neîndoios că aşa se întâmplă între om şi om. Pentru că, aşa cum spune Apostolul despre evlavie: „Având înfăţişarea evlaviei, dar tăgăduindu-i virtutea”, tot astfel sunt oameni care, în ceea ce priveşte înţelepciunea şi priceperea, caută să fie cât mai solemni nefăcând nimic sau făcând foarte puţin: *Magno conalu Nugas*[173].

E un lucru ridicol şi vrednic de a fi satirizat de oamenii cu judecată de a vedea la ce tertipuri se dedau aceşti pedanţi şi ce fel de ocheane folosesc pentru a face suprafeţele să pară corpuri cu adâncime şi volum. Unii dintre ei sunt atât de închişi şi ascunşi încât nu vor să-şi

173 „Un mare efort pentru nimicuri“ (n.t.).

arate marfa decât în semiîntuneric, părând veşnic că mai tăi nu iese ceva; şi ştiind în sinea lor că vorbesc despre lucruri pe care nu le cunosc cum trebuie, ar dori, totuşi, să pară faţă de alţii că ştiu toate cele despre care nu se pricep să vorbească. Unii cheamă într-ajutor mimica şi gesturile şi sunt înţelepţi prin simulacru; cum spune Cicero despre Piso, că atunci când acesta îi răspundea, îşi ridica una din sprâncene până la frunte şi o încovoia pe cealaltă până la bărbie: *Respondes, altero ad F von tem sublato, altero as Men hm depresso Supercilio* 1 – *Crudelitatem tibi non plăcere* Alţii cred că sunt înţelepţi dacă folosesc vorbe frumoase şi un ton hotărât – şi merg aşa înainte socotind dobândit ceea ce nu pot dovedi, Alţii, atunci când un lucru este în afara atingerii lor, se prefac că-l dispreţuiesc şi-l zeflemisesc pentru că este, chipurile, nelalocul lui sau complicat şi caută ca neştiinţa lor să pară judecată. Alţii stăruie veşnic asupra deosebiri lor şi de obicei, amuzându-i pe oameni prin câte o subtilitate, destramă rosturile problemei; despre unii ca aceştia, A. Gellius spunea: *Hominem delinim, qui Verbormn Mânuiiis Rentm frangit Pondera*, 2 Sau, iarăşi, Prodicus pe care Platon îl aminteşte în al său *Protagoras* pentru a-şi bate joc făcându-l să ţină o cuvântare plină de la un cap la celălalt de asemenea subtilităţi. În discuţii, oamenii de felul acesta găsesc că e comod să se situeze de partea negativă şi-şi fac un punct de glorie din a ridica obiecţii şi a prezice greutăţi; pentru că, o dată respinse, ideilor li se pune capăt; dar dacă sunt încuviinţate, totul trebuie luat de la început, iar această înşelătoare înţelepciune este otrava treburilor. În scurt, nu se află negustor ruinat, nici calic ruşinos care să aibă la îndemână

1 „Cruzimea nu-ţi place” (n.t.).

2 „Nebunul care, prin prostiile pe care le spune, a destrămat substanţa lucrurilor” (n.t.).

atâtea tertipuri pentru a-şi susţine bunul nume al averii lor ca aceste capete goale pentru a-şi susţine bunul

nume al priceperii lor. Oamenii părelnic înţelepţi pot face multe pentru a-şi câştiga faima; dar feriţi-vă să-i alegeţi într-un post oarecare; este mai bine să-ţi încredinţezi treburile unui om întrucâtva netot, decât unui chiţibuşar.